

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Emil
GÂRLEANU
NUVELE ȘI SCHIȚE

LITERA

CHIȘINĂU 1998

CZU 859.0–93
G 19

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Textele au fost reproduse după: **Emil Gârleanu**, *Nuvele, schițe, însemnări*, în două volume, Editura Minerva, București, 1974 (colecția „Restitutio”). Prefață, text ales și stabilit, note și biobibliografie de Teodor Vârgolici.

Coperta: *Isai Cârmu*

ISBN 9975–74–045–6

© LITERA, 1997

TABEL CRONOLOGIC

- 1878 *4 spre 5 ianuarie* Se naște, la Iași, Emil, unul dintre cei șase copii ai serdarului Dincă Gârleanu și ai Pulcheriei (n. Antipa).
Clasele primare le urmează la școala publică de băieți nr. 2 din Sărărie, învățând după *Povățuitorul copiilor* al lui Ion Creangă.
- 1889 *iunie* Absolvește școala primară și intră la liceul din localitate, unde face numai primele trei clase.
- 1892 *august* Se reînscrie în clasa I a Școlii de fii de militari din Iași. Vacanțele și le petrece la bunica sa, într-un sat de lângă Târgul-Frumos, unde cunoaște îndeaproape frumusețile naturii, folclorul, realitățile satului, oamenii din popor.
După absolvirea Școlii de fii de militari intră la Școala de artilerie, geniu și marină, unde învață numai un an și trei luni.
- 1898 Emil Gârleanu primește gradul de sublocotenent de infanterie și este repartizat în regimentul 13 Ștefan cel Mare din Iași.
Fire romantică, delicat și sfios, blând și adesea melancolic, mai tot timpul liber și-l petrece citind, studiind, făcându-și note, observând oamenii și realitățile vieții, năzuind să devină scriitor.
Începe să frecventeze cercul scriitoricesc din jurul revistei „Arhiva“, condusă de A. D. Xenopol, și cel al ziarului „Evenimentul“.
- 1900 Emil Gârleanu se înscrie la Facultatea de litere, dar nu perseverează.
În numărul din iulie—august (1900) publică poezia *Iubitei*, în revista „Arhiva“, sub pseudonimul Emilgar, pentru a nu fi recunoscut de superiori, care priveau nefavorabil perocupările extramilitare ale ofițerilor.
- 1901 Emil Gârleanu devine un colaborator activ, cu recenzii, cronici literare și plastice, versuri și schițe, la revista „Arhiva“ și la ziarul „Evenimentul“.
- 1902 Se mută cu serviciul la Bârlad, unde găsește o atmosferă culturală prielnică preocupărilor sale literare.
- 1905 Emil Gârleanu publică primul său volum de proză *Bătrânii — schițe din viața boterilor moldoveni*.

- 1906 *1 februarie* Emil Gârleanu părăsește Bârladul, stabilindu-se la București și dedicându-se în întregime literaturii.
12 februarie Emil Gârleanu se căsătorește cu Marilena Voinescu. A avut cu ea un singur copil, Rodica, pentru care scriitorul a nutrit o dragoste nemărginită, ei dedicându-i volumul de schițe *Din lumea celor care nu cuvântă*.
 Anul 1906 este anul colaborării lui Emil Gârleanu la revista „Neamul românesc“.
- 1907 Emil Gârleanu devine colaborator al revistei bucureștene „Convorbiri critice“. Publică de asemenea în „Viața literară și artistică“, „Falanga literară și artistică“, „Universul“, „Tribuna“, „Românul“, „Lucefărul“ etc.
 Îi apar cărțile *Cea dintâi durere și Odată!*
 Îngrijește și prefațează cartea *Poezii* a lui Grigore Alexandrescu.
- 1908 Îi apar cărțile *Într-o noapte de mai și 1877 — Schițe din război*.
 Îngrijește și prefațează cartea *Iluzii pierdute* a lui Mihail Kogălniceanu.
- 1909 Îi apar cărțile *Bătrânii — schițe din viața boierilor moldoveni* (ediția a II-a, întregită), *Cea dintâi durere* (ediția II-a) și *Punga*.
 Îngrijește cărțile *Poezii, proză, scrisori* a lui C. Negri și *Poezii populare* de V. Alecsandri.
 Revede și republică traducerea lui Ioan Barac din *Halima, sau o mie și una de nopți*.
 În această perioadă Emil Gârleanu plăsmuiește studiul *Istoria populară a literaturii românești, povestită pentru popor* și contribuie substanțial la înființarea Societății scriitorilor români.
- 1910 Îi apar cărțile *Amintiri și schițe, Din lumea celor care nu cuvântă, Nucul lui Odobac și Trei vedenii* (ediția I și a II-a).
 La 5 februarie se inaugurează primul sediu al Societății scriitorilor români.
- 1911 Emil Gârleanu este numit director al Teatrului Național din Craiova.
- 1913 Scriitorul devine redactor la revista „Ramuri“.
- 1914 *1 februarie* La Craiova apare „Proza“, cu subtitlul „Revistă bilunară scrisă de Emil Gârleanu“.
2 iulie Emil Gârleanu se stinge din viață, pe când nu avea decât 36 de ani. Moartea sa prematură, grăbită de unii răuvoitori, care inițiaseră o întreagă campanie de calomnie a redevabilului director al Teatrului Național din Craiova, a fost deplânsă de mari scriitori ai timpului, ca Gala Galaction, Cincinat Pavelescu și alții.

Din volumul
BĂTRÂNII
(1905)

BĂTRÂNII

Cucoana Casuca a pornit la o rubedenie, tocmai la Hârlău, luând și pe fiica dumisale, Anghelina, fată frumoasă, cu fața plină de vioieșia celor 17 ani de copilărie; boierul Toader Racliș, soțul coanei Casuca, a rămas singur, cuc, în toată casa. Să-i treacă de urât, stă toată ziua, și chiar mănâncă, dimpreună cu boierul Gavrilă, căruia și lui îi plecase feciorul și soția la moșie, chemați de trebi și muncă.

Și iată-i pe amândoi, față în față, la masa din sufrageria încăpătoare, pe a căreia ferești deschise străbate, în șopot dulce, freamătul livezii.

Singuraticii au mâncat. Pe fața albă de olandă, pe care florile țesute strălucesc ca fulgii de omăt pe o pojghiță de gheață, resturile mâncării stau în farfurii de porțelan stropit cu flori albastre. Dinaintea boierului Toader se ridică o grămăjoară de fărături. Dânsul, când vorbește la masă, sfarmă pâinea și o adună la un loc; obiceiul acesta e bucuria păsărilor din ogradă.

La începutul căsniciei, cucoana Casuca, îndată ce vedea că degetele cuconului Toader încep să frământa miezul, îi apuca mâna și i-o ținea strânsă ca într-un clește. Într-o zi îi veni o *idee* și boierului:

— Da' lasă-mă, Casuco, în pace; tu nu vezi că fac fărături pentru hulubi?

Pentru hulubi! Patima cucoanei Casuca!

De-atunci, cucoana Casuca îi trece, pe furiș, și miezul de la pâinea ei, ba și pe acel al Anghelinei. Boierul, fără să-și deie seama, îl prefăce în bucățele mici...

— Mi-i grozav de urât, Gavrilă; noroc de tine, zău așa, noroc de tine; altfel ar cădea pe mine hardughia asta.

Boierul Toader, după ce spuse aceste cuvinte, își roti ochii împrejurul odăii albe, mari și nalte, în fundul căreia dulapul de nuc, săpat cu minunat meșteșug de către un bunic al nevestei sale, se deslușește ca o catapetează. Atâta mobilă e în odaie: dulapul și masa cu scaunele. Pe pereți — nimic-nimic, numai pe cel din răsărit, icoana Maicii Domnului îmbrăcată în argint, cu cunună de aur. „În odaia în care sunt icoanele nu încap poze“, așa spuse boierul Toader fetei dumisale, Anghelina, când acesteia, într-o bună dimineață, îi venise gustul să spânzure deasupra ușii o vedere cu marea, corăbii și niște munți sinilii în fund.

De când mănâncă împreună cu boierul Toader, prieten din copilărie, conul Gavrilă s-a făcut mai vorbăreț. Dă, sunt multe de spus: ba amintiri de pe vremea învățaturii, ștregării, mai despre chipul fetei jupânului Enache Stupu, plăpumarul din strada Veche, mort, he! acum de mulți ani! — astăzi își amintise cum, odată, venind de la dascălul Spiridon, unde învățau pe *bucoavnă*, i-au tăiat, bietului plăpumar, funia pe care întinsese câteva fețe de plapumă, nou-nouțe, și vorbeau, râzând, de strașnica bătaie ce le-o dase la amândoi aga Racliș, tatăl boierului Toader.

Acum se potolise din vorbă. Boierului Gavrilă îi e puțin cam somn; acasă, nu vorbește mult, și-i mai totdeauna cu ochii pe jumătate închiși, gata de somn.

Boierul Toader toarnă încă un păhăruț de vin de Cotnari, conul Gavrilă îl zărește și răsare la vorbă, așa ca din senin:

— Toadere, eu parcă am fost la nunta ta?

Boierul Toader ridică în sus capul, prinse cu ochii veriga de alamă a sertarului de la dulap și, după ce o ținti câteva clipe, își aduse bine aminte:

— Păi cum să nu fi fost? Tu te-nsuraseși de-a doua oară, cu vreun an înainte.

— Cu un an?

— Da' câți crezi? Când ai venit la nunta mea, nevastă-ta avea, de două luni, pe băiatul care ți-o murit... Ai venit de-a dreptul de la moșie.

Acesta era lucru știut: pe când boierul Gavrilă trecea drept om uituc, de amintirea boierului Racliș se slujeau toți acei care vroiau să învieze lucruri moarte de ani de zile. Boierului Toader îi e de ajuns o clipă de gândire să-ți spuie ce fel de dulceți și cu ce lingurițe le luase în casa cutărui, în cutare zi și la cutare împrejurare.

— Iacă, îmi aduc aminte, ca acum, urmă dânsul: ai venit de la moșie, nevastă-ta cu copilul, căci îl alăpta. Erai cu droșca ta cea frumoasă, cu o pereche de cai roibi și cu hamurile cele rusești, pe care mi le-ai vândut mai târziu mie și pe care le am încă.

Boierul Gavrilă sorbi puțin vin, apoi se minună grozav.

— Ce spui, Toadere! Le ai încă?

— Ei, asta-i!... Aveai de vizitiu pe țiganul, pe Balmuș; nu-ți aduci aminte că mi-a furat, chiar în noaptea ceea, un curcan și că s-a îmbătat de-a stat trei zile ne-ntors?

— Așa-i, omule; grozavă ținere de minte mai ai tu!... zici că pe Balmuș?

— Doar nu pe tată-său! Lasă-mă să-ți istorisesc. Am jucat toată noaptea; coana Tarsița, postelniceasa, a leșinat în brațele iuncherului...

Ușa odăii se deschise încet și mama Sultana vesti că le dusesese cafeaua în cerdac. Conul Gavrilă se sculă. Boierul Toader își luă ciubucul din odaia dumisale și ieși în cerdacul de din dosul casei lor. Cerdacul da în livada în care coborau niște scări de piatră, pe care se prinsese mușchi verde. Crengile vișinilor înfloriți își întindeau ramurile până pe sub streășină. Conul Gavrilă se așeză tacticos în jilț, privind cu mare mulțumire florile albe și mirositoare.

— Așa-i și la mine la țară, măi Toadere.

Boierul Toader nu-și găsea chibritelnița.

— Ei, dacă nu e Anghelina, degeaba, nimic nu e la locul lui.

Și oftă și căzu pe gânduri.

Boierul Gavrilă își aduse și dânsul aminte de feciorul dumisale; oftă și dânsul.

— Dacă nu e Anghelina, îți spun eu, nimic nu e la locul lui, încep

iar după un timp boierul Toader.

Găsi un chibrit și aprinse ciubucul, se așeză în jilt și dădu drumul unui rotocol de fum care se împrăștie, aninându-se de crengile vișinului, ca o pânză de păianjen.

Apoi, amintirea Anghelinei nu-i mai dădu pace deloc.

— Iacă, de mică copilă așa a fost. Fiecare fir de ață i-a plăcut să-l vadă la locul lui. Unde să fi văzut la dânsa, ca la alți copii, rochițele rupte. Ferit-a sfântul! Așa a fost de copilă și așa-i și acum, când, cu ajutorul lui Dumnezeu, dă, e și ea fată mare, dragă Doamne.

Și iar trase din ciubuc.

— Fată mare, măi Gavriile, ce crezi tu! Iacă, trebuie să mă gândesc la măritișul ei.

O bucurie copilărească îi cuprinse sufletul la acest gând; râsul îi izvorî voios, din fundul inimii.

Boierul Gavrilă începu și el să râdă.

— Când mă gândesc, Toadere, că am ținut-o în brațe, la botez! Să n-o mai cunosc deunăzi, omule, să n-o mai cunosc. Învoalată ca o nalbă, *soro*, zău așa!

Sorbi din cafea și urmă:

— Ce crezi, Toadere, copiii îs fericirea noastră. Dacă n-ar fi Manole al meu, vai de zilele mele! Așa, dacă îl am pe dânsul, am și nădejdea cu mine. Băiat cuminte ca o fată, harnic, frumos, sănătos!

— De frumos, frumos băiat, samănă, cap leit cu biata mâne-sa, Dumnezeu s-o ierte.

— La ochi samănă cu mine.

— Ei, asta-i!...

— Zău așa! Și-i înțelept ca un om bătrân. La dânsul totul e cuvântul meu...

Crengile copacilor se apropiară în bătaia vântului, scuturând o ninsoare ușoară, mirositoare, deasupra ierbii de-abia încolțită, strălucitoare, și subțire ca acul. În fund, un crâmpei de cer se arăta, printre copaci, ca o cădere de apă limpede.

Boierul Toader se mâhni.

— Ce ți-i bun! Cui s-o dai! Pe mâna cui să-ți dai copila când nu vezi un om împrejurul tău, un om de simț, de inimă. Așa, să o arunci în brațele oricărui vântură-țară, foarte mulțumesc. Las-o să trăiască lângă mă-sa și lângă mine, că-i fată cuminte.

Boierul Gavrilă dădu dreptate prietenului său:

— Nici băieți, nici fete, nu mai găsești astăzi. Ia îs pline *Curțile* de despărțenii. Ți-i lehamite! De aceea nu mi-am însurat nici eu băiatul.

Boierii tăcură; cu privirile pierdute, departe, își urmau firul gândurilor.

Deodată boierului Toader îi scăpă gândul de pe buze:

— Bun băiat.

Fără să-și deie seama, conul Gavrilă îi răspunse ca prin vis:

— Bună fată, Toadere.

Apoi, ceva neînțeles le întoarse capetele, se priviră și se pricepură.

— Bun băiat, Gavrilă.

— Eu întotdeauna am ținut la Anghelina, ca la fata mea, îi răspunse prietenul.

Vorba slobodă a boierului Toader își luă vânt:

— Proști am fost, măi omule.

— Cam proști, n-am ce zice, Toadere.

Boierii se sculară și, pe deasupra mesei mici, rotunde, se sărutară frățeste.

Boierul Toader bătu în geam și strigă:

— Sultano, adu două pahare cu vin roș!

Când mama Sultana veni cu paharele, boierul Toader dădu unul conului Gavrilă, unul îl luă dânsul, și vorbi cu glasul coborât:

— Să ne trăiască, frate Gavrilă. Să ne trăiască, în cinstea care am trăit și noi, și să deie Dumnezeu să fie și ei fericiți de copiii lor cum am fost noi de dânsii.

Ciocniră paharele, dar nu le putură bea așa degrabă, căci lacrimi-le le umplură ochii și paharele le tremurau în mână.

Vântul scutură mai tare crengile înflorite. În paharul boierului Gavrilă căzu o floare, dânsul îl ridică în sus și-l dete peste cap cu

floare cu tot.

— Așa te vreau, Gavriile.

Boierul Toader dădu și dânsul paharul de dușcă.

— Ei, și plângi, babo? Plângi? îi strigă mamei Sultana care se prăpădea de plâns la spatele lui. Hait! să vă deie vin cât îți vrea și să faci o plăcintă cu brânză, pentru toți, și să râdeți, babo, auzitu-m-ai? Să râdeți, că vi se mărită stăpâna.

Și de atâta voinicie bătrânii iar începură să plângă. Se luară de braț, coborâră scările și se afundară sub aleile umbroase, în livada care-i primea gătită ca de nuntă.

SINETURILE CONULUI GHEORGHIEȘ

În odaia mică, bine încălzită de focul care pâlpâie în soba cu stâlpi zugrăviți, vălmășagul furtunii dinafară răzbate, uneori, în chiuituri puternice, prin hogeag. Crengile desfrunzite ale copacilor de lângă ferestre bat cu neastâmpăr în geamuri. Perdeaua de creton portocaliu tresaltă, când mai tare, când mai încet, după cum vântul pătrunde, mai blând sau mai furios, pe crăpătura de sus, dintre cercevele, uitată, se vede, neastupată, de către cucoana Ruxanda Hrașcu, soția conului Gheorghieș Hrașcu, proprietarul acestei case mici, vesele și curate.

Din jilțul de lângă sobă, coana Ruxanda nu-și poate da cu mintea cum de-a putut lăsa, neastupată, crăpătura de la fereastră: sare repede, cotrobăiește prin niște saltare, scoate o bucată de vată, ia un cuțit și se suie, sprintenă, pe prichiciul ferestrei. Cu limba cuțitului îndeasă bine vata în crăpătura dintre cercevele și așteaptă să vadă de se mai mișcă perdeaua. Dar vântul nu mai are pe unde pătrunde.

— Iar te-ai cucuiet pe ferestre, *omule*, ai să cazi, nu altceva.

Conul Gheorghieș dă la o parte, de pe brațe, bisacteaua cu *sineturi*, se coboară, cam greoi, de pe divanul în colțul căruia se cuibărise, și aleargă să-și ție soția. Până să ajungă, coana Ruxanda se și coborâse.

— Bre, bre, bre! amarnică mai ești, *omule*.

Conul Gheorghieș se apropie de fereastră și se uită afară. O zvâcnitură puternică lovi crengile de geamuri. Boierul se dădu fără voie înapoi și șopti:

— Parcă se sfârșește lumea, nu altceva; iar o să-mi deie gardul grădinii la pământ.

Coana Ruxanda se aseză în jilț. Conul Gheorghieș își trase mai

bine pe umeri cațaveica, pe care coana Ruxanda nu o mai purta nici-odată, se cuibări la loc, în colțul divanului, își așeză șireturile ochelarilor pe după urechi și luă iarăși pe brațe bisacteaua cu sineturi.

Conul Gheorghieș Hrașcu e un om mărunțel, — din fundul divanului mai nu se zărește; poartă ochelari, când își citește sineturile, — altceva nu citește dumnealui; e albit cu totul; numai pe tâmpla dreaptă, o șuviță de păr stăruie să rămâie tot neagră. Conul Gheorghieș își șterge de dânsa pana, când scrie.

Altminteri, așa mărunțel cum e conul Gheorghieș Hrașcu, în capul dumisale de multe ori s-au ivit planuri uriașe. Pe vremuri avusese bani, nu glumă; avea avere de i se dusesse vestea dincolo de Prut, de unde veniseră odată niște hoți, să-i omoare ziua-n amiaza mare.

Dar pentru planurile și bunătatea conului Gheorghieș, îi mai trebuiau bani pe atâți pe cât avea. Căci ce nu pierduse cu lucrările de pe moșie: poduri de fier peste iazuri; insule de stânci cu foișoare pe ele; havuzuri cu peștișori roșii din străinătate; cascade, și câte alunecușuri toate, apoi conul Gheorghieș împrumutase, pe sineturi, în dreapta și-n stânga, căruia cum îi cerea. „Omul trebuie să facă bine, dacă vrea să trăiască între oameni!“ spunea dumnealui.

Și a făcut bine, cât a putut, conul Gheorghieș. Unii și-au măritat fetele cu banii dumnealui; alții au călătorit, și-au cumpărat case și pământuri și și-au îngropat răposații tot pe punga conului Gheorghieș; ba alții au jucat cărți și au pierdut din banii dumisale. Și numai iată că-ntr-o dimineață, conul Gheorghieș băgă de seamă că *oamenii* nu-i mai dau nimic înapoi!

Și moșiile conului Gheorghieș lunecară, una câte una, în mâna celor ce le cumpărau pe nimic, fiindcă trebuia să plătească și pentru acei pe care îi garantase tot dumnealui, căci dă: „cinstea e cinste și e mare lucru“.

Mai rămăsese acum cu căsuța asta, cu o vie pe dealul Nicoarei, și mai avea două mii de galbeni, luați în păstrare, sub chip de împrumut, de către boierul Mihalcea, om cu vază, cu avut, de la care, de

câte ori îi cerea înapoi, în loc de bani căpăta câte o strașnică ocară:

— Ce, vrei să-i dai și pe aceștia? Vrei să ajungi muritor de foame, măi Gheorghieș? Nu vezi tu că banul nu-ți stă în mână nici cât ai clipi din ochi? Lasă-i aici, asigurăți în moșia mea; cine știe ce vremuri or mai veni! Nu-i rușine oare, ca noi, ce bruma de boieri am mai rămas în Moldova asta, să ajungem să calicim de la slugile noastre?

Conul Gheorghieș pleca amărât.

Acum, în vremile din urmă, își mai astâmpărase închipuirea, trăia tihnit, ascultând mai mult de coana Ruxanda; dar tot îl munceau, câteodată, planuri mari și tare încâlcite din pricina celor două mii de galbeni.

Uneori, ca astă-seară spre pildă, își scotea bisacteaua cu sineturi din scrin, le citea cu glas tare coanei Ruxandei, — care le învățase pe dinafară, — ocăra cât ținea sinetul în mână, pe cel care nu-i plătise, iar când le punea la loc, în scrin, era împăcat cu toți.

Furtuna nu mai înceta; conul Gheorghieș arunca din când în când priviri spre geamuri. Apoi se înfundă mai bine în colțul divanului, își potrive ochelarii, duse un sinet în dreptul ochilor, ținându-l departe, și citi:

„Sinet. Am primit opt sute galbeni buni, din mâna dumnealui conul Gheorghieș Hra-șcu, pe timp de un an de zile...”

— Ei, poftim! Un an de zile! I-am dat banii în o-mie-opt-sute-șapte-zeci-și-patru, azi suntem în o-mie-opt-sute-șapte-zeci-și-nouă și încă nu i-am luat. Asta înseamnă un an. Și dacă ar fi murit, dar trăiesc doar, și trăiește într-un târg cu mine...

— Trăiește, răspunde coana Ruxanda, da vorba-i că n-are de unde să ți-i deie.

Conul Gheorghieș se uită puțin nedumerit la coana Ruxanda, strânse sinetul în patru și-l trecu în partea dreaptă, în rândul celor citite; luă un altul, îl desfăcu, îl ridică în dreptul ochilor și vru să înceapă a citi:

— Bine, n-are, n-are, își luă iar de seamă, dar de ce nu vine măcar să-mi spuie că n-are, și atâta tot?

— Ce să-ți mai spuie, dacă știi.

Conul Gheorghieș rămase pe gânduri; n-avu ce să mai zică. „Om cu greutateți, cu copii, sărac; adică la ce i-ar mai da banii înapoi, lui, care are cu ce trăi: nici tu cățel, nici tu purcel, — el singur și cu nevastă-sa.“

Ridică celalt sinet și începu:

„*Sinet. Am primit cincisute de galbeni, de la conul Ghe-or-ghi-eș Hrașcu...*“

Conul Gheorghieș aruncă sinetul, își scoase ochelarii și se răsti la coana Ruxanda:

— *Aista-i al dumitale. Dumneata m-ai făcut să-i dau Chirulesei bani, când știam, de pe atunci, că nu mai are nimic. Acu așa-i c-a murit? Ia-i, dacă ai de unde.*

Sinetul acesta era singurul la care se amestecase și coana Ruxanda, și conul Gheorghieș nu trece peste dânsul, Doamne ferește.

Coana Ruxanda se prefăcu că a adormit cu capul pe speteaza jilțului.

— Ai adormit!... Amarnică mai ești!... Cică doarme dumneaei!

Conul Gheorghieș prinse să surâdă. Își puse iarăși ochelarii și citi tot așa, unul după altul, toate sineturile, silabisindu-și numele scris în fiecare din ele, simțind mare mulțumire la auzul celor două cuvinte care-l arătau pe dumnealui atât de darnic!

La fundul bisactelei, conul Gheorghieș ținea sinetul asigurător, pe care voitorul de bine, boierul Mihalcea, i-l dăduse să-l aibă la mână.

Îl citi la rând, de mai multe ori, cu glasul înecat de mulțumire. Îl strânse binișor, îl puse la fund, așeză celelalte sineturi deasupra și închise bisacteaua. Căzu pe gânduri. Planurile îl năvăliseră iarăși în minte:

„...Dacă ar vinde via! Cu ce ar mai lua pe dânsa și cu acești două mii de galbeni ce n-ar face!... Sau mai bine, nu, n-ar vinde via, dar și-ar clădi niște case încăpătoare, boierești, să se vadă tocmai din târg, colo pe deal, sticlind în soare. Ar aduce o viță străină și vreo două vaci de Șvițera. Ar vinde casa din târg și ar trăi acolo, ca un pustnic... Hm! dar iarna; iarna-i grea la țară; orișicum, nu e glumă să faci, pe viscol,

un ceas cu trăsura până în oraș... Și-ar face și o trăsură... Doi cai frumoși... un vizitiu bun... Vorba-i că boierul Mihalcea se vede că i-a înțeles gândul și nu-i dă banii... Ce-i de făcut?... Zău așa, parcă tot ar mai ajuta pe coana Zamfirița; cum a ajuns și dânsa, din ce era! Biata femeie, ar da numai cu cincizeci de galbeni locul ce i-a mai rămas din toată zestrea. Și ce loc!... Dumnealui i-ar da două sute de galbeni. I-ar mai rămânea și ei!... Ce case ar putea zidi pe locul acela! Da; asta-i mai nimerit ca toate: o pereche de case pe locul coanei Zamfirița.“

Conul Gheorghieș se ridică foarte mulțumit și se duse lângă coana Ruxanda. Dar coana Ruxanda adormise acum de-a binelea.

O clătină ușor de umăr:

— Ruxando, Ruxando.

Dumneaei deschise ochii pe jumătate.

— Ce zici, Ruxando, de locul coanei Zamfirița? Cu banii luați de la Mihalcea am putea face niște case frumoase și trainice.

Coana Ruxanda se vede că nu înțelese ce-i spusese, închise ochii și adormi iar.

Conul Gheorghieș, văzând că nu-i mai răspunde, luă bisacteaua de pe divan, o închise în scrin, își scoase ochelarii punându-i la locul lor, pe masă, și se înfundă iar în colțul divanului.

„Bun loc, tare bun loc... Bune case ar fi...” mai șopti conul Gheorghieș și rămase așa, cu privirile pierdute...

Ochii i se închiseră cu încetul și adormi cu gândul la casele cele noi, căroră, în mintea dumnealui, le și așezase temelia.

NADIȘANCA

Boier bogat, bun la inimă și cu slăbiciunile lui — ca fiecare om. Așa, printre alte slăbiciuni mai mici, avea una mare, foarte mare: ținea, ca la ochii din cap, la *Bălanul* dumisale, un cal bătrân care de-abia mai ducea acum nadișanca în care se încerca să steie chipeș, cu brațele întinse pe hățuri, cu biciul în mâna dreaptă, boierul Gavril — conul Gavrilaş. Pentru că iubea atât de grozav Bălanul, ținea tot pe atâta la nadișancă; nu se putea gândi la cal fără să nu-și amintească și de tovarășa lui de călătorie.

Pe Bălan îl avea de mult; să-l fi cumpărat acum douăzeci de ani, — un mânzoc pe atunci. L-a mai ținut un an și, cum împlinea trei ani și jumătate, i-a cumpărat, pe măsura lui, din iarmaroc de la Frumoasa, o nadișancă nouă-nouță, pe toate părțile cu flori asemănătoare cu cele de pe lăzile de Brașov, de care casa boierului era plină, — ca pe atunci.

Un an întreg și-a plimbat boierul soția, pe coana Casuca, — linișteasc-o Dumnezeu, — în nadișanca trasă de căluțul sprinten, învârstat de niște hamuri rusești cu alămuri și canafuri.

După acest an fericit, coana Casuca muri. Boierul, amărât ca vai de lume, nu-și mai găsea astâmpăr. De la o vreme află leacul: înhăma Bălanul la nadișancă și purcedea pe moșii, — de la una la alta, și napoi. Așa s-au ținut ani după ani; și vremea trecea, nadișanca se hodorogea, conul Gavrilaş și Bălanul îmbătrâneau — Bălanul mai repede, cum e felul calului.

Bălanul îmbătrânise mai tare, dar și boierul, pe zi ce mergea, se făcea tot mai morocănos. Fata dumisale, văduvă, se mutase la țară, doar l-o mai urni din mohorala ce-i întuneca zilele. Ți-ai găsit! Nu-mai Bălanul îl făcea să zâmbească.

Dimineața, când ieșea în cerdac, striga cam pe nas, dar destul de tare:

— Bălaaane, măăă; vin' la tata!

Dintru-ntâi Bălanul se ițea numai, ca și cum ar fi făcut mofturi; apoi o lua la fugă până lângă cerdac. Aici se suia cu picioarele de dinainte două-trei scări, apoi își întindea gâtul. Boierul zâmbea de mulțumire, îl lua de urechi, îl scutura prietenește, pe urmă scotea din buzunar bucățica de zahăr și i-o întindea.

Acum, în urmă, bătrânețea ținea pe bietul Bălan în pas; de-abia mai ridica o scară de-și întindea, greoi, gâtul după bucățica de zahăr. Numai ochii umezi, calzi și nespun de duioși, umbriți de genele lungi și albe, priveau tot atât de nevinovați într-acei ai stăpânului.

Conul Gavrilaş însă tot se plimba pe moșie; dar ținea calul la pas. Arareori, când venea o poftă Bălanului, smunca nadișanca într-un trap trăgănat, molatic.

Când avea să plece, boierul porunca să i se tragă nadișanca la scară. Argatul o aducea, aducea și hamurile de le așeza jos lângă cerdac, iar Bălanul, cum auzea zgomotul roților, ieșea singurel din grajd, venea domol, se vâra între hlube și aștepta până ce ieșea boierul, de-i găsea pe amândoi, — tovarășii nedespărțiți. Conul Gavrilaş săruta întâi Bălanul pe bot, apoi îi așeza hamurile. După ce gătea, se suia și pornea, în vuietul grozav al nadișancei, pe pietrele curții.

Care om din împrejurimi nu cunoștea nadișanca boierului Gavrilaş! Mă rog, mai rar lucru ca nadișanca dumisale! Douăzeci de ani, cât o hurducase pe pietrișurile șoselelor, o sfărâmasă toată. Dar boierul nu făcea *reparații*; dumnealui avea țiganul dumisale, fierar, care știa destul de bine să-i peticească nadișanca cu *zbanțuri* de fier.

Întâi, se-nțelege, s-au sfărâmat părțile de lemn: obezile, spițele, hlubele. Venea argatul — boierul n-avea vizitiu, căci mâna singur — să-i spuie că s-a frânt, bunăoară, o obadă; boierul îi porunca:

— Du-te la țigan și spune-i să-i puie un zbanț.

Și azi un zbanț, mâine un altul, ajunsese nadișanca să nu mai aibă nici o bucățică de lemn într-însa. Toată era cărpită cu fier și tinichea.

Când pornea la drum, și mai cu seamă când vroia Bălanul să-și mai încerce puterile, hodorogea nadișanca de țî se părea că plouă cu grindină pe acoperământuri de tablă.

Pe moșie, hodorogeala aceasta era un semn. Când o auzeau muncitorii — și o auzeau de departe —, îndată sporeau la muncă:

— I-auzi mă, vine Sfântul Ilie!

Vechilii încălecau și dădeau raite; oamenii mișcau mai repede brațele; și câmpul întreg mișuna, ca de furnici, într-atâta hărnicie.

Pe boierul Gavrilă nici capul nu-l durea; hodorogeala crescând treptat cu numărul zbanțurilor, dumnealui, ca și Bălanul, se deprinsese cu dânsa și nici n-o auzea măcar...

Dar într-o zi argatul veni și-i spuse că Bălanul nu vrea să mănânce. Boierul s-a speriat, s-a coborât repede și s-a dus în grajd. Calul ridică încet capul, închise ochii și-și sprijini botul pe umărul stăpânului său.

— Ce-i, măi Bălane? Ce ai tu? Ce ai, *băiete*?

Bălanul deschise ochii, se uită, ca și când ar fi vrut să spuie ceva, apoi îi închise iarăși.

Boierul trimise repede după un țigan care știa să ia sânge, apoi alergă să spuie și fetei dumisale despre boala Bălanului. Când se întoarseră amândoi în grajd, îl găsiră culcat jos. Se apropiară de dânsul. Nu mai mișca; peste ochii, pe jumătate închiși, genele se mișcau ușor, suflăte de vântul ce se strecura pe ușă. Boierul se repezi lângă cal și-l apucă un plâns amar.

Îngropară calul în grădină, iar nadișanca o închise în șură, cu porunca să nu se mai atingă nimeni de dânsa...

Trecuse vreo jumătate de an de la moartea Bălanului. Boierul Gavrilaş rămăsese mai posomorât, mai întunecat decât fusese. Stătea toată ziua închis în casă; pe câmp nu se mai ducea, nu-și căuta de nici un interes; căzuse într-un fel de toropeală din care în zadar se încerca fata lui să-l scoată. Dânsa alerga de la un capăt la altul al moșiei, pune trebile la cale și îngrijea de avere, care altmintrelea s-ar fi părdut.

Într-o zi, spre seară, boierul ieși în cerdac, porunci să-i aducă un jilt și se așeză să steie. De mult nu privise curtea, care parcă i se părea mai mare, mai schimbată. Și, stând așa, amintirea începu să i se redeștepte: îi răsări Bălanul, cu ochii lui cei blânzi și negri, nadișanca, hamurile; avu chiar părerea că trebuie să pornească pe moșie. Un suspin îi ridică pieptul, apoi îl cuprinse un dor mare. Se sculă, se coborî în ogradă și o luă încet spre șură. O găsi deschisă și intră. Șura goală.

— Nadișanca!

Atât putu să spună boierul și se rezemă de ușorul ușii.

Tocmai atunci i se păru că aude un sunet cunoscut. Se întoarse. Pe poartă intra, în trapul unui cal voinic, o nadișancă nouă, vopsită cu galben. Din nadișancă sări coana Elencu. Când dădu cu ochii de tatăl ei, rămase împietrită.

Boierului i se sui sângele la cap și întrebă răstit:

— Unde-i nadișanca?

Coana Elencu își ținti privirile în pământ. Conul Gavrilaş înțelesese totul: fata dumisale dresese nadișanca fără să-i ceară voie. Nu mai spuse nici un cuvânt, se sui în casă și se închise în odaia lui.

O săptămână nu vorbi cu nimeni.

Coana Elencu, amărâtă până în adâncul sufletului că-l necăjise atât de tare, se hotărî, și, duminică, înainte de a se spovădui, călcă fricoasă pragul odăii în care tatăl ei stătea pe gânduri, lângă masă. Când îl văzu, se aruncă în genunchi și-l rugă plângând:

— Iartă-mă, tată. Aveam nevoie și n-am vrut să cheltuiesc prea mult... Nu știam că o să te mâhnesc.

Boierul tresări, îi dete mâna să i-o sărute și-i spuse:

— Tu știai doar că o țineam așa, în amintirea lui Bălan!

Iar când, după această dojană, care însemna iertarea, boierul se aplecă să o sărute pe cap, coana Elencu simți cum două lacrimi fierbinți i se strecurau prin păr.

BOIERUL IORGU BUHTEA

Boierul Iorgu Buhtea și Toader Buhtea, nepotul lui, înfățișau cea mai aleasă spiță a boierimii moldovenești.

Neamul Buhtestilor, nu prea numeros, coborâtor mai mult în partea bărbătească, fusese alcătuit din oameni isteți la minte și tari la trup; unii dintre dâșii încheiaseră cu bine suta de ani. Mihai Buhtea, tatăl boierului Iorgu, murise în vârstă de o sută cinci ani.

Pe un molitvenic, rămas din moși strămoși în neamul Buhtestilor, boierul Iorgu găsi însemnat, de mâna părintelui său, postelnicul Mihai, următoarele: „*Azi în 23 dechemvrie, în anul de la Hristos 1821, am trecut patru ani peste sută*“. În decembrie 1822 postelnicul muri.

Boierul Iorgu își amintea bine chipul mareț, încununat de părul alb ca omătul, al părintelui său.

Tot pe molitvenicul acesta, postelnicul se încercase să-și facă spița neamului.

Cel mai vechi, un Gheorghe Buhtea, căzuse — bănuia postelnicul — în lupta de la Valea Albă, purtată de Ștefan-Vodă împotriva turcilor: „*cam de la acea luptă, spunea însemnarea, numele lui Gheorghe Buhtea nu se mai pominește, numai doar al frățâne-său Radul*“. Acesta, Radul, avu și dânsul un băiat și o fată, Ruxanda, — cel mai vechi nume femeiesc în neamul lor. Spița cuprindea numai trei nume de femei: pe al Ruxandei; al uneia Safta, strănepoata Ruxandei, fata unui Toader Buhtea (“*Grozovanul, pentru că pârjolise niște tătari ce-i călcaseră moșia*“ — însemnase postelnicul), și pe al Marghioalei, mătușa postelnicului Mihai.

Boierul Iorgu apucase — dar nu mai ținea minte — pe cea din urmă femeie din neamul lui: pe Savasta, o soră mai mică a postelni-

cului. Aceasta murise de holeră, chiar în casele unde locuia acum boierul. În spița din molitvenic Savasta nu era trecută.

Dintre toți Buhteștii, numai Gavril, fratele boierului, muri în floarea vârstei; călăreț vestit, — jocul soartei făcu să fie omorât tocmai de un cal. Târât, cu piciorul prins în scară, peste câmpuri până în grajdurile curții, își dete sufletul în brațele celor ce-l ridicară să-i dea ajutor. Gavril Buhtea muri la patruzeci și trei de ani, lăsând un băiat, pe Toader, în vârstă de treisprezece ani.

La moartea fratelui său, boierul știu să-și ascundă nemărginita durere ce simțea. Își chemă nepotul din colțul unde încremenise de spaimă și-l duse lângă sicriu. Când ridică pânza de pe capul sfârâmat al mortului, copilul izbucni în plâns; dar boierul îi luă mâna de la ochi:

— Băiete, să știi că nefericirile, ca și fericirile, de la Dumnezeu vin și trebuiesc privite fățiș. Să fii bărbat cum a fost tată-tău și să-i porți numele cu cinste. Eu am să fiu lângă tine ca să te povățuiesc... Sărută-i mâna.

Copilul lipi buzele de mâna rece a tatălui său și își simți sufletul mai puternic...

Boierul își puse toată înțelepciunea la îndrumarea temeinică a nepotului. Cu atât mai mult se silise să ajungă acest scop, cu cât vedea că tinerii ce răsăreau pe urmele bătrânilor nu mai erau destoinici să ducă înainte trăinicia neamului.

Chibzuiuse mult până se hotărî să-și trimită nepotul în străinătate. Îl momise dintru-ntâi în toate felurile, ca să-i cântărească firea: „*Din încercări sufletul iese mai tare sau se nimicește*“, zicea dânsul. Când văzu că băiatul rămâne neînduplecat deșertăciunilor lumești, că era strâns legat de pământul ce cuprindea țărâna tuturor alor lui, îl trimise la Paris.

În cei patru ani, cât rămăsese băiatul printre străini, îl călcase de patru ori; îl găsisese mereu același: suflet curat, judecată dreaptă și temeinică. După patru ani, Toader Buhtea se întorcea în țară doctor în drept. Boierului îi fusese dat să-și vadă visul cu ochii.

La întoarcere, Toader Buhtea se odihni o iarnă întreagă. În primăvara, boierul îl luă alături de dânsul în viața încordată, dar sănătoasă și roditoare, a plugarilor.

Mai târziu, după ce-l desluși bine asupra noului trai ce avea să ducă de acum încolo, boierul îl plimbă pe la toate moșiile și-l întrebă:

- Pe care ți-o alegi, băiete, să-i porți singur de grijă?
- Pe toate, *tată*, e timpul să te odihnești și dumneata.
- Hait! fie, dacă vrei tu.

Și boierul deschise brațele să strângă la piept pe acela în care își simțea tresărind neamul cu atâta putere.

Ce-l mai neliniștea pe boier era însurătoarea nepotului. Degeaba, oricât căuta, nu mai întâlnea chipurile cele pline și sănătoase, fețele cu privirea limpede ale fetelor harnice și gospodine foc, de altădată. Ce Dumnezeu, gândea dânsul, să se sfârșească oare neamul moldovenelor cu cele de pe urmă jupânițe ce mai trăiau ici-colo câte una? Putea îngădui dânsul ca urmașul său să amestece sângele Buhteștilor — tare ca vinul cel vechi — cu cel apos al *domnișoarelor* strânse și înzorzionate de astăzi? Dar mai bine i se stinge neamul pentru veșnicie decât ar fi lăsat una ca asta!

Boierul Iorgu credea în adevăr că-i era dat să nu vadă cununia nepotului său.

Într-o zi, ducându-se, pentru niște afaceri, la boierul Furtună, îi răsări în prag chipul rumen și vioi al unei fete.

Cum nu se aștepta s-o vadă, rămase pe loc privind la dânsa.

— Fata mea! boierule, strigă mulțumit Furtună, care ieși întru întâmpinarea deosebitului musafir.

— Să-ți trăiască, frate. D-apoi nu știam că ai așa bujor de fată!

— Fetele cresc cât nici nu prinzi de veste, boierule.

Boierul Buhtea avusese de ce se mira, căci boierul Furtună, om amarnic și neînduplecat în faptele lui, nu-și scosese fata în vileag.

Mai anii trecuți, coana Mândița, soția boierului Furtună, ba chiar fata, avusese plecare pentru băiatul unui om bogat, dar fără să fie de neam; boierul le surghiunise atunci la țară. Acolo gândurile mamei se

limpeziră, obrazul copilei înflori mai frumos, iar mintea li se statornici la amândouă. Gospodăriseră la țară trei ani de zile, și iarnă și vară, iar anul acesta boierul Furtună socoti cu cale să le aducă înapoi în târg.

Pesemne că întoarcerea fusese într-un ceas bun.

Când să plece, boierul Iorgu chemă pe fată și o sărută pe frunte:

— Sunt tare mulțumit, draga tatii, că mi-a fost dat să mai văd o fată ca cele de demult!

Nunta s-a pus repede la cale.

Într-o seară frumoasă de iunie, lume după lume se cobora spre biserica Domnească, unde avea să fie cununia nepotului boierului Buhtea cu fata boierului Furtună.

A fost o nuntă cum nu se mai văzuse. Târgul se rumenise ca într-o noapte din povești, în lumina masalalelor¹ ce ardeau de la casa boierului Iorgu până la ușa bisericii.

Cursese toată boierimea din Moldova să ieie parte la o sărbătoare ce le mai amintea vremurile de altădată.

Luminat de fericire, boierul Iorgu Buhtea stătea în fața altarului cu privirile țintite spre icoana Maicii Domnului. Și niciodată, nimănui nu-i păruse mai frumos și mai falnic bătrânul.

.

Rar om să fi fost mai cu vază în cuprinsul Moldovei ca boierul Iorgu Buhtea — Boierul, cum i se zicea pe scurt.

În casa boierului se puseseră multe afaceri însemnate la cale, căci numai el știa să deie sfatul hotărâtor, el găsea cuvântul de împăcare pentru cei ce nu se înțelegeau.

Câte nu descurcase dânsul! Și, șopteau unii, câte nu încurcase atunci când nu putea împiedica altmintrelea o pornire fără căpătâi. „Să știți, zicea el, de câte ori am legat pe doi, am dezlegat pe douăzeci!“

¹Masala—făclie care arde cu păcură sau rășină.

Pentru mulți se suise dânsul în trăsură și pornise cu jalba în proțap la Vodă.

— Bine, mă Iorgule, îi spuse odată Vodă-Cuza, mulți mai ai de luat sub ocrotirea ta?

— Măria ta, deie Dumnezeu să am cât mai mulți, răspunse apăsător boierul.

— Ai dreptate; știu că-ți pui cuvântul numai pentru cei cu sufletul ales... Și-s puțini, boierule, puțini! adăugă Vodă cu amărăciune, uitându-se la cei de primprejur.

Să fi auzit că ai nesocotit povața unui bătrân!... Îndată îți trimitea trăsura și te poftea până la dumnealui. Când te chema, știai ce te așteaptă, dar n-aveai încotro, te duceai. Boierul îți ieșea în scară, te ducea în odaia de primire, îți da dulceți și cafea, apoi te lua la depănat. Nu scăpai decât atunci când îți ghicea din ochi că te întorsese pe calea adevărului. Avea un mare dar: îți citea în privire, cum ar fi citit într-o carte. Odată, tot așa, povățuia pe un tânăr; i-a vorbit boierul cât i-a vorbit, apoi, după ce s-a uitat drept în ochii lui, s-a sculat de pe scaun și a deschis ușa:

— Paraschivo! mai adă *dulceți și cafea, cuconașului*.

— Îți mulțumesc, boierule, am luat o dată, răspunse stingherit tânărul.

— Dumneata crezi că nu te-am înțeles? răspunse boierul. Pe când îți vorbeam, te gândeai că tot mai bune mi-s dulcelele decât spusele.

Îl ghicise. Tânărul mai luă dulceți, cafea, apoi fu silit să vorbească cu boierul, două ceasuri întregi, despre prăsila porcilor.

Altă dată, venind mai mulți ocârmuitori ai târgului să-i ceară sfatul într-o afacere bănească, boierul le făcu socoteala rotundă, arătând câți bani puteau economisi fără să știrbească nimic din ce-și pusese dânsii în gând. Toți rămăseseră foarte mulțumiți; numai mulțumirea unuia nu prea era din inimă. Dar ochiul cel ager al boierului băgă de seamă: „Ce e drept, mia dumitale de lei n-am pus-o la socoteală“.

Ocârmuitorul, care se gândea tocmai la miișoara ce-i alunecase din palmă, nici nu crâcni, dar se înroși până-n albul ochilor.

În clipe de acestea, cuvântul lui tăia ca sabia.

Vânător vestit, un sfert de viață o petrecuse prin munți; îndrăzneț și ochitor ghibaci cum era, își atrăsese pe socoteala vieții lui de vânător povestiri de necrezut. Când le auzea, Buhtea se mira grozav:

— Măi, măi, măi! amarnică-i lumea.

Odată, întorcându-se de la Iași, se întâlnește într-un han c-un alt drumeț, care sosise de cu noapte. Din una-n alta, străinul, căruia nu-i mai tăcuse gura, aduse vorba și despre Vodă-Cuza:

— Îndrăzneț om, spunea dânsul. Ia închipuie-ți dumneata ce am aflat de la un om care a văzut minunea cu ochii lui. Cică Vodă și cu Buhtea — Boierul — vrând să arate, zilele trecute, cât de buni chitaci sunt, și-au pus câte un măr pe cap, apoi au tras cu pistoalele amândoi deodată și au luat merele cu gloanțele fără să-și atingă măcar un fir de păr.

Boierul, plictisit, răspunse:

— Vezi că ulciorul nu merge de multe ori la apă. Astăzi au vrut să facă tot astfel, dar au pățit-o. Buhtea a murit lovit drept în frunte, iar Vodă e pe moarte. Eu vin de la Curte, i-am văzut pe amândoi.

Străinul rămase întâi cu gura căscată, apoi se repezi din han, încăleacă și porni ca o furtună înapoi la Iași. Până seara vestea s-a răspândit în toate părțile, iar Vodă a râs cu lacrimi de gluma boierului.

Acum, deși în plină putere, boierul nu mai vâna. Ba, avântul de altădată i se prefăcuse într-o nețărmită milă. De câte ori nu se gândea cu părere de rău la jertfele ce le făcuse gustul său de vânător!

Dar ce pusese boierul mai presus de orice în viață, fusese cinstea: „Cinstea e ca sângele; dacă-ți lipsește, mori“. Astfel de învățăminte dăduse dânsul nepotului său. Celui care nu-și ținea cuvântul, nu-i mai întindea mâna. Dânsul nu făgăduise niciodată ce era cât de cât de puțin îndoielnic, iar când spunea că o să-ți facă un lucru, era ca și făcut.

Până mai deunăzi glasul lui încă nu găsise împotrivire.

.

Astăzi vremurile se schimbaseră. O prăpastie din ce în ce mai mare se deschidea între apucăturile tinerimii *emancipate*, dragă Doamne, și povețele domoale, dar pline de bun simț, ale bătrânilor.

Sfătuitoarii de altădată începuseră a fi părăsiți.

Sfaturile bătrânilor nu mai plăceau; erau ca albinele care puteau da miere, dar și acul lor usturător.

Ocârmuitoarii noi căutau a șterge până și urmele muncii cinstite a bătrânilor; neîndrăznind să-i atace fățiș, îi loveau în străduințele lor de ani întregi. Boierii ajunseseră să nu-și mai cunoască târgurile unde se născuseră, copilăriseră și îmbătrâniseră.

Cutare boier cheltuiuse din averea lui să lărgească o uliță; tinerii, veniți după dânsul, o strămbau pentru *estetica Urbei*; alt bătrân, crescut în frica lui Dumnezeu, zidise o biserică și-o înzestrase cu icoane de aur, policandre de argint, cu *aier* țesut, în fir și mărgăritare, de către trei rânduri de jupânițe din neamul lui; tinerii o lăsau să se macine în ruină, până când, venindu-le bine la socoteală, o dă râmau pentru că împiedica vederea unui teatru, bunăoară, ce aveau să clădească dânsii; pe locul unde fusese altădată altarul de lemn săpat cu meșteșug și credință, ținea câtăva vreme o cruce neîngrădită și pângărită de toți.

Boierii se priveau cu lacrimile-n ochi: „Neam nemernic, boierule, neam nemernic!“

Însă ceea ce mânia de moarte pe bătrâni era rătăcirea celor doi-trei copii de-ai lor în șleahta *filfizoniilor*.

Cum, prin ce schimbare sufletească, acești oameni — sânge din sângele lor, carne din carnea lor — putuseră rupe cu trecutul și luna-ca în mijlocul celor de care nu erau legați prin nimic, nu puteau să înțeleagă bătrânii.

„Creșterea“, răcnea Furtună, „creșterea! De ce nu s-a ales așa băiatul lui Pană, al lui Trufanda? Pentru că au fost struniți la vreme; pentru că părinții n-au desfăcut băierile pungii, țâncilor fără de minte. Cei care au făcut-o, vor da seamă lui Dumnezeu.“

Boierii cu inima slabă, care lăsaseră averea pe mâna copiilor, îl ascultau și se gândeau că târziu mai poate da omul de urma greșelii în care a trăit...

În mijlocul acestor hărțuieli nici unul nu părea mai liniștit ca boierul Iorgu Buhtea.

Vedea el bine că lucrurile nu se mai puteau schimba, dar îi era de ajuns că cel puțin sângele lui rămăsese curat, ca al strămoșilor ce luptaseră sub Ștefan Vodă, pentru mântuirea pământului în care aveau să doarmă somnul de veci.

Dar liniștea plină de dispreț a boierului înfuriase grozav pe tineri; aceștia doreau să vie cât mai degrabă împrejurarea care i-ar putea izbi de stânca ce le sta în cale; știau bine că boierii nu făceau un pas fără sfatul lui Buhtea, cel mai înțelept dintre ei.

În adevăr, boierul, de o bucată de vreme, nu se mai amesteca în hărțuielile zilnice — un dezgust ascuns îi încerca sufletul și-i întorcea ochii de la ele —, dar sfătuia pe toți ceilalți cum să le ducă la sfârșit...

Clipele acestea erau grele pentru dânsul; doar cei doi copii ai nepotului său, băiatul și fata, îi înseninau viața.

De aceea, când Toader Buhtea, dezgustat, ca și boierul, de cele ce se întâmplau, hotărî să se mute cu totul la țară, boierului îi păru bine:

— Mută-te, Toadere; o să merg și eu cu tine.

*

Împrejurarea dorită de tineri sosi mai degrabă de cum se așteptau dânsii.

În dimineața zilei în care boierul Iorgu și Toader Buhtea trebuiau să plece la țară, muri pe neașteptate conul Gheorghieș Pară; prin moartea lui se deschidea un loc în sfatul țării.

Boierii nu puteau rămâne la o parte fără să încerce măcar a înlocui pe boierul Pară cu unul dintre dânsii; ba era o datorie chiar, să lupte când nici o minte luminată nu se afla printre cei trimiși să îngrijească de nevoile ținutului.

Într-o asemenea împrejurare, cuvântul lui Buhtea era de mare nevoie; merșeră cu toții la dânsul și-l rugară să mai rămâie câteva zile. La urma urmei, boierul se înduplecă să mai steie până după alegeri. Toader Buhtea plecă la țară numai cu nevasta și copiii.

Aveau dreptate boierii să se îngrijească de urmările morții lui Pară. Tineretul, bucuros că scăpa de un boier ca Pară, găsiră prilejul bine-venit să înlăture piatra ce le sta pe inimă.

Gazetele târgului începură a tăvăli în mocirla ocărilor amintirea seninului bătrân de până mai deunăzi; prin el tineretul căuta să deschidă ochii tuturor asupra „*pecinginii sociale*“ — asupra boierimii care oprea mersul înainte al ținutului. „Tinerimea, dânsa-i mântuirea“, sfătuiau foilete împărțite degeaba prin toate ungherele.

În această vreme Buhtea îndemna pe boieri să tragă la sorti care anume dintre dâșii aveau să înlocuiască pe Gheorghe Pară. Căzu boierul Neagu, om bătrân, cinstit și cu minte, dar nefericit din pricina feciorului său care-i făcuse viață amară, cheltuindu-i fără nici o socoteală averea.

Tinerii, cum auziră, hotărâră să aleagă cu orice preț pe Gheorghe Neagu, feciorul bătrânului. Prin aceasta erau încredințați că vor semăna dezbinarea între boieri.

Gheorghe Neagu era unul dintre puținii care trecuseră de la boieri în rândul tineretului. Alergară la dânsul.

Tânărul Neagu nu se gândise niciodată la o așa cinste; acum, dacă întâmplarea i-o aducea, adică la ce n-ar fi primit? Om fără nici un căpătâi, nu degeaba își petrecuse mai tot timpul prin străinătate, de unde se întorsese cu o diplomă cumpărată; în viața lui strecurată până acum mai mult prin cafenele, roasă prin duele și aventuri, de ce n-ar fi încercat și această faptă de un soi cu totul nou pentru dânsul?! Primi fără nici o șovăire.

La dreptul vorbind, nici prietenii lui nu se așteptaseră ca Neagu să primească atât de repede.

Seara, Gheorghe Neagu duse singur vestea tatălui său:

— Știi, bătrânule, că suntem vrăjmași?

Bătrânul nu-i răspunse; știa el de mult aceasta: erau vrăjmași de la avere, de la apucături, gândire, — de la tot.

— Mi-au pus candidatura ca guvernamental.

Într-adevăr, la asta nu se așteptase tată-său. Nu-i venea să creadă că băiatul lui o să ajungă până acolo să-i poarte dușmănia pe față. Lucrul însă era așa; conul Mihalache se încredință că băiatul său nu glumea.

Bătrânul se tulbură grozav, se sculă de la masă, porunci să-i vină trăsura și porni la boierul Furtună, să-i ceară sfatul.

Câtă vreme boierul Neagu povesti întâmplarea, boierul Furtună de-abia se putu ține pe scaun de neastâmpăr:

— Ei, și nu l-ai croit? Halal să-ți fie, Mihalache!

Bătrânul începu să plângă:

— E prea târziu, prea târziu, îngâna dânsul. La ce mi-a folosit cinstea dintr-o viață-ntreagă? Mi-a cheltuit tot ce aveam; deunăzi, dacă nu era Boierul, să-mi deie o mie de galbeni, mi-aș fi pierdut și moșia.

— Coane Mihalache, strigă Furtună, coane Mihalache, du-te acasă, sfătuiește-l să se lepede de nesocotința lui și, dacă n-o vrea, ia-ți bățul, croiește-i vreo două și dă-l pe ușă afară ca pe un netrebnic. Calcă-ți pe inimă și nu fi muiere, că te calcă el pe urmă.

Bietul bătrân plecă mai amărât de cum venise. Seara, când îi vorbi băiatului, acesta începu să râdă cu hohot; atunci bătrânul își găsi puterea să-i spuie toate, verde, în față, să-l facă netrebnic:

— Mi-ai făcut numele de răs, mi-ai mâncat zilele; să lipsești din fața mea, netrebnicule.

Băiatul se sculă furios, se apropie de tată-său și-i dădu cu tifta:

— Na, hodorogule!

Bătrânul crezu dintru-ntâi că se prăbușește jos, apoi tot sângele îi năvăli la cap, se repezi de luă bastonul din colț și începu a da în fecioru-său. Acesta, zăpăcit de reprezițiunea loviturilor, abia își nimeri pălăria și fugi afară.

Boierul Neagu, istovit de puteri, căzu, plângând, pe divan.

A doua zi se duse din nou la boierul Furtună, îi istorisi cum îndeplinise fără voie sfatul ce-i dase și se rugă cu lacrimile în ochi să-l lase pe dânsul la o parte.

Furtună îi făgădui că va stăruia pe lângă Boierul, căruia conul Mihalache nu îndrăznea să i se arate.

În fața acestei noi și neuzite întâmplări, care punea în gurile tuturor numele unuia dintre cei mai cunoscuți boieri, Buhtea hotărî nu numai să lase la o parte pe boierul Neagu, dar să nu mai puie pe nimeni în locul lui la alegeri; să rămâie filfizonii de capul lor și ținutul de izbeliște.

— Vor vedea dumnealor cât prețuiesc hodorogii, zise el.

Tinerilor le păru grozav de rău când aflară că boierii rămâneau de o parte, de bună voia lor.

Fusese un prilej nimerit să le deie lovitura din urmă!

— Nu vedeți voi că li-i frică? țipa Gheorghe Neagu.

— Da, da, au înțeles singuri cât le prețuiește pielea de *evgheniști*, strigau ceilalți...

Gheorghe Neagu se alese deputat.

Ca să deie mai mare însemnătate învingerii, tinerii închipuiră o sărbătorire cum nu se mai făcuse până atunci în târg. Seara adunară măhălăliile, le împărțiră masalale și, c-un taraf de lăutari în frunte, porniră acasă la Gheorghe Neagu.

Acolo, luminile stinse.

Lumea începu să strige:

— Trăiască deputatul Gheorghe Neagu!

Strigătele străbătură până în odaia boierului Neagu, care era bolnav în pat; când le auzi, bătrânul căzu cu fața în perne, plângând.

Cineva aduse vestea că sărbătoritul e la cafenea. Mulțimea se întoarse. În fața cafenelei, uralele răsuna ca niște pocnete de pistoale.

Deputatul fu ridicat pe brațe și silit să vorbească.

Ca om politic ce era acum, Gheorghe Neagu rupse fățiș cu trecutul, blestemă bătrânii, arătând cum, pentru fericirea neamului, călca și iubirea datorită părintelui său și sfârși strigând la rându-i, cât îl ținea glasul: „Trăiască tinerimea învingătoare!”

Strigătele detunară din nou, iar taraful începu să cânte *Deșteaptă-te, române*.

În vreme ce alegătorilor li se răsplătea prin băutură, câțiva *pierdevară* porniră cu masalalele prin mahalaua boierească.

— Ce-o fi, Măndițo, întrebă boierul Furtună, care nu se pricepea de unde veneau strigătele și lumina cea mare.

— O fi vreun foc, Vasile.

Boierul Furtună ieși în cerdac. Mulțimea ajunsese tocmai la poarta lui: „Trăiască deputatul Gheorghe Neagu, deputatul tinerimii!”

— A! asta-i, lingăilor? Grigore, dezleagă zăvozii și asmuță-i la poartă, strigă boierul Furtună.

Cei cinci zăvozi se repeziră ca niște lei spre poartă; masalagii o luară la sănătoasa, dar la capătul celalt boierului Trufanda îi venise se vede același gând: din ograda lui se năpustiră alți zăvozi, și-ntr-o clipă se adunară toți câinii de prin curțile boierești. Părtașii tineretului aruncară masalalele și pălăriile, ca să fie mai sprinteni, apoi o zbughiră printr-o hudicioară, unde abia putură scăpa de furia câinilor.

Alegerea avusese loc sâmbătă; duminică, boierii, ca de obicei, veniră îndată după prânz, să mai steie de vorbă, la cafeneaua din mijlocul târgului — *Cafeneaua boierească*, unde se băuse cu o seară mai nainte, dar în care, nu de multă vreme, începuseră să intre și cei mai așa, mai de mâna a doua, cum s-ar zice. Boierii își păstrasera în cafe-nea colțul dumnealor, cu covor așternut pe jos, cu divan lângă perete și cu mese de marmură în fața lui.

Proprietarul, Ghiță *Evghenistul*, cum îi zicea lumea, nu te-ar fi lăsat, odată cu capul, să te așezi în colțul boieresc.

— Nu te amesteca unde nu-ți fierbe oala, zicea râzând celui ce se încerca să calce obiceiul.

De mult ce primise și slujise pe boieri ajunsese să se creadă și el oarecum de neam; cu mare greu se hotărî să deschidă ușile și altora, mai mititei. În cele din urmă, i se făcură atâtea neajunsuri din pricina aceasta, încât alergă într-una din zile cu lacrimile în ochi la boierul Buhtea:

— Ce e de făcut, Măria ta, că nu mă mai lasă tineretul ista să trăiesc.

— Dă, măi Ghiță, alte vremuri, alți oameni! Primește-i și tu; ce-ai să faci? Păstrează-ne nouă locul din stânga și dă drumul la oricine, căci mâini-poimâini, când ne-om cărăbăni de pe lumea asta, copiii tăi cu dânșii au să rămâie...

Pe ziua de azi, Ghiță avea fața întunecată de tot; primi pe boieri oftând, uitându-se cu ură în colțul din dreapta, unde filfizonii, gătiți ca de nuntă, se adunau unul câte unul.

Gheorghe Neagu se lăsase așteptat; în cele din urmă, sosi și dânsul; fu primit cu mare veselie.

Boierii sfătuiau domol, sorbindu-și în tihnă cafelele; nici nu ascultau glumele ce veneau înspre dânșii ca o ploaie de săgeți. Noroc că boierul Furtună plecase de dimineață la o vie; dacă ar fi fost aici, poate că lucrurile n-ar fi rămas așa: cum e dumnealui furios, le-ar fi dat îndată peste nas.

Peste câțva timp se coborî din trăsură și boierul Buhtea; când zări pe Neagu, întoarse capul și se duse întins la masa boierilor, de se așeză cu spatele la dânsul.

La intrarea lui, tineretul coborî glasul.

— Ce dracu bre, parcă ne-ar fi frică de dânsul; ce-ați amuțit așa?

— Știi una, Neagule? Eu găsesc că ar fi vremea să dai grozavului istuia peste nas, șopti un altul.

Gheorghe Neagu se îngâmfă, porunci șampanie și turnă prin pahare.

— Să bem, băieți, în sănătatea celor de *acum*.

Costache Negură, nașul lui Gheorghe Neagu, dete cu jale din cap:

— El bea vinuri scumpe și bietul tată-său abia o duce de azi pe mâine.

Neagu mai porunci șampanie; sângele tinerilor prinse a clocoti, glasurile se ridicară din nou.

— Ar fi bine să ieșim de aici, au început să se obrăznicească, spuse Boierul.

Când să plece boierii, Neagu băgă de seamă și se grăbi să vorbească:

— Aveți dreptate voi: obiceiurile învechite trebuiesc călcate în picioare ca și interesele personale. Ruginiții, cu orice preț, înlăturați.

Boierii îngălbeniră de mânie.

Buhtea se întoarse către Costache Negură și zise liniștit, dar cu glasul tare:

— Să-i spui lui Mihalache, din partea mea, că rău a făcut că nu și-a urecheat la vreme *mucosul*.

Apoi ieși, cu capul sus, din cafenea, urmat de ceilalți...

Tinerii amuțiră: tocmai după ce se duseseră boierii, își veniră în fire de cele auzite. Neagu începu să strige în gura mare că-i va arăta el cine-i mucosul. Tinerii îi țineau hangul; după părerea tuturor, duelul era de neînlăturat: „Auzi dumneata, să se insulte un deputat, reprezentantul păturii culte, alesul tinerilor — oamenii de viitor ai țării!“

— Cu ce s-a simțit insultat? strigă unul. Neagu nu i-a spus-o personal. Dacă și-a luat-o asupra dumisale, înseamnă că se cunoaște singur mai bine de cum îl știm noi.

— S-au dus vremurile dumisale; astăzi nu ne mai sperie cu bătrânețea.

— Bătrân-nebătrân, cum știe să arunce vorbele, trebuie să știe să-și deie socoteală de ele, strigă Neagu.

Firește, după ce se domoliră puțin, se puse la cale duelul. Aleseră pe doi mai vorbăreți, să se ducă la boier ca martori ai lui Neagu; acesta, cu ifosul lui, hotărî condițiile: aveau să se bată cu pistoalele: trei focuri, unul la 30 și două la 25 de pași; rănile ușoare să nu se țină în seamă.

Unul se apropie de Neagu:

— Dar tu știi că pe vremuri boierul a fost un trăgător vestit.

— O fi fost pe timpul lui Moruz, răspunse Neagu; azi nu-l vezi că tremură ca o gelatină?

Toți râseră de spiritul lui Neagu.

Ș-apoi nu era doar întâiul duel al lui Neagu; prin străinătate avusese cu ghiotura; rănise în toate. La lucruri de acest fel era un norocos de frunte. Luară înțelegere ca, într-un ceas, să se întâlnească

la unul din ei, să chibzuiască răspunsul boierului, care se putea prea bine să nu primească; apoi se împrăștiară.

Dintre toți, cel mai încredințat că boierul Buhtea, cu toată bătrânețea lui, o să primească duelul, era Gheorghe Neagu. Dânsul se gândea cu bucurie la faima care avea să-l acopere după acest duel, chiar dacă numai ar fi rănit pe boier. Ce vorbă! Era cea mai frumoasă întâmplare ce-i venea în viață, mai frumoasă chiar decât deputăția. Și-apoi se ducea mai încrezător ca totdeauna în norocul lui; ce spusese mai adineaore, că boierul o fi fost trăgător vestit pe timpul lui Moruz, o spusese, nu din glumă, cum o luaseră ceilalți, ci încredințat că e așa; pe când ochiul lui era tot atât de ager ca acum doi-trei ani în urmă...

Boierul își citea gazeta, când cei doi martori sunară clopoțelul. Buhtea le ieși înainte, de-i primi. În fața lui, ifosul obișnuit al celor doi tineri pieri; începură foarte încurcați:

— Vă rugăm să ne iertați... O afacere... O afacere de onoare ne aduce... Suntem foarte mâhniți...

Boierul zâmbi.

— Înțeleg mâhnirea dumneavoastră, și e păcat, căci sunteți tineri; în schimb, o să vă trimit pe doi bătrâni mai veseli.

Tot timpul cât vorbi, îi ținu în picioare, în sală.

Martorii hotărârea locul de întâlnire cu boierii, apoi mai îngânară două-trei cuvinte și-o șterseră foarte bucuroși că scăpau de cei doi ochi ce le sfredeliseră într-o clipă toate gândurile. Când se văzură în trăsură, răsuflară din greu:

— Uf! afurisit boier! Parcă l-ar fi chemat la chef; ce Dumnezeu, nici n-a tresărit. Cum i s-o fi părut lui Neagu că tremură? Îi cât un brad, omule!

La vestea că boierul primise să se bată, Neagu și cu prietenul lui săriră în sus de bucurie.

— E vorba că ne-a ținut toată vremea în sală ca pe niște câini.

Tinerii se înfuriară:

— Să nu-l cruți, Neagule, țipa care mai de care.

— Nu vă fie frică, le răspuse dânsul, vă curăț eu pădurea de toate uscăturile, în scurtă vreme.

*

Buțtea trimise trăsura la conul Sandu Dragoș, cu o scrisoare prin care-l ruga să vie numaidecât împreună cu boierul Anghel Iurașcu.

Într-un sfert de ceas, cei doi boieri suiau scările: conul Sandu Dragoș, scurt și gros; conul Anghel Iurașcu, de aceeași statură, dar mai slab. Până în susul scărilor, conul Sandu se făcuse numai o apă de nădușeală.

— Ne-ai adus pe sus, boierule, ce prăpăd o fi? Bietului Sandu i-a ieșit sufletul suind în fugă scările.

— Bine-ați făcut că v-ați grăbit, le spuse boierul, căci iată cum stă lucrul.

Ajunși în odaie, boierul le povesti în câteva cuvinte ce era și de ce-i chemase.

Conului Anghel îi trecu veselia, iar conul Sandu rămase cu mâna în buzunarul unde-și căuta batista, să se șteargă pe frunte.

— Boierule, începu conul Anghel, să-mi îngădui să-ți vorbesc câteva cuvinte; eu cred că ar fi să te cobori prea jos primind să te bați cu un om ca Gheorghe Neagu, pe care l-ai miluit de atâtea ori și care, în schimb, te bârfește și pe dumneata ca și pe noi toți.

Conul Sandu prinsese la suflet:

— Și eu cred tot așa, boierule, zise dânsul.

— Eu nu socotesc astfel, dragii mei, și voi trebuie să faceți ce vă rog eu, răspuse boierul. Gheorghe Neagu o fi el un om de nimic, dar astăzi are un loc în sfatul țării; locul acesta l-am ținut și eu, și tu, Sandule, și bietul Pară până mai deunăzi; dacă nu cinstim omul, să-i cinstim locul care-l are el. Și-apoi, boierilor, mâine-poimâine ne ducem; mai avem acolo câțiva ani de viață, nu vreau ca tocmai la sfârșit să lăsăm o amintire jignitoare, să se vorbească pe urma noastră ca pe urma unui neam de iepuri. Lumea te judecă după ce aude...; dar nu mă duc cu gândul să-l împușc; uite, mi-i martor Dumnezeu.

Boierul se întoarce spre iconostas și-și făcu cruce.

— Tocmai asta mă neliniștește, boierule, răspunse conul Anghel. Știam eu, fără să-mi spui, că nu te duci cu gândul să-l omori, dar vezi că dânsul vine cu gândul să teucidă. Boierule, omul acesta n-are suflet. N-o să te cruțe, Doamne ferește. Bagă de seamă că nu cruță nici pe cel care i-a dat viața.

— Nu, coane Anghele, nu-l crede atât de fără suflet. Neagu face asta de fală.

— Boierule, o face ca să te omoare. Dar deoarece dumneata crezi că trebuie să te bați, înseamnă că ai judecat bine. Iartă-mă că mi-am dat și eu părerile, sufletul unui prieten se moaie ușor. Ne ducem.

— Să primiți orice condiții v-or pune și să potriviți ca mâine să ne batem cât mai de dimineață.

Boierii își luară ziua bună; Buhtea ieși după ei în cerdac. Pe scara de jos, conul Sandu se întoarce:

— Te găsim mai târziu acasă, să-ți aducem răspunsul?

— Nu-i nevoie să vă trudiți, dragii mei; mâine, la șase dimineață, vă aștept să luam împreună cafeaua; îmi veți spune atunci cum ați hotărât.

După ce plecară, Buhtea se plimbă puțin prin cerdac; gândurile îl ținură câteva clipe legat de întâmplarea de după prânz, apoi liniștea i se coborî în suflet. Nu era omul care să se lase pradă închipuirilor ce pun, atât de ușor, stăpânire pe mințile oamenilor slabi.

Boierul se coborî în grădină și-o luă printre teii ale căror ramuri se împreunau deasupra, cufundând aleea în întuneric; departe, la capătul celalt, apusul se zărea puțin, ca lumina unei candelă ce clipește într-un altar. Boierul se opri, privi într-acolo, apoi pași ușor pe nisipul moale.

Îi lipseau copiii nepotului, ce-l întovărășeau totdeauna în plimbările prin grădină. Amintirea lor îl făcu să zâmbească de mulțumire.

La capătul aleii grădina se prăvălea în vale; dincolo de umbra copacilor lumina izbutni ca o flacăra.

Boierul puse mâna streășină deasupra ochilor și rămase multă vreme cu privirile pierdute, până departe, în adâncul zării, unde bulgărele de aur se topise, înecând cerul și pământul.

Degrabă seara avea să se lase ușoară, ca aripa unei păsări ce vine de departe.

Târziu, boierul se întoarse în cerdac, unde îl aștepta masa. După ce gustă din mâncare, porunci de-i aduse un jilț, se așeză într-însul și-și apinse o țigară.

*

Vestea că Buhtea se va bate în duel străbătu ca fulgerul tot târgul. Nimeni nu se așteptase să ajungă lucrurile până aici. „La urma urmei, își ziceau cei mai mulți, ce mai vor băieții aceștia? Își aleseseră pe unul dintre ei, batjocoriseră, pe toate potecile, pe toți cei dinaintea lor, și-acum, când ajunseseră să le spuie bătrânilor în față cele ce scriseseră prin gazete, să provoace la duel pe cel care-i pusese la locul lor? Pe cine! Pe boierul Iorgu Buhtea, omul căruia nu era nimeni în ținut să nu-i datorească recunoștință!“

În câteva ceasuri, tot târgul trecuse de partea boierului Buhtea. Boierii își chemară băieții și, sub jurământ de afurisenie, le luară cuvântul că nici nu se vor uita la cei din șleahta lui Neagu, care-și necinșteau neamul.

Boierul Furtună află tocmai seara, târziu, când se întoarse de la vie, vestea duelului.

Coana Mândița nu se pricepea cum să i-o spuie:

— Știi, Vasile, că Gheorghe Neagu v-a făcut ruginiți în cafenea?

Boierul se făcu foc:

— Mândițo, astfel de lucruri să nu-mi spui mie. Eu nu vreau să știu ce se vorbește în dosul meu.

— Da vezi că cuscrul l-a făcut *mucos*.

— Ei și? foarte bine i-a făcut.

— Măine se bat cu pistoalele, Vasile dragă.

Boierul sări în sus:

— Ce spui?

Conul Vasile se rezezi, își luă bastonul cel gros și o porni pe ușă, curat ca o furtună.

Se duse întâi la boierul Iorgu: acesta se culcase. Atunci o luă înapoi spre boierul Trufanda. Îl zări în cerdac:

— E adevărat, Alecule, că Boierul se bate mâine cu nemernicul acela?

— Adevărat, Vasile.

— Așa? atunci să-i arăt eu deputatului duel moldovenesc.

Și se rezezi înapoi spre cafenea.

Sângeros și neiertător, boierul Furtună nu putuse în viața lui să se stăpânească.

Vestea aceasta îl tulburase ca niciodată.

Intră în cafenea, se opri lângă ușă și strigă lui Ghiță de se cutremurată geamurile:

— Mă rog, aici îi deputatul? aici îi nemernicul cela? Să-l învăț eu cum se bate la duel.

Toți încremeniseră. Neagu, spre norocul lui, lipsea; altfel, ar fi făcut cunoștință cu mâna de fier a boierului Furtună. Câțiva filfizoni se strecurară, care pe unde putură.

— Să-i spui, Ghiță, că de mine nu scapă nici în bortă de șarpe. Așa să-i spui, mă rog dumitale.

Apoi se întoarse către cei de primprejur:

— La asta ați ajuns, să vă poarte copiii de nas! De dâșșii s-aveți parte!

Boierul Furtună izbi ușa și ieși. Cum ajunse acasă, începu să se plimbe prin odaie. Nu putu dormi toată noaptea. În zorii zilei, dădu poruncă să înhame caii și porni la boierul Iorgu.

Trăsura boierului Furtună intră după trăsura în care veneau boierii Iurașcu și Dragoș.

Buhtea le ieși întru întâmpinare.

— Ce vânt, Vasile, îl întrebă, râzând, pe boierul Furtună.

— Același care i-a suflat și pe dumnealor, răspunse el, arătând spre ceilalți doi.

Apoi, fără să se mai oprească:

— Nu zic, boierule, bine ai făcut că ai primit să te bați, să nu creadă dumnealor că nu mai putem de frică, dar oricum, de eram ieri ziua aici, îl lipseam eu pe *filfizon* oricum de cinstea de a se bate cu dumneata în duel. Îi dădeam o învățătură care să facă cel puțin cât jumătate din cele ce n-a știut tată-său să-i deie.

Furtună spuse toate acestea repede, fără să râsuflie; i se suise sângele în obraz.

— Liniștește-te, Vasile, o să treacă și asta.

— Ei! boierule, oricum de repede or trece, pe urma acestor fapte rămâne mult!

Intrară în casă. Feciorul îi pofți în sufragerie, unde-i aștepta cafeaua cu lapte. Se așezară liniștiți în jurul mesei. Dragoș apucă pe boierul Furtună de braț:

— Închipuiește-ți, Vasile, boierul crede că Neagu face lucrul acesta numai de fudulie, în vreme ce dânsul țipa aseară pe toate potecile că o să-i arate el.

Boierului Furtună i se ridică iar sângele în obraz, se apropie de boierul Buhtea și vorbi, privindu-l drept în ochi:

— Așa! Iartă-mă, boierule, dacă ți-oi spune o vorbă mare. Uite, jur pe Toader și pe copiii lui, dacă te vei duce să te bați cu gânduri de acestea; să-l culci la pământ, boierule. De-abia îi scăpa ținutul și pe tată-său de dânsul.

Buhtea își duse mâna pe frunte și rămase câteva clipe gânditor.

— Dă, în adevăr, mare vorbă ai spus, Vasile; ce vrei, mie tot nu-mi vine să cred că-i atât de câinos la suflet... Dar mai știi! adăugă gânditor boierul.

— Să ne mulțumim, Vasile, că vor să ne împuște fățiș și nu ne omoară pe la spate, noaptea, într-un colț de uliță, zise Iurașcu.

Câteșipatru tăcură și sorbiră cafeaua.

După ce sfârșiră, boierul Dragoș le spuse condițiile și locul. Aveau să se bată la opt ceasuri, în pădurea de la Cotul Luncii, într-o poiană de lângă iaz.

Boierul Furtună se ridică de la masă și începu să se plimbe furios:

— Și mai crezi că nu vrea să te omoare când îți pune astfel de condiții! Filfizorul, ori că e nebun, ori o fi crezând că nu mai ești în stare să ții pistolul. Din două una.

Buhtea se ridică și-și luă pălăria.

— Să ne grăbim, o să fim tocmai bine acolo.

Boierii ieșiră în sală. Buhtea rămase în urmă; se duse în fața iconostasului, își făcu de trei ori cruce, apoi ieși liniștit după ceilalți. În prag, șopti lui Furtună:

— Dacă s-o întâmpla ceva, să chemi pe Toader.

Furtună se gândi puțin:

— Boierule, merg și eu.

— Nu se poate.

— Merg și rămân în trăsură, de-o parte.

Peste câteva clipe cele două trăsură ieșiră una după alta pe rohatca târgului.

*

O dimineată înecată în lumină. Cerul curat și ca suflat cu aur în bătaia soarelui se înălțase parcă mai sus, doar va încăpea între dânsul și pământ mai multă frumusețe. Dealurile se înșirau unele după altele, acoperite de roada crudă, verde ca buraticul; până la ele, câmpuri întregi de romaniță se așterneau albe, ca niște pânze; deasupra lor, lumânărelele își ridicau vârfurile bătute cu fluturi ce pâlpâiau repede din aripi, ca niște flăcări gata să se stingă. Drumul mergea printre valurile de iarbă care, în față trăsurilor, păreau că se dau la o parte, apoi, la spate, se împreunau iarăși. Deasupra, ciocârlile se ridicau sus-sus, bătând din aripi, ciripind prelung și dulce. Departe, încolo, iazul: oglindă pe fața căreia razele soarelui se sfârâmau într-o pulbere

scânteietoare. Din marginea iazului se ridica pădurea; copacii parcă răsăreau din apă, împrăștiindu-se ca sub o vrajă, pe șesul din preajmă.

— Ce dimineată frumoasă, boierule! zise Dragoș.

Buhtea nu-l auzi. Frumusețea aceasta îl răpise. Nici un gând nu-i cutreiera mintea, niciodată nu se simțise mai fericit, căci niciodată firea nu i se păruse mai ademenitoare. Cât de departe era de cele ce trebuiau să se întâmple! Boierului Buhtea i se părea la început că merge la moșie, încolo, după dealurile acelea, unde Toader cu nevasta și copiii îl așteptau. Apoi și gândul acesta i se așeză tihnit la fundul minții, și privirile i le răpiră câmpul cu lanurile și zarea aurită.

În schimb, boierul Furtună privea toate acestea cu niște ochi din care țâșnea mânia, ca apa dintr-un izvor proaspăt. Nemernicia omească îl înfuria până la nebunie.

Se gândea dacă n-ar fi mai bine să oprească trăsura, să aștepte pe ceilalți, căci credea că le luase înainte, să umfle *deputatul* pe sus și, într-o grabă de cai, să-i facă o baie în iaz, ca să-l vindece de fierbințeală.

La boierul Furtună hotărârile, oricare ar fi fost ele, nu sufereau întârziere; opri trăsura și întrebă pe niște țărani ce treceau înspre târg:

— Ați mai întâlnit vreo trăsură înaintea voastră?

— Sărutăm mâna, coane Vasile, una cu vro patru-cinci cuconași, pe la Cotul-Luncii, intra în pădure.

Furtună mormăi supărat și dădu poruncă vizitiului să măie înainte.

După câțeva vreme trăsurile intrau în pădure. Buhtea cu cei doi martori ai săi se coborâră și o luară încet spre locul de întâlnire. Mai la o parte era trăsura lui Neagu.

Când ajunseră în poiană, martorii se salutară. Neagu parcă nici nu-i văzuse; își aprinse o țigară și se plimba cu mâna în buzunar. La vederea lui, boierul își aminti mai bine pentru ce venea aici și simți un dezgust ce, fără îndoială, i se arăta pe față deoarece tinerii, luându-l drept un semn de frică, se duseră numaidecât de șoptiră ceva lui Neagu, care râse cu poftă.

Lipsea numai domnul Franț. Peste câteva clipe însă, huruitul năbușit al unor roate aducea vestea că doctorul venea și el. Bietul om

sări de departe din trăsură și alergă către boier, rugându-l să-l ierte de întârziere. Era galben la față, căci până acum nu mai luase parte la nici un duel; pentru dânsul, aceste fapte erau adevărate nebunii; n-avea ce se face acum, căci era doctorul de casă al boierului.

Adunându-se câteșipatru martorii, aleseră partea cea mai largă a poienii; unul dintre martorii lui Neagu și boierul Iurașcu măsurară pe rând treizeci de pași. Boierul se așeză liniștit într-un capăt, în celălalt Neagu, zâmbind ironic.

Traseră la sorți pistoalele și căzură ale lui Neagu; Dragoș le încărcă în fața tuturor, apoi citi cu glas tare condițiile. Nici unii, nici alții nu se gândeau să mijlocească împăcarea; din partea boierului, acest pas ar fi fost o slăbiciune de care Neagu și-ar fi bătut joc.

Totul fiind gata, martorii se dădură în lături; doctorul Franț îngălbeni, tinerilor parcă li se mai stinsese încrederea; Neagu, cu privirea batjocoritoare, aștepta. Numai Buhtea, liniștit, se uita departe.

Iurașcu le strigă:

— Fiți gata!

Apoi, după ce numără de trei ori, porunci scurt și apăsător:

— *Foc!*

Detunăturile răsunară deodată; pădurea clocoti ca într-o clipă de vijelie.

Boierul Buhtea ținuse pistolul în sus, glonțul trecu prin frunzișul copacului din față; câteva frunze rupte fluturară prin aer.

Fiecare rămase la locul lui.

Neagu, care se încredințase că boierului în adevăr îi tremura mâna, părea grozav de mirat că și dânsul trăsesese rău. Nu înțelegea cum de nu lovise pe boier.

În această vreme, Iurașcu se pregătea să măsoare cei cinci pași ce trebuiau scăzuți la al doilea foc, când domnul Franț le strigă că boierul e rănit.

Toți priviră mirați; însuși boierul nu înțelegea cum de nu simțise nici o durere. Domnul Franț veni și-i ridică mâna; o suviță de sânge i se cobora de sub mânecă printre degete. Doctorul îi ajută să-și scoată

redingota și-i ridică ușor mâneca, udată de sânge, a cămășii. Glonțul îi scrijelise puțin brațul.

Doctorul lui Neagu se uită.

— O simplă zgârietură, zise el.

Dar domnul Franț era pentru încetarea duelului.

— Dumneata ești aici numai ca doctor, îi zise unul dintre tineri.

Boierul se uită la Iurașcu; acesta îl înțelese.

— La loc, strigă dânsul.

Boierul își puse redingota; se măsurară câte doi pași și jumătate de la fiecare luptător, apoi, după ce aceștia își luară locurile, Dragoș încercă din nou pistoalele.

Buhtea privi pe Neagu; ochii acestuia sticleau. Boierul înțelese că al doilea glonț al lui Neagu avea să vie mai drept ca cel dintâi, își aduse aminte de cuvintele lui Furtună, tresări și-și încruntă sprâncenele.

Glasul lui Iurașcu se auzi iarăși, scurt și apăsător:

— *Foc!*

Pădurea clocoti din nou. Mâna boierului căzu în jos, scăpând pistolul; glonțul îl lovise de astă dată în braț. Neagu rămase puțin cu pistolul ridicat, apoi îl scăpă, aruncă o privire spre boier, se clătină și căzu în genunchi, rostogolindu-se pe o coastă. Sângele îl năbuși pe gură, horcăi de câteva ori și rămase nemișcat.

Doctorii alergară; domnul Franț, tremurând, se plecă peste rănit, apoi, după câteva clipe abia, îngână:

— *Este mort.*

Filfizonii împietriseră în loc, galbeni ca moartea. Pe boierul Buhtea îl apucă un tremur ușor, ochii i se umeziră și un șir de lacrimi îi lunecă pe obraz.

— Haide, boierule.

Furtună, îngrijat, sărise din trăsură la cel dintâi foc și ajunsese pe locul de luptă în clipa când Neagu cădea lovit drept în inimă; acum apucase pe boier de mână, să-l ducă spre trăsură: parcă și lui i se muiașe sufletul. Dar când îi văzu mâneca udă de sânge, se înfurie.

— Iată pe cine ai fi cruțat.

Sprijinit de către Furtună, boierul plecă, de-abia mergând, din poiană...

Când se coborî din trăsură acasă și vroi să intre înăuntru, boierul Buhtea căzu în fața ușii, ca lovit de trăsnet. Furtună și cu slugile îl ridicară și-l duseră pe un pat, îl desfăcură la piept și-l stropiră cu apă, dar boierul nu dădea nici un semn de viață; tremurătura ușoară, ce-i mișcase fața la început, se stinsese, și acum părea că moartea își pusese stăpânire peste întreg trupul.

După câteva clipe, veni și domnul Franț; Furtună îl duse pe sus lângă boier. Doctorul se așeză pe pat și căută bolnavul cu mare băgare de seamă. Când ridică în sus capul, ochii boierului Furtună păreau că vor să-i smulgă răspunsul: întâmplarea ce avusese loc zdrobise sufletul boierului Buhtea; mâhnit peste măsură, avusese o năvălire de sânge la creier; de scăpat, doar o minune cerească dacă și-ar fi trimis puterea. Inima cea de piatră a boierului Furtună se topi de astă dată ca un bulgăre de ceară într-o grămadă de jăratic, și începu să plângă ca un copil.

Un vataf încălecă și porni la moșie, să cheme pe Toader.

.

Toți doctorii din târg vegheară pe rând patul bolnavului. În trei zile, Toader ajunsese ca o umbră; boierii uitaseră de toate, nici nu mâncau, nici nu dormeau, stăteau toată ziua lângă doctori, așteptând vreo veste mai îmbucurătoare: dar aceștia dădeau deznădăjduiți din cap.

Boala boierului mâhni întreg ținutul; dacă moartea lui Neagu era privită ca o răsplată, apropiatul sfârșit al boierului era ca o nefericire pentru toți. Acum de-abia începeau a simți lipsa sufletului ales cum nu mai era altul.

În dimineața zilei a cincea, boierul Iorgu Buhtea se stinse fără nici o tresărire. Când se răspândi vestea morții lui, norodul năvăli în curte... Fiecare trecu prin odaia încărcată cu flori, în mijlocul cărora boierul stătea în sicriu, cu fața liniștită ca într-un somn cutreierat de vise

senine. Toți îi sărutau mâna; de o parte, boierii plâneau cu suspine, căci cu boierul Buhtea li se ducea și lor o parte din suflet.

În ziua de îngropare, când boierii se pregăteau să coboare sicriul în patașcă, o trăsură își făcea loc printre miile de oameni ce se strânseseră din întreg ținutul. Și nimănui nu-i venea să creadă că într-însa venea, îmbătrânit ca de o sută de ani, boierul Mihalache Neagu.

Câțiva îl ajutară să suie scările, iar boierul Furtună, când îl zări, se înduioșă și-i ieși în cale. Boierii se dădură la o parte, iar bătrânul Neagu se ridică, tremurând, pe catafalc, și căzu deasupra sicriului, în hohote de plâns:

— Iartă-mă, boierule, căci m-ai pedepsit de două ori, de două ori!

Din volumul
CEA DINTÂI DURERE
(1907)

CEA DINTĂI DURERE

Am crescut pe ulița boierească a Iașului, pe „Podul-Verde“, cum i se zicea odată, în fața grădinii lui Mihai-vodă Sturza și-n coasta pădurii Copoului. Am crescut pe ulița din capătul căreia privirea pătrunde până departe, spre șesul întins, în fundul căruia Cetățuia se ridica deodată, ca înălțată de niște brațe uriașe, mândre că pot scălda în razele soarelui un asemenea giuvaier. Am mai apucat încă pe cei de pe urmă boieri, îmbrăcați totdeauna în haină neagră, cu pălării înalte, rătăcind pe sub aleile de tei, cu ochii pierduți în urmărirea unui vis ce nu se poate îndeplini. Îmi aduc aminte cum ascultam, toată ziua, trâmbițele, al căror glas războinic făcea să răsunе cazărmile ce ne înconjurau casa. Toată lumea militărească era tăbăruită lângă noi, „la deal“. Nu o dată am rămas uimit, în poartă, când regimentul *de linie* pornea la paradă, cu tamburul-major în frunte, un țigan cât un munte, purtând în cap o căciulă de urs, cât o baniță de mare, haine numai aur, și-n mână un buzdugan pe care îl azvârlea în aer de se rotea de două ori, apoi îl prindea în palmă și-l ținea o clipă sus, până ce clocoțea glasul de tunet al tobei celei mari. Din poarta ogrăzii duceam mâna la pălărie, să salut militărește pe tata, care mergea călare în fruntea batalionului. Tata, parcă-l văd, se uita de sus, pleca sabia spre gâtul calului, ca să-mi răspundă, iar eu mă credeam un soldat strașnic.

Multe am văzut în ulița aceasta, în multe întâmplări am fost și eu amestecat, și multe lucruri de pe acea vreme sunt închise în sufletul meu. De unele nu-mi aduc aminte, îs ascunse bine colea, și cine știe dacă vreodată farmecul sau durerea lor vor răsări iarăși în mintea mea, cum răsar, în unele nopți, dărele luminoase ale fărâmiturilor de

stele. Cine știe! Dar unele din aceste întâmplări mi-au rămas săpate în amintire cu o atât de mare putere, încât oricând le pot vedea, le pot povesti, cum aș putea spune cea dintâi rugăciune pe care mama m-a învățat s-o înșir: cu mâinile împreunate și-n genunchi, în fața icoanei de deasupra pătișorului meu...

De multe ori m-am gândit la cea dintâi durere ce-am simțit-o în inima mea de copil. O pot povesti așa cum aș fi văzut-o aseară, cu înțelegerea mea de acum, cu ochii și inima mea de atuncea.

...Poate să fi avut vreo cinci-șase ani. Într-o seară mă jucam în grădina din față. Cum făceam grămezi de nisip, deodată clocoti strigătul grabnic și deznădăjduit al trâmbiței de foc. Și într-o clipă năvăli, în goana nebună a cailor, șirul întreg de care cu soldați, ale căror căști galbene tăiară repede o dungă luminoasă în înseratul zilei. Apoi a fost un învălmășag de trăsuri, de călăreți, de ofițeri, de soldați alergând mai mulți, sub comanda cuiva, sau singuri, în găfâiala fugii. Se opreau unii pe alții, se întrebau, sau își strigau vorbe de-abia spuse, apoi se aruncau în aceeași goană grozavă. Un soldat sosi cu un plic; după câteva clipe am văzut și pe tata, cu chipul îngrijat, trecând pe lângă mine fără să mă vadă. Mă rezemasem de parmaclac, în colțul grădiniței, și priveam cu plăcere la neobișnuita mișcare a uliței.

Peste puțin veni în fugă slujnica noastră, mătușa Smaranda. Am văzut-o ieșind până în mijlocul străzii, țipând speriată: „Vai de mine, arde târgul!“ Atunci m-am strecurat printre două jaluzele desprinse, și bătrâna s-a trezit cu mine lângă dânsa. M-am uitat și eu: în fund, cerul se rumenise, unde de fum negru se ridicau în văzduh și, uneori, câte un smoc de scânteii scăpăra ca niște mărgele împrăștiate. Ne-am întors lângă poartă. Un călăreț trecu în goană; nu mult după aceea, alte pâlcuri de soldați se perindară, ca niște vedenii. Seara se așezase ușoară; odată cu răcoarea ei, veni un miros acru și înecăcios; rumenea-la cuprinse tot cerul, iar vârfurile copacilor din grădina lui vodă se auriră; mișcate de vânt, păreau niște flăcări ce ardeau legănându-se. Peste tot se întinsese o lumină dulce, de vis. Mătușa Smaranda întrebă pe un trecător: „Mă rog dumitale, ce arde?“ Acesta îi răspunse din

treacă: „Ulița Mare“. Bătrâna își rosti numele, cum obișnuia să facă la orice întâmplare ce-i redeștepta mila sau mâhnirea: „Smărăndiță, Smărăndiță!“ Și iar se făcu tăcere. Numai de departe venea vuietul năbușit al unui zbcium. Mă cuprinsese o frică neînțeleasă. Deodată, gândul mi se opri la mama, care plecase în târg. „Dar mama?“ întrebai îngrijat. Bătrâna mă trase mai lângă dânsa și-mi răspunse: „O să vie, conașule, n-ai mata teamă“.

Nu știi cât vom fi stat în această așteptare încordată. Mama nu mai venea, nici tata, care pornise pe urmă. Deodată răsunară niște pași trăgânați. Privirăm în lungul uliței. În curând puturăm desluși pe cei ce veneau: erau doi soldați care duceau o nășalie. În dreptul porții dânsii se opriră: de sub pătura ce acoperea nășalia ieșea un horcăit răgușit, care se stingea cu totul o clipă, apoi izbucnea din nou. Am auzit bine și mi-a rămas săpat în adâncul minții fiecare cuvânt din convorbirea celor doi soldați. Cel dintâi se întoarse și spuse, cu glas plin de spaimă: „Moare, măi“. „Da, moare“, îi răspunse celalt. Întâiul urmă: „Să-l punem ici, în dosul porții, să-și deie sufletul în liniște“. „Să-l punem.“ Când zăriră pe mătușa Smaranda, o trimiseră repede: „Fă-ți pomană și adu o lumânare.“

Bătrâna se zăpăci, alergă numaidecât, și pe mine mă lăsă singurel lângă stâlpul porții. Soldații nici nu mă văzură poate. Așezară nășalia în ogradă, chiar lângă parmaclăcul grădinuței, și unul dintre ei ridică pătura. Lumina felinarului din față se întindea până acolo. Horcăitul se auzi deslușit, aerul serii parcă-i dase putere; cel ce sta întins, un pompier, înghițea în gâlgâiri adânci, parcă ar fi băut, însetat, apă. O grijă de ceva ce nu înțelegeam mă făcuse și mai mititel și mă țintuise locului. Pieptul pompierului se ridica des, ca niște foi. „Scoate-i casca“, spuse unul dintre soldați. Celalt îi luă binișor casca.

Atunci se petrecu ceva groaznic. Pompierul scoase un strigăt de durere, un strigăt așa de adânc, că mi s-a părut că ieșise din fundul unei hrube, de sub picioarele mele. Apoi, cu cea din urmă putere, vroi să se scoale, se prăvăli pe o coastă și se răsturnă jos, trântind pe

soldatul ce se plecaseră peste dânsul. Casca se rostogoli până lângă mine. Rănitul rămase pe pământ, zbatându-se, iar fața i se acoperi ca de un văl negru, ce se întindea cu încetul și pe jos: îi izvoră sângele din cap.

Toate acestea s-au petrecut cât ai clipi. Nici n-am avut vreme să mă înspăimânt. Aproape în aceeași vreme putusem auzi, la spate, glasul mamei: „Ce-i aici?“ Apoi acel al tatei, întrebând pe soldați: „Ce e, ce faceți?“ Când mama se apropie și înțelese ce se petrecea, și când, întorcându-se, mă zări pe mine, se azvârli, cu un țipăt, să mă ieie în brațe: „Pentru numele lui Dumnezeu, ce cauți tu aici?“ Mă ridică, apoi îmi întoarse capul cu mâna și mi-l sprijini de umărul ei.

În această vreme veni și mătușa Smaranda. Am auzit scrâșnetul chibritului ce aprindea lumânarea, am auzit cele câteva cuvinte, întretăiate, ale soldatului ce povestea tatei: „Un zid dărâmat... da, peste dânsul... scos de sub dărâmăturile unei bolti“... Apoi o clipă de liniște, și pe urmă un suspin, un suspin lung, de ușurare, ca al unui om care se așază să se odihnească după un drum lung. Simții tremurul mamei. Tata o luă de braț: „Hai, ce stai și tu; hai, dragă“. În urmă, glasul bătrânei tânguia: „Smărăndiță, Smărăndiță!“

În noaptea aceea n-am putut dormi. Într-un răstimp mi se păru că lumina candelii se înalță, se subțiază și se toarce mereu din caierul luminat al paharului, apoi se întinde de se strânge ghem împrejurul unei căști mari ce spânzura deasupra patului meu. Am țipat, a alergat mama lângă mine, și toată noaptea mi-am simțit mâna într-a ei.

A doua zi m-am jucat, ca de obicei. Tot ce privisem cu o seară mai înainte se ștersese ca un vis. La întâmplarea din seara trecută nu mai gândeam, cum nu mai gândeam la zgâriiturile care mă usturaseră numai în clipa când mi le făcusem.

Dar a treia zi, rânduri-rânduri, soldați treceau în pas domol, cu toți ofițerii lor, cu drapelul și cu goarneau ce sunau, duios, o rugăciune. „E o paradă, îmi spuse mama, care mă ținea în brațe, o paradă, știi, ca atunci când a venit generalul.“ Eu n-am crezut; căci de la fereastră am văzut sicriul purtat pe un tun, iar deasupra sicriului, casca. Și atunci, din nou mi-a răsărit în minte seara aceea.

Din nou am văzut pompierul întins jos, vărsându-și chinul în suspinul adânc ce mi se părușe că ieșise de sub pământ. Mi-am dat seama că acum îl duceau undeva, departe, că-l luau de lângă toți ai lui, săracul! Și-am avut acea presimțire nedeslușită a despărțirii ce cândva nu se poate înlătura, presimțire care se naște odată cu noi. Nu pricepusem tot, dar înțelesesem destul. Și, ca și când cineva ar fi vrut să mă despartă și pe mine de mama, am cuprins-o de gât cu amândouă mâinile și-am plâns, zguduitoare, cea dintâi durere a mea.

UCIGAȘUL

Ieșeam de pe sala întunecoasă și umedă a tribunalului. Eram cu un avocat, un vechi prieten al meu. Cum străbăteam cu greutate prin împetriștătura de oameni pe care patimile și ura îi poate aduna la un loc, trecu repede, prin fața noastră, un condamnat, urmat de santinelă. Condamnatul, un domn foarte bine îmbrăcat, ținea batista la ochi și plângea cu sughituri.

Prietenul mi-l arătă și-mi zise:

— Uite-l, a dat foc, pentru ca apoi să fie despăgubit, a lăsat pe drumuri nu știu câte familii, și acuma, când se duce pe un an la pușcărie, plânge ca o muiere. Și adăugă cu dezgust: Urâți îmi sunt oamenii ăștia...

— Dragul meu, urmă el când ieșirăm afară în uliță, cât am fost procuror, am avut de cercetat multe fapte. Și m-am încredințat că lașii cei mai mulți sunt printre noi. Dumnezeu să mă ierte dacă-ți spun că, din câți oameni cunosc eu, nu se vor găsi zece care să-și ia asupra-și răspunderea faptei îndeplinite. Ca să-ți dau o pildă de cum știu cei mici, cei umiliți, să-și primească soarta, să-ți povestesc o întâmplare.

Am luat-o încet, pe sub copacii umbroși ce mărgineau ulița. Prietenul începu:

Eram pe atunci procuror la Iași. Se făcuse un omor la drumul mare, și-a trebuit să plec repede cu trăsura. Am sfârșit cercetarea ușor; când am ajuns, jandarmii și puseseră mâna pe șatra printre țiganii căreia se găsea și cel ce omorâse proprietarul. Țiganul era dintre acei careucid ca și cum ar bea un pahar de rachiu, sau ar mânca o găină de furat. În mintea lui nu trăia deosebirea dintre un fapt și altul. O

bestie. Ȑștia nu pot intra în rândul oamenilor... Mă întorceam spre Iași, când, într-un sat, în dreptul primăriei, îmi ieși notarul cu jandarmul înainte și-mi spuse că, atunci chiar, se făptuise o rănire cu toporul.

Eram foarte grăbit, dar a trebuit să merg. Ne-am îndreptat cu toții într-acolo.

Ograda era plină de oameni. Jandarmul i-a dat la o parte și am intrat în casă. Rănitul era un om în vârsta mijlocie. Primise o muche de topor în cap, la ceafă, dar nu murise. Nu putea scoate însă nici o vorbă. Nici nu se gândiseră măcar să-l ducă la spital. Am poruncit să-l trimită în trăsura mea și-am întrebat de cel ce lovise. Era vecinul, un moșneag. Am trecut alături. Într-o odaie joasă, pe pat, lângă un străjer, sta dânsul. Într-un colț, în picioare, un om voinic — fecioru-său; iar lângă cuptor, bătrâna — nevastă-sa. Când am intrat, moșneagul s-a sculat în picioare. M-am așezat pe un scaun, l-am chemat lângă mine și l-am întrebat:

— Dumneata ai lovit cu toporul pe Criste Dămian?

Moșneagul răspunse dârz:

— Eu.

— De ce?

Bătrânul își trecu mâna peste gură, își potrivi mijlocul în chimir, se uită pe sub gene la mine, apoi vorbi:

— I-am dat cu barda, pentru că, după ce mi-a înjunghiat purcelul, s-a ținut și țanțoș și mi-a tras o palmă. Mi-a înjunghiat un purcel, purcelul de două luni, și l-am prins, că l-am văzut cum îl pârlea dis-de-dimineată. Și aista-i al doilea purcel care mi-l mănâncă, mânca-l ar... Doamne iartă-mă...

— Ei, îi zic eu, și pentru un purcel să omori omul?

Moșneagul dădu cu mâna, să n-am grijă:

— Nu mai moare el, că doar nu l-am lovit să moară. L-a bătut tot satul odată, și n-a murit, că-i soi rău. Soiul rău nu moare.

— Și cum l-ai lovit?

Moșneagul stătu puțin pe gânduri:

— Păi cum... Ia, așa, bine...

— Nu: „Așa, bine“! Spune-mi: cum?

— Păi... m-am dus în ograda lui și i-am zis: „Măi, da' purceii mei îs de făcut pomană pentru sufletul bunică-tei? De ce mi-i înjunghii, măi, c-o să te ieu de beregată.“ El atunci, cum era cu barda în mâna dreaptă, a trecut-o în stânga și mi-a trântit o palmă zdravănă. Eu i-am smuncit barda și i-am făcut o dată vânt. Și Dămian numai ce-a căzut moale la pământ... Eu, când am văzut așa, și cum eram singur, că nu mai era nimeni cu noi, am strigat la fecioru-meu, să vie, să-mi ajute să ridicăm pe Dămian de jos, că țipa și gema de durere. Pe urmă au venit și oamenii de ne-au găsit pe amândoi, pe mine și pe fecioru-meu, acolo... Iaca așa...

În clipa aceasta se deschise ușa, intră un jandarm și-mi aduse vestea:

— Să trăiți, domnule procuror, până la spital rănitul a murit.

La vorbele acestea, moșneagul tresări ușor, dar rămase locului. În tăcerea care se făcu, glasul bătrânei se auzi de lângă cuptor: „Dumnezeu să-l ierte“. Apoi prinse să bocească. Moșneagul încercă să-și facă cruce, dar se opri repede, spuse numai și el: „Dumnezeu să-l ierte“.

Atunci din colțul odăii ieși la lumină feciorul bătrânului. Veni, se alătură de tată-său, îl dădu cu umărul mai încolo și zise:

— De-acu, lasă! Apoi se întoarse către mine: De-acu pot să spun: eu l-am omorât. Că tătuca nu credea să moară Dămian, așa, dintr-o lovitură, și-mi spusese, acolo, pe loc, să-l las pe dânsul să facă cele câteva luni de gros, că el tot îi bătrân și eu muncesc mai din greu acasă, și ajut mai mult mămucăi. Și eu am lăsat să fie așa, că Dămian n-a văzut cine l-a lovit, că eram numai eu cu tătuca, și când i-a dat tătuca o palmă, s-a și întors să fugă, și eu, cum eram cu barda în mână, că cioplisem un par să-l înfig într-o spărtură de gard, am văzut roșu și l-am lovit pe la spate. Și dacă a murit, Dumnezeu să-l ierte. Da' eu tot nu puteam să trăiesc să știu pe tătuca în gros pentru mine, că m-ar fi muncit gândul.

Bătrâna bocea mai tare. Moșneagul își șterse fruntea de sudoarea ce-i picura pe față. Ceilalți rămăseseră încremeniți...

L-am arestat. Mai înainte de a-l ridica, mi-a cerut voie să se ducă într-un colț. Acolo și-a scos cizmele cu creți, de și-a pus o pereche ruptă de opinci. Și-a lăsat cojocelul cel bun de pe dânsul și a luat un mundir vechi. A sărutat pe rând mâna bătrânilor, și-am dat să plecăm. La ușă se opri, de chemă pe tată-său. Apoi se căută în sân, scoase o basma, o desfăcu și luă dintr-înșa o hârtie galbenă. O întinse moșneagului și-i spuse:

— Iată hârtia de plata ghirului; că te-o pune să-l mai dai o dată.

Apoi plecă fără să privească înapoi.

M-am plimbat încă mult cu prietenul meu, dar n-am mai vorbit nici unul. Ne cercetam sufletele.

TATĂ

— Te miri de ce mă găsești mâhnit? mă întrebă prietenul meu, în ochii căruia căutam cercetător.

Iar după câțeva vreme adăugă:

— Mi-au plecat toți copiii la țară. Am rămas eu cu nevasta.

După ce spuse acestea, căzu pe gânduri. M-am uitat din nou în ochii mari, adânci, umeziți de stropul lacrimii sfărâmat în repede clipit al genei. N-am mai spus nici o vorbă. Mă gândeam la omul acesta potolit, mulțumit în mijlocul alor lui, lângă nevasta pe care o iubea mai presus de orice, alături de copiii fără de care nu putea trăi. Ce rar se găsesc oamenii aceștia și cât n-am da să schimbăm, măcar pentru un an din traiul lor, întreaga noastră viață răvășită, viață cu zilele spulberate de către furtuna dorințelor și plăcerilor neizbutite. Mă uitam cum a doua lacrimă răsărea iarăși ca un bob de mărgăritar, în scoica de sidex a ochiului. Prietenul îmi vorbi:

— Tu, care ești singur, dragul meu, nu vei înțelege mâhnirea mea. Ai venit acum la mine, peste câțeva vreme te vei întoarce iarăși între cei patru pereți ai odăiței tale liniștite, între lucrurile puse și rămase la locul lor de zile, de săptămâni întregi. Nici o schimbare nu vei găsi — aceiași salcâmi de la fereastră, aceleași strigăte pe uliță, la același ceas, aproape aceleași scrisori săptămânale, și, rar, aceiași prieteni care, fie vorba între noi, nu prea sunt legați sufletește cu viața ta de cunoscător al multor lucruri... Tu ești singur, ești deprins cu lânzezeala aceasta, care pentru mine e ucigătoare. În casa noastră trebuie să tresalte viața, s-o simțim. Uită-te împrejur: pentru că sunt la birou, să luăm de pildă cuțitul acesta de os; ieri, nu mai departe, nu l-am găsit la locul lui; l-am căutat un ceas, îmi trebuia să tai o

carte, și de-abia l-am aflat, știi unde? colo, sub vraful cela de cărți. Îl ascunsese Sandi. Și de câte ori am nevoie, de atâtea ori îl caut. Mă necăjesc, nu-i vorbă, dar cu câtă bucurie țin cuțitul în mână când știu că s-a jucat Sandi cu dânsul. Clopoțelul cela de lângă mâna ta — lasă-l, lasă-l acolo, a căpătat el și alte trântituri, nu ca aceea ce poate să i-o dai fără voia ta — clopoțelul acesta mă trezește întotdeauna după prânz, când de-abia ațipesc după munca grea a dimineții. Dar cum mânușița lui Sandi e departe, azi, vezi tu, clopoțelul parcă nici nu mai e, iar eu, pentru că știam că nu o să fiu trezit, nici nu m-am culcat. Să văd câte ceasuri sunt: sunt patru și jumătate. Peste câteva clipe ar trebui să sosească Puiu de la școală. Parcă-l aud: trănțește porțița, își aruncă tașca pe biblioteca din sală, apoi se repede ca o furtună să mă sărute. Și nu-mi lovește auzul dupăitul, pe scări, al lui Vasilică, dupăit de ursișor plin de viață; îmi lipsește arătarea, așa, din senin, a Miei, cu pălăria ferfenițită, la o parte, crezându-se tare cochetă, cu întreg buclucul de hârtii și poze subțioară, cu zâmbetul cela strâns, ca într-un degetar de argint, în gropița de la colțul gurii. Vezi tu, acestea îmi lipsesc... Apoi se uită într-un colț: Uite, Mia și-a uitat tot buclucul despre care ți-am vorbit. Și cât l-a cules, și l-a așezat, și l-a bătăturit! O să i-l trimit chiar azi. Strânsura asta de hârtii e cea dintâi gospodărie a ei, gospodărie care o să pregătească pe cea de mâine, cea temeinică, la casa ei de femeie harnică și cinstită... Dacă ar da Dumnezeu să o văd așa!... Dar sunt bolnav... Cam slăbit.

La gândul unei așa de mari fericiri, neliniștea de acum se schimbase pentru dânsul într-o boală grozavă, de care n-ar fi putut scăpa. Am căutat să-l liniștesc.

Deodată își aminti ceva.

— Hai, îmi zise, să-ți arăt un lucru.

În odaia de alături, într-un sertar încuiat, păstrase tot felul de amintiri ce se legau de viața celor patru copilași ai lui. Mărturii de botez, cordeluțe, jucării. De sub un vraf de hârtiuțe scoase un caiet.

— Uite caietul lui Puiu, caietul din clasa a doua primară (acum a trecut în liceu, îmi adăugă cu mândrie, ca și când n-aș fi știut despre

aceasta). Vezi ce bine scria de pe atunci? Dar bagă de seamă. Uită-te cum a sris cuvântul „*Tablă*“, și privește, ici, mai departe, cum a scris „*Tată*“. Cu câtă răbdare și iscusință e așternut *T* de la „*tată*“. Privește bine cu câtă mlădiere, alintare copilărească e trăgănată coada literei în jos, ca brațul lui când mă apucă de după gât să mă sărute. De multe ori, în astfel de lucruri mici, neluate în seamă, se ghicește tot sufletul unui copil.

Prietenul închise caietul, se mai uită încă o dată, peste tot, în ser-tarul din care se împrăștia nu știi ce mireasmă umedă, pătrunzătoare ca mirosul florilor de tei, apoi îl închise, puse cheia în buzunar și ne întoarserăm amândoi în birou.

În astfel de clipe cineva trebuie lăsat singur — singur cu gândurile lui. Astfel de înduioșări au ceva din poezia plimbărilor ascunse în serile pline de mirosul crinilor ce tânjesc, singuratici și mândri, pe tulpinile lor înalte. O privire, o vorbă — care niciodată nu poate fi la locul ei — împrăștie tot farmecul acestei suferințe curate și rare. M-am sculat să plec, dar prietenul, împotriva așteptării mele, îmi puse mâna pe umăr și mă opri:

— Ce rău îmi pare că tu, cu sufletul tău duios, n-ai putut încă simți iubirea de părinte. În legătură cu asta, urmă el, o să-ți povestesc ceva. Sunt de atunci vreo șapte ani. Puiu avea trei ani. Să stăm.

Ne așezarăm iarăși pe scaune, la locurile ce le avuseserăm înainte; prietenul meu își sprijini câteva clipe fruntea în palmă, apoi lăsă să-i cadă mâna și începu:

...Plecasem într-o lungă călătorie, numai eu cu copilul, cu Puiu. Sunt răstimpuri când, alături de un copil sau nevestă, pornesc să rătăcesc în lume. Tu știi. E o patimă. Cum aș fi călătorit și acuma, să fi putut! Pe drum, între străini și locuri necunoscute, pacea te învăluie mai ușor; priveliștile frumoase — munții, apele, satele pierdute în ceață, departe în clinurile munților acoperiți de păduri întunecate — îți ușurează inima, îți răcoresc sufletul ca aripa unui vânt ce se strecoară între piept și faldul hainei care te înăbușă. Așa sunt călăto-

riile. În anul acela am cutreierat Italia. Două luni de zile am alergat de la un oraș la altul, de la mare la uscat și iarăși la mare. Minunile de artă, în muzee, sau prin mănăstirile ascunse, ca niște comori, prin munți, toate mi-au furat din privire și din suflet. În urma unei asemenea călătorii te simți obosit și dorești să te întorci cât mai repede în căsuța ta mică, cu lucruri de toate zilele, cu o altfel de poezie, pe care sufletul o poate cuprinde. De câte ori nu ai simțit tu cât de mărginit ți-i sufletul, cât de puțin poate încăpea într-însul! Așa eram eu atunci; și am fugit din Italia, am fugit pe coasta Dalmației, într-un oraș vechi, pe zidurile căruia vremea s-a scurs, de veacuri, ca apa pe o stâncă ce n-a putut-o clinti din loc. M-am dus în Ragusa. N-ai fost? Să te duci îndată ce-i putea. Trebuie să vezi zidurile acelea mucegăite, pe care petele de rugină par niște ochi însângerați, și-n fața căroră parcă ai vrea să pari mai mare decât ceea ce ești în strâmta ta haină de *om modern*. Trebuie să calci pe treptele înguste, săpate în munte de cine știe ce mâini, să treci pe sub porțile întunecate și umede de răcoare, să privești din pervazul lor marea întinsă, să privești insula smălțuită în verde și să te lași încins de fâșia vântului înecat în mirosul amar de olendri, ca să înțelegi tot farmecul neașteptat al acestui loc. Nicăieri n-am văzut marea mai albastră ca aici, nicăieri n-am simțit, mai puternic, legătura sufletului meu cu nemărginirea de apă ce tresaltă veșnic, alături de tine, întinzându-ți brațele să te ia la sânul ei. Nu știi de ce, dar de când am văzut marea la Ragusa, nu mi-am putut închipui altfel moartea decât ca un val albastru ridicându-se domol, ca să-ți cuprindă mijlocul și să te adoarmă... Am stat o săptămână, și poate aș mai fi rămas, de nu mă alunga, lângă ai mei, o întâmplare ce ți-aș fi spus-o mai repede dacă nu mă oprea amintirea acestui oraș.

...Într-o seară am luat pe Puiu și-am pornit spre port. Mă dusesem să văd escadra engleză, care venise chiar în dimineața aceea și ancorase în radă. E ceva neobișnuit priveliștea unor vapoare mari cât niște cetăți, clătinate mânios de valurile unei mări înfuriate cum era Adriatică atuncea. Am privit câtva, dar pentru că furtuna se întărea,

cerul se acoperise deodată de nori groși și de lângă cuirasate începuseră să se desprindă bărci ce aduceau pe marinarii învoiți în port, m-am întors înapoi. N-am apucat să fac nici un sfert din cale, și o ploaie rece, o ploaie biciuitoare începu să cadă. Am intrat cu Puiu în cea dintâi cârciumă ce ne-a ieșit în cale. Se înnoptase, un băiat aprinse lampa unsuroasă atârnată de mijlocul tavanului, și am cerut o cafea. Așteptam să steie ploaia, dar ea se înțețea pe fiecare clipă, iar de departe veneau bubuiturile înăbușite ale valurilor ce se spârgeau de țârmuri. Cum isprăvisem de băut cafeaua și căutam să pătrund ceva pe deschizătura înecată în umbră a ferestrei, deodată se deschide ușa și, într-un zarvăt grozav, intră, unul după altul, vreo treizeci de marinari englezi. Mesele nu le-ar fi ajuns, poate nici vinul, mă gândeam eu, când din mijlocul lor se desface un fel de uriaș bărbos, roș la față, și se îndreaptă către masa mea. Ce e dreptul, am simțit un fior; repede, ca o clipire, mi-au trecut prin cap toate amintirile grozave despre acești lupi ai mărilor. Vroii să mă ridic, să plec, dar, în aceeași vreme, uriașul se apropie, se plecă, luă pe Puiu în brațe și, în spaima mea, îl ridică cu furie de două ori până în tavan. Apoi îl sărută apăsător pe amândoi obraji, îmi făcu semn să n-am frică și, în limba lui, pe care credea că nu o înțeleg, cu un glas cald ce tremura, începu a număra, lăsând mâna, odată cu fiecare număr, de sus până aproape de dușumea: „Unul, doi, trei, patru, cinci“. Și arată că sunt ai lui. Avea cinci copii, departe, acasă. Se mai uită încă o dată la Puiu, în ochi îi străluciră două lacrimi, și, scoțând un strigăt cu o adâncime de durere ce nu se poate descrie, se aruncă spre ușă și se făcu nevăzut.

În cârciumă se întinse tăcerea. Mă înăbuși plânsul, luai pe Puiu în brațe și ieșii afară. Ploua mereu. Marea spumega în urlete, iar departe, în învălmășagul valurilor, felinarele de pe catarge sclipeau ca niște ochi ce nu puteau adormi de dor.

Am plecat de la prietenul meu cu sufletul strâns la gândul că, acasă, nu mă aștepta nici un copil să-l pot săruta.

ÎNTÂMPLAREA

Cum se întorsese de la târg, porunci să i se facă un ceai, îl înjumătăți cu rom, îl dădu de dușcă și se culcă. A doua zi îl găsiră mort, în pat, culcat pe o parte, cu mâna sub cap. Nici o urmă de zbuciumare, de suferință, nimic.

Slugile curții și oamenii de pe moșie se perindară, unul câte unul, pe lângă patul stăpânului, duceau mâna la gură, rămâneau câteva clipe cu ochii mari deschiși, privind mortul, apoi, făcându-și cruce, se depărtau, fără să scoată o șoaptă.

După părerea tuturor, întâmplarea aceasta nu putea veni așa, din senin. Să-l fi lovit cineva — nu, nici nu era atins... Să-l fi otrăvit? Hm! cine? Om bun, prea bun încă, darnic, omenos în toate întreprinderile, cine ar fi putut avea un gând pizmaș asupra lui? Totuși, ziceau oamenii, ceva-ceva trebuie să fi fost. Sandu al Radului adusese vestea într-un pâlc de oameni, dimineața:

— A murit boierul. Iaca, l-a găsit întins în pat, fără suflare. Și doar aseară, când s-a coborât din trăsurică, a vorbit cu mine: om în toată puterea, în toată sănătatea. Că doar și tu erai acolo, măi *ista*.

— Păi.

— Și tu, măi Simioane.

— Și.

— Ei, îți place!

— Lucru curat nu-i la mijloc, adăugă un altul, iar ceilalți deschis-eră ochii mari, speriați, și rămaseră pe gânduri.

Toate vorbele erau însă de prisos; moartea venise pe nechemate și atâta tot. Îl îngropară, îl plânse tot satul, și în urmă zilele își luară

fața lor obișnuită. Venise conul Nicu, băiatul boierului, și trebile moșiei se urmară lanț, firește, care cum trebuia la locul și vremea ei.

Conul Nicu era om harnic, priceput și omenos ca și tată-său. Oamenii începură a-l iubi cu tot dinadinsul și ar fi fost în stare să se deie în foc la un cuvânt al lui.

Altminteri, și la trup, la față, conul Nicu era leit tatăl. Scurt, lat în spate, sângeros peste măsură, obrazul plin și înflăcărat ca para focului, ochii mici, rotunzi și galbeni, ca doi bănuți noi. Când îl zăreau, țăranii socoteau că au pe bătrân dinaintea lor: „Conul Iordache în picioare, să nu fie de-o măsură“, își spuneau.

Dar soarta care potrivește toate, așa cum vrea și crede dânsa, potrivea și conul Nicu să aibă aceeași măsură, și la trup, și la patimi, cu sârmanul conul Iordache. Și ce se întâmplă? Într-o seară, după ce mâncase mult și băuse tot așa, la târg, unde se dusesese să petreacă și el ca orișicare muncitor — cum petrecuse și conul Iordache în decu-vremea nopții în care se stinsese, — se întoarse la moșie și se culcă. A doua zi, vechilul, venit să-l scoale, îl găsi mort în același pat. Singura deosebire era că bietul conul Nicu părea că se luptase până să-și deie sufletul: fața îi rămăsese încruntată, buzele strânse. Vechilul încrămeni de groază.

Nici nu se-mplinise anul de la moartea celuiilalt. Când auziră oamenii de întâmplarea aceasta, își făcură cu tot dinadinsul cruce și nu îndrăzniră să se apropie de odaia în care dânsul se sfârșise.

Seara, la rateș, oamenii nu mai conteniră să se întrebe unii pe alții. Fiecare iscodea câte ceva.

— Că vezi dumneata, șoptea un moșneag rezemat de tejgheaua crâșmarului, — lucrul nu-i curat. Nu mor doi oameni, așa, unul după altul, în același loc. Or fi avut și ei păcate de ispășit. Cu noi, dă, se purtau bine, dar cu alții, mai știi! Cine poate ști! Ai Vădanei n-au murit tot așa, tatăl și băiatul, unul după altul, în Leordeni? Vezi că-i blestemase biata Anița, și blestemul se prinde, că-i al necuratului. Cruce de aur în casă!

Moșneagul se închină și, trăgându-și cojocul pe umăr, vroi să iasă, dar un altul, care prinsese cu urechea, îl mai opri și-i spuse tare:

— Nu, moș Dumitre, locul îi blestemat, locul pe care e casa.

— Mai știi, răspunse bătrânul, și ieși pe ușă, îngânând cuvinte fără înțeles.

Pe conul Nicu îl duseră la groapă, ținându-se cu toții mai în urmă, închinându-se mereu.

La îngropare nu venise nici o rudă. Adică ce rudă era: un moș, frate mai mic al conului Iordache. Toată averea i se cuvenea lui acuma, dar, fie din nepăsare, căci era el bogat și fără moștenirea asta, ori de frică să nu-i fie și lui scris s-o părăsească prea de curând, nici nu abătuse pe la moșie. Trimisese numai un om să ferece hambarele, șurile, odăile cu tot ce aveau în ele, iar moșia o arendă. Din ograda caselor se împărățiară toți, într-o clipire de ochi, îndată după scoaterea mortului. Arendașul se mută într-altă pereche de case, mai mici, de cealaltă parte a târgului.

Curtea rămăsese pustie. În ograda nepietruită, brusturii crescuseră în voie, întinzându-și frunzele lor, cele late și verzi, ca un acoperământ deasupra pământului umed; iar lângă cerdac, loboda se înălțase ca o pădurice din care mai nu s-ar fi zărit omul. Veni și toamna cu ploile ei reci și repezi, care băteau, prin geamurile sparte, în odăile întunecoase; pe pereți șurluiau vinele gălbui de apă, scurse din ulucele sparte; iar ușile de pe la poduri, uitate deschise, se repezeau, uneori, bătute de vânt și pocneau înăbușit, ca niște lovituri de maiuri, scuturând acoperișurile șubrede de draniță. La spate, livada ridicată în dâmb, îngălbenită, părea că păzește, jelind, singurătatea aceasta.

Nimeni n-ar fi trecut pe acolo noaptea. Un pândar trecuse într-o seară — gândind într-aiurea se vede, căci altminteri nu s-ar fi avântat pe locuri de aceste — și când a întors capul și a văzut *curtea* veche, a rupt-o de goană ca un apucat, și nu s-a oprit decât acasă, căzând leșinat lângă prispă. A doua zi, când și-a revenit în simțiri, tot satul știa că Gavrilă, pândarul, trecând pe la curtea cea veche, a văzut două umbre

care se strecurau, una după alta, pe streășina casei. Și de atunci încolo, nici ziua nu se prea bizuiau oamenii să-și îndrepte pașii într-acolo.

Omătul iernii îmbracă ograda, curtea și livada. Și atâția nămeți năpusti viscolul în pereți, că mai nu se mai cunoștea casa. Odăile, lucrurile care ajutaseră traiul celor doi stăpâni, cine știe, poate și parale — nici pe acestea nu le căutaseră — stăteau acolo, îngropate sub acoperământul rece al vremii grele de iarnă.

Când a început să se imprimăvăreze, au pornit șuvoaiele; casa se dezgoli, răsări mai neagră și mai posomorâtă, cu ferestrele întuncate ca niște hrube; pereții se muceziră de umezeală.

Și-n scurt, loboda se înălță iarăși, sălbatică, înădușind celelate buruieni, în tot cuprinsul pustiu al ogrăzii cu gardurile putrezite.

Mult s-au mai mirat oamenii când, într-o bună zi, un călăreț cu o căciulă țuguiață, spătos, că te mirai cum de nu deșăla căluțul mic ce-l aducea în buiestru, se sui dintr-o întinsoare în deal, la curtea părăsită. El a tras, de-a călăre, poarta, s-a strecurat înăuntru, apoi a luat-o prin lobodă până lângă cerdac. Nu i se vedea dintre buruieni decât vârful căciulii. A stat puțin, pe urmă a înconjurat casa, apoi a ieșit din ogradă, a lăsat dârlogii pe gâtul calului și s-a coborât spre rateș. Aici opri căluțul și întrebă pe cei câțiva oameni ce stăteau pe prispă:

— Da' ce, conul Iordache nu mai ține moșia?

Oamenii îl priviră mirați; unul îi răspunse:

— Conul Iordache a murit. Și-a murit și conul Nicu. Da dumneata cine ești?

Omul deschise ochii mari, rămase o clipă încremenit, apoi lovi cu mâna în vânt, a deznădejde, dete călcăie calului și porni fără să răspundă.

— Cine-o fi? întrebă unul.

— Ia, vreunul care n-a auzit de moartea boierilor. La conul Iordache veneau mulți să ceară ajutor.

— Cine știe cine-o fi fost! Ia, vreun om necăjit, săracul, adăugă cel mai tânăr.

Și țărani se uitară în zare după un norișor de colb care înfășura poate o durere.

Într-o noapte, prin august, o noapte frumoasă, caldă și presărată cu stele, o scânteie îndrăzni să facă ceea ce înfricoșase pe atâția oameni: aprigă ca un fluturaș, scânteia a avut milă de căsuța conului Iordache și-a conului Nicu; s-a ridicat ușoară, din focul de găteje făcut de doi copilași, a zburat peste livadă și s-a coborât pe dranița putrezită de plopi.

Și o flăcă ră vie se ridică deodată, pălind strălucirea stelelor și rumenind tot satul. Oamenii ieșiră speriați pe prispă și, când văzură că se topește curtea, se minunară, se îmbărbătară unii pe alții și veniră cu toții până în poartă, de unde priveau cum se ridicau vâlvătaiele spre cer. Și răsuflau parcă mai ușurați, că scăpau de sălașul duhurilor rele. Unul n-a îndrăznit să pășească în ogradă! Dar când, dimprejurul ferestrelor aprinse, căzură perdelele în scrum, pe peretele luminat al odăii în care se sfârșiseră de zile cei doi stăpâni, apărură, o clipă, portretul conului Iordache. Apoi flăcările îl încinseră în vâlul lor, ca pentru a-l ocroti.

Cei ce-l văzuseră jurau că-n strecurarea repede, cât un răsuflăt, chipul conului Iordache îi privise încruntat, cum îi privea altădată, în rarele lui clipe de mâhnire.

ÎNECATUL

Gheorghe Nicoară, călăraș cu schimbul, și frate-său, un băiețandru căruia nu-i mijise mustața, veniseră să adape caii în Siret. Cum coborau spre vad, băiatul spuse:

— Ia te uită, bădiță, colo, sub mal, ce buștean a adus apa!

Călărașul privi într-acolo, apoi strânse calul în călcăie și intră până la mijlocul râului. După ce se uită, țipă deodată:

— Ira, măi, un om înecat!

Băiețandrul încremeni locului. Călărașul îi strigă:

— Fuși până aici la moară și cheamă pe moș Vasile.

Băiatul lovi cu funia căpăstrului în cal și o luă spre moară. Se întoarse repede înapoi. Morarul nu era acolo.

— Atunci repede-te și adu pe tătuca. Luați și o frânghie.

Rămas singur, călărașul se apropie să se uite. Privi îndelung. Înecatul fusese izbit de apă în mâncătura malului și se prinsese între niște rădăcini. Șuvoiul îl bătea, mai să-l smulgă, să-l ducă la vale.

Călărașul auzi niște glasuri, se întoarse și el și, cunoscând pe cei de pe mal, le răcni:

— Măi Toadere... Năstase... Veniți, că-i un om înecat! Hai de l-om scoate!

Flăcăii rămaseră puțin pe gânduri, apoi coborâră povârnișul. După ce se uitară într-acolo, unul se scărpină în cap și spuse:

— Păi... Cum să-l scoatem, măi Gheorghieș?

— Iaca bine. O să vie tata, o s-aducă o frânghie, l-om lega și l-om trage pe mal. Călărașul se uită înspre sat: Uite-l, vine.

Peste puțin, sărea de pe cal un țăran cărunt, dar voinic.

— Uite-l colea, tată, între rădăcini.

Țăranul își scoase opincile și intră în apă până la brău, de veni lângă feciorul său. După ce privi, se scutură și zise: „Haidem!“

Călărașul descălecă, cei doi flăcăi nu se mai codiră, veniră și dânșii. Băiețandrul se întorsese; privea de pe mal.

Țăranul desfăcu funia ce o avea încolăcită pe după umăr:

— Așa! Să-l legăm.

Își suflecă mânecile, înnodă capul frânghiei de un braț al înecatu-lui, subțioară, apoi luă capătul celalt, îl trecu de două ori împrejurul pieptului calului și-l aduse să-l lege de celalt braț, ca un ham.

— Bine! Acum desfaceți rădăcinile.

Flăcăii dădură la o parte rădăcinile, călărașul apucă de căpăstru calul și, încet-încet, îl scoaseră în susul apei, pe mal.

Tocmai atunci venea și morarul, moș Vasile. Flăcăii îl chiuiră și dânșul coborî către ei. Era un bătrân scurt, cu mustățile roase, cu ochii mici, lucitori sub căciula albă, țuguiață.

— Da' ce-i, feților? Ce-ați pescuit?

Când văzu pe cel înecat, își dădu căciula pe ceafă și se apucă de păr:

— Păi bine, mă, ce n-ați lăsat *rumănul* să se ducă la vale? Boc-lucuri de *iste* îmi trebuiesc mie? Și dumneata, bade Dumitre, doar ești om bătrân, și te potrivești *copchiilor*!

Tatăl călărașului se apropie de moșneag și-i răspunse:

— Nu ți-e rușine la obraz să grăiești așa? Da' ista n-o fost și el om, ca mine și ca dumneata? Ce-i câine, să-i dau drumul pe apă?

Moșneagului îi sticleau ochii și prinse să fluiere a pagubă, apoi zise:

— Păi dacă aș fi prins pe toți umflații care au trecut pe ici, vă mai măcinam eu făină? Mai stătu puțin pe gânduri și adăugă: Pai asta-i treaba *premarului*.

— A lui, răspunse călărașul, mă duc să-l chem. Da' până atunci dă un țol, o rogojină, să-l învălim.

— Da' lasă-l, că *deghe* s-o-mprimăvărat, nu arde așa soarele, bodogăni bătrânul și rămase uitându-se la mort.

Ceilalți se traseră de o parte, vorbind încet.

Călărașul, văzând că n-o poate scoate la capăt cu moșneagul te-hui, rupse o creangă de mestecăn, acoperi cu dânșul mortul, apoi plecă după primar...

Vestea se răspândise repede. Oamenii din sat începuseră să se adune. Veniseră bărbați, flăcăi; câteva femei stăteau departe, cu mâna la gură, galbene de frică.

Într-un târziu, după ce le trecu mirarea, bărbații prinseră să vorbească tare. Unul întrebă:

— Măi, cine să fie?

Altul răspunse :

— O fi de prin târgul Romanului, că-i îmbrăcat în straie nemțești.

Și altul încheie:

— Dumnezeu îl știe!

Dar cum venise primarul, se desfăcu din mulțime un băietan, dădu la o parte frunzele ce acopereau fața mortului, se uită de aproape, apoi zise:

— Ista-i din Săbăoani. Îi Pintilie Iepure din Săbăoani. L-am văzut și zilele trecute în târg, își cumpăra un *surdac*. Îi Pintilie Iepure din Săbăoani, că doar îl cunosc.

Primarul se întoarse către notar și-i porunci:

— Atunci *tilifonează* 'mneata la Săbăoani. O fi așa cum zice băiatul.

Notarul porni, mergând încet, plecându-se când într-o parte, când într-alta, ca și cum scotea un picior dintr-o groapă, ca să deie cu celalt în alta.

Deodată, ca ieșită din pământ, se repezi o babă țipând:

— Valeu, valeu, mămuțuță!

Babei i se înecase și ei, mai acum câțiva ani, feciorul de-abia întors din oaste. De atunci își ieșise din minți și bătea drumurile jeluindu-se tuturor.

Se trânti la capul mortului și începu să bocească în gura mare:

— Valeu, băiatul mamei, valeu! Cum te-ai prăpădit; cum ți-ai pus capăt zilelor! Cine te-o ndemnat la pierzanie, puiul mamei! cum nu te-o iubit nimeni pe lumea asta, de te-o lăsat să-ți răpui zilele!

Un fior trecu prin sufletele oamenilor. O femeie se bătu cu mâna peste gură.

— Păzește-mă, Doamne, că alta n-am ce zice!

.

Au stat cu toții până târziu povestind despre toți înecații de pe locurile acelea.

Se înserase. Notarul se găsea în treburi, trecea de la unul la altul, spunând cum ajunsese la primărie, cum telefonase la Săbăoani, la Roman, parchetului. Dar răspunsul nu venise încă.

Deodată se auzi vuietul unei căruțe purtate în goana mare. După câtăva vreme, căruța se opri, și dinăuntru sări, speriat, galben la față, un țăran. De-abia putu întreba:

— Unde-i frate-meu?

Primarul îi ieși înainte:

— Înecatul ți-e frate? Ești din Săbăoani?

— Mi-i frate, îngână venitul, căutând cu ochii spre mal.

— Apoi să-i facem hârțiile în regulă, o să vie și domnul procuror, adăugă primarul.

Țăranul vorbi ca într-aiurea:

— Păi, o să vie nevastă-sa, că i-am spus. Eu am luat căruța asta de la un vecin și m-am repezit când am auzit că l-o adus apele aici. Că îmi moare un copchil acasă... și mi-i nevasta bolnavă și n-am para frântă-n pungă. Am avut numai leul ista de parale, că vândusem un lăvicer.

Oamenii se uitară nedumeriți unii la alții, iar țăranul se îndreptă spre mal.

Când ajunse lângă înecat, dădu creanga de mestecan la o parte, se uită la dânsul, apoi se puse într-un genunchi și-i căută buzunarul pantalonilor. Vârî încet mâna, scoase o pungă, o deschise și găsi un franc. Pe urmă se întoarse către oamenii care-l urmăriseră și zise:

— L-am găsit. Că eu i-l dădusem să-mi ieie niște făină de la moară, și el, Dumnezeu să-l ierte, s-o hârjonit cu un flăcău și o căzut, de l-o luat apa, că nu știa să-noate. Și am rămas fără de un gologan... Și mi-i nevasta bolnavă, și-mi moare copchilul...

După ce spuse acestea, se duse la căruță, se sui, întoarse calul și dădu bici.

Oamenii rămaseră în urmă, încremeniți, fără să poată scoate vre-unul o vorbă.

CINE A IUBIT-O!

Boierul Toma privea de la fereastră cum creșteau, văzând cu ochii, troienele în ogradă. Niciodată nu i se păruse iarna mai plină de întristarea aceea care o răspândește căderea molcomă a fulgilor înfoiați de zăpadă. Cădea întruna ninsoarea, cădea fără să conținască, legănându-se ca penele, înceată, gânditoare parcă unde să se așeze. Îngropase ograda, legând-o de-a dreptul cu șleahul dinspre sat, prefăcuse șurile, șoproanele într-un singur morman, aruncase peste toate aceași învelitoare albă, de sub care se părea că niciodată nu vor mai răsări lucrurile cunoscute. Boierul căuta să pătrundă cu vederea prin perdeaua deasă a ninsorii, dar nu putea; zarea se închidea sură. Căută să prindă cu auzul un vuiet, un strigăt, strigătul unui om din sat, lătratul unui câine, țipătul unei păsări înfrigurate. Nimic.

Toată firea părea înecată în acea tăcere adâncă ce-ți poate da închipuirea morții. Nici măcar scânteierile focului din sobă nu mai răsuna, focul se stinsese. Numai ceasornicul cel mare și rotund din perete bătea rar, înăbușit, ca de aiurea; și scuturând clipele din zimții roților lui, regula parcă mersul ninsorii.

Un urât de moarte, un urât dintr-acele care se strecoară în suflet ca otrava, care se schimbă în spaimă cuprinse pe singuraticul boier. Ar fi vrut să vadă pe cineva, pe-un dușman chiar, numai să-l vadă. Și spaima veni repede. Boierul se repezi la clopot, trase găitanul cu putere și-l rupse, iar de sus, din colțul casei, nici un clinchet nu veni. Ce făceau oare argații? Să-i strige, dar cum? Cuhnea era departe. El singur își deprinsese slugile să nu vie decât chemate, ca să nu-l stânjenească în socotelile lui; ca nu cumva să găsească deschise lăzile de fier ce gemeau sub greutatea bănăritului. Începu să cutreiere odăile mari,

înfrigurate, în care nu mai făcea foc. Aceeași liniște de moarte, netulburată nici macăr de foșnetul unei haine atinse de lemnul sau pânza unei mobile.

Gândurile-l năpădeau. Era întâia iarnă pe care o petrecea singur. De la moartea nevestei lui se împlinise jumătate de an și singurătatea îl silea să simtă că-i lipsește cineva, că suferă o pierdere, ca aceea ce ar îndura când n-ar mai avea haina groasă, pe care nu o iubea, dar care totuși îi ținea cald și o avea aproape de trupul lui. Trecând din pustiul unui colț într-altul, se miră cât loc prinse în casă fiindcă ceea căreia, fiindcă nu era de aur, ca galbenii lui, nu-i zâmbise o dată mai binevoitor, căreia nu-i purtase ură, pentru că atunci când urăști simți că-ți răscolești sufletul împotriva cuiva care este, și ea nu era. Un abur care se mută dintr-un loc într-altul, asta fusese dânsa.

Dar deodată boierul se opri locului încremenit. I se păruse că auzise foșnetul unei rochii, dincolo, și întoarse încet capul. Nu era nimeni; se desprinsese o perdea și lunecase într-o parte, strângându-se într-un singur fald. O lumină cenușie intră în odaie, și în dosul geamului, acoperit pe jumătate cu zăpadă, se vedeau ramurile negre ale copacilor, înfigându-se, ca niște suliiți, în pieptul alb al grădinii. O pasăre trecu printre ele, tăind ca o foarfecă pânza de ninsoare. Liniștea se întinse din nou. Boierul se lăsă într-un colț pe scaun. Ziua aceasta de Crăciun îi amintea pe cea din anul trecut, îi aduse aminte chipul prietenului celui mai bun, chipul lui Filip Micle, care nu lipsise niciodată mai îndelung din casa lui. Îi scrisese acum câteva zile, rugându-l să vie, îi făgăduise că vine, dar pesemne că se răzgândise.

Ce să facă singur, Doamne! Deodată i se păru că aude ceva, niște clinchete înăbușite, așa ca loviturile de lingurițe în paharele pline, și odată cu ele i se strecură o picătură caldă în suflet. Se ridică repede și alergă la geamul ușii, în sală. În poartă răsări ceva negru, care se mărea, se apropia, până ce se desluși că e un poștalion. Caii se izbiră cu piepturile de fruntea troianului, se opintiră și, cu capetele în sus, începură să taie pârtie prin zăpadă. Dar cu toate puterile lor încordate, după câteva clipe, se opriră. Surugiul se înălță în scări și se auziră,

întretăiat, strigătele lui: „Măăi, Măăă... să vie argați cu lopețile... Cine dracul să poată intra în iadul ista?... Morților... Măăă, n-auziți, dugleșilor¹?!“ Boierul Toma împinse cu putere ușa înțepenită de zăpada strânsă în cerdac și strigă și el la argații care de-abia acuma își scoaseră capetele afară. După ce se uitară ca niște oameni buimaci de băutură, se întoarseră cu lopețile pe umăr, înotând până la gât prin troian. Musafirul ce venise se coborî din sanie și o luă spre cerdac, dezgropându-și, la fiecare pas, picioarele. Era Filip Micle. Lui Toma i se strecurase o rază de bucurie în suflet cum parcă niciodată nu simțise. Și venitul nu-și credea ochilor când văzu chipul destins într-un surâs de bunătațe cum nu mai aflase la prietenul său.

În vreme ce Toma desfăcea musafirul de blănurile ce le avea pe dânsul, de afară veneau glasurile necăjite ale argaților, care de-abia urcau sania înspre grajduri.

*

Așa se face că, în seara aceasta a ajunului Anului Nou, boierul Toma nu era singur la măsuța acoperită cu șervet curat, de sub lampa atârnată, a căreia revărsare de lumină rumenea sticla cu vin rubiniu și aprindea scânteii din picăturile rămase în cele două pahare de cristal. Prietenii mâncaseră, și acum rămăseseră la un pahar de vin. Moleșiți de băutura veche, stăteau răsturnați în scaune și gândeau. Frica boierului Toma se duse, și dânsul rămăsese omul din trecut, cu sufletul lui cel adevărat. Firește, se gândea la munca lui, la munca în adevăr uriașă, care-i răvășise viața pe câmpuri, în ploi, pe soare și-n ceață, pentru adunarea banului rotund care la dânsul nu se rostogolea, ci cădea, pe lat, în cutiile de tinichea ale lăzilor de fier.. Și pentru cine strânsese? Pentru el! Numai pentru el! N-avea nici un copil, n-avea pe nimeni. Mai bine că nu avusese copii, deși ei nu i-ar fi răpit măcar o parte cât de mică din dragostea lui pentru bani, dar copiilor le trebuie hrană, foc, școală... Îi fusese de ajuns nevasta. Își amintea bine de nevastă.

¹ Dugleș — leneș.

Fără voie, se uită pe peretele din față, deasupra ușii. Acolo îi era portretul. Un prezent¹ al lui Filip, de ziua ei. Simți nevoia să vorbească despre dânsa.

— Seamănă bine Ana în portretul acela.

Filip tresări, întoarse repede capul, se uită la chipul, pe jumătate în umbră, al femeii și răspunse scurt, cu glasul tremurat:

— Da, foarte bine.

Și căzu iar pe gânduri.

Toma urmă:

— Parcă vă văd, anul trecut, în ajunul Anului Nou; tu erai tot în locul acesta, dânsa sta colo, lângă bibliotecă. Vorbeați, ca de obicei, despre o carte, mi se pare.

— Da, despre o carte.

— Iar acum doi ani... A, da, acum doi ani ați făcut sărbătorile singuri. Eu a trebuit să mă duc la Iași pentru vânzarea pădurii celeia... La întoarcere, mi-ați ieșit înaintea, voioși... Vă înțelegeați bine voi amândoi. Apoi adăugă ca încheiere: Iaca, eu n-am înțeles-o niciodată pe nevastă-mea. Nici ea pe mine, nu-i vorbă.

Filip se uita departe, cu ochii umezi.

Un dor îl îneca, îi oprea parcă inima să-i mai bată, îl făcea să sufere grozav.

Și tocmai acum glasul lui Toma răsărise dintr-o lume de vrăjmășie. Nevoia unei spovedanii, a unei spovedanii făcută nu din credință, ci dintr-o mândrie haină, dădea mereu răsunset cuvintelor lui:

— Dumnezeu să mă ierte, dar parcă nu eram făcuți unul pentru altul.

Filip îi răspunse, stăpânindu-se:

— Nu ți-ai cunoscut femeia, cum nu-ți cunoști nici una din cărțile acele, din biblioteca pe care n-ai deschis-o niciodată.

Toma sorbi din pahar și răspunse:

¹Prezent—cadou.

— E adevărat! N-am avut vreme să-mi citesc biblioteca, întocmai după cum n-am avut vreme să-mi iubesc nevasta.

Filip se îndreptă pe scaun și întrebă răstit:

— De ce-ai luat-o atunci, dacă n-ai iubit-o?

Toma răspunse liniștit:

— Am luat-o pentru bani. Fără zestrea ei, azi n-am sta aici, în casa asta.

Filip vorbi cu glasul înăbușit, întretăiat, neputându-și stăpâni furia, care venea deodată, ca un clocot:

— Ai luat-o ca să-i înșeli viața... Ai amăgit-o ani de-a rândul.

Toma nu băgase de seamă felul în care prietenul îi vorbise. Urmă să spună:

— N-am iubit-o, dar i-am dat tot ce a vrut. A avut de toate aici în casă. Nu a dus nici o grijă. Nu i-a lipsit nimic; spune tu dacă i-a lipsit ceva?

Filip se sculă în picioare; o clipă îi venise să-l lovească peste gura care mințea; o furie grozavă îi năvăli din inima în care o ținuse până acum ascunsă, ca pe un izvor ce n-are pe unde ieși la lumină, apoi cuvintele curseră repede, dezlănțuindu-se, aproape fără răsuflăt:

— I-a lipsit, i-a lipsit dragostea ta. Dragostea pe care sufletul tău n-a avut-o, sufletul sterp ca un pământ nisipos din care nu răsare iarba. I-a lipsit cuvântul tău cald, care nu-ți putea ieși de pe limba deprinsă numai să numere. I-a lipsit blândețea, pe care faptele tale de om zgârcit, care stoarce banul, nu putea să i-o dea. I-a lipsit fericirea, înțelegi, fericirea, pe care tu ai gustat-o lângă lăzile tale cu bani, dar pe care ea n-a avut-o, pentru că... pentru că era cinstită, pentru că era credincioasă jurământului ei. Totul i-a lipsit în casa asta, tot, tot!

Filip se plimba prin odaie, își purta mâna prin părul lung, cărunț. Se șimțea tot mai luat de furie. Toma se îndreptase și el în scaun, trupul i se scuturase de moleșală, deschise ochii mari și se uita nedumerit la chipul prietenului, pe care aproape nu-l recunoștea. Întrebă cu spaimă parcă:

— Ce ai? De ce-mi spui vorbele aceste?

Filip i se așeză în față și, aproape de tot, îi suflă cu un șuier cuvintele:

— Pentru că ai deschis singur vorba, vorba care nu te costă parale. Eram hotărât să ți le spun demult încă, deși ar fi trebuit să-mi calc sufletul pentru aceasta, dar aș fi făcut-o dacă ar fi venit o împrejurare ca cea de azi, aș fi făcut-o, nu pentru tine, ci pentru dânsa. Aș fi încercat și mai mult: aș fi dat și viața pentru ca să o văd mai fericită, mai mulțumită. Aș fi dat tot, și dacă ți-aș fi deschis ochii, dacă te-aș fi făcut să-ți înstrăinezi măcar o parte, cât de mică, din iubirea pentru bani, și să i-o dai ei, atunci nu ți-aș mai fi călcat în casă. Dar nu ți-am putut spune nimic fiindcă n-ai pomenit niciodată numele ei; îl pomenști astăzi, când nu mai este, când ai scăpat de dânsa, când vorbele mele nu-i mai pot aduce nici o alinare, acolo, în mormântul ei, lângă care ar trebui să stai zile întregi, îngenuncheat... ca un nemernic.

Toma se sculase în picioare. Sub biciuirea cuvintelor lui Filip parcă-i încolțise o lumină în minte, o lumină care lega anumite fapte din trecut și al căror înțeles se deslușea acuma, așa, deodată, într-o scăpărare ca de fulger. În clipa aceea Toma simțise și mânie — mânie asupra cuiva care-l furase de o avere uitată într-un colț — și un simțământ străin care-i umpluse pieptul, apoi îl golise repede, poate o părere de rău.

Amândoi stăteau față în față. Filip — cu încredințarea că spusese prea mult, deși parcă ar mai fi vrut să adauge ceva mărturisirii, Toma — cu părere de rău că nu auzise totul, cu dorința de a mai întreba.

Și, cu toate acestea, înțeleseseră că trebuiau să tacă, să nu-și mai vorbească un cuvânt unul altuia, niciodată. Între dâșii parcă se întrupase o umbră, o vedenie, care le pusese ușor mâna pe gură. Și buzele lor rămăseră închise peste mormântul sufletului lor. Se uitară unul la altul, apoi Filip porni repede, purtându-și mâna peste fruntea scaldată în sudoare, înspre odaia lui, să se pregătească de plecare, în zorii zilei, fără să se mai revadă.

FRAȚI

Fără să ridice privirea de pe hârtiile ce iscălea, maiorul răspunse răstit:

— Va merge cornistul companiei.

Ofițerul vroi să mai adauge ceva, dar maiorul nu-i dădu vremea, ridică în sus capul și, cu acea luminiță gălbuie în ochi, ce dădea căutăturii lui un aer de veselie, chiar atunci când era înfuriat, spuse răspicat:

— Cred c-ați înțeles, domnule sublocotenent.

Ofițerul răspunse scurt că a-nțeles, și plecă. Străbătu sala pe lângă camarazii ce-l priveau bănuitori, apoi luă drumul drept înspre compania lui. În ușă îl aștepta sergentul-major. Ofițerul îi porunci, la rândul lui, cu un glas ce împrumutase ceva din acel al maiorului:

— Va merge cornistul companiei.

Sergentul-major se întoarse și strigă:

— Va merge...

Dar nu avu când să sfârșească, cineva din fundul întunecos al sălii, cornistul, care și auzise ordinul comandantului de pluton, răspunse înăbușit, dar hotărât:

— Am înțeles, să trăiți, domnule sergent-major.

În această vreme, ofițerul intră în cancelaria companiei, își puse mantaua, își luă chipiul și, ridicându-și gulerul, ieși în curte, îndreptându-se spre poartă; o luă pe o stradă lăturalnică, mai apropiată. Ajunse acasă, își aruncă sabia și chipiul într-un colț, mantaua în altul, nu dădu voie să i se facă focul, și se trânti pe pat.

Cu fața înfundată în perne, degeaba căuta să-și găsească astâmpăr. Îi fu peste putință să adoarmă. La urma urmei, vrând să-și gonească

neliniștea, se încercă să gândească într-un anumit fel: Mă rog, nu-i murise nimeni dintre cei de aproape ai lui, nici o rudenie mai depărtată, nici măcar un prieten dintre acei cu care ar fi petrecut clipe tulburi, sau fericite, ce pecetluiesc trăinicia înfrățirii a doi oameni. Nu; ci un soldat, un străin, un om pe care-l avusese un an în frontul companiei... Așa vroia ofițerul să-și înlăture mâhnirea, dar nu putea. Gândul celalt, cel ce izvora fără voia lui, acela îi reîmprospăta alte lucruri. Își aducea aminte cum, în cutare zi de marș, pe o arșiță dogoritoare, ceruse apă la soldații din pluton — mai nimeni nu avea, iar celor ce le rămăseseră câteva picături, le păstrau pentru setea lor de oameni trudiți ce duc atâta *amuniție* pe dânșii... Un singur om a întins bidonul, dar în așa fel că rămânea ascuns, parcă într-adins, după ranița camaradului din rândul întâi. Când i l-a înapoiat, a ținut bidonul aproape, silind pe soldat să se arate: era Stan Petre... Dar, în cutare noapte ploioasă, în avanposturi, în manevra trecută, când a găsit în cort un culcuș de paie uscate, pregătit pentru o odihnă mai cumsecade! Tocmai târziu află, printr-o întâmplare, că tot Stan Petre i le adusese... Îl primise ca recrut în urma stăruinței fratelui său, cornist al companiei, cu doi ani de vechime. Îl întrebuse: „Vrei să vii la mine, băiete?“ Recrutul își apropie repede călcâiele, își scoase iute căciula și răspunse din toata inima: „Vreau, cum nu, să trăiți, domnule sublocotenent...“ Ce voios era soldatul acesta. Numai să-l fi privit, în marșuri, mergând voinicește, totdeauna zâmbind, și-ți trecea orice osteneală. Rar soldat și prieten credincios ca Stan Petre!... Acum câteva zile, intrând dimineața în companie, îi ieși cornistul înainte; cu glasul încet de lacrimi, îi spuse că peste noapte dusese pe frate-său la spital. Îl cuprinsese o căldură grozavă, vorbea într-aiurea, iar doctorul, chemat, grabnic, spusese că-i tifos. De frică să nu se îmbolnăvească și alții, îl scosese repede din cazarmă.

Îl văzuse la spital, pe patul de chinuri, cu buzele arse, cu fața suptă, cu ochii șterși ce nu mai puteau cunoaște. Ieri, la raportul companiei, caporalul de serviciu îi raportase că soldatul Stan Petre murise... Iar

maiorul, om bun, dar cu toane, nu îngăduise ca la înmormântare să sune un alt cornist.

Înțelegând că nu va putea adormi, chinuit de gânduri și amintiri, ofițerul se îmbracă și, cu toate că nu era nevoie, plecă din nou la cazarmă.

A doua zi începuse să ningă. Plutonul de paradă venise și se înșirase în ograda spitalului, în fața odăii întunecoase ca o hrubă de beci. Un caporal și câțiva soldați intrară înăuntru. Ofițerul făcu semn cornistului să se ducă și el, apoi înaintă singur, intră pe ușa îngustă, coborî câteva scări și rămase lângă perete. În mijlocul cămăruței de piatră, pe o masă, Stan Petre părea că doarme ușor, gata să tresară la cel dintâi sunet al „deșteptării“, pe care nu mai avea să o audă. De pe față i se dusesse urma de zbucium ce rămâne după o boală plină de chinuri; în locu-i răsărise zâmbetul acela cuminte ce-l prindea atât de bine.

La căpătâi îi plângea maică-sa, o femeie slabă, trudită de muncă, cu picioarele goale pe o vreme ca aceasta de început de iarnă. Mai încolo, un frate al ei, cu decorațiile războiului pe piept. Când bătrâna văzu pe celalt băiat, pe cornist, începu să bocească în gura mare:

— Mi l-o luat Dumnezeu și m-o lăsat numai cu tine! Băietul mamei, băiet.

Iar bătrânul căuta s-o liniștească:

— Taci, Mărando, așa a vrut Cel de Sus. Apoi veni lângă ofițer, se opri la o parte și spuse: „Să trăiți, domnule sublocotenent, nu vă supărați, așa-s femeile, mai slabe.“

Cu două zile înainte, se dăduse ordinul de zi prin care Stan Petre era făcut fruntaș. Doi dintre camarazi îi cusură, pe mânecile tunicii, galonul împletit din mătasă: puseseră mână de la mână și-l cumpăraseră. Și deodată unul băgă de seamă că numai cravata îi lipsea *fruntașului* Stan Petre; cornistul își desfăcu repede cravata lui și o înfășură ușor la gâtul fratelui său. Iar maică-sa, cu degetele ei groase, de-abia îi atinse fruntea și-i așeză capul pe pernă:

— Așa, să nu se lovească, dragul mamei.

Preotul sluji puțin, apoi patru soldați așezară sicriul pe o năsălie și-l scoaseră afară. Soldații se descoperiră. Ningea des, cu fulgi mari, ce cădeau ca niște flori albe de cununie. Preotul trecu înainte, apoi veneau cei ce purtau năsălia, cei doi bătrâni, ofițerul și plutonul. Plecară în bocetele mamei.

Ofițerul privi pe cornist. Îl văzu că duce cornul la gură, că stă câteva clipe fără să poată suna, apoi auzi un scâncet ce se schimbă într-un hohot de plâns și, deodată, ca un strigăt de durere, cântecul de îngropare al ostașilor străbătu aerul. Și-n clipa cea i se păru că aude un șopot înăbușit în rândurile soldaților din urma lui, vroi să privească înapoi, dar nu putu, căci lacrimile îi năpădiră în ochi; înclină capul pe piept și începu să plângă.

GRUȘAN

Lui Costin Petrescu

Făcusem inspecția și mă grăbisem să ajung în odaia largă, de scânduri, a cantinei, în care ne întâlneam, în fiecare seară, ofițerii aflați în tabără. Veneam cu toții, și tineri și bătrâni, mulțumiți că puteam sta puțin, unii lângă alții, fără să fim strânși în chinga legilor militarești. Astă-seară se adunaseră mai mulți ca de obicei, căci veniseră și ofițerii regimentului de cavalerie ce sosise dimineață. Toți vorbeau despre una și alta; eu îmi așteptam ceaiul obișnuit, când intră un căpitan de călărași, salută pe maiorul ce sta la o parte, singur, apoi se îndreaptă spre alți doi căpitani bătrâni, camarazi de-ai lui, și le spuse tare:

— Știți că s-a împușcat Grușan? Uite, citiți...

Se făcu tăcere. Unul din căpitani luă jurnalul și citi cu glas tare:

— „Aseară s-a împușcat generalul în retragere Grușan. Pricina acestei fapte e necunoscută.“ Omul acesta nici nu putea să moară altfel, zise căpitanul.

Iar cel ce adusesse vestea se întoarse spre ofițerii tineri și le spuse:

— Ei, băieților, voi nu știți cine a fost Grușan; n-ați văzut astfel de șef, și nici n-o să vedeți. Noi, cei cu părul cărunt, am apucat alte vremuri, dragilor.

Atunci, din fundul odăii se ridică un sublocotenent de vânători, foarte tânăr, cu mustața de-abia răsărită, subțire la trup și slab la față, căruia camarazii, de plăpând ce era, îi spuneau: Duduia.

— Domnule căpitan, zise el cu glasul tremurat, eu n-am apucat vremurile cele grele; cu toate acestea, am cunoscut pe generalul Grușan; l-am văzut pe când eu eram copil și dânsul colonel. Dacă-mi

dați voie, vă pot povesti cum m-a făcut să simt cea mai grozavă spaimă ce am avut-o în viața mea.

Toți și-au tras scaunele mai aproape, iar maiorul se sculă de la masă, mișcat parcă, veni până lângă ofițer și, uitându-se drept la el, rămase să-l asculte în picioare.

Sublocotenentul stătu câteva clipe, apoi, hotărându-se, povesti:

— Mi-am petrecut copilăria în Iași, în casele în care mă născusem, atât de aproape de cazarmă, încât răsunau comenzile până la noi. Casa fiind împărțită în două, partea dinspre cazărmi se închiria ofițerilor. Acolo am văzut mulți militari.

Unul dintre aceștia era și colonelul care se duce acum. Regimentul primise ordinul de plecare, și dânsul venise să-și ia ziua bună de la mătușile mele. Cum eram bolnav, s-a apropiat de pat, mi-a dat mâna și mi-a urat însănătoșire grabnică. Apoi l-am auzit cum spunea în sală că se-nțelesese cu comandantul regimentului ce venea să se mute la noi, în locul lui.

Peste două zile un furgon aducea lucrurile chiriașului.

Ardeam de nerăbdare să văd pe colonelul cel nou, dar boala mă vânduse patului. Zilele își luară mersul lor obișnuit. Alături parcă nu stătea nimeni. Chiriașul nu da nici un semn de viață. Pesemne pleca dimineața, cum se lumina, și se întorcea tocmai seara. Nici mătușile nu-i putuseră încă vorbi. La urma urmei, nu era nici o grabă. Mai grăbit eram eu, care, la vârsta mea, vreo treisprezece ani, legam prietenie și cu cei tineri, și cu cei bătrâni.

Dorința mea de a vedea pe colonel crescuse. Dar în aceeași vreme așteptam cu o frică nemărginită clipa întâlnirii. Căci aflasem, fără voia mea, multe despre el, de la o slujnică, ce vorbea seara, alături în odaie, cu fata din casă. Toate cele povestite le auzise de la ordonanță, care, la rândul lui, le primise, ca un fel de spovedanie, de la cel dinainte: colonelul fusese în război; avea un semn în obraz, dar nu se prea băga de seamă din pricina bărbii. Era răstit la vorbă. Își bătea ordonanța, dar apoi îi da bani mulți. Avea patima călăritului, umbla călare

zi și noapte. Și de frica lui îi știa și calul, cât era el de zmeu. Îl chema Grușan, iar ofițerii îi ziceau: Grușan-Sălbaticul.

L-am văzut întâiași dată într-o zi de primăvară. Mă însănătoșisem și mă plimbam prin grădină. Deodată aud un tropot, apoi o smuncitură și un nechezat. Mă întorc. Trei soldați aduceau un cal negru ca tăciunile, cu gâtul înecat în coama ce se răsfirea peste capul în care se zbătea albul ochilor. În aceeași clipă se deschise ușa. Colonelul ieși în scară. Vederea lui m-a înfricoșat mai mult.

Era înalt, spătos, cu o barbă mare, neagră, ce-i pornea aproape de lângă ochii adânci, întunecați. Genele îi acopereau pleoapele. Iar chipiul îi umbrea fruntea până lângă cuta adâncă dintre sprâncene. Dânsul se coborî încet, apoi porunci: „Dați-i drumul!“

Calul, simțindu-se slobod, vroi să sară, dar glasul detună groaznic: „Stai!“

Calul rămase pironit locului.

Stăpânul îl privi drept în ochi, parcă-l vrăjea, apoi făcu un pas deoparte... Mă zari.

„Vino aici“, îmi zise.

Simții că nu-mi mai bate inima. Toate dimprejurul meu parcă se șterseseră. Nu vedeam pe nimeni, afară de el. Mi se părea uriaș. Fără voie, pașii spre dânsul. Mă luă de mijloc și, mai înainte să pot scoate un cuvânt, mă zvârli călare. Glasul răsună iar : „Stai!“

Calul și cu mine făcea în clipa aceea un singur trup răscolit de spaimă, cu nervii uniți într-o singură tremurare.

Apoi colonelul mă luă jos, puse piciorul în scară și se șterse ca o vedenie din fața mea.

Am căzut din nou bolnav de moarte, în prada celei mai puternice spaime. Am zăcut întreaga primăvară, fără ca mătușile mele să știe pentru ce m-a întors boala. Nu le spusese nimic despre întâmplarea care nu putuse ieși din mintea mea nici după ce mă însănătoșisem, nici chiar după ce scăpasem de groaznicele visuri ce-mi cutreierau somnul.

Și totuși, pe urmă doream să mai văd pe sălbaticul soldat. Nu știu de ce îmi inchipuiam că n-aș mai fi tremurat pe spatele calului...

Era pe la mijlocul iernii. Auzisem că și regimentul acesta trebuia să plece numaidecât. Toata ziua mă plimbam prin grădiniță, dar pe colonel nu-l puteam zări. Mă hotărâi să mă scol dis-de-dimineată în cele câteva zile ce mai rămăseseră până la plecarea lui. A doua zi de la hotărârea mea, tocmai mă îmbrăcasem și priveam pe fereastră dealul din față, acoperit de mii și mii de cioare ce stăteau încă, aripă lângă aripă, pe omătul pe care își petrecuseră noaptea. Deodată răsunară alături vuiete și văd slugile alergând într-acolo. Mi-am luat repede paltonul și m-am dus și eu. Ce se întâmplase? Calul, mai sălbatic decât oricând, trântise pe cei ce-l țineau și, într-o smuncitură, scăpă din mâinile lor. Ordonanța se repezi, vroi să-l oprească, dar lunecă, și calul îl lovi cu picioarele dinapoi în piept. Toate acestea le istorisea, de-abia vorbind, un biet soldat colonelului, care, îngenuncheat, descheia haina celui lovit. Acesta din urmă rămăsese lungit jos, cu albul ochilor întors în afară, cu gura deschisă, plină de sângele ce picura, înroșind omătul. După câteva tresăriri ușoare, își dete sufletul. Atunci se auzi în poartă tropotul calului. Niște călărași îl prinseseră și-l aduceau. Colonelul tresări, se sculă repede și se aruncă strigând: „Lăsați-i dârlogii!”

Când se opri în fața calului, repezi mâna și-i izbi un pumn strașnic în frunte. Calul se ridică în două picioare, vroi parcă să se arunce asupra stăpânului său, dar, amețit, căzu pe spate, ca și cum s-ar fi topit. Grușan, care apucase dârlogii, se prăvăli și el. Dar într-o clipă se ridicară amândoi, se înfruntară ca doi dușmani de moarte, apoi colonelul scoase un strigăt spăimântător, se aruncă în șa, smunci dârlogii, învârti calul în loc și se năpusti pe poartă. Peste puțin l-am văzut pe deal, intrând săgeată printre miile de cioare care se ridicară, deodată, într-un vaier asurzitor, acoperindu-l, înfășurându-l ca-ntr-un zăbranic, și nu l-am mai zărit, ca și cum nenumăratele păsări negre l-ar fi răpit în zborul lor spre cer.

De atunci nu l-am mai întâlnit niciodată.

Sublocotenentul își trecu mâna peste față, vroidnd să gonească parcă această amintire. Toți tăceau. Atunci, maiorul, care nu se mișcase

toată vremea cât povestise ofițerul, se rezemă cu spatele de perete și spuse, cum și-ar fi vorbit lui:

— Da, așa era dânsul. Rămase o clipă cu privirile pierdute în gol, apoi adăugă: Pentru că e vorba despre un om cum nu trec mulți prin viață, și fiindcă dânsul astăzi nu mai este, o să vă povestesc, domnilor, într-adevăr cea mai grozavă întâmplare din viața lui, și dintr-a mea, care am fost martor.

Maiorul se opri puțin, voind să-și stăpânească glasul ce tremura, ca și al sublocotenentului; pe urmă începu:

— În ajunul războiului eram sergent în regimentul de călărași pus sub comanda colonelului Grușan — Grușan-Sălbaticul. I se zicea astfel în urma unei întâmplări: Într-o dimineață, pe toate ordinele de zi în josul cărora era iscălit dânsul, se găsi adăugat : Sălbaticul. De atunci i-a rămas porecla. Prin ce împrejurare, nu-mi aduc aminte, căpătasem încrederea acestui om, de care se fereau cu toții. Așa se face că aveam dese însărcinări din partea lui.

Într-o seară, cu vreo două zile înainte de plecarea noastră spre câmpul de război, mă întorsesem dintr-un sat îndepărtat, unde fusesem trimis de către colonel să văd dacă se găsea fânul trebuincios. Plouase ziua întreagă, drumurile se desfundaseră, calul răzbea cu greu prin glod. Întârziaseam, și toată vremea mă gândisem cu grijă la întâlnirea cu colonelul, căruia trebuia să-i raportez. Când am intrat în cort, l-am găsit în picioare, uitându-se, cu ochii lui întunecați, la ordonanța ce-i povestea ceva, dar care, în clipa venirii mele, tăcuse. Am rămas lângă ușă, cu mâna la cozorocul capelei, așteptând. Comandantul se uită la mine, apoi îmi porunci: „Ia-ți calul și vino“.

M-am dus la conovăț, mi-am luat calul, care rămăsese cu șaua pe el, și m-am întors. Colonelul și cu ordonanța încălecaseră. O luarăm îndată la trap în lungul bivuacului, până ce trecurăm de el. Ploaia se întetise, începuse să bată un vânt care ne arunca picăturile în față; caii lunecau, iar al meu, obosit, de-abia se putea ține pe urma celorlalți doi. Repede am băgat de seamă că nu luasem șoseaua și că tăiem câmpul de-a dreptul. M-am uitat înapoi: luminile din bivuac rămăsese-

ră în urmă tare, înspre stânga. Trecusem și pe lângă păduricea pe care o cunoșteam, apoi ne pierdurăm cu totul în întunericul adânc. Eram deprins cu obiceiurile colonelului, îmi închipuiam că poate voia să facă el singur o recunoaștere, dar nu știu cum, de astă dată, o presimțire neînțeleasă mă neliniștea. Încotro apucasem, nu știam. Mergeam în bobote, ca înspre pierzare. N-am să uit niciodată drumul acesta.

Deodată colonelul lăsă calul mai încet și chemă ordonanța, îl apucă de mână, ca să călărească scară la scară, și-l întrebă. Acum eram aproape; am auzit bine întrebările și răspunsurile: „Nu era nimeni acasă, nici o slugă?“ „Nu.“ „Pe unde l-ai văzut?“ „Pe fereastră.“ „Cum?“ „N-am găsit pe nimeni să dau scrisoarea și m-am uitat pe geam, să văd pe cineva.“ „Ce făceau?“ „Stăteau la masă.“ Colonelul tăcu, apoi întrebă din nou: „Când ai dat scrisoarea, ce ți-a spus duduca?“ „Nimic, a luat-o.“ „Bine!“ O scăpărare de lumină îmi trecu prin minte. Începusem să înțeleg. Mergeam la moșia colonelului. Nu mai fusesem acolo, dar mi se spusese că nu-i departe de târg. Cine să fi fost însă acela pe care îl văzuse ordonanța? Și atunci îmi amintii de unele vorbe ce umblau printre soldații ce se duceau la comandant acasă. Sufletul mi se strânse și mă rugai în gând lui Dumnezeu să nu se întâmple nimic.

După vreo trei ceasuri de drum, ne-am oprit la poarta curții. Am descălecat și-am legat caii de parii gardului, am aruncat mantalele pe ei, apoi ne-am furișat în ogradă. Nu se vedea decât o dungă de lumină pe după o perdea.

Colonelul se întoarse spre ordonanță și-i porunci: „Du-te și te uită pe geam!“ După o clipă soldatul veni. „Acolo-s?“ „Acolo.“ O luarăm pe după casă, coborând; colonelul se opri în dreptul unei uși înguste. Apucă de clanță, puse umărul, împinse cu puterea lui grozavă și ușa se deschise, scârțâind ușor. Suirăm câteva trepte și intrarăm pe o sală. În clipa aceea am auzit cum colonelul duce mâna la toc și scoate revolverul. Simțeam că inima nu-mi mai bătea; aș fi fost bucuros să cad mort. Pășeam în vârful picioarelor. La ușa odăii, pe fereastra căreia se uitase ordonanța, colonelul se opri, apoi o deschise deodată. Doamne! parcă sunt acolo, la spatele lui. Într-o scăpărare s-a petrecut

totul: ea stătea pe marginea patului; un bărbat, în picioare, lângă dânsa, îi vorbea. Pe masă era aprinsă o lumânare. Când Grușan trecu pragul, femeia lui se ridică și întinse mâinile în față, ca și cum ar fi vrut să se ferească de o vedenie. În clipa aceea revolverul detună, dânsa scoase un strigăt, căzu pe pat, apoi se rostogoli jos. Bărbatul, un om voinic, părea că nu-și pierduse cumpătul, luă un scaun și-l aruncă spre colonel, dar nu-l lovi. Alte două detunături, una după alta, cutremurară casa. Bărbatul se prăbuși cu fața în sus pe podele. Colonelul puse revolverul în toc și se duse lângă fereastră. „Intrați înăuntru!“ ne porunci. Am intrat încet, cutremurați de groază. Ordonanța rămase lângă ușă, eu m-am dus aproape de sobă. De unde stam, vedeam amândouă trupurile întinse, aproape unul de altul. Dânsa murise; avea fața albă ca varul, ochii deschiși, încremeniți de groază, părul despletit, mâinile date în lături, ca o cruce. Rănitul se muncea grozav, în zvârcoliri, apăsându-și pieptul cu mâna în partea dreaptă, unde i se înroșise cămașa de sânge. Din gât îi ieșea un horcăit înăbușit, întretăiat. Grușan îl privea.

Deodată, ca venit de sub pământ, se auzi jalnic, rugător, glasul muribundului: „Apă, apă!“ M-am uitat pe masă, am văzut o sticlă plină, am vrut să întind mâna să o iau, să-i torn în gură, când, fără voie, privii spre fereastră: ochii colonelului luceau sălbatic, pironindu-mă locului. Glasul răsună din nou, mai sfâșietor. La fiecare rugămintă, ochii comandantului se îndreptau spre mine, țintuindu-mă în loc.

O sfârșitură mă făcu să tresar până în adâncul sufletului: lumânarea se trecuse, pâlpoi de câteva ori și se stinse. Așa, rămași neclintii, și-n întunericul ce ne învăluia, glasul muribundului răsuna mai spaimântător. Eu parcă tot vedeam ochii scânteietori ce mă opreau să întind mâna. Afară ploaia bătea în geamuri, livada se frământa foșnind zbuciumat, jos ușa deschisă pocnea bătută de vânt. Într-un târziu se auzi scrâșnetul unui chibrit; la flacăra lui, fața colonelului se luminează groaznic, o clipă. Fuma. Vârful țigării sclipea ca o scânteie, aprinzând parcă, la fiecare dată, mustățile și barba răzbunătorului. După câtăva vreme, țigara se stinse. Apoi am stat așa, în întunericul nepătruns,

până când, de după geamuri, se împrăștie lumina sură a zorilor întunecate de nori. Încetul cu încetul ochii-mi începură să deslușească lucrurile și oamenii din odaie. Ordonanța se rezemase de ușorul ușii, spaima părea că-i luase cunoștința. Colonelul rămase locului. Moarta se uita îngrozită. Rănitul de-abia mai răsufla, mișca buzele, dar vorbele i se stingeau în gât. Setea îl mai chinuia poate. Și cum parcă așteptase lumina zilei ca să mai vadă o dată pe aceea pentru care murea, deschise ochii, vroi să se ridice, scoase un geamăt adânc și rămase nemișcat. Colonelul încrunță sprâncenele, se apropie, se uită lung la mort, apoi spuse: „Haidem!“

Am încălecat caii aproape înțepenii de răceala ploii și ne-am depărtat de casa în care, după dragoste, intrase moarta.

Maiorul tăcu. Ne-am despărțit și-am plecat în pâlcuri, ca și cum ne-ar fi fost frică să străbatem singuri întunericul nopții.

PATIMA

Din fundul canapelei unde stam împreună, eu și căpitanul, se vedea tocmai în a treia odaie, unde începuse jocul de cărți. Se vedea bine fața slabă, suptă de nesomn, a gazdei. Îi zăream mișcările nervoase ale capului, puțin piezișe, îndreptate către vecinul din stânga, un profesor, venit de curând în oraș, al cărui fel de joc nu se cunoștea încă. Se lămură, în toată grosimea lui, în celalt capăt al mesei, trupul maiorului, plecat peste masă, într-aceeași înclinare caraghioasă cum obișnuia să se lase peste gâtul calului, la instrucție, pe câmp. În vreme ce *partenerul* al patrulea, prefectul județului, cu spatele la noi, sălta din când în când, cu aceeași săritură de om înțepat pe neașteptate. Am privit câtăva vreme acest tablou tăcut: nu se auzea o vorbă. Apoi căpitanul îmi trecu o mână pe după mijloc, îmbiindu-mă în odaia din fund, tocmai în sufragerie. Aici cerurăm două pahare cu ceai. M-am așezat la masă. Căpitanul era însă nervos, nu își găsea astâmpăr. Mă întrebă deodată:

— Ce te face să nu joci cărți?

— Nu știu, i-am răspuns, dar simt că niciodată n-o să pun mâna pe ele.

— Pe mine, urmă el, m-a îndepărtat de ele o amintire tristă, pe care o să ți-o spun.

Căpitanul începu să se plimbe prin odaie, între fereastră și sobă, apoi, cu glasul lui răsunător, care se revărsa uneori în gâlgâiri puternice, ca și cum ar fi comandat, începu să povestească:

...Poate să fi avut vreo cincisprezece ani când am început să înțeleg și eu oarecare rosturi ale lumii acesteia. Și am avut nenorocul, sau

poate norocul, să deschid ochii pe unele întâmplări a căror dezlegare mi-a slujit în tot restul vieții mele, uneori în bine, alteori în rău. Mi-am petrecut copilăria, după cum ți-am mai spus, într-un târg de graniță, într-un târg mic, unde întâmplările sunt rare, dar, oricând sunt, se știu de-a-fir-a-părul de către toată lumea.

Așa se face că și povestirea ce va urma ar putea fi spusă de către toți cei de acolo, întocmai ca și de mine, care am fost un martor de aproape al ei... Locuiam pe ulița „cea boierească“. Drept în fața casei noastre, ferești în ferești, locuia un boier, cuconul Gavrilaş — Gavrilaş Barbu sau Gavrilaş Corbu, nu-mi aduc aminte, numele de familie îmi scapă. Zid în zid cu noi, deci în preajma cuconului Gavrilaş Corbu, stătea un alt boier, pe care târgul îl poreclise, pentru averea risipită în tinerețe, Mână-Spartă. La dreptul, această poreclă se cuvenea amândorura. Și unul și altul vânturaseră miile de galbeni cum vântură copiii, vara, colbul de pe drum.

Și această lepădare de bani avea de pricină o patimă, dar o patimă, dragul meu, care cotropește ca focul, care se revarsă ca apa când se prăbușește în înec. Acești doi oameni pierduseră tot, tot, înțelegi tu? Nu le rămăsese decât banul pentru hrana zilnică și lucrurile din casă. Așa se face că, după ce se întoarseră de prin străinătăți, dâșșii s-au apropiat, găsindu-și unul în altul scăparea de urâtul ce se cobora cu aripile întinse peste viața lor mohorâtă.

Și au început să joace cărțile înainte. Bani nu mai aveau, atunci — care dintre ei doi și-o fi dat părerea? — au început să joace pe lucrurile din casă. Când am priceput ce se petrece în casa din față, când am înțeles de ce nu călcase piciorul tatei, o dată măcar, peste pragul portiței înflorite, și de ce dânsul se ferea, ca de o molimă, să se întâlnească cu cei doi vecini, faptul era vechi de peste șase ani. Atunci am căutat să văd lucrul mai de aproape... Cărțile se jucau numai la cuconul Gavrilaş, într-aceiași loc, lângă fereastra a doua din partea stângă. Eu, unul, nu i-am văzut începând jocul; îl începuseră cu șapte ani înainte; acum îl urmau. Poate aveau un răgaz de un ceas,

două pe zi, și tot atâta pe noapte. Dimineața, când mă sculam să-mi revăd lecțiile, la fereastra ceea totdeauna licăreau cele două mucuri ale lumânărilor pe sfârșite.

Și deasupra foițelor de hârtie, capetele buhoase, aproape fără ochi, de adânciți ce erau în orbite, tremurau în neastâmpărul dorului de câștig. La început jucaseră pe bivolițele, pe caii, pe trăsura ce mai rămăsese cuconului Gavrilaş. Când câștiga Mână-Spartă, nevasta lui purta caleașca ferfenițită, de scăpărau ulițele bolovănite ale târgului, iar la hopuri roțile săreau de un cot. Doar nu era a ei! Vai de bietul vizitiu, care trecea de la un stăpân la celalt, odată cu trăsura și caii. În urmă de tot, cuconul Gavrilaş vându trăsura, nemaiavând ce mânca. Și atunci veni rândul lucrurilor. Socotelile de zi se făceau seara; cele de noapte — dimineața; atunci se perindau, de la unul la altul, și lucrurile câștigate. Seara, mai cu seamă, se strângea toata mahalaua să vadă ce a pierdut unul, ce a câștigat altul. Am văzut, dragul meu, mese, scaune, oglinzi, tricheluri, divanuri, tablouri — două gospodării întregi ticsindu-se când într-un loc, când într-altul.

De multe ori, unul dintre dâșii pierdea toată mobila unei odăi, și atunci, pe ferestrele deschise, se vedeau pereții goi, cu piroanele negre înfipte într-înșii, plini de păinjenișul țesut ani întregi de la un capăt la altul al odăii. Da' ploua, da' ninge, mutarea se făcea, căci, Doamne ferește, nu încuviința unul o zăbavă, cât de mică, în plata datoriei. De multe ori, dimineața, în zilele de sărbătoare, când nu mă duceam la școală, tresăream de vuietul unui divan, odată chiar de al pianului nevastei cuconului Gavrilaş, trântit în mijlocul uliței de către acei ce nu-l puteau căra. Oglinzile ajunseră niște cioburi, scaunele erau rupte și aveau câlțul ieșit, telurile scoase. Parcă pustiise și mistuise focul. De la o vreme însă lucrurile începuseră să treacă numai din casa cuconului Gavrilaş dincolo. Norocul îl părăsise cu totul: într-o săptămână rămăsese numai cu paturile. Pe ce o să mai joace? mă gândeam eu. Când, într-o seară, slugile purtară din ograda nenorocosului cel din urmă lucru: un tablou mare, acoperit. Ținuse mult, tare mult,

conul Gavrilaş la dânsul, și mai cu seamă nevasta lui. Când l-au scos pe poartă, amândoi îl urmăriră cu privirile de la fereastră. A doua zi îl câștigă din nou. Tabloul, tot acoperit, făcu plimbarea înapoi. Schimbul acesta, o zi al unuia, o zi al celuilalt, s-a perindat vreo săptămână. Într-o dimineață, pe o ploaie repede și-un vânt năprasnic, slugile scoaseră tabloul pentru cea din urmă oară din odaia adevăratului stăpân. Când voia să iasă în uliță, vântul se năpusti în prostirea¹ ce-l acoperea, slugile șovăiră, clătînându-se, și prostirea zbură de pe fața lui ca o bucățică de hârtie. De la fereastra unde eram, într-o ochire repede, văzui înfățișarea mândră a unei femei, cu fața albă, cu ochii întunecați, cu o mână pe rezemătoarea jilțului în care sta, cu cealaltă la piept, pe niște dantele, poate. Semăna bine cu soția cuconului Gavrilaş. Era mama ei. În aceeași clipă, cuconul Gavrilaş, numai în jiletcă, alergă să ajute, aplecară tabloul și-l duseră dincolo... Din ziua aceea n-au mai jucat. Supărarea, nopțile nedormite, poate o răceală căpătată în ziua ploioasă în care ieșise dezbrăcat afară culcară pe nenorocosul boier în pat. A zăcut o săptămână și, într-o dimineață, în odaia în care altădată licărea muclele lumânărilor sleite, se înălțau flăcările gălbui ale făcliilor de ceară. Pe divan, cuconul Gavrilaş dormea cel mai liniștit somn. L-au îngropat într-o zi frumoasă, plină de soare și de miros de liliac. Se imprimăvăra. M-am dus să-l văd. Era întins într-un sicriu vopsit albastru, în mijlocul odăii goale. Când l-au scos în uliță, să-l puie în patașcă, nevasta lui a privit spre casa celuia ce-i sărăcise. Și, ca și când ar fi zărit pe cineva, întinse brațele și izbucni într-un strigăt deznădăjduit: „M-ați lăsat amândoi!“

Cine dintre cei de față va fi înțeles rostul acestor cuvinte? Am întors capul, privind într-acolo; pe fereastra deschisă, ca printr-o ciudată întâmplare, se zărea, într-un colț, tabloul. Am lăsat să pornească mortul, apoi, pentru că nu era nimeni, m-am apropiat. Am stat mult și l-am putut vedea bine. Cu ochii întunecați, acoperiți parcă de pâzna lacrimilor, plecată, ca și când ar fi voit să se coboare din ramă, cu

¹Prostire—cearșaf.

fața albă în bogăția părului negru, *mama* părea că jelește durerea adâncă a fetei ei. Mâna dreaptă strângea rezemătoarea jilțului, iar cealaltă, acum vedeam deslușit, ducea batista la ochi. Ce presimțire vremelnică va fi încremenit mâna tinerei femei de pe atunci în această mișcare de durere?...

Căpitanul se opri, duse mâna la ochi și rămase așa câteva clipe.

— Parcă o văd încă, adăugă dânsul.

Fără să mai spunem un cuvânt, fără să luăm de la cineva „seara bună”, am plecat. În uliță ne-am dat mâna și ne-am despărțit.

COLONELUL

Câteodată își arunca privirea spre portretul din cadrul aurit, din odaia lui de culcare. Se vedea acolo ofițer tânăr, sublocotenent, abia ieșit din școală; sta în picioare, cu chivăra de lăncier la o parte, cu mundirul strâns pe pieptul scos în afară, cu ochi albaștri, surâzători — ochii ce priveau țintă la comandantii lui, sau se micșorau, apropiind genele lungi, arcuite, în saloane, la baluri, când simțea bătându-i lângă inimă sânurile femeilor frumoase! Pe atunci își suna pintenii ca o muzică; își apropia o dată călcâiele: *țanc!* și durițele zbârnâiau în odăile mari, în care trichelurile jucau pe dușumelele lustruite apele lucii ale lumânărilor. Tot așa sclipea și dânsul, ca bucățelele de cristal ce clincheteau, atârinate ca niște cercei, în urechile de bronz ale poli-candrelor. Viața îi era o rază de soare! Nu dormea nopțile; pășea, odată cu pragul sălii de joc, pragul zorilor. Nu obosea; în fața escadronului trăgea sabia, ca un fulger, din teacă, și, strunindu-și calul, rotea ochii pe câmpul de mustru.

Privind astfel portretul, bătrânul, sprijinit în cârjă, parcă întinerea, se îndrepta de șale, ridica în sus capul, își lăsa umerii în jos și trăia vremile acelea.

Alteori se așeza, obosit, într-un jilț, în odaia de culcare, scăldată, mai mult ca toate celelalte, de lumină. Și acolo, sus, deasupra patului, un portret mai mic îl arăta căpitan; purta favoriți negri, lungi, mustăți bine răsucite; aceiași ochi sub fruntea-naltă. Atunci era însurat; o însurătoare din dragoste — un roman.

Furase pe față de la tatăl ei, un boier cu mare vază; s-a bătut de trei ori în duel pentru nevastă; într-unul a ucis pe un călător neamț ce-i făcuse curte îndrăzneată; și-a stat închis. La urmă, dânsa, necredin-

cioasă, l-a înșelat cu un ofițer. Și atunci, în prada deznădejdiei, care otrăvește sufletul sau ți-l fărâmițește ca pe un miez uscat de pâine, s-a repezit cu sabia scoasă la femeia sperjură: „Ticăloaso!“, atâta i-a zis, și ochii ei s-au întors spre dânsul, ochii spăimântați, rugători; și mâna i-a căzut în lungul trupului, fără să lovească.

În clipa aceea a înțeles toată zădărnicia vieții; toată nădejdea i se stinse. Atunci numai a priceput că *singurătatea* e puterea cea mai mare a luptătorului. Singur, cu tine, fără patimi, fără ură, tu, în fața ta! Și-a lăsat nevasta. Și colo, prin ușa întredeschisă, zărește, în tabloul mare, printre ceilalți ofițeri ai regimentului, cu chipul crunt, cu fruntea încrețită, stingher, fără zâmbet, pe locotenentul-colonel Stavăr, comandantul unui regiment de călărași ce pornea la Plevna — așa se zărea pe dânsul... Niciodată nu s-a simțit mai mare ca în dimineața de primăvară când și-a încălecat calul și când, scoțând sabia ascuțită, știa că se duce la moarte. Și sub cerul de toamnă al pământului străin, prin ploile mărunte ce parcă-ți picură pe inimă, înfășurat în vânturile ce-i spulberau mantaua și coama calului ce tremura, se simțea fericit. Mânca, dormea, trăia ca soldații lui, îndura toate și era mulțumit. Șuieratul gloanțelor, în recunoașterile pe care le făcea chiar el, i se părea doar bâzâituri de albine. Și în vălmășagul sângeros, în vârtejul de moarte în care s-a aruncat la Smârdan, în capul călăreților, a simțit din nou fiorul acela care-i gădilase sufletul în cel dintâi vals, ca sublocotenent. N-a simțit zdruncinătura grozavă când calul căzu cu el. În clipa de frământare, când primi un glonț, în mână, n-a simțit decât arsura repede a unui fier roșu; apoi alergarea nebună, după lupta scurtă, când sabia lui intrase în gâtul ofițerașului turc — un copil — ce i se împotriva în cale. N-a simțit nici părere de rău, nici dușmănie; așa a omorât pe doi cu mâna lui. Iar când s-a întors în țară, când, după câteva zile, regimentul și-a luat mersul obișnuit, lipsit de zbucium, al vieții de pace, colonelul simți că de acum înainte nu mai avea ce căuta în oaste. Își dete demisia, își cumpără casa aceasta pe ulița cazărmilor, chiar lângă ele, și, singur, începu să trăiască viața de pustnic. În odăile mari, în care amintirile stăteau închise în orice

lucru, trăia zilele trecute. Dar războiul, așa cum îl făcuse dânsul, lasă urme. Într-o zi simți că piciorul stâng îi amorțește, că de-abia îl mai poate mișca.

Cum luase altădată sabia din cui, ca s-o încingă pentru întâia oară, așa luă din colț bastonul gros, cu mâner de aur, în care avea să-și sprijine de-acuma bătrânețile. Nu-i plăcea să steie locului; se târa cum putea dintr-o odaie într-alta, și la urmă venea de se așeza tot în fața ferestrei de la uliță; nu trecea soldat, nu se ducea ofițer spre cazarmă fără ca bătrânul să nu-l urmărească până departe cu privirea. Dimineața se scula în zori, când sunetul goarnelor vestea ziua în marșul voios al *deșteptării*; se culca la *stingere*, când odăile mari parcă se umpleau de cântecul duios al odihnei...

De când zăcuse bolnav greu în pat, de când nu se mai putea mișca decât întors de brațele servitorului ce-l îngrijea, viața i se întunecase cu totul. Nu mai putea privi nici pe fereastră, nici odăile nu le mai cutreiera.

Simțea că se duce, dar el cunoștea bine moartea. Nu se temea de dânsa. O aștepta și parcă-i părea rău că nu-i putea ieși în cale. Nici nu se apăra: nu chemase doctori, nu luase doctorii și, în dimineața aceasta, când aproape nu avu putere să-și deschidă pleoapele, zâmbi mulțumit. Era o dimineață frumoasă de vară: prin ferestrele deschise razele soarelui se furișau lucitoare, scoțând scânteieri repezi din armele ținute în perete. Mânerul sabiei de deasupra patului parcă pâlpâia, și colonelul, cu greutate, de-abia ridică mâna de atinse oțelul luciu al tecii.

Pe la amiază cerul se înnoră deodată, plouă repede, cu ropot, dar spre seară norii se topiră — cele din urmă raze ale soarelui mureau curate, rumenind odaia. Colonelul dormita. Vroi să se trezească de câteva ori, își dădea seama că e într-o amorțire grea; visele ce-i cutremurau somnul acesta le știa că nu-s în ființă, știa chiar că visează, și totuși i se părea că lunecă într-o lume străină, din care nu înțelegea bine nimic. Îl cuprinse o căldură grozavă; deodată i se păru că se sprăvale patul, tresări și deschise ochii. Mai întâi, fără de voie, vroi să strige, apoi mintea i se limpezi, pricepu că așa trebuie să fie, și

când servitorul intră să aprindă lampa, de-abia putu îngâna să-l lase prin întuneric...

Încetul cu încetul amortirea îl cuprinse din nou. Apoi îl munciră vedenii ciudate... Deodată se văzu călare în învâlmășagul de la Smârdan... Calul căzuse, dar nu se putea ridica. Își amintea totuși că atunci se sculase repede, și, cu toate acestea, acum sta întins jos... Dar bine, pe ofițerul turc îl străpunsese într-o clipă, știa bine asta; dar acum acesta îl răpusesese, îi apăsa genunchiul pe piept, ținându-l jos, în glod... Îi căzuse sabia, însă mai avea revolverul; se căută la coapsă și, ciudat, simți pînre degete cearșaful ce-l învelea; era în pat, dar cum de se găsea în război?... Ofițerul turc scoase iataganul, îl ridică și-l avântă, ca un fulger, spre capul lui. Colonelul se încordă, tresări și se trezi iar.

Era înădușit. Simțea sudoarea rece scurgându-i-se după urechi; vroi să se șteargă, dar nu putu duce mâna la cap. Încetul cu încetul se lăsă moale, ca o petică; parcă nu mai avea nici sânge, nu-i mai bătea nici inima, și chiar oasele i se topiseră. I se părea că e totuna cu patul, că era subțire ca cearșaful, întins ca el. Câteva crâmpeie din trecut iarăși i se luminară în întunericul odăii, fulgerări repezi, ca și cum cineva aprindea chibritul, pe rând. Se înăbușea. Închise ochii, avu adevărata presimțire a sfârșitului.

Dar în clipa aceea, în liniștea adâncă a odăii, veni dinafară, dinspre cazărmi, sunetul de goarne al *Rugăciunii*. Atunci o revărsare de puteri îl însufleți; își simți brațele tari, se ridică pe jumătate în pat și, cu degetele împreunate ale mâinii drepte, își făcu, rar, cruce. Apoi își lăsă, ușor, capul în pernă, închise ochii, și-n vreme ce cântecul duios al închinării de seară răsuna încă, ostașul adormea pe veci.

PĂRTAȘUL

Soldatul Pintilie Gheorghe era învinuit că furase în sâmbăta Paștilor câțiva saci cu orz și că apoi îi vânduse. Santinela ce încuviințase aceasta era adusă înaintea consiliului, ca părtașă la furt.

Vinovatul mărturisise hoția. El o îndeplinise, pe când de santinelă la orzărie era Neculai Oană, recrut din anul acela, un biet om, luat în oaste pe nevăzutele, și pe care, de șase luni de zile de când venise, nu-l scoase nimenea din ceea ce știa el de acasă. De nepriceperea lui se feriseră toți comandanții de companie, ca de foc, și-l lăsaseră la boi.

În săptămâna Patimilor soldații fură învoiți pe acasă. De sărbători e greu să pui mâna pe un om mai acătării, — rămân ciurucurile. S-a zbatut bietul aghiotant, în dreapta, în stânga, până a dat, în grajd, cu ochii de Neculai Oană, care vorbea cu boii lui, dezmierdându-i pe grumaz. „Valeu! Oană neică, zise aghiotantul, Maica Domnului mi te scoase în cale. Vino-ncoa, zmeule, să te înarmez ca pe sfântul Gheorghe.“ L-a înșfăcat de guler, l-a dus de l-a încins, i-a dat o armă și-un picior și l-a înfipt de santinelă în poarta orzăriei, în ograda căreia rămăseseră câțiva saci plini, afară din hambar. „Să nu lași nici pe Dumnezeu sfântul să intre înăuntru, Oană băiete, că a ta-i împărăția Necuratului pe urmă“, îi mai zise aghiotantul și plecă.

De aci încolo să lăsăm să povestească Oană, întreat, la rându-i, de către judecători.

Oană își duse mâna la cap în neștire, chip să salute, răcni: „S' trăiți!“, trase aer mult în piept, ca și cum s-ar fi pregătit să se cufunde în apă, apoi începu:

— Acu, eu, s' trăiți, eram pus de santinelă; era cald și mă uitam pe câmp, și pe poarta de din dos văd, s' trăiți, că ieșeau boii. Le dăduse

drumul nu știu cine, ori își luaseră ei singuri lumea în cap, că eu, vezi, eram de santinelă, nu eram în grajd. Pe mine nu m-o răbdat inima să-i las în voia lor, că tot eu aveam să-i caut pe urmă prin meleaguri, că eu îs la boi, la amândouă părechile. Da' o păreche acuma n-o mai am pe samă, de-o săptămână, că s-o dus cu A Ilincăi la cărat pietriș de la Ipate, de sub Dealul Râpoaiei. Eu îs din cealaltă parte, de la Argieni, din vale de...

— Nu mai bâigui; spune ce-ai făcut când ai văzut boii! răcni colonelul.

Oană iar răsuflă adânc:

— S' trăiți! Eu am văzut boii, am răzămat pușca de gard și am împuns-o la fugă după dâșii, de i-am întors. După ce i-am dus înapoi în grajd, i-am închis, am pus un bețișor în belciugul ușii, că zăvorul îi stricat, — l-o stricat Marin Dumitrache, bătu-l-ar Dumnezeu, și eu am rapurtat, da' nu l-au dres, că fieraru nu-i...

— Lasă pe fierar, tontule, spune ce ai făcut după ce ai închis boii! Te-ai dus la locul tău? răcni iar colonelul, scos din fire.

— M-am dus la locul meu, unde mă așezase domnul căprar.

— Căprarul, nu aghiutantul? întrebă un căpitan din consiliu.

— Ba *aghiutantul*, domnule aghiutant, s' trăiți. Acum, eu mai s-adorm. Da' n-am dormit, că de dormeam, aș fi visat. Și n-am visat nimic, zău n-am visat. Și numai ce vine deșca Gheorghe și dă să intre în orzărie. Eu îi zic: „Mă, deșcă, ce cauți tu aici, că eu nici pe Dumnezeu nu-l las, mă, să intre“. Da' el mă dă odată la o parte, intră înăuntru și-mi spune: „Tu nu știi, mă, că trebuie să duc orz pentru calul domnului ghinărar?“ De așa, așa-i, am socotit eu, că alta nu știu, da' asta o știu bine, că domnul ghinărar e tatăl nostru, s' trăiți; și l-am lăsat să ia un sac. Când o ieșit cu sacul afară, mi-o șters o palmă, de-am ametit. O luat-o pe după gard, și ce-o fi făcut, ce-o fi dres, că se întoarce iar înapoi și mai ia un sac. „Câți saci iei, deșca?“ îl întreb eu. „Las', că-i vedea tu. Să-i numeri“, mi-o răspuns. Și când o trecut cu al doilea pe poartă, mi-o mai șters o palmă și-o strigat: „Doi!“ Când o mai venit pe urmă, nu l-am mai întrebat, de frică să nu mă mai bată.

Da' el tot mi-o mai tras două palme, și-o strigat: „Trei!“ „Patru!“ După al patrulea n-o mai venit, da' și pe mine m-o bufnit sângele pe nas.

— Vrasăzică, patru saci a furat? Întrebă colonelul.

— Patru; câte palme am mâncat, atâția saci o furat, s' trăiți... De schimbat, nu m-o schimbat decât hăt! târziu de tot, că prinsese să se spuzească cerul de stele, și eu mă gândeam încă la boii mei, că nu aveau ce mânca; eu le dau de mâncare la vreme, ba-i duc și la păscut, în suhatul târgului, unde-s și ceilalți văcari, că am păscut doar și tamaslăcul¹ conului Mache de pe Popricani...

— Bine, bine, cine te-a schimbat?

— Domnul căprar, ista, domnul aghiutant. Aflase și dumnealui că Pintilie luase sacii, că mi-o tras și dânsul câteva palme, da' fără să le numere, că mi le-o tras grăbit. Apoi m-o dus la închisoare. Ș-am stat închis, s' trăiți. Ia, așa, degeaba, pentru mehenghiul ista de Pintilie. Că doar am vrut eu să pun mâna pe el în închisoare, dar n-am putut. Da' ce crezi, tu, mă (zise Oană, întorcându-se spre vinovat), că ești în satul lui Cremene, să furi orz și să bați oamenii în drum?...

— Unde te trezești aici? ți-pă colonelul. Pentru ce i-ai dat drumul să intre în orzărie?

— Domnul ghinărar e tatăl nostru, s' trăiți! Cum să nu-l fi lăsat? Dumnezeu e Dumnezeu, și domnul ghinărar e domnul ghinărar. Alta n-oi ști, da' asta o știu bine. Cum să nu-l fi lăsat? Apoi începu să se roage: Dacă Pintilie n-are de unde, tătuca dă cei patru saci înapoi, că tătuca are în hambar și păpușoi, și orz, și grâu; zău că-i dă tătuca, numai să-și scape băietul!

Toți zâmbiră, iar Pintilie pufni de răs. Oană îl zări și-i strigă prin-te lacrimi:

— Te răzi, măi deșcă, te răzi, nu ți-ar mai călca piciorul pragul maică-ta și al tătâne-tău!

Consiliul a achitat pe Neculai Oană, cerându-i trimiterea înapoi la vatră, ca un om slab de minte ce era. Când i s-a spus că scăpase, nu-i venea să creadă.

¹Tamaslăc—cireadă.

Dar pe Gheorghe Pintilie, care se ducea la închisoare, nu-l răbdă inima să tacă; întrebă râzând:

— Ce ți-o fi făcând boii, mă Onică?

Oană tresări, ca și când și-ar fi adus aminte de ceva, ochii i se luminau deodată, se întoarse și veni până la fața lui Pintilie. Și cum acesta din urmă ședea între cele două santinele, îi zise: „Stăi, măi deșcă“, și, mai nainte să poată fi oprit, îi trânti o palmă strașnică.

Apoi, cu buzele întinse într-un zâmbet de nespusă mulțumire, ieși pe ușă, scărpinându-și palma cu care lovise.

FUGITUL

Aduși în odaie, de către aghiotant, rămân amândoi în fața ofițerului de serviciu. Bătrâna e mărunțică, plecată puțin de șale; de sub bariz de-abia i se zărește fața suptă. Își are sumăieșul pe umeri; mâinile și le ține una deasupra celeilalte.

Băietanul e înalt, bine legat, dar cam galben la față.

E îmbrăcat într-un cojoc cu lâna mițoasă întoarsă în afară. Își tot trece căciula dintr-o mână într-alta.

După un răstimp, vin lângă masa de după care sublocotenentul îi privește. Flăcăul pleacă în jos capul și spune:

— Eu sunt Vasile al Lixandrei.

Ofițerul se uită mirat.

— Sunt Vasile al Lixandrei... Din *cumpania* a doua.

— Ești întârziat?

— Nu, sunt... Vasile al Lixandrei... și-s *dizirtor*. Sunt din *cumpania* a doua, și am fugit anțărți.

Ofițerul se ridică și-l privește cu interes, apoi întrebă:

— Cum ai fugit? Și de ce?

Băietanul tace. Atunci bătrâna își trece dosul mâinii peste gură, își trage un capăt al sumăieșului peste umăr și vorbește:

— Lasă, Vasile, să spun eu. Să vă grăiesc eu, domnule *căpitan*, că bietul nu poate vorbi de inimă ră... Amu, i-o venit și lui rândul la oaste. I-o venit rândul acum trei ani, și s-o dus, că i-am spus: „du-te, băiete și-ți fă *serviciul*; bun e Dumnezeu și mare. Și te-i întoarce. Eu ți-oi purta de grijă, dragul mamei, să-ți aduc ce te-o trage inima să cei“. Și s-o dus, sărut mâna, domnule căpitan, s-o dus. Așa... S-o dus cum v-am spus. Când colo, peste vreo două săptămâni, într-o sară,

prin postul Crăciunului, eu făcusem niște julfe, numai ce aud că bocănește cineva în ușă. „Cine-i?“ întreb. „Eu sunt, mămuică“, mi-o răspuns. I-am cunoscut glasul. Repede am tras zăvorul și numai ce-l văd cu mantaua peste mondir, cu șapca în cap și în mână cu tesaca, fără curea. „Mamă“, îmi zice el... Da’ era tare abătut, „mamă, îmi zice el, am venit să-mi dai un franc de parale, să plătesc ceva la *cazarmie*“. Dă, eu l-am crezut, păcatele mele, că numai pe el îl am. Și atâta aveam, un franc de parale, da’ eu i l-am dat. Și am vrut să-l mai țin, da’ unde o fost chip. Atunci i-am făcut și o legătură cu julfe și o plecat, că trebuia să fie a doua zi la *cazarmie*. O plecat în inima nopții. Și ce-mi era scris să aud! În ajunul Crăciunului îmi spun ceilalți din sat de la noi că Vasile e *dizirtor*. Și-am bocit mămuicuță, ca după un mort, că eu îs beteagă, și-s singură — singură pe lumea asta, și numai pe el îl am! Și l-am căutat, și am întreat, și unde n-am umblat! Numai unul Dumnezeu știe! Așa îmi pierdusem nădejdea. L-am crezut mort și pace bună! Da’ numai uite că Dumnezeu mi l-o întors, s-o îndurat de bătrânețele mele. Alaltăseară, tocmai ieșisem să torn apă în trecuță la niște porci, că am trei porci, să nu vă supărați, domnule colonel, ista, domnule căpitan, am avut și-o văcuță, da’ am vândut-o... Turnam apă în trecuță și numai deodată văd că răsare în poartă un om străin. Da’ câinii nu băteau. Mă dau mai aproape și, când îi văd fața, mi s-o tăiet genunchii; și m-am sprijinit de gard, și atâta am putut să zic: Valeu! Că așa bucurie n-am avut eu în viața mea. Și vezi dumneata, și bucuria asta, tot dintr-o scârbă mi-o venit. De-abia m-am târât până în casă... Și mi-o povestit toată noaptea viața lui, săracul, petrecută printre străini, cioban la oi, că trecuse Prutul. Și-o venit că-l lovise dorul de mine, că el o fugit, dar era inimă bună, domnule căpitan. Tare m-am bucurat, că-s singură pe lume, și numai pe el vezi că-l am. Și după multe și multe, într-un târziu, l-am întreat: „Și acolo nu te-au luat la *melitție*, măi băiete?“ „Ce să mă ieie, mi-o răspuns, ei au destulă oaste. Îi duce pe flăcăi peste mări și țări, să se bată. Care cum se duc, nu se mai întorc. Îs pustii satele!“ Iacă, țin minte vorbele *iste* ca și cum le-aș fi auzit în minuta asta de ceas. Și el ședea, cum îi colo în colț, pe pat,

lângă cuptor, iar eu pe un scăuieș, aproape de dânsul. Cum mi-o spus vorbele iste, am rămas pe gânduri. Și ce mi-o trecut prin minte, plângând i le-am spus: “Măi băietе, măi, pe flăcăii aceia îi mână la moarte, ca pe vite, și dâșii merg, că așa-i legea, cum s-o dus moșutău și nu s-o mai întors — că am avut un frate în dorbanți, de-o murit în bătălie, — și tu, măi băietе, nici măcar cei trei ani nu vrei să-i faci. Tu ai fugit printre străini, m-ai lăsat singură cu grijile și necazurile, și dacă erai și tu om, azi ai fi dat meliția la spate și ai fi venit acasă. Nu mai fugi, dragul mamei. Haide la cazarmie. Ți-i face pedeapsa și anii tăi și te-i întoarce, că poate mi-o lungi Dumnezeu zilele, să te văd mântuit și pe tine.” Când i-am spus eu lucrurile istea, cum stătea acolo lângă cuptor, numai o pus capul în piept și o-nceput să plângă, că el o fugit, da' are inima bună, domnule căpitan. Și aseară am pornit și-am venit. Și acum rog bunătatea dumneavoastră pentru dânsul.

Apoi bătrâna se întoarce către băiat și izbucnește în plâns:

— Rămâi, dragul mamei, rămâi, că decât ai umbla printre străini și m-ai lăsa de izbeliște și de râsul oamenilor, mai bine ți-ai face osânda și anii tăi, și bun îi Dumnezeu, te-i întoarce acasă.

Băietanul pune capul în piept și răspunde cu glasul tremurat:

— *Ghine*, mămucă, oi rămâne.

Mai stă o clipă așa, ținând capul în jos, apoi se îndreaptă, își trece dosul mâinii peste ochi și spune ofițerului:

— Rămân, să trăiți, rămân, că doar de asta am trecut înapoi Prutul.

Din volumul
PUNGA
(1909)

PUNGA

Când se trezirea, în zorii zilei, amândoi, la han, și după ce plătită un franc și douăzeci pentru că dormiseră acolo, femeia Safta, nevasta lui Neculai Lăptuc, se căută prin buzunarele fustei. După ce și le întoarse pe dos, căzu dintr-unul cinci parale. Atâta; nu mai aveau nimic. Veniseră cu o zi înainte, vânduseră două perechi de găște, și în loc să se întoarcă acasă, în Popriceni, ici, o palmă de loc, rămăseseră în târg să beie la han.

Femeia se uită la cel de cinci parale, îl întoarse pe față, pe dos, apoi îl arătă lui bărbatu-său:

— Merge?

Neculai Lăptuc îl învârti și el, îl puse în zare, să se uite de departe, ca și când ar fi vrut să-l vadă dacă-i străveziu, apoi își trecu degetul pe sub nas și răspunse:

— Pe dracu!

Femeia i-l smunci, răstindu-se la el:

— Tu l-ai luat, prostule!

— Ba tu!

— Așa să trăiești!... Haidem!

Și porniră.

Afară începuse iar să fulguie. Nevasta își trase bine barizul peste urechi; era o femeie înaltă, ciolănoasă, largă în spate; și cum vântul îi flutura fustele, i se vedeau pulpele subțiri în ciorapii albi de lână, bătoase, ca niște catalige, de care se părea că adevăratele ei picioare se legau mai sus. Mergea cu pași mari, cam șontâș, ca și cum vroia mereu să cârmească.

Bărbatul, un prichindel, cu pieptul lipit de spate parcă, se ținea pe urma ei, gâfâind; în cap avea o pălărie grozav de mare, cu un fund cât un cean, care parcă-l apăsase pe om în jos, de-i intrase picioarele în pânțele. Mai mult sărea, ca un purice, decât mergea; da din mâini și se uita spre partea în care nevastă-sa se ținea puțin pe o coastă, ca și când îi era frică să nu se întoarcă să-l înhațe.

Aproape de barieră, femeia se opri dintr-o dată:

— S-o luăm *pin* grădina *publice*; sărim gardul și tăiem drumul de-a dreptul; ce s-o mai înconjurăm!

— Mă aburci? întrebă sfios țăranul.

Și femeia îi răspunse:

— Te-oi aburca, *stârchitură!*

Deschiseră, încet, portița și intrară în grădina publică.

Ninsoarea cădea înceată, fâșâind, printre ramurile copacilor, și se așeza ușoară, ca un puf.

Țăranii o luară pe aleea cea mare, apoi făcură la stânga. Femeia mergea drept înainte, când bărbatu-său îi strigă din urmă:

— Fa, Safto, să cotim, că ajungem tocmai bine la capul dealului, și-i drumul mai neted pe ici.

Țăranca stete puțin pe gânduri, apoi pesemne că-și făcu și dânsa aceeași socoteală, că o luă repede la dreapta: ea înainte, bărbatu-său în urmă. Făcură câțiva pași, și Neculai Lăptuc, cum se uita în pământ ca și când număra urmele neveste-sii, mai că era să se izbească de dânsa, așa de scurt se oprise aceasta: drept în fața lor, un gardist sta plecat și se uita deasupra unei bănci, pe care un om părea că doarme. Gardistul întoarse capul, îi zări și-i chemă:

— Ia veniți aici!

Cei doi țărani se apropiară sfioși: dacă le-a fi ghicit gândul că voiau să sară zăplazul?

Gardistul spuse bucuros:

— Bine c-ați venit, ia stați colea până m-oi întoarce eu, să nu deie vrun câine. Mă duc să dau de veste, ici, la poliție; într-o jumătate de ceas sunt înapoi... C-acuma l-am găsit și eu!

Și arată spre cel ce părea că doarme pe bancă. Apoi gardistul o luă la fugă.

Femeia se apropie să se uite; bărbatul nu-și dăduse încă bine seama ce era; stătea mai la o parte.

Femeia se mai uită puțin, pe urmă întoarse capul spre bărbatu-său:

— Iacă, tontule, dacă m-am luat după tine! Stăi acum și păzește mortul.

Lăptuc veni și dânsul mai aproape, uitându-se la nevastă-sa, gata să primească vreo câțiva pumni, pe dreptul; se gândea el că altă dată îi luase și degeaba. Dar femeia îl lăsă în pace și căta întins la mort, vrând să știe, ca toate femeile, ce și cum. Apoi spuse, ca și cum și-ar fi vorbit singură:

— S-o omorât; uite *chistolul* ici, lângă dânsul. Și iar își luă de seamă: D-apoi ce sunt eu să-l păzesc?! Haidem!

Dar bărbatu-său nu vroi; răspunse cam cu jumătate de gură:

— Dacă ne-o spus *gvardistul* să stăm, trebuie să stăm.

Femeia îi aruncă o privire furioasă, și-n urmă se plecă să privească iar la cel de pe bancă. De mort nu îi era ei frică — la câte priveghiuri nu stătuse dânsa, pe câți nu îngropase! Ehei! că mai mult din asta trăia. Dar revolverul o umplea de groază, și parcă și bărbatu-său, care nu pusese în viața lui mâna pe pușcă — la oaste nu-l luase — și dânsul simți un fior prin șira spinării, așa ca un bulgăraș de gheață ce-i luneca pe piele, când se uită la țeava lucioasă.

Împușcatul rămăsese pe o coastă; din mâna dreaptă, zgârcită, revolverul căzuse pe bancă. Mâna stângă nu i se vedea de sub palton. Era bine îmbrăcat; căciula de astrahan atrase îndată privirea țăranului:

— Halal căciulă!

Femeia nu răspunse: dânsa nu găsea ce căuta.

— Unde s-o pocnit oare? Nu se vede nici un *chic* de sânge, parcă doarme. Vezi-l? Nici un *chic* de sânge.

Dânsa își aduse aminte că văzuse odată pe notar cum trăgea cu „*chistolul*“; o săptămână de zile nu-i ieșise atuncea din minte bucă-

țelele cele cu care poți omorî chiar vita; și începu din nou să vorbească lui bărbatu-său:

— Și doar plumbul îi mare, trebuie să-l fi potrocolit rău. Ai văzut cele cu care dădea notaru? ...Doamne iartă-mă... erau câtu-i ghinda.

Și în minte parcă i se înțepeni gândul acesta: să vadă unde se lovise. Cu ochii la revolver, să nu cumva să-l atingă, luă mortul binișor de umăr și-l întoarse. Atunci trupul țepăn se rostogoli repede pe spate. Pulpana paltonului se desfăcu peste marginea băncii, și pe partea stângă a surtucului se văzu pata de sânge cum se lățise peste tot.

Când se rostogoli mortul, țărani rămaseră o clipă împietriți de frică, cu ochii la revolver, dar arma nu se mișcase din loc. Atunci femeia se liniști și spuse:

— În inimă și-o tras!

Bărbatul îi bănuî:

— De ce l-ai întors, fa? Ce-o să zică gvardistul?

Dar în aceeași vreme se auzi parcă un fâșâit, un vuiet ciudat, parcă se mișcase ceva lângă mort și căzu apoi în stratul subțire de omăt de pe jos.

Țărani priviră și rămaseră încrămeniți. Din buzunarul mortului lunecase o pungă de piele, neagră, o pungă umflată, doldora.

După ce le trecu mirarea, ei uitară de mort; Lăptuc se făcu puțin mai mititel, lăsându-se pe vine, femeia se lăsă și ea, ca și când se coborâse de pe catalige, și cu ochii mari, ținându-și răsufierea, se uitară la pungă.

Cum stăteau așa, grămădiți, țăranul ridică ochii și întâlni pe ai nevastei. O lumină de înțelegere sticli în privirea lor; de când erau împreună nu se înțeleseseră așa dintr-o dată, fără nici un cuvânt, ca acum; apoi, îndată, ca și cum s-ar fi ferit unul de altul, și de mort, femeia întoarse capul și se uită spre cel împușcat, țăranul privi spre copaci, ca să nu-i vadă nici pe unul, nici pe celălalt, întinse mâna, luă punga și o vârî repede în carâmbul cizmei. Apoi se sculară dintr-o dată amândoi, ca pe teluri, femeia parcă mai lungă decât era, și priviră îngrijați în toate părțile; bărbatul dete cu piciorul peste urma mică, pătrată, ce lăsase punga în omăt, iar nevasta ridică pulpana paltonului

la loc și întoarse mortul pe-o coastă, cum fusese. Țăranul iar privi spre partea de unde avea să vie gardistul și, nevăzând pe nimeni, vâri mâna în carâmb și îndesă, mai în jos, punga, căci îi apăsa pulpa.

Dar parcă îi apucă frica să mai steie singuri, cu mortul, în tăcerea aceea. Țăranul începu să vorbească:

— Halal căciulă... și ce straie!

Și-atunci simți ceva cald și tare lângă picior, și parcă ar fi vrut să zică: „Și ce pungă!“

Dar adăugă altceva:

— Și el se omoară! Ca și băiatul lui Dumitrache Strâmbu; da' să zică că celuia i s-o slobozit pușca singură-n *chept!*

Vorbele însă nu-i mai veneau: n-avea ce mai spune. Iar îi cuprinse o grijă mare, se traseră amândoi deoparte, unul lângă altul. Lăptuc, înădușit, ca după cine știe ce drum. Femeia se gândea... Dacă i-o da în cap gardistului să-i caute? Dacă dânsul umblase mai dinainte prin buzunarele împușcatului și știa ce are, și-i lua acuma din scurt?

— Ha? făcu speriat Lăptuc, ca și când îl întrebese ceva nevestă-sa.

Femeia nu-i răspunse, întoarse capul în toate părțile, apoi se duse și mai bătători cu mâna omățul.

De-abia se ridică, și auzi un tropot. Venea gardistul, în fugă, cum se dusesese. Țăranii se-nfiorară, dar gardistul le vorbi bucuros, ca și adinioare, când îi rugase să păzească mortul:

— Ei, brava vouă! Mulțumesc! De-acu rămân eu cu dânsul; că *aista-i* domnul Bucur Colțescu, profesor la *gimnaz*. Dragostea trebuie să-l fi dat gata, săracul!

Dânșii mai stătură o clipă locului; nu le venea să creadă că puteau pleca; apoi, ca și când i-ar fi șfichiuit cineva de la spate, ziseră:

— S-auzim de *ghine!*

Și-o luară repede la picior.

Când ajunseră în fundul grădinii, Lăptuc se cățără pe gard, nevestă-sa îl apucă de mijloc, apoi de tălpile cizmelor, și-l aruncă dincolo; în urmă dânsa parcă păși gardul, și o luară gâfâind, la deal, printre spini, uitându-se din când în când în urmă.

Fulgii se așterneau molcomi, cenuși de sus. Pe umerii femeii ninsoarea se strânsese în două grămăjoare, iar pălăria bărbatului se făcuse albă. Țăranii mergeau mereu, fără să simtă că-s oboșiți. Deodată se ridică în fața lor cumpăna unei fântâni, șinguratică în tot cuprinsul câmpului. Când ajunseră în dreptul ei, se opriră. Erau departe de târg, încă o postată, și-ajungeau satul. Și, cum se opriră, parcă li se tăiaseră picioarele. Se așezară pe ghizdele, unul de o parte, celălalt de alta, și răsufară ușurați.

Țăranul zise:

— Vezi, fa, dacă n-o luai pe unde ți-am zis eu, îți mergea în sac.

Femeia nu-i răspunse.

Apoi se ridicară deodată, ca și cum și-amintiră de ceva, și o porniră din nou, puțin mai încet: ea înainte, el în urmă. Femeia simțea o bucurie caldă, care i se împrăstia în tot trupul, și gândea... O pungă cu bani, pe vremea asta, când nici tu para, nici tu lemne, nici tu mălai, nimic n-aveau! Dacă n-o luau ei, ar fi luat-o gardistul. Ce, cu banii Năstăsoaii, căreia îi ținuse lumânarea, nu se întâmplase tot astfel? Ea-i lăsase, și notarul îi păpase. D-apoi zău! Doar nu mai era proastă... Și cum gândea așa, parcă i se șterse deodată amintirea întregii întâmplări: nu mai vedea nici banca, nici mortul; i se părea că banii aceștia i se cuveneau, ba, mai mult, că erau ai ei. Atunci își aminti și de bărbatu-său și-i fu ciudă că de pe urma lui oarecum se căpătuisse cu parale. Apoi se uită înapoi, ca și cum îi era frică să nu-l piardă. Bărbatul venea în urmă, bălăbănind din mâini; și femeia se liniști.

Lăptuc gândea și el, simțea ceva cald într-însul, ceva care-l necăjea, și-i plăcea că-l necăjește; fără să vrea, începu să râdă singur, înfundat, dete drumul unui hohot și își șterse, mulțumit, nasul cu degetul. Femeia întoarse capul iar, se priviră unul pe altul și, ca și-atunci când se-nțeleaseră în fața pungii, își ghiciră și acum, dintr-o dată, gândul, pentru a doua oară într-atâta amar de vreme. Și-ncepură să râdă împreună; râdeau amândoi, de-o bucurie ascuncă, mare, care le gădila sufletele...

Când zăriră șuvițele de fum pe hornurile bordeielor din Popriceni, începură să pășească mai repede. Se grăbeau pe măsură ce se apropiu, se grăbeau, nerăbdători. Ulița satului era pustie; câțiva băieți, într-o hudicioară, se băteau cu omăt; încolo — nimeni. A doua, a treia casă după biserică era a lor. Lăptuc deschise poarta, iar femeia trase cu coada ochiului spre vecin: la A Dumitroaiei nu era nimeni prin ogradă — cu atât mai bine. Apoi se suiră pe prispă, iar se uitară în toate părțile, femeia întinse mâna, de luă, din stuhul streșinei, din locul știut, cheia ușii — o punea acolo ca să n-o mai piardă, cum pășise în vreo două rânduri; apoi tropăiră, să se scuture de ninsoare, și Lăptuc întoarse cu amândouă mâinile cheia în broasca stricată. Intrară. Din tindă trecură într-o odaie sărăcăcioasă, cu un pat de scânduri, acoperit de un lăvicer, o masă joasă, azvârlită într-un colț, o ladă fără capac și un jilț cu telurile scoase, căpătat demult de la un boier.

Dintru-ntâi se opriră în mijlocul odăii; apoi femeia își aduse aminte, se întoarse repede și zăvorî ușa tindei. Pe urmă veni iar în odaie, își smulse barizul, luă o pernă și se repezi de înfundă ochiul de geam, lat cât palma. Bărbatul își scutură pălăria, apoi rămaseră o clipă așa, unul în fața celuilalt.

Femeia îi spuse, gâfâind:

— Dă-mi punga, s-o deșart.

Țăranul clipi repede din ochi:

— Ți-oi da-o; stăi, că mi-s înghețate degetele.

Dar femeia se apropie cu mâna întinsă și se răsti:

— Dă-mi punga!

Țăranul iar clipi din ochi, apoi parcă se proțăpi în picioare. Adică de ce s-o deșarte dânsa? Ce, nu tot el făcuse s-o găsească? Și pentru întâiași dată simți că îndrăznește ceva în fața femeii lui. Bani care-i ardeau pulpa parcă îi trimiteau, de-acolo, o înviore în tot trupul. La ce i-ar da-o? Răspunse dârz:

— Eu am luat-o de jos, eu am s-o caut.

La rândul ei femeia îl privi și i se părea că niciodată nu-l urâse mai mult. Se repezi ca sărită din minți:

— Scoate-o din cizmă!

Apoi îi dete un pumn și întinse mâna spre picior.

Omul, care-i suferise de atâta amar de vreme pumnii și palmele, ca un câine, simți în sufletul lui o furie grozavă și, cum femeia se plecase să-i prindă piciorul, el o cuprinse cu brațele pe după mijloc și, cu pieptul strâns de brațele ei, vroi s-o răstoarne, s-o calce în picioare. Dar femeia se zvârcoli o clipă. Îl ridică în cârcă și se scutură de dânsul, cum fac dulăii când sar pe dâșii javrele, și iar căută să-i prindă cizma. Atunci bărbatul se văzu o clipă învins, se plecă, vârî repede mâna în carâmb și scoase punga, ținând-o cu degetele încleștate. Femeia îi apucă pumnul în mâinile ei osoase și, călcându-se cu picioarele, gâfâind, cu ochii holbați, strângeau punga, prin pielea căreia li se părea că simt zimții banilor, de aur poate. Lui Lăptuc îi slăbeau degetele sub ghearele nevestei și, cu o încordare deznădăjduită, își trase mâna, se făcu mititel, își alipi brațele ghem la piept, izbi în pânțele femeii cu capul și o dete de-a tăvălucul pe pat. Atunci dânsa, nebună de furie, își desfăcu mâinile ca două aripi de vultan și începu să lovească pe bărbatu-său peste față și-n cap. Acesta simți că nu mai încăpea împotrivire, amețise, de-abia îngăimă:

— Ți-o dau... Ți-o dau, fa *fumeie!*

Atunci nevestă-sa se opri; el îi întinse punga, ea o luă, pe urmă se așezară amândoi pe marginea patului, gâfâind, mirați: femeia, de îndrăzneala bărbatu-său, el, de puterea lui. Vrasăzică, putea să o înfrunte! Și întoarseră amândoi capetele, se uitară unul la altul, parca nu se cunoscuseră niciodată.

Femeia se trase în fundul patului, întinse mâinile, vroi să deschidă punga, dar deodată răsunară câteva lovituri în ușă și-un glas:

— Taică Lăptuc!

Femeia se zăpăci, se culcă repede pe pat și puse punga sub dânsa, neștiind unde să o ascundă în pripă; zise bărbatu-său:

— Spune-i că mor de durere de șăle... Ne-o chema la dezghiocat păpușoi.

Lăptuc ieși în tindă, trase zăvorul, și femeia ascultă din casă.

— Săr' mâna, părinte.

— Bine v-am găsit, taică. Haide și mi-i ajuta să vâr o balercă de vin în beci.

Țăranul tăcu puțin, parcă să-și aducă aminte de ce-i spusese nevastă-sa. Apoi răspunse:

— Oi veni, sfinția-ta, da' mai târzior, că moare nevasta de șăle.

— Așa, bine, taică; te-aștept.

Și preotul plecă.

Lăptuc trase iar zăvorul, veni, desfăcu puțin perna, să vadă de-a ieșit preotul din ogradă, pe urmă se cocoță și dânsul pe pat. Femeia se ridicase, bătători bine lăvicerul, apoi, uitându-se amândoi cu ochii holbați la pungă și ținându-și răsuflarea, femeia o deschise și-o răsturnă deodată. Atunci se auzi un sunet sec, și pe lăvicer se împrăștiară patru cartușe de revolver.

Țăranii făcură numai atât: „Hîm!“, ca și cum își mușcaseră limba, și rămaseră împietriți, galbeni ca moartea, uitându-se cu ochi rătăciți la cele patru cartușe, cu vârfurile roșii, ca muiate în sânge.

Vrasăzică, pentru bucățelele acestea alergaseră, se bătuseră, gata să se sugrume! Pe aceste le purtase el în cizmă, pe aceste le strânseseră în pumni, fără să știe că dintr-o clipă într-alta dânsule îi puteau sfărma. Se jucaseră cu moartea, și ei credeau că țin în mâinile lor o avere! Și deodată amintirea mortului le trecu prin trup ca un fior.

După clipa aceasta de mirare, li se coborî în suflet o deznădejde fără de margini. Așa le era scris, pesemne, să trăiască și de acum înainte calici. Amândoi simțeau un gol așa de mare în sufletul lor, că parcă le scosese cineva inimile din ei.

Dar, repede, un alt gând, un gând tot atât de grozav pentru dânsii, li se țintui în minte: ce aveau să facă acum cu cartușele? Și nu îndrăzneau să se miște, să întindă mâna, ca nu cumva bucățelele să ieie foc, să-i omoare dintr-o dată.

Într-un târziu, țăranul ridică în sus capul și întâlni privirea femeii; apoi o întrebă, printr-un singur sunet, care-i arăta toată spaima și care de-abia îi ieși din fundul gurii:

— Ha?

Femeia înțelese. Dar și dânsa se gândea la același lucru, și încă nu și putea da seama, lămurit, ce puteau să facă. Iarăși rămaseră, tăcuți, buimăciți. Apoi parcă le mai veni sufletul la loc. Femeia judecă: le izbiseră ei atâta și nu luaseră foc, n-or lua ele tocmai acuma, când trebuia să le arunce. Bărbatul iar ridică în sus capul, și iar făcu din fundul gurii:

— Ha?

Atunci femeia îngăimă:

— Dacă le-om da peste gard, la A Dumitroaiei, în spinărișu cela?

Țăranul nu răspunse. Femeia se răzgândi:

— Nu, că le-or găsi plodurile. Și-or lua foc lângă casa noastră.

Lăptuc se mai învioră, își trecu încet degetul pe sub nas și-și dădu părerea:

— Mai ghine în fântână!

— Tontule! să se lovească de *chietre*?

Și iarăși se uitară la ele, și iară le trecu un fior prin spate. Atunci nevasta se înfurie:

— Fă ce știi, stărchitură, că tu le-ai găsit!

Lăptuc simți că atâta vreme cât or fi bucățelele celea între dânșii, e la adăpost; rânji parcă:

— Fă tu ce știi, zăludo, că tu ai deschis punga!

Dar amândoi înțelesesă că trebuiau să scape de ele cu orice preț. O lăsară mai domol. Femeia făcu un plan:

— Iaca ce-i: mergem și le dăm în Râpa-Țurluiesei. Punga o zvârlim în vatră, și când om face focul, arde.

Pe urmă, ca să dea suflet bărbatu-său, întinse mâna și, cu două degete, ca și cum îi era teamă să nu se frigă, luă un cartuș.

— Iaca, ie-le așa.

Țăranul se uită, dădu din cap și întrebă cu glasul pe jumătate:

— Și cum să le ducem?

Femeia se gândi și-i răspunse:

— Pune-le binișor, pe câte unul, în chimir, și-om merge.

Țăranul le luă ușor, le puse pe câte unul în chimir, cu vârful în jos, apoi se sculă încet, ca și cum avea în sân ouă. Femeia aruncă punga în cenușă, în vatră, apoi ieșiră, încuiară și puseră cheia la locul ei, în streșină.

Dar cum treceau prin fața bisericii, le ieși înaintea, bucuros, popa:

— Ei, bine că veniși, taică! Haidem să coborâm polobocelul.

Lăptuc uitase de popă, ca de moarte: se-ngălbeni. Dar n-avea ce face; ce era să spuie? Se scărpină în cap și porni cu femeia după preot. În fața beciului, unde era balerca, femeia își suflecă mânecile să ajute și ea, dar preotul o goni:

— Ia lasă, lasă pe bărbat, că n-o fi el așa de bicisnic cum îl crezi.

Și apucă de-un capăt, iar țăranul se-nțepeni în picioare, se-ndoi ca un arc, doar nu s-o atinge cu chimirul de balercă. Simțea că bucățelele mici de plumb îl ard. Și-n vreme ce se opintea, îl necăjea un gând rău, ce-i intrase în creier ca un cui: din clipă în clipă aștepta parcă să-l sfărâme în mii de bucăți. Când ajunse în gârliciu beciului, se rezemă de perete, gata să leșine. Nădușelile îi curgeau potop de sub pălăria mare, care-i strângea capul ca un cerc de fier. Preotul luă o ulcică de pe o policioară, bătută în peretele de lut, o puse la canea, apoi îi dădu să beie:

— Dă-o peste cap!... Așa!

Vinul parcă îi mai dete putere.

Când se văzu iar pe drum, în urma nevestei, Lăptuc își scoase pălăria; mergea cu capul gol, și din când în când își ștergea sudoarea cu dosul mâinii, apoi o azvârlea jos.

Pe marginea prăpastiei se opriră.

Femeia îl sfătui:

— Zvârle câte unul.

Țăranul se uită în râpă, o văzu plină de bolovani și se-nfricoșă:

— Bun cap mai ai! Da' dacă s-or lovi de chetri?

Atunci femeia gândi ce se gândi, se plecă, își ridică o fustă, apoi alta, și rupse din poalele cămășii, de jur împrejur, o fâșie lungă; pe aceasta o destrămă cu dinții, în patru bucăți, și se răsti:

— Hai, scoate unul!

Țăranul vârî două degete în chimir și trase încet-încetîșor un cartuș. Femeia îi întinse o bucățică din pânza ruptă:

— Na, învălește-l și-l azvârle.

Lăptuc înfășură ușor cartușul și-i dete drumul. Apoi stătu o clipă, ca și când ar fi așteptat detunetul. Când văzu că nu se întâmplă nimic, prinse inimă și scoase pe al doilea.

După ce le aruncă pe toate, țăranul răsuflă ușurat și căzu, sleit de oboseală, pe un bolovan mare, ce era parcă într-adîns pus acolo pentru el. Nevasta lui se așează de cealaltă parte și rămaseră tăcuți, spate la spate.

Acuma erau iar ei; femeia simțea că nu mai are nici o nădejde în suflet, ca și mai înainte; bărbatul înțelese că i se dusesese puterea de adineoare, când se luptase cu nevasta lui. Din pulpă nu i se mai ridica înviorarea caldă; și când auzi glasul femeii, tresări. Îl ocăra:

— Iacă, ți-ai văzut scofala cu ochii, stărchitură?... Hai, pornește!

Și porniră...

Dar în capul lui Lăptuc încolți iar un gând... un gând care-l muncea de cum se sculase de pe bolovan. Și, cu toată frica de nevastă-sa, strigă:

— Fa, Safto!

Femeia se întoarse.

— Fa, eu cred că-n pungă tot bani o fost, da' i-o schimbat în *plunghi* Necuratul.

Atunci, cum bărbatu-său sta drept în fața ei, cu capul pe spate, femeia se plecă puțin și-l stupi drept între ochi.

Și porniră: ea înainte, el în urmă, cum făceau de douăzeci de ani în șir.

OCHIUL LUI TURCULEȚ

Prietenul mă dojeni:

— Pentru ce stai de o bucată de vreme atât de posomorât?

Nu mă simțeam tocmai bine; i-am răspuns:

— Sunt cam bolnav.

— Mofturi! Ți-a intrat în cap, ca la babe, că ești bolnav, și-o ții morțiș. Privește frumusețea dimprejurul tău și-o să vezi cum te însănătoșezi. Ești doar poet!

Intram cu trăsura printre lanuri de rapiță; un vânt ușor legăna floarea galbenă, aurită în revărsarea celor dintâi raze ale soarelui. Pe margini, în zări, pădurile rămăneau în urmă, albastrii, păreau că lunecă una după alta, pe fața cerului, ca niște nori. Câte un ciocârlan se ridica deodată, din fața calului, și zbura pe o parte, ciripind ascuțit.

Priveliștea îmi întări puțin sufletul.

— Ei, și ce ai? mă întrebă batjocoritor prietenul.

— Mă cam doare capul.

Prietenul ridică puțin sprâncenele, zâmbi în colțul buzelor și suspină prelung.

— Ei, dragul meu, zise dânsul, ce păcat că nu se poate înlocui și capul, ca ochiul lui Gavrilă Turculeț!

Îi cunoșteam de mult meșteșugul de povestitor. „Întâmplarea cu ochiul lui Turculeț trebuie să aibă hazul ei“, mi-am zis, și l-am rugat să mi-o spuie.

— Ce-o să-ți povestesc, începu prietenul, s-a petrecut acum vreo trei ani. Eram, ca și acum, doctor de plasă la Urziceni, în apropiere de București. Am fost totdeauna atras de capitală, ca fluturii de flacăra lumânării. Îți cam pârlești din când în când aripile, nu-i vorbă, dar, când nu poți zbura, Bucureștiul îți dă mijlocul să te târâi, și tot e bine.

Eram, după cum ți-am spus, doctor de plasă. Foarte iubit de țărani, făceam și pe duhovnicul, în ciuda popii. Le iertam păcatele pe-un cap, fără de parale, bineînțeles. Așa, nu m-am mirat deloc când, într-o bună dimineată, m-am pomenit cu Turculeț că vine să-mi vorbească. Dar întâi să ți-l descriu. Închipuie-ți un băietan încă o dată mai înalt și mai gros ca mine, bălan, cu niște buze cărnoase, cu fața rotundă, ce, dimpreună cu părul cărlionțat, ieșea de sub pălăria mare, purtată pe ceafă, ca o floarea-soarelui. Ținea totdeauna mâna dreaptă afundată în chimir, gata să plătească. Ș-avea un mers neobișnuit: când călca, se ferea parcă să nu desfunde pământul. După cum ți-am spus, numai ce-mi răsare namila asta de om înaintea mea, în cerdac.

— Ce mai veste, Turculeț? îl întreb.

— Bună, sărut mâna.

— Ce e?

— M-aș însura, coane...

Îmi spunea vorbele acestea ca și când aș fi putut să-l opresc de la isprava ce-și pusese în gând.

— Bine, Turculeț; și pe cine iei?

— Pe Zamfira.

— Lui Săftoiu?

— Lui!

— Ehe! Halal de tine! am adăugat.

Fata era cea mai bogată de prin părțile acelea. Fată de mocan cu câteva mii de oi, ce crezi!

Flăcăul se înfierbântase:

— Îmi dă și zestre mare. Îmi dă casele din deal, o vie, două perechi de boi, o vacă și, pe deasupra, trei sute de oi. Îmi dă zestre bună. Nu-i vorbă, urmă el mai afundându-și mâna în chimir, parale am și eu, dar tot nu strică să ai mai multe.

Până aici flăcăul îmi vorbise înfocat. Numai ce-l văd însă că pune capul în pământ și începe mai domol:

— Mocanul, tat-său, mă vrea, că știe că-s om de treabă, om cu stare. Fata parc-ar face nazuri. Că ea, ce-i drept, are de toate. Că nu-i lipsește nimic. De asta nu pot zice.

— Ei, și ție ce-ți lipsește?

Flăcăul nu-mi răspunse de-a dreptul.

— Ei nu-i lipsește nimic, îi întreagă. Da' eu, dă, știi, sunt cam beteag.

Și se scărpină în cap.

De-abia acum îl înțelesei. Am uitat să-ți spun ce era mai însemnat: bietul Turculeț se împunsese c-un țăpoi și pierduse un ochi, după ce stase o mulțime de vreme în spital. La drept vorbind, lucrul acesta nu prea strica unui băietan atât de frumos ca dânsul. Dar pesemne fata era năzuroasă.

— Bine, Turculeț, dacă nu te ia cum ești, nu te iubește, mă.

— Ba m-o fi iubind dânsa, decât, dă, m-o fi vrând întreg.

— Ce e de făcut atunci? îl întreb eu.

El își luă aer în piept, semn că avea să povestească ceva:

— Păi, de asta am venit și eu, coane Iorgule. Că aseară stam, știi, la un pahar de vin cu Năstase Militaru, și, din una-n alta, vine vorba și despre fată. Și el numai ce-mi zice: „Tii! da' prost ești, măi Gavrilă!“ „De ce, mă?“ „Păi fiindcă ai parale și nici măcar un ochi nu poți să-ți pui, mă!“ Eu am rămas cu gura căscată; da' el mi-a mai zis: „Bine, mă, boierul nostru are un ochi pus, și vede ca mine și ca tine“. „Ce spui, bre?“ „Să n-ajung până mâine, mă, dacă mint!“ Și m-a trimis la 'mneatale, că zice că 'mneatale trebuie să știi unde se pun ochii la oamenii. Eu dau pentru lucrul ăsta patru poli în cap, de face trebuință.

Proprietarul, era adevărat, avea un ochi de sticlă.

La urma urmei, de ce nu și-ar fi pus și Turculeț al meu?

Tot aveam să mă duc a doua zi în oraș; i-am spus:

— Bine, Turculeț băiete, să-ți punem și ochiul, dacă vrei tu. Mâine dis-de-dimineată să fii la mine, să mergem.

A doua zi către prânz eram pe ulițele Bucureștiului, cu Turculeț după mine. Eu, cam stingherit, o luasem cu câțiva pași mai înainte.

Turculeț venea în urmă, cu pălăria lui cea mare cât o roată de car, cu cizmele înalte, de iuft, în ale căror crețuri aducea aninate câteva paie tocmai din Urziceni.

Am ajuns și am intrat în prăvălie. Turculeț al meu și-a scos pălăria, s-a plecat la ușă să nu se lovească, a venit până în mijlocul prăvăliei și, când a răsuflat o dată, a făcut vânt la niște hârtii de pe un raft, trimițându-le să zboare până jos.

Câteva cucoane ce erau înăuntru se făcură nevăzute.

M-am îndreptat către stăpân, un neamț gros cu ochelari, pe care-l cunoșteam, și i-am spus să-i puie băiatului un ochi.

Turculeț se apropie și adăugă sfătuitoare:

— Da' vezi 'mneatale, să se lovească bine cu ăst' de-l am.

Neamțul zâmbi, îl luă prietenește de mijloc și-l duse la fereastră, să-i vadă culoarea. Apoi căută în sertare, prin cutii, și așeză flăcăul pe un scaun. În scurt, treaba era făcută. După ce sfârși, luă pe băietan de mână și-l duse în fața oglinzii.

Turculeț rămase o clipă cu gura căscată, apoi fața i se luminează de un zâmbet ce părea că-i izvorăște din ochi, din gură, din fiecare părțică a obrazului, și izbucni deodată într-un hohot scurt și puternic de râs. Pe urmă se lovi cu mâna după ceafă și se întoarse către mine:

— E ochiul meu, și pace! Și cum nu putea să-și curme mirarea, adăugă, ca pentru dânsul: Halal!

Când a văzut că trebuia să plătească mai puțin decât bănuia, nu-i venea să creadă. A stat câtăva vreme cu mâna în chimir, să vadă, n-o să-i mai ceară ceva? Când a înțeles că lucrul e hotărât, spuse neamțului din toată inima:

— Mulțumim!

Și am plecat.

La han, când să ne suim în trăsură, l-am întrebat:

— Ei, cum îți vine?

Turculeț se uită primprejur cu băgare de seamă, apoi se apropie de mine și-mi spuse în mare taină:

— Îmi vine ghine, da' parcă tot nu văd așa de limpede!...

În sat vestea s-a împrăștiat ca fulgerul. Toți îl suceau și-l învârteau. Seara s-a și pus la cale logodna cu fata mocanului.

A doua zi de dimineață beam cafeaua. Deodată mă pomenesc cu mama lui Turculeț. „Vine să-mi mulțumească“, mi-am zis. Bătrâna se

opri în ușa, își puse mâna la bărbie, plecă pe umăr capul și îmi spuse cu glasul amărât:

— Barem nu-l lăsași, coane Iorgule, să-și tragă băiatul sorții. Acu o să ni-l ia la oaste, și ce mă fac eu?!...

.

— Ți-e mai bine? mă întrebă, zâmbind, prietenul, după ce sfârși.

I-am răspuns râzând încă:

— Mare doctor ești, coane Iorgule!

Mă vindecase!

BOLNAVII

Lui D. Nanu

Ioan Bughea, ciobanul, venea nepăsător, cu sarica pe umeri, cu ghioaga în mâna dreaptă, iar în stânga c-o sidilă în care aducea un caș pentru cumătru-său, popa Eftimie.

Bughea se cobora arareori din munte, ș-atunci sta o zi încheiată în sat, de se mai lua cu oamenii.

În dreptul primăriei se opri. În ogradă se adunaseră o mulțime de oameni: moșnegi, femei cu copii în brațe, flăcăi; stăteau pâlcuri-pâlcuri și vorbeau. Vreo câțiva se așezară pe lavițe.

Bughea își rupse din drum și veni dintr-o întinsoare între băietani.

— Da' ce v-ați adunat, mă, că doar nu-s acum sorții? le zise el.

Unul dintre flăcăi îi dădu, în glumă, un pumn în umăr și-i răspunse:

— Trece *doftorul*, Bugheo, prin plasă.

Ciobanul rămase o clipă locului, mirat, apoi începu să râdă. Toți întoarseră capetele spre el. Atunci el îi întrebă:

— Bine, mă, și dacă trece doftoru, îi ieșiți înainte ca la împăratul?

— Eu am venit cu mămuca, spuse un flăcău.

— Eu mi-am adus pe soru-mea, spuse un altul, că se topește așa, din picioare, ca ceara.

Ciobanul începu iar:

— Ghine, da' mătușa Casandra nu-i în sat? Adică voi credeți că doftorul vostru e mai ceva ca dânsa?

— Știe, știe, bădiță, îi răspunse o fată care sta mai la o parte, știe, că pe tătuța el l-o vindecat.

— Tacă-ți gura, fa! Nu știe nimica. Dacă ți-o fi scris să mori, apoi mori cu zece ca el. Fa, tătâne-tău s-o îndreptat c-o avut zile. Știi tu? Apoi iaca așa! O avut zile.

Bughea își împinse căciula pe ceafă, puse sidila pe-o laviță, se așeză și el jos și se uită împrejurul lui, căci se strânseseră cu toții.

El o ținea pe-a lui:

— Da' pe a Ruxandii de ce nu l-o vindecat?

Un moșneag bunduc, cu două tufe mari de păr alb ieșite de sub căciulă, deasupra urechilor, se vâri printre oameni până lângă cioban, își puse mâinile subsuoară, apoi se amestecă și dânsul în vorbă:

— Da; de ce nu l-o îndreptat?

— Păi nici el nu-i Dumnezeu, zise o femeie ce ținea un copilaș cu ochiul umflat.

Bughea parcă se înfurie:

— Nu l-o îndreptat, că merge în bobote: când e omul voinic, se rătoiește, că știe el că firea lui îl scapă; când e slab, ia-l de unde nu-i, nici nu vine să vadă măcar pe cel ce trage de moarte. Că doar mi ți-l cunosc eu! Apoi întoarse capul către o bătrână, strânsă mototol în pragul ușii, și o întrebă: Ce ai, mătușă Vasâlcă?

Bătrâna deschise ochii, parcă își aminti de ceva, se luă cu mâinile de cap și începu să și-l poarte într-o parte și-ntr-alta:

— Capul, mai băiete, capul mă omoară. Apoi dădu drumul poveștei, pe care-o spunea la toți ce-o întrebau: Și, să vezi, mă ține de la Sân Petru. M-o apucat așa deodată, m-o fulgerat prin ochi, și de-atunci întruna mă taie înăuntru... Gemu de câteva ori și adăugă: Am venit să-mi deie ceva doftorul, c-o fi știind el ce am.

Ciobanul lovi cu mâna în vânt, ca și cum s-ar fi apărat de-o muscă, se gândi puțin, zâmbi, ș-apoi se-ntoarse către flăcăi:

— Când vine doftorul?

— Apoi trebuie să pice acuma.

Bughea se sculă în picioare, își scoase pieptul în afară și le spuse:

— Măi, mă vedeți voi pe mine? Sunt eu om voinic, ori nu? ... Hai, cine s-o lupta cu mine și m-o doborî, îi dau cașul.

Flăcăii tăcură.

— Ei, urmă el, dacă m-oi preface bolnav, eu zic că doftorul mă crede.

— Îra! făcu unul.

— Ghine! Iaca, eu las cașul ici, și-al tău să fie, măi fârtate, dacă n-o zice doftorul că-s bolnav.

Nici nu isprăvi bine vorba, și din depărtare se auziră clopoței unei trăsuri.

— Vine, vine, spuseră câțiva.

Peste puțin se opri trăsura. Dintr-înșa sări jos un om scurt, plinuț, cu mustățile rase, cu gura ieșită, ca un bot, înainte; de-a lungul urechilor cu favoriți încărunțiți și scurți. Purta pălărie neagră, înaltă, redingotă lungă, și în mână ducea o lădiță, pe care-o ținea de-un mâner. Umbla iute-iute, cu pași mărunți, se întorcea la dreapta și la stânga, parcă îl apucase amețelile, și întreba pe toți: „Unde-i primarele, unde-i primarele?” până ce intră în primărie.

Ciobanul se sculă în picioare și spuse:

— Parcă-i un *momitoi*.

Flăcăii râseră.

Peste câteva clipe notarul ieși în ușă de strigă:

— Să vie bolnavii încoace!

Din pâlcuri se rupse o mulțime, ca să se ducă. Bughea se sculă și el; câțiva flăcăi intrară cu dânsul înăuntru, iar alții rămaseră în sală, la ușă.

Femeile se înșirară lângă peretele din stânga, bărbații lângă cel din dreapta; în mijloc, la o masă, doctorul, primarul și notarul.

Notarul îi chemă pe rând, mai întâi pe femeile cu copii.

Doctorul le vorbea repede; de-abia îi prindeau cuvintele:

— Unde-l doare, unde, unde?

Când îi arăta, împreună palmele:

— Aha! bine, bine!

Apoi se pleca, se răsucea, punea urechea la pieptul și la spatele copilului, și toată vremea cât asculta, ținea ochii închiși; iar când ridica în sus capul, îi deschidea, clipea des, ca și când i-ar fi intrat într-înșii colb.

După ce sfârșea, se repezea la lădiță, scotea câte un praf, îl învălea în hârtie de țigară și i-l băga bolnavului, cu de-a sila, pe gât.

— Înghite, înghite, năucule! Dă-i apă, așa, dă-i apă!

Câteodată se spărgea hârtia și amăreala se împrăștia în gura copilului, care începea să urle, de nu se mai auzea nici în cer, nici pe pământ.

Ciobanul se uita întins la doctor.

Când sfârși cu copiii, căută, în odaia de alături, câteva femei; după ce pleacă acestea, veni rândul bărbaților; apoi, când sfârși și cu aceștia, se ridică, la urmă, și ciobanul, să vie. Pășea bleg, cu capul în jos. Lângă ușă flăcăii se îmbrânceau unii pe alții.

Doctorul se uită; își răsturnă capul pe spate, ca să poată vedea fața lui Bughea. Se minună:

— Mare namilă de om! spuse primarului. Apoi se întoarse către cioban: Da' tu ce ai?

Bughea își muie glasul, rătăci mâna peste trup, voi parcă să arate la cap, apoi își luă de seamă, duse mâna în partea dreaptă, în deșert:

— Mă doare strașnic ici, tare mă doare, domnule doftor. De-*aghe* merg.

Doctorul se dete mai înapoi, să-l poată privi bine, apoi clipi și-i spuse:

— Se poate, se poate. Nu mă uit eu că ești cât un munte.

Pe urmă îl pipăi pe sub cămașă; îl întinse pe-o bancă, îl ciocăni și-i zise:

— Te taie așa din când în când. Ori parcă te împunge. Ha?

Bughea îngăimă:

— Da, așa, chiar așa, domnule doftor.

— Ești bolnav de *mai*, băiete, de mai. Dar pentru asta n-am doctorii cu mine. Trebuie să-ți iei de la târg. Ai cu ce? Să-ți dau o însemnare.

— Dați-mi, că eu și mâini mă răped până la *Cheatra*.

Doctorul luă un creion și începu să scrie, ca și cum ar fi împuns hârtia. Flăcăii râdeau înfundat. Bughea se plecă peste umărul doctorului și după ce acesta sfârși de scris, ce-i veni să facă din gură așa, ca atunci când vrei să sparii un copil:

„Chhâu!!“ Doctorul tresări și-l întrebă:

— Ce ai, ce te-a apucat?

Bughea luă repede însemnarea de pe masă, iar flăcăii începură să râdă cu hohot. Primarul țipă la ei.

Dar doctorul se înfuriase:

— Ia stați, de ce râdeți, de ce râdeți, nepricepuților?

Atunci unul mai mehenghi răspunde:

— Dă, râdem și noi, c-am pus un rămășag cu ist' de l-ați căutat. Că el ne-o spus că n-are nimica și c-o să vă-nșele.

Doctorul se repezi la lădiță, o închise și țipă ca ieșit din minți:

— Plecați, nepricepuților, năucilor!

Și ieși afară.

Biata babă, cea cu capul, care adormise și se trezise tocmai acum, se luă după el:

— Fă-ți pomană, domnule doftor... mă omoară capul... m-o luat așa, dintr-o dată... Parcă m-o fulgerat.

Dar doctorul se sui în trăsură și plecă.

Baba rămase văicărindu-se în gura mare. Atunci Bughea o luă de mână și-i zise râzând, făcând din ochi la ceilalți:

— Nu te mai boci, mătușă, că-ți dau țidula care mi-o făcut-o mie, să-ți iei doftorii și să te ungi.

Bătrâna se însenină.

— Taci, dragul mătușii!

— Iaca zău. Da' trebuie să te duci la Cheatra, la spițărie, să o faci.

— Mă duc, mă duc. Dumnezeu să-ți lungească zilele!

Și bătrâna luă hârtia, o strânse în patru, o vârî în sân și se duse mulțumită. Flăcăii rămaseră râzând. Primarul se învârtea printre oameni, făgăduind să facă cercetare, să le arate el celor cu pricina, care supăraseră pe doctor.

În urmă Bughea își luă sidila, dădu flăcăilor „ziua bună“ și plecă, foarte vesel, la cumătrul său, popa Eftimie. Când ajunsese, îi sărută mâna, îi dădu cașul și-i povesti, de-a fir-a-părul, toată întâmplarea.

Sfârși râzând:

— Cică mă taie, mă împunge prin mai. Și eu n-am fost bolnav de zilele mele. Cum o să mă împungă?

Popii nu-i prea plăcuse purtarea finului, numai da din cap; după ce mântui ciobanul, îi zise:

— Orișicum, taică, acela-i om cu carte; dacă ți-o zis că ai ceva, ăi fi având, mai știi?

— Taci, sfinția-ta, că eu, cum ți-am spus, n-am fost bolnav de zilele mele.

Popa iar clătină din cap.

— Dă, îi om cu carte, îi om cu învățătură, taică.

Bughea rămase pe gânduri; mai stete puțin, apoi, văzând că părintelui nu-i prea plăcuse gluma lui, plecă. O luă prin sat. Se întâlni cu primarul.

— Să știi că ți-o coc eu, măi Bugheo, îi zise acesta.

— Păi bine, domnule *premare*, cum o să mă înjunghie în mai, că eu rup ghioaga asta în două.

— Ai să vezi tu, ascultă ce-ți spun eu!

Și primarul, rotofei, cu pălăria de păslă pe ceafă, se depărtă încet, călcând ca din pod în bocâncele cu talpa groasă de-un deget.

Pe cioban îl opreau toți:

— Îl jucași, Bugheo!

Flăcăul parcă simțea nevoie să spuie la toți că el rupe ghioaga în două, că nu putea să-l împungă în mai așa, din senin.

— Cum să mă-mpungă, mă?!

Și râdea cu hohot, în gălgâiri scurte, de răsuna ulița.

Către seară ieși din sat și luă drumul spre stână.

Când ajunse, oile erau în strungă, ceilalți ciobani stăteau pe scăunașele spătariului și mulgeau. Bughea își azvârli căciula pe ceafă și strigă: „Cu ghine!“, apoi se așeză și dânsul în rând cu ceilalți, luă o cupă și bău, însetat, laptele dintr-însa.

Apoi întoarse capul:

— Mă, în Stejărel o fost azi doftoru.

Ciobanii mulgeau înainte.

— Auziți voi, o fost doftorul în Stejărel... Da' ți l-am jucat eu!

Ciobanii lăsară din muls. Bughea urmă:

— Că venise oamenii la dânsul ca la biserică. Și eu le-am zis: „Mă, doftoru nu știe nimica... El și pe mine m-o găsi bolnav...” Și-am pus rămășag că m-o găsi.

Apoi Bughea povesti toată întâmplarea și încheie:

— Să-l fi văzut cum mă suceea, cum mă bocănea, și da mereu: „Că mă împunge, că mă taie prin mai“.

Ceilalți se puseră pe râs. Dar baciul le făcu semn.

— Hai, că-nnoptăm.

Oile intrau pe rând prin deschizăturile spătariului. Laptele cădea în cupele din găleți, sărind în stropi albi și mărunți, ca și cum fierbea. Ciobanii gâfâiau, osteniți.

Deasupra muntelui, deasupra brazilor negri, luna își încheaga turta ei de ceară. De undeva, departe, răsuna un bucium. Bughea zise:

— He-he, ist de buciumă îi Ungureanu, îi Joji de pe Onofrei.

Se sculă, se scutură să-și alunge gândurile care parcă-l cuprinseseră, se duse la *aripa oilor*, într-o colibă, unde dormea dânsul, luă buciumul și suflă prelung. Sunetul se împrăștie departe, departe, furișându-se din munte în munte.

Dar cum sufla așa, deodată i se păru lui Bughea că-l taie prin deșert, în dreapta. Lăasă repede buciumul și se apucă de mijloc:

— Măi, al dracului!

Apoi veni în stână. Ceilalți strecurau laptele în budăie.

Bughea nu-și putea ține vorba în gură:

— Ați auzit, cică-s bolnav de mai!

Tovarășii lui iar râseră.

Și fiindcă-n ziua asta era slobod, se duse într-un colț să stea, dar parcă simți din nou o împunsătură, în același loc; se frecă și, printre dinți, îi scăpă iar mirarea:

— Măi, al dracului!

Stete ce stete, apoi se duse în coliba lui și se culcă. Adormi repede, dar visă urât. Se făcea că se întâlnește în munte cu o dihanie uricioasă, un fel de maimuță cu unghii lungi și ascuțite. Cum îl zări, se și repezi la dânsul; dar el o cuprinse în brațe, o strânse voinicește, ferindu-și

chica, se rostogoliră pe iarbă, și la urmă o dovedi. Dar cum se zvârcoleau jos, dihania îi înfipse unghiile în deșert, în dreapta. Se sculă asudat, trăgându-și sufletul, ca și cum s-ar fi luptat într-adevăr. Îl durea strașnic în partea dreaptă. Bughea se ridică în picioare, se frecă la ochi, apoi de data aceasta spuse tare, înfuriat:

— Măi, al dracului!

Și ieși din colibă. Luna parcă încremenise drept în creștetul stâniei. Dinăuntru se auzea răsufletul oilor. Ciobanul se coborî în vale, se duse la șipot să bea apă; izvorul curgea repezit; în bătaia lunii, parcă era de lapte. Răceala apei îl mai dezmetici. Dar durerea o simțea acum deslușit: parcă-l împungea un ac. Se întoarse și se culcă iar.

Durerea îl ținu și a doua și a treia zi. Îl ținea întruna.

Ciobanii, cărora la urma urmei le spuse, îl râdeau:

— Ți-o intrat în cap ca la muieri. Ai slăbit, prostule. Ai vrut să-ți bați joc de doftor, și te-o mâncat dânsul fript.

Baciul bătrân îl bătu pe spate:

— Odată și-odată tot trebuia să ți se împlinească: prea credeai și tu lumea proastă.

Bughea își aducea acuma aminte mereu de cuvintele popii Eftimie: „Ăi fi având ceva dacă ți-o spus... Acela-i om cu carte“. Pe zi ce trecea, slăbea mai tare; se silea să ție într-însul tot ce-i fulgera prin minte, să nu mai spuie nimănui nimic. De multe ori vroia să se ia cu altceva, râdea, dar când credea că a scăpat, deodată acul îl împungea; atunci se înfuria, îi venea să se azvârle cu capul în jos într-o prăpastie.

Ca să se întoarcă în sat, nici nu se gândise. Cum avea să dea ochi cu flăcăii? Dar într-o bună zi, răzbit, lăsă rușinea la o parte și se coborî din munte.

Când îl văzură flăcăii, aproape nu-l mai cunoscuseră. Unii se uitară îngrijați la dânsul, alții râdeau pe ascuns, căci tot le era frică.

Bughea vorbea cu capul plecat:

— Dă, pesemne că tot eram eu bolnav. O fost într-un ceas rău gluma.

Primarul, când auzi, veni într-un răsuflet să-l vadă.

— Ei, Bugheo, văzuși pe dracul?

Ciobanul tăcu. De-abia trecuse o lună și jumătate de la întâmplarea lui. Primarului i se făcu oarecum milă:

— Vino mâine, că trece iar domnul doftor pe-aici. Ca să-l împăcăm, am fost de patru ori la dânsul, la *reședinție*. Că alergau bieții oameni până acolo, la el, din pricina ta.

Bughea se duse la popă, să mâie noaptea; acesta îl boscorodi:

— Vezi, băiete, cu Dumnezeu și cu învățătura, care tot dânsul ne-o dă, să nu te pui. Iacă ce-ai pățit. Stai și te odihnește, și mâine dimineată, la doftor, taică! Să te rogi cu lacrimile în ochi, să-ți dea ceva, să te puie pe picioare, cum ai fost.

A doua zi dimineată, când ajunse la primărie, doctorul și venise, căutase aproape pe toți, mai avea vreo doi-trei.

Flăcăii se strânsă să vadă pe Bughea, care rămase puțin în sală până ce se isprăvi cu ceilalți, apoi intră și dânsul, smerit.

Primarul vorbi încet ceva doctorului la ureche; acesta se uită la flăcău, clipi, își apropie palmele bucuroș, apoi zise:

— Așa! Ei, tot te prefaci, fârtate? Ia întinde-te ici.

Ciobanul se întinse pe bancă, doctorul îi ridică, peste cap, cămașa, îl ciocăni, îl caută îndelung, apoi înălță capul.

— Te-ai uns cu doctoria ce ți-am dat?

Bughea de-abia îngăimă:

— Nu, sărut mâna.

Doctorul făcu o mișcare, ca și când ar fi vrut să-i dea o palmă, strâmbă din nas, îl mai ciocăni, mai sus, mai jos, apoi se întoarse către primar:

— Vezi-l? Atunci o fi fost bolnav, dacă i-am spus; dar acum n-are nimic, nimic; îi teafăr.

Flăcăii se uitară cu gura căscată unii la alții.

Bughea începu să se vaite.

— Mă împunge, așa, ca o sulă... Nici nu pot dormi.

Doctorul îl ciocăni în frunte:

— Ți-a intrat în cap, ți-a intrat în cap! Ce aveai atunci nu mai ai acum; să mănânci bine și să nu te gândești la boală, năucule!

Bughea parcă se mai însenină o clipă, apoi iar începu să se vaicăre. Doctorul, furios, clipi repede, luă un praf de chinină, îl vărsă într-un pahar cu puțină apă și i-l întinse.

— Na, bea asta, să nu te duci așa... cu mâna goală.

Ciobanul bău și se oțărî ca de moarte:

— Nu mai sunt eu om de-acum! zise el.

Doctorul închise cutia, mai vorbi, răstit, cu primarul, și porni. Dar când vroi să iasă din odaie, deodată se rezezi pe ușă o babă cu o găină subsuoară — baba ceea cu durere de cap. Cum îl văzu pe doctor, îi întinse găina și-i aruncă repede un potop de mulțumiri:

— Dumnezeu să-ți deie sănătate, sufletele, să trăiaști o sută de ani, să nu mai îmbătrânești dintr-atâta, că mi-ai scăpat zilele.

Doctorul se opri, își zbârci fața iară nemulțumit, se uită la ea și, după ce se gândi puțin, îi zise:

— Da, da, îmi aduc aminte de tine, dar... Eram supărat și nu ți-am dat nimic.

Pe chipul babei trecu o lumină de zâmbet, apoi urmă repede:

— Nu mi-ai dat, dar tot din țidula dumitale se cheamă că m-am vindecat, că mi-o dat-o ciobanul ista, de-am făcut alifie la Cheatra. Și cum m-am uns la tâmple, cu mâna mi-o luat durerea. Iaca așa, cu mâna...

Doctorul nu-i dete vreme să isprăvească, se strâmbă grozav, o îmbrânci la o parte și ieși strigând cât îl ținea gura:

— Aista-i un sat de năuci, domnule, un sat de năuci!

FURNICA

În mahalaua Tătărașilor toți îl cunoșteau pe Ion Cuhulea. Născut și crescut acolo, trăind cincizeci de ani în șir numai pe locul acela, nici nu putea fi altfel. Copiii, de la vârsta de șapte ani, când prindeau să învețe carte, pe lângă școală, mai știau unde-i biserica și casa lui Cuhulea; iar biserica era mai greu de nimerit decât căsuța moșneagului. Dintr-un bordeiaș prizărit, locuința Cuhuleștilor la-nceput, astăzi moșneagul clădise, din munca lui, patru odăițe, cu pereții îmbrăcați pe dinafară într-o perdea de iederă care flutura la cea mai mică bătaie a vântului, ca un fald de steag. Și cum era pe un vârful de dâmb, din orice parte a Tătărașilor puteai privi drept în ograda lui Cuhulea.

La început Cuhulea a fost paracliser un șir întreg de ani, apoi, la bătrânețe, s-a lăsat, și acum stătea să se odihnească. Om scurt, ciolănos, purta mustățile rase și, cum era spân, mai nu i se cunoșteau nici sprâncenele. Numai ochii albaștri și totdeauna speriați împrăștiau ceva neobișnuit peste fața lui. Era morocănos, rar intra în vorbă cu cineva, și atunci două-trei vorbe de schimba, atâta, în portiță, apoi repede se trăgea, ca ariciul, în ograda lui. De câte ori treceai pe la dânsul, îl vedeai, printre parmaclâc, stând pe vârful picioarelor, privind vreo floare din grădină, sau la vreo găină ce scurma. Asta era patima lui Cuhulea: să privească, să se uite cu de-amănuntul și îndelung la câte ceva — patima omului care trăiește singur și are răgaz să vadă și să gândească.

Stătea ceasuri întregi în fața unui trandafir sau a unei garoafe. Știa fiecare floare când s-a desfăcut din boboc și aproape vedea crescând orice tulpină din grădina lui. Urmărea cu ochii lui rotunzi toate vietățile din ogradă: știa că găina Bogheta nu se oua la un loc

cu celelalte, căci o pândeă Sura, o nadoleancă peștriță la pene, și o ciupea de creastă până i-o însângera, de aceea o lăsa să se ouă lângă gard, într-o tufă de brusturi, iar iarna, în pod, după horn. Cunoștea pricina dușmăniei dintre câinele lui și cel al vecinului. Nu era frunză care să cadă, nu era creangă care să se usuce, fără ca moșneagul să nu se întrebe și să nu cerceteze cum și ce fel se întâmplase lucrul.

Și din pricina asta îi știa cu toți de frică. Mai cu seamă de la întâmplarea cu banii lui Almașu. Acestuia i se furase niște parale, — tot ce strânsese și el o viață întreagă, vreo două-trei sute de lei. S-a plâns bietul om la toți, și atâta era de amărât, c-a venit și la Cuhulea să-i spuie. Cuhulea l-a ascultat, și pe urmă i-a vorbit așa, ca din senin:

— Știi că pe Arghir l-am văzut cumpărând ieri o găină?

Almașul rămase cu gura căscată: ce-i vorbea el, și ce-i răspundea moșneagul? Dar acesta adăugă:

— Și de ziua lui a făcut chef strașnic.

Cum Almașu stătea tot ca picat din cer, Cuhulea dădu mai de-a dreptul:

— Dă, când mănânci o viață-ntreagă borș cu știr, și sai deodată la ciorbă de găină... Apoi se lepădă: Dă, eu nu zic... Numai ți-am spus, că omul, dacă are ochi, trebuie să vadă.

Păgubașul a-nțeleș, a cercetat și a găsit ce mai rămăsese din bani la Arghir.

Într-o vară, cum bătrânul urmărea cu privirea o gânğanie ieșită la lumină, ca să vadă la rădăcina cărei flori și-o fi având cuibul și să i-l stârpească, îl strigă la zăplaz un băietan, unul Ilie Trăsnea, scriitoraș la percepție:

— Moș Cuhulea, moș Cuhulea!

Moșneagul nu se mișcă, dar, la urma urmei, după ce dete de locul gânğaniei, întoarse capul și întrebă:

— Ce-i?

— Apoi... Dă! ți-aș vorbi ceva.

— Zi!

— Vin-aici!

— Ei! că multe-ți mai trebuie!

Și bătrânul coborî încetisor până lângă băietan.

— Ce-i?

— Moș Cuhulea, ți-aș spune ceva, da'... Să nu te superi.

— Da' zi odată, băiete.

— Uite ce-i: pe Smaranda, pe vară-mea, iar a alungat-o bărbatu-său. A bătut-o și-a gonit-o din casă. Sfătuieste-l și dumneata, moș Cuhulea, poate-o primi-o, c-a bătut-o degeaba.

Cum vorbeau așa, numai iată și femeia, Smaranda. Și, cum auzise cele câteva cuvinte din gură, își duse pestelca la ochi și începu să spuie, printre sughituri de plâns:

— Degeaba; că nici moartă nu-i mai intru în casă. După ce-și șterse ochii, ca să dea loc celuiilalt rând de lacrimi, urmă: Mai bine m-oi vârfi slugă undeva, să-mi câștig o bucată de pâine, s-o pot mânca fără bătaii... Iacă, te-oi sluji pe dumneata, moș Cuhulea. Zău te-oi sluji, numai pe mâncare.

Moșneagul tresări, măsură femeia din cap până-n picioare, îi privi rochia și i se păru curată; polcuța parcă nu-i era prinsă în ace, ca la cele leneșe, era încheiată în nasturi; în picioare, pantofi.

Repede, ca într-o sclipire, îi trecu pe dinaintea bătrânului toată viața lui de singuratic.

Trebuia să se gândească.

— Uite ce e, zise, în sfârșit, vino mâine pe la mine, și-om vedea, om vedea...

Băietanul și femeia plecară, iar bătrânul se duse în casă, luă un cuțit și se întoarse în grădină, să sape la tulpina rozetei unde se dusese chiftirița. Cum săpa, nerăbdător să dea mai repede de jiganie, deodată își aduse aminte de femeie. Și, cum dezgropa țărâna, așa își dezgropa în minte trecutul lui, viața lui singuratică, petrecută aici, între câțiva pereți. Da, era bătrân, se simțea mai slab, i-ar fi prins bine tovărășia unei ființe; și, totuși, când se gândea să mai amestece încă pe cineva în treburile și în mersul traiului zilnic, parcă se cutremura. De când

era pe pământ, își ducea rostul singur; de ce s-ar lenevi tocmai la sfârșit? Dar lacrimile femeii îi muiau inima...

Dădu de cuibul chiftiriței, într-o împletitură ca de călți, tocmai la rădăcina florii. Din cuib ieșiră repede două găngăanii, pe care Cuhulea le rostogoli cu limba cuțitului în pahar. Și se gândi: dacă și urâciunile astea trăiesc împreună și se pot înțelege, adică de ce n-ar încerca și el, că-i om cu judecata întreagă, putând apropia ce-i bine, înlătura ce-i rău. Apoi se uită în pahar. Să le omoare? Se cutremură de scârbă. Străbătu ograda, deschise portița din fund și, ieșind pe locul pustiit de din dosul casei, se duse pe marginea râpei și aruncă găngăniile în fundul ei.

— Așa!

Apoi mai meremetisi un perete, închise păsările mai dereme și, fiindcă simți un junghi în dreapta, se culcă cum înserase. Peste noapte îi fu cam rău. Avea fierbințeală. Se sculă, bâjbâi pe întuneric, să caute o lămâie, să-și facă limonadă. Vorbea singur:

— Dacă ar fi cineva să mă îngrijească, nu m-aș năcăji așa.

Pentru întâiași dată îi venise gândul acesta. De când știa că ar putea să aibă un ajutor, parcă îi mai slăbise hotărârea de până acum în viață.

A doua zi dimineață, când veni femeia, o întrebă:

— Da' bărbatu-tău ce-o să zică?

— Ce să zică?

— Îl ai cu cununie?

— Nu.

— Apoi atunci rămâi, să fii femeie la locul tău, să-ți vezi de treabă, și-o să fie bine.

Într-o lună de zile, Smaranda se deprinsese și cu casa, și cu păsările, și cu florile — cu toate obiceiurile stăpănu-său. Cum știa puțină carte, îi ținea socoteală de cheltuielile zilnice; iar drept răsplată purtării acesteia, Cuhulea o puneă cu el la masă.

Se deprinseseră așa de bine unul cu altul că toate treburile erau pe mâna femeii, iar moșneagul își vedea numai de florile lui.

Într-o seară, cam după vreo opt luni, cum stăteau în cerdac, bătrânul îi vorbi rar, așezat:

— Ascultă, Smarando! Tu ești femeie harnică și bună. Mi-ai îngrijit casa, și pe mine, și m-ai mulțumit totdeauna. Ca și mine, n-ai pe nimeni în lume. Eu îs bătrân, mâine-poimâine mă duc. Cui rămâne tot ce-am agonisit?

Femeia privea drept înaintea ei; parcă înțelegea ce avea să urmeze în vorba bătrânului.

— Cui rămân toate astea? Ți le-aș lăsa ție... da' vezi, ca să fie în regulă toate, ar trebui să-mi fii nevastă, și sunt bătrân... iar lumea își bate joc de oameni... Ai vrea?

Femeia răspunse scurt, cuvântul pregătit mai dinainte:

— Da.

Spusese vorba asta ca oricare alta, o vorbă care ți-ar fi adus un pahar cu vin când ți-e sete de apă, o frunză când ai vrea o floare, și totuși o vorbă care, orișicum, mulțumește, cel puțin, dacă nu poate da fericirea.

Când auziră tătărașenii că se însoară Cuhulea, mulți au râs, alții au dat din umeri — nu era treaba lor —, iar unii i-au dat și dreptate. Nunta s-a și făcut într-o duminică, acasă, numai cu popa, câțiva oameni și vărul Smarandei. Și a trecut și asta; lucrurile au intrat iar în vadul lor.

Nimic nu se schimbă în casa lui Cuhulea; atâta doar că în locul odăii de culcare a Smarandei se făcu un fel de sufragerie. Protivnic obiceiului de până acum, la masă venea de două-trei ori pe săptămână vărul femeii. Cum toată gospodăria era în mâinile Smarandei, bătrânul se plimba de colo până colo, uitându-se cu de-amănuntul, cum avea obiceiul, la toate. Smaranda parcă mai întinerise, și schimbarea aceasta nu scăpase ochiului bărbatului ei. Într-o lună se înviorase. Cuhulea simțea o bucurie ascunsă, de care nu-și dădea bine seama; era mulțumit că putuse să miște ceva în sufletul amărât, odinioară, al femeii.

Într-o seară, era prin august, Cuhulea întârziase la vie, un petec de vie ce avea la deal, nu tocmai departe; băietanul, vărul Smarandei,

rămăsese să mănânce cu dânsa. Și cum da să se ducă, se sculă în picioare și se apropie de nevasta lui Cuhulea:

— Zi, tot nu vrei?

— Nu.

Flăcăul o apucă de umeri și o întoarse bine spre el:

— Uită-te la mine. Nu?

— Nu.

— Ei, asta-i!

Și se aplecă repede și sărută femeia apăsând pe buze.

Femeia nu s-a ferit; văru-său s-a dus, iar dânsa a rămas cu capul în mâini, ca amețită. De mult se împotriva patimii acesteia, dar vedea bine că se sfârșise, trebuia să cadă, tocmai acum, când își legase viața în fața lui Dumnezeu de un altul.

Pe drum, băietanul se întâlnește cu bătrânul. Ca și cum s-ar fi știut vinovat față de el, îl ocolii. Cuhulea băgă de seamă. De altfel, mai demult parcă purtarea tânărului astuia nu-i cam plăcea. Când intră în odaie, găsi pe Smaranda tot așa, cu fața în palme.

Se duse repede lângă ea, o mângâie:

— Ce ai, Smarando, ce ai?

Se uită drept în ochii ei și o văzu plânsă. Îi spuse deodată:

— Ascultă, ți-a adus vreo veste rea. Să știi, să nu-l mai văd pe aicea. Să nu-l mai văd. Nu-mi place purtarea lui!

Femeia tresări, se ridică repede, își dădu părul în sus, pe frunte, și schimbând vorba:

— Ce mai e pe la vie, moșule?

Tot „moșule“ îi zicea lui Cuhulea.

Bătrânul, căruia de mult încă nu-i mai plăcea să-i zică astfel, se hotărî să-i spuie, dar se opri îndată, rușinat.

Iarna trecu repede; primăvara se pregătea să aducă iarăși „moșului“ bucuria florilor.

Lucrurile nu suferiseră altă schimbare decât că Ilie Trăsnea venea acum mai rar, că-i spusese Smaranda. Iar în urmă bătrânul i-o tăiașe de tot:

— Ia ascultă, omule, casă n-ai? N-ai și tu ce munci?

Băietanul scrâșni din dinți, se duse în odaie, chipurile să-și ieie o legătură, se uită pe fereastră, să vadă nu cumva Cuhulea vine după el, și, zărindu-l tot acolo, plecat deasupra unui strat cu flori, vorbi repezit Smarandei:

— De-acu nu mai pot veni pe aici. Și o luă în brațe. Apoi, cu glasul stins: Vino tu pe la mine.

Femeia se zbătea; zise:

— Nu pot.

— Să vii!

Femeia tăcu, și băiatul ieși pe poartă ca o furtună...

Odată, stăteau afară, în fața casei, pe o bancă; Cuhulea își aduse aminte:

— Smarandă! n-am pus fărâșura de pâine furnicii mele.

Și plecă în casă. De o săptămână în șir, o furnică venea pe masa albă de lemn să-și caute hrana. Întâi și-ntâi, când o văzu fugind cu piciorușele ei mărunte pe lemnul geluit curat, Cuhulea, temându-se că au năvălit furnicile în dulceți, se repezi la dulap.

Acolo nu văzu vici una, și cum se întorcea s-o prindă s-o zvârle afară, băgă de seamă că furnica umflase o fărâșură de coajă și o ducea grăbită spre ascunzătoarea ei. Moșneagul o lăsă atunci și o privi până se făcu nevăzută, cu coajă cu tot, sub fața mesei. A doua zi o văzu din nou, căutând iute, mișcându-și cele trei bucăți ale trupului ei, ca trei mărgelile înșirate; dar fiindcă masa era ștearsă, Cuhulea îi zvârli el o bucățică de miez. Furnica o luă și se duse. A treia zi chemă și pe Smaranda să vadă lucrul acesta și, de o săptămână în șir, în fiecare zi, dimineața și seara, hrănea găngania. Astă-seară o uitase.

Când se întoarse din nou în cerdac, Cuhulea zâmbea mulțumit; zise:

— Mă aștepta!

— I-ai dat?

Bătrânul se plecă, și-n taină:

— Ghici ce?

— Ce?

— Cozonac, cozonac.

Și prinseră să râdă!

Peste două zile venea Paștele. Era cald și-o seară liniștită. Departe tare, dealurile viorii păreau că se topeau în aer, și-ncetul cu-ncetul nu se mai zăriră. Se lăsa noaptea. Zarzării înfloriseră, și mirosul florilor lor, mirosul rozetelor și-al zarnacadelelor se împrăștia adormitor. Femeia se gândea cu mulțumire la viața ei tihnită, alătura de omul acesta bătrân, care se purtase până acum cu dânsa ca un tată. Și totuși parcă-i venea să plângă. De ce? În pieptul ei simțea așa ca un val care se ridica repede de la inimă spre gât, spre sufletul ei, și o chinuia parcă, o înăbușea. Și cum își apăsa pieptul fără de voie cu mâna, lacrimile îi izvorăra din ochi și începu să plângă cu sughițuri.

Bătrânul se repezi spre dânsa. Îi luă capul în mâini, îl alintă ca pe al unui copil, o legănă, cuprins de mâhnire:

— Ce ai? Ce ți-e, Smarando? Ți-e rău? Ești bolnavă cumva?

Femeia răspunse printre suspine:

— Nimic, nu-i nimic. Nu știu de ce m-am înecat, deodată.

Apoi au rămas tăcuți...

Smaranda tânjea. Bătrânul nu-și vedea capul. Nu știa ce are femeia. Aduse un doctor, acesta se uită zâmbitor la amândoi și-i încredință că nu-i nimic:

— Boalele astea își găsesc leacul.

Cuhulea cumpăni vorbele aceste; apoi, în mintea lui, deprinsă să apropie și să cântărească toate, parcă se făcu lumină. Puse în legătură îndepărtarea lui Ilie cu tânjirea femeii. Oare nu se iubeau? Și-ntâiași dată își dete seama că-n sufletul lui era ceva mai mult decât iubirea unui tată. O iubea. Lui Cuhulea îi era parcă rușine să se gândească la asta, își bănuia singur, aduna atâtea dovezi potrivnice ca să-și scoată din minte credința asta, și totuși sufletul ieșea biruitor. O ciudă grozavă îl cuprinse împotriva slăbiciunii lui și-mpotriva lui Ilie.

În seara aceea se plimbă mult, singur, prin ogradă, până îl strigă nevasta:

— Moșule, e răcoare. Intră înăuntru!

Într-o zi Smaranda se dusese după niște târguieli și nu se întoarse

decât seara, târziu. Bătrânul o așteptase neastâmpărat, în poartă, și cum o văzu:

— Unde-ai fost?

— În târg.

— De-atuncea? De la prânz? Hm!

Și din clipa aceea bătrânul o urmări aproape pas cu pas.

Într-o duminică erau amândoi în grădină, Cuhulea cu florile lui, Smaranda la parmaclâc. Cum curăța o rozetă de câteva frunze uscate, moșului i se păru că nevastă-sa vorbește cu cineva. Întoarse capul — era Ilie; băietanul, vesel, îl strigă:

— Ce faci, moș Cuhulea?

Iar femeia se depărtă repede și o luă spre casă. Bătrânul mormăi:

— Bine!

Apoi întoarse spatele. Dar lăsă stratul cu flori și veni și el în odaie. Când intra, i se păru că femeia, care nu se așteptase să-l vadă, făcuse o mișcare de mirare. Zăpăcită, Smaranda încremeni la capătul mesei unde o găsisse. Bătrânul o întrebă:

— Ce făceai?

Femeia rămase o clipă fără să răspundă, apoi, aruncându-și ochii pe masă:

— Uite, mă uitam că a ieșit iar furnica.

Bătrânul crezu; începu să privească și el. Furnica sta în mijlocul mesei, căutând parcă fărâșura obișnuită.

Smaranda ieși să-și vadă de treburi, iar bătrânul rupse o bucățică de miez și-l aruncă. Apoi se uită cu mare băgare de seamă. Furnica apucă fărâșura și începu să o tragă, ca pe celelalte, spre capătul mesei. Atunci, absorbit în urmărirea ei, căută să vadă unde o să se ducă. Furnica se coborî, ușoară. Cuhulea se lăsă pe vârful picioarelor să se uite, și deodată ochii i se opriră pe un petic de hârtie strecurat între fața de lemn și stinghia ce lega picioarele mesei. Bătrânul uită furnica, trase hârtia mototolită, vârâtă repede, la întâmplare, în ascunzătoarea ei, își luă ochelarii și se duse lângă fereastră să citească:

„Te-am așteptat iar joi. De ce n-ai venit? Pândește moșneagul când

s-o duce la vie. Ori ți s-a făcut milă de el?“

Scrisoarea era de la Ilie, îi cunoștea scrisul. Bătrânul începu să tremure, apoi căzu, moale, pe scaun. Vrasăzică, nu se înșelase. Se iubeau. Atuncea, când a întârziat, dânsa la Ilie fusese. Și acum a fost de ajuns numai o clipă ca să-i și strecoare bilețelul. O ură grozavă îl cuprinse împotriva omului aceluia care-i adusese femeia aceasta în casă și care acuma îi sfârâma viața. Cine-l pusese să o ieie, să o culeagă de pe drumuri?

Smaranda intră. Când văzu pe moșneag stând pe scaun, la capătul mesei, se uită îngrijată.

Cuhulea începu, încându-se parcă:

— Smarandă, o să mă duc la vie.

Femeia se prinse, întrebă grăbită:

— Când, moșule?

Bătrânul se sculă, cu ochii rătăciți.

— Astăzi, ca să te poți duce mai degrabă la Ilie.

Femeia încremenii. Dar furia cuprinse pe bătrân. Se repezi la nevastă-sa și o apucă de mâini, strângându-i-le:

— Astăzi, astăzi, acuma, ca să te duci la Ilie. Auzi?... Ai ascuns hârtia, dar am găsit-o. Mi-a scoc-o Dumnezeu înainte... Hai, du-te la Ilie al tău.

Smaranda căzu în genunchi.

— Moșule!

Dar bătrânul o lovi, răcnea ca scos din minți:

— Să te duci din casa mea. Să te duci! Și începu s-o îmbrânceană:
Acum, în clipa asta chiar.

Femeia se prăvăli pe podele, bătrânul o împinse deznădăjduit spre ușă:

— Afară, afară! Ticăloaso!

Când se dezmetici bine, se trezi singur. Smaranda se duse. Cuhulea rătăci prin toate odăile, căutând. Îi venea să meargă să o aducă, s-o ierte. Și iarăși se înfrâna. O rușine îl cuprinse: ce va zice lumea? Apoi deznădejdea îl doborî.

Seara se lăsă rece. Se culcă îmbrăcat. Adormi repede și avu vise

grozave. Părea că după un drum lung și greu, ostenit, se așezase la poalele unui munte. Un munte negru, fără fir de iarbă, fără un copac. Și cum privea spre înălțimea întunecată de pământ, deodată aceasta începu să se clatine, să se miște. Fiecare bulgăre de țărână prindea viață, mișuia în grămada înaltă până la cer. Și, ca prin farmec, milioanele de fire de țărână se revărsară, împrăștiindu-se potop împrejur, acoperindu-l, înăbușindu-l și pe dânsul cu desăvârșire. Apărându-se, căutând să scape, de-abia atuncea băgă de seamă că toate acele erau furnici. Se trezi îngrozit.

Se odihni puțin pe marginea patului. Apoi se duse de deschise fereastra. Aerul rece al nopții îl dezmetici; întreaga întâmplare i se desfășura în minte. Și gândul i se opri cu îndărătnicie la furnica aceea care-l pusese pe urma nelegiurii femeii lui.

O ură nebunească îl prinse împotriva gânganiei care fusese trimisă, ca un duh rău, să-i tulbure liniștea. Se sculă și se duse lângă masă.

Dimineața își vărsa lumina prin ochiurile geamurilor. Bătrânul aștepta cu ochii mari, ca-n preajma unui dușman. Și deodată, în raza de soare ce se așternea pe masă, colo, în capăt, zări furnica alergând ușoară, să-și caute fărâmtura.

Bătrânul se sculă în picioare, ridică palma și, când gângania se opri, iscoditoare, în mijlocul mesei, Cuhulea își rezezi mâna cu atâta putere, că se clătina sticlăria pe poliță. Sub lovitura grozavă, furnica se făcu una cu lemnul. Apoi, rătăcit, Cuhulea umblă printre niște lăzi, găsi o frânghie și trecu în cămară.

...Tocmai spre seară, Smaranda veni să-i cadă în genunchi, dar din prag băgă de seamă că în ușa camării se vedeau picioarele bătrânului, până la genunchi, atârând în aer. Și, îngrozită, se rezezi în ogradă:

— Săriți, că s-a spânzurat moșul!

Din volumul
NUCUL LUI ODOBAC
(1910)

NUCUL LUI ODOBAC

Satul Arșițeni e așezat într-o văgăună; casele lui mărunțele și albe, ghemuite una-ntr-alta, se văd, de pe muchile dealurilor dimprejur, ca niște ouă într-un cuibar. Pământul Arșițenilor e nisipos și sterp; iarba crește atât de rară, încât, în loc să îndulcească vederea, pătează, ca o pecingine, fața galbenă a locului. Doi-trei copaci se înalță, istoviți, cu crengile rare, cu frunzele străvezii, care aștern pe jos, vara în amiază, o umbră destrămată, ce mărește și mai mult setea de răcoare.

Dar, ca lucru de neînțeles, ca o minune, se ridică pe dealul lutos și sterp dinspre răsărit un nuc strașnic, bătrân, de câteva sute de ani, copac lacom, care suge parcă tot sucul locului dimprejur prin miile de rădăcini ale căror vițe nu mai încap sub pământ și ies, să atârne despletite, ca niște cozi, afară. Din trunchiul gros să nu-l cuprindă trei oameni, muncit, întors și încremenit ca într-un spasm, se desfac două ramuri vânjoase, ce merg, încleștate ca niște brațe, până sus, apoi deodată se izbesc una pe alta în lături, împrôscând fiecare sute și mii de crengi ce se unesc într-un frunziș negru, cărnos, ca un aluat de fiere. Și până departe se împrăștie mirosul amar al frunzelor, miros ce amețește pe cutezătorul adăpostit la umbra ce acoperă, ca un veșmânt negru, întreaga coastă de deal.

Arșițenii îl privesc cu jind, dar și cu un fel de frică, frica pe care lucrurile neînțelese o aruncă în sufletele slabe. Copacului îi zic toți, din vechi, Nucul lui Odobac, fiindcă e pe partea de loc a Odobăceștilor, niște răzeși avuți, stăpânitori din tată-n fiu prin părțile acestea. Multe vorbe ciudate umblă pe socoteala nucului, dar una e mai cunoscută decât toate: se spune că un bunic al bunicului lui Toader Odobac de astăzi purtase judecăți, tocmai pentru bucata de pământ ce-o stăpâ-

nesc și acum, cu unul Cârlibaba, un zgârcit putred de bogat, care nici nu știa de rostul avuțiilor lui. Acesta nu făcea alta decât să se ciondănească mereu cu oamenii și să le mănânce, când putea, din părți. Așa, cu Odobac, la urma urmei, i s-a împlinit. Că, din una-n alta, au hotărât ca hotarul să le fie un nuc, nucul acesta, care pe atunci să fi fost copac de un an, crescut în vale, la poalele dealului dinspre răsărit. Dar, peste noapte, Odobac voinicul se gândește ce se gândește, se scoală, se duce la nuc, îl apucă bărbătește de trunchi, îl smulge cu rădăcini cu tot și se suie de-l înfige drept în creștetul dealului. S-o fi mirat el Cârlibaba, Dumnezeu știe, dar prin minte n-a putut să-i treacă vreodată că aceea îi treabă de om. Copacul s-a prins, și hotarul a rămas acolo. Așa le merge vorba Odobăceștilor că-s viță de uriași. Și-n adevăr că cine-l vede pe Toader Odobac, pe moșneagul și pe nepotu-său, pe Mitru Odobac, cel mai tânăr și cel din urmă coborâtor din neamul lor, înțelege pentru ce de vorba lor ascultau până mai deunăzi patru sate: Arșițenii, Moghileștii, Benza și Cotruții.

Toader Odobac să fi trecut suta, după cât de multe ține el minte. E un moșneag înalt, spătos și uscat ca un schivnic; privește ascuțit, vorbește limpede și calcă apăsat. Când se oprește să se uite la om, își îndreaptă șalele, care trosnesc ca un vreasc. Toader avusese un frate, pe Gheorghe, mort, cu vreo cincisprezece ani în urmă, în pădurea Benzei; s-a prăvălit un stejar peste dânsul, se-ncordase voinicul în picioare, se măsurase o clipă cu copacul, dar la urmă se prăbușise jos, rămânând mort, cu trunchiul stejarului în brațe, ca într-o luptă. Pe urma lui rămăsese băiatul, Mitru Odobac, om ca de vreo douăzeci și cinci de ani, nalt și spătos, ca și moșu-său Toader, vânjos și uscat, ca și dânsul, numai cu obrazul mai rumen și cu pletele negre. Trăia la un loc cu moșneagul, care-i ținuse loc de tată și din al căruia cuvânt nu ieșise.

Numai de la o bucată de vreme moșneagului i se păru că băietanul nu-și prea vedea de treburile lui. Că fusese vorba să se ducă până în Cotruți, să taie un preț pentru niște stuh cu un om de acolo, și nu se dusese. Că trebuise să meargă până la reședință, cu livretul de oaste,

și uitase. Și câte și mai câte, până când, într-o bună zi, moșneagul îl luă din scurt:

— Mitrule, ție nu ți-s boii acasă.

Dar băietanul făcu pe prostul:

— Nu, îs la câmp, în Moghileni.

— Haide-haide!

Numai atâta își spusese unul altuia. Dar prin sat se ziceau mai multe. Și ce vorbeau oamenii veni și până la urechea lui Toader Odobac, căci întâlni pe Stoica, primarul, și-l opri în drum:

— Bună, moș Toader.

— Bună, primarule.

— Și cu noroc, ai? Da' se poate să nu ne spuneți și nouă, măcar mie, că-s bătrân și știu multe și-am văzut de toate?

— Ce, primarule?

— Păi nu ia Mitru pe Ruja lui Cazacu din Moghileni?

— Cum?

— Pe Ruja.

— Ruja?

— Iacă!

Și Stoica, rotofei și îndesat, rămase locului, cu gura căscată în fața privirilor crunte ale moșneagului.

— Cine ți-a spus?

Primarul înghiți o dată, ca și când i s-ar fi uscat gâtulejul.

— Na, toți: popa din Moghileni, A Fărămiței din Benza, ieri, când o venit cu cânepa la baba lui Farcaș. Și... el... Mitru chiar.

— Când?

— Acuma... acușica... e la primărie, vorbește cu niște flăcăi.

Moșneagul își stăpâni furia și răspunse:

— Așa ceva știu și eu; da' vezi că nu-i îngăduisem să facă vorbă.

Apăi om vedea noi. Cu bine.

Și Toader Odobac își îndreptă o dată șalele și porni.

Nu găsi pe Mitru la primărie și se întoarse dintr-o întinsoare acasă. Mitru sta în mijlocul ogrăzii și cioplea un leaț la un gard. Bătrânul se duse de-a dreptul la el:

— Mi-ai poruncit coliva?

— Ce colivă, moșule?

— Mi-ai luat măsură de sicriu?

— Ce sicriu, moșule?

— Mi-ai săpat groapa, sub nuc, unde ți-am zis să mă îngropi?

— Ce-i asta, moșule?

— Nu? Hai, grăiește, nu?

— Nu.

— Atunci de ce să știe alții înaintea mea, care ți-am fost ca tată, că vrei să iei pe Ruja de nevastă?

— Moșule!

— Din patru sate, pe Ruja ai găsit-o? Pe Ruja tâlharului de Cazacu, pe fata celuia care o furat caii lui tat-tău, de era să-l spânzure colo, de nuc?

Băietanul se-ndreptă o dată și vorbi răspicat:

— De asta nu ți-am spus, că știam că n-o să vrei; da' fata-i bună, moșule, și vreau să mi-o fac nevastă.

— Ba nu!

— Ba da!

Moșneagul ridică palma dreaptă și-l lovi peste obraz cu atâta putere, că Mitru se clătină; dar băietanul se înalță parcă, își înghiți lacrimile și răspunse uscat:

— Ba da!

Atunci moșneagul îl lovi și cu stânga, și palma răsună sec. Băietanul se clătină din nou, își încleștă degetele pe stinghia ce-o ținea în mână; și, înțepenindu-se în picioare, spuse iarăși:

— Ba da!

Atunci loviturile moșneagului înfuriat curseră ploaie; la urmă, gâfâind, îl lăsă și-i zise:

— Acum du-te și te -nsoară cu Ruja.

— Mă duc.

Mitru își șterse lacrimile cu mâneca, își suflă nasul, aruncă leațul și ieși pe poartă.

Toader se învârti prin casă, prin ogradă, apoi porni și el; o luă spre Moghileni. Satul nu era cine știe ce departe. Moșneagul era deprins cu drumul acesta. Cum ieși din văgăuna Arșițenilor și mai merse puțin încolo, pământul parcă se schimba: încetul cu încetul, câmpul se îmbrăca, imașurile începeau să-și desfacă lăvicerele până departe, încolo, spre Cotruți. Și mergând așa, gândurile bătrânului se adunau și se risipeau, parcă se luptau între ele; multe-multe îi mai veneau în minte. Și dintre toate, faptul că nepotu-său îl nesocotise i se înfipse ca un cui în minte. Și asta din ce pricină, din pricina unei femei!

Femeile din ziua de azi nu se asemănau cu celelalte, și tocmai pentru asta el nici nu se însurase; dar la ce folos, când Mitru se lăsase ademenit de Ruja? Și ce fată; tată-său un hoț de cai, ba se spunea că și Ruja îi ajută, că trece și ea, noaptea, Prutul înot, când apele-s mari, și duce cai dincolo, în țara rusească. Cu gândurile acestea, Toader Odobac dumeacă drumul și, fără de veste, se trezi în imașul Moghilenilor. Cum își aruncă privirile încolo, deodată îi răsări înaintea o herghelie cu cai mărunți, și-n mijlocul ei, călare bărbătește pe un sur, Ruja lui Cazacu. Odobac o luă într-acolo, dar fata lovi cu picioarele în cal și-i ieși în față, apoi, când se apropie de tot, smunci căpăstrul calului și-l opri scurt. Moșneagul își infipse privirile în fața ei. Ruja era voinică, smeadă, cu obrazul rotund, cu părul, ochii și sprâncenele negre, ca pământul cel bun. Cozile, lăsate pe spate, se îndoiau pe oblâncul șei, așa erau de lungi. Gura cu buzele cărnoase, umede și roșii ca miezul piersicei pietroase; printre ele scăpa un zâmbet, care arăta albul dinților ca pe o rază de lumină ce țâșnea din mijlocul feței smolite. Sub cămașa strânsă bine pe trup, țâțele i se ridicau, repede, în răsuflet, ca două păsări ce se zbăteau în sân. Moșneagul clipi din ochi, tulburat, dar își căpătă repede stăpânirea de sine și-i vorbi de-a dreptul:

- Ce-am auzit, Rujo? Vrei să-mi fii noră!
- Da' dumneata nu vrei?
- Eu te-ntreb pe tine.

— Întreabă-ți pe Mitru.

— Înaintea lui Mitru, eu trebuie să știu.

— Zău!

— Așa.

Ruja ridică mâna și dezmierdă pe bătrân cu cele câteva frunze rămase în vârful crengii cu care-și îndemna calul:

— Moșule!

Dar Toader îi apucă creanga și, smulgându-i-o, zise înfuriat:

— El și-a luat plata, o să ți-o iai și tu.

Și ridică mâna, dar Ruja strânse pulpele și porni surul să deie peste moșneag. Odobac îl prinse de funie, îl opri și rămaseră așa, încordați, bătrânul măsurându-se din priviri cu fata.

În cele din urmă Ruja începu să râdă, îi apucă mâna și zise hohotind:

— Lasă, moșule, nu struni așa gura murgului, că i-o sângera... și-i cal de furat.

Pe urmă sări jos, dădu calului o palmă, și surul își luă vânt spre herghelie, iar fata luă mâna moșneagului.

— Lasă, mai bine odihnește-o, că o să ai ce struni mai târziu.

Toader Odobac se uită iar în ochii negri ai fetei; inima i se înmuia și i se împietrea pe rând.

— Fată hăi, păzește-te... Ia-l pe Mitru, dar să știi că o să ai cu mine de-a face. Sub papucul tău numai colbul drumului să rămâie, nu și sufletul băiatului. M-auzi tu?

Fata se uită și îi vorbi peste umăr:

— Tu ce zici, Mitrule?

Bătrânul se-ntoarse; la spatele lui, băietanul sta întunecat. Moșneagul le spuse la amândoi:

— În calea voastră n-o să mă pun eu; că ar fi degeaba; ce-i scris e scris! Am vrut numai să văd cât prețuiți fiecare-n parte. Da' cât m-o ajuta luminile ochilor, din ochii mei n-o să scăpați.

Moșneagul îi lăsă și porni înapoi. Se însera, imășurile răscapte de căldura zilei parcă răsufiau, ușurate, mireasma ierbii păscute. Și

cum ridică ochii, bătrânul zări departe, încolo, uriaș, întunecat pe bolta rumenă a cerului, nucul de pe creștetul dealului. Toader puse mâinile la ochi să-l privească bine și i se păru că, de acolo de unde era, copacul îl învinuia că fusese prea slab.

Îi venea parcă să se întoarcă înapoi, să smulgă pe băietan de lângă sânul femeii celeia; se oprea o clipă, apoi, deodată, îi răsărea în fața ochilor chipul întunecat, cu raza de lumină a dinților fetei, cu cele două ridicături ale sânilor, care poate aveau să hrănească suflete deosebite de cele ale Odobăceștilor. Și plecă la drum, muncit de gânduri. De ce adică bietul om nu poate înfrunta și dânsul împrejurările, cum le înfruntase nucul întunecat din zare? De ce nu putea călca și el vremile, cum le călcase dânsul? De ce nu se umplea și trupul lui, în fiecare an, cu suc nou și puternic de viață, cum se revărsa în fiecare primăvară din trunchiul până în cea mai mică frunzișoară a copacului celuia?

Pe măsură ce mergea, nucul se deslușea și mai bine pe fundul cerului. Razele amurgului înroșeau lutul dealului, deasupra căruia frunzișul negru stătea neclintit, ca o grămadă de mangal. Toader Odobac se gândea că numai copacul acesta îl cunoștea bine, că de copil se deprinsese să-l vadă, să stea vara sub frunzișul lui, sub care alții ameteau, și că de pe vremea aceea numai el, numai nucul rămăsese. Nici nu băgase de seamă câtă viață se scursesese, câți oameni se duseseră, ce lume nouă se ridicase. Până și sângele lor, până și Mitru era un alt Odobac, ce semăna numai la trup și la chip cu cei dinaintea lui, dar cu alt suflet, c-un suflet ascuns și slab.

Se înserase bine când ajunse moșneagul acasă. Pâna pe la miezul nopții Mitru nu se întoarse încă.

Înspre ziuă bătrânul îi auzi pașii în tindă.

Nunta fu pusă la cale de către moșneag și tatăl fetei, și repede se și făcu. În casa Odobăceștilor intrase un suflet nou și străin.

În seara nunții Ruja sărutase mâna moșneagului, apoi, cu zâmbetul ei care scăpa ca o rază de lumină din mijlocul feței negre, îi zise:

— Ei, moșule, s-a făcut și asta.

Și Toader Odobac parcă simți că-n dosul vorbei acesteia se mai ascundea una. Dar tăcu, și când veni și Mitru să-i sărute mâna, Toader îi zise:

— Vezi, Mitrule, să fii bărbat.

Moșneagul se trase în casa lui, căci pe locul lor erau patru perechi de case, și nu se întâlneau decât la mâncare, la amiază și seara, când nu erau duși pe câmp.

Nunta se făcuse pe la începutul lui octombrie, și acuma dădeau în iarnă. Lunile întunecate cu zloată, apoi cele cu ninsoare, însurăței le petrecură închiși în odăițele lor, ca niște cârțițe în vizuină. Numai venirea primăverii îi dezlipi unul de altul. În ograda lui Odobac începu să se facă multe schimbări, să se dărâme și să se zidească din nou.

Ruja adusese ca zestre trei perechi de cai. Mitru dăduse jos un hambar și făcu pe locul lui un grajd. Bătrânul nu-i zise nimic, numai într-un târziu, după ce tot era gata, la o cină, îl sfătui pe nepotul său:

— Puteai lăsa hambarul și ridica grajdul în altă parte. Caută, Mitrule, ce-ai apucat de la cei bătrâni să păstrezi, că-s lucruri trainice.

Dar Ruja îi apucă repede vorba din gură:

— Eu i-am zis, moșule, că doar hambarul se clătina.

Și râse, râse săltat, așa ca atunci în câmp, când îl mângâiasc cu creanga.

Într-o zi Toader se întorcea călare. Ruja îl zărise și-l aștepta în mijlocul ogrăzii, cu mâinile în șolduri:

— Bună ziua, moșule. Iii! da' stricat ți-i roibul la picioare... merge încrucișat.

Femeia se apropie de cal, puse mâna pe dârlogi, îl struni de-l opri în loc, apoi își înfipse privirile ca și atunci când Toader îi oprise murgul.

— Știi ce, moșule? Să-ți aduc eu un sur.

— De unde?

— Treaba mea.

Moșneagul dădu calul în lături.

— Femeie, vezi tu nucul cela?

— Ei?

— Să știi că te spânzur de el, cum era să spânzure frate-meu pe tatâne-tău, când oi afla că ai adus cai străini în ograda mea.

— Elei! Într-a dumitale, nu, da-ntr-a mea...

Toader Odobac o măsură cu privirea.

— Încearcă.

Și își îmbie calul.

Femeia îi privi pe urmă, murmurând:

— Hm! să mă spânzuri tu de nuc, ghiujule!

Și ochii i se opriră pe copacul uriaș de pe creștetul dealului. De când intrase în casa lui Mitru, niciodată nu suise dealul, să vadă și dânsa nukul. Și gândul o ispiți să facă drumul până la el acuma. Tocmai atunci venea cu carul și Mitru. Ruja îi sări înainte:

— Știi ce, Mitrule? bine c-ai venit. Hai de-om vedea nukul.

— Da' ce te-a lovit?

— Uite-așa.

Apoi ajută lui bărbatu-său să dejuge, duse boii în ocol, se opinti bărbătește și vârî carul, singură, sub șopron, și strigă pe bărbatu-său din casă, unde se dusesese să se spele.

Ruja și cu Mitru ridicară dealul din greu, picioarele li se afundau până la glezne în lutul galben și puhav. Un miros amar le îmbiba nările pe măsură ce se apropiau de copac. Când ajunseră sus și intrară sub frunziș, îi cuprinse o răcoare de pivniță, întunericul îi înfășură deodată.

Ruja ameți și se rezemă de Mitru.

— Mitrule, hai, că nu mai pot.

Și bărbatul o luă în brațe ca pe un copil, de o scoase iarăși afară, la lumină. Femeia răsuflă prelung, apoi spuse:

— Mitrule, ista-i copac blestemat.

— Ei!

— Ascultă-mă ce-ți spun. Nu vezi cum te doboară mirosul lui?

— E bătrân și-i plin de suc.

Cum coborau amândoi dealul, Ruja se opri fără de veste și zise bărbatu-său:

— Mitrule, moșneagul mi-o spus că o să mă spânzure de nukul ista.

— Când?

— Adineoare.

— Nu te potrivi.

— Ba eu mă potrivesc, Mitrule, eu mă potrivesc. Că și pe tătuța se lăuda tătâne-tău că o să-l spânzure tot acolo.

Peste vreo săptămână, când se sculară de la masă, Ruja trase pe moșneag spre grajd:

— Haide să-ți arăt ceva.

Apoi o luă înainte, fugi spre grajd, se întoarse ca o săgeată călare pe un cal roib, frumos, pe care Toader nu-l mai văzuse, și ieși, vâjâind, pe poartă.

Toader se duse repede în casă, la nepotu-său:

— Mitrule, de unde-i calul?

— Mi l-o dat socru-meu.

Moșneagul se apropie bine și-l privi în ochi.

— E cal de furat, Mitrule. Femeia asta te prăpădește.

— Lasă!

Bătrânul ieși și nu-i mai spuse nimic, dar din ziua aceea nu mai veni la mâncare; își făcea mâncarea singur, și nici de mers, să se ducă în sat, nu mai mergea prin ograda lor. Deschise un pârliaz prin gardul lui și trecea de-a dreptul în uliță.

O schimbare adâncă se petrecu din ziua aceea în sufletul bătrânului. Simțea că un duh rău se coborâse peste casa lor liniștită. Vorba lui nu mai era vorbă, ca altădată. Cu anevoie mai da un sfat, oamenii care aveau nevoie de el îl găseau cu greu, ba, de când se aflase că nu se mai înțelege cu nepotu-său, și puterea asupra celorlalți parcă-i slăbise. Câteodată, când nu avea ce face, moșneagul se suia la deal și sta în întunerecul umbrei umede a nukului. El era deprins cu mirosul greu al frunzișului, care alunga pe alții. Se simțea atât de liniștit sub copacul acesta, care îl primea, ca un altar, sub paza frunzelor lui. Dar Ruja îl urmărea cu ochii de câte ori suia și cobora cărarea. Într-o zi femeia luă pe Mitru de mână și i-l arătă:

— Vezi-l? Alege craca de care să-mi înnoade ștreangul.

Mitru râse și o bătu ușor peste spate. Dar femeia vroia ce vroia:

— Ori m-a spânzura de nuc, ori a fi el stăpân aicea-i totuna.

Chiar atuncea încălecă și porni spre Moghileni. Când se întoarse, seara, și o întrebă Mitru unde fusese, dânsa răspunse liniștită:

— Ia, după niște cârlige de vie.

Peste câteva zile, primarul Stoica și popa Năstase treceau prin dreptul casei Odobățeștilor. Toader tocmai pășea pârleazul; primarul îl văzu.

— Da' ce-i, moș Toader?

— Ce-i?

— Văd c-ai deschis pârleaz.

— Ei, păi ce să tot necăjesc pe cei tineri. Da' unde vă duceți? Ia, hai, înapoi, să cinstim un pahar de vin.

Toader intră înăuntru, luă cheile, și-n câteva clipe aducea din pivniță o cană de vin profir, de turnă în pahare. Apoi închinară, și căteșitrei dădură vinul de dușcă. Popa Năstase luă cana, mai turnă un rând în pahare, apoi zise în treacăt:

— Mie nu-mi prea vine să cred c-o să se prindă via pe dealul nucului.

Moșneagul se-ndreptă o dată din șale:

— Ce vie?

— Via care vrea s-o sădească nora dumitale; zilele trecute a căutat cârlige prin Moghileni.

Moșneagul rămase dintru-ntâi locului, fără să spuie un cuvânt, apoi se plecă, să-și ascundă fața încruntată, și, tremurând, luă oala și turnă vin. Pe urmă, ca și când și-ar fi răspuns unui gând, zise tare:

— Treaba lor... ia luați.

Și dădu paharul, ca și ceilalți, peste gât. Dar îndată ce rămase singur, un gând crud, de care aproape nu-și dădea bine seama, începea să-i chinuiască mintea. Apoi iarăși se stăpâni, și de data aceasta își zise singur:

— Treaba lor.

Și ieși după treburi. Însă gândul îl lăsa câte o clipă, și iarăși îl înfășura în rețeaua lui de griji. Atuni moșneagul se puse să judece. Și

deodată i se făcu lumină în minte. Ca să sădească vie pe deal, avea nevoie de soare, și ca să fie soare, trebuia să taie nucul, care umbrea toată coasta. Aici vroia să vie noră-sa. Un fior trecu prin trupul moșneagului, dar în aceeași vreme simți că toate le putea face femeia, dar pe asta, nu. Atâta cât trăia dânsul, nu. Și fără să mai zăbovească, porni să-l găsească pe Mitru. În locul lui găsi pe Ruja.

Femeia îl zări de departe și-l aștepta în prag, cu mâna streșină deasupra ochilor, că bătea cumplit soarele. Odozac se opri scurt și-o întrebă cu glasul stăpânit:

— Unde-i Mitru?

— Prin sat.

Bătrânul vroi să se-ntoarcă, apoi rămase. Ruja pricepuse numai din privirile lui la ce venise. Îl întrebă:

— Da' ce ai cu el, moșule? Spune-mi mie.

Atunci fața uscată a moșneagului se învineți:

— Tu nu știi că dealu-i sterp?

— Care deal?

— A nukului.

— Hm... A nukului... Atunci cum trăiește nucul din stârpiciunea lui?

— Și vrei să sădești vie?

— Vreau.

— Da' cu umbra nukului ce-o să faci?

Femeia își ținea mereu mâna streșină, dedesubul ei privirile îi scăpau ca două țâșnituri de păcură, iar printre buzele întredeschise dinții sclipeau într-o rază de lumină.

— Adicătelea cu nucul: umbra e în nuc, moșule, ca sufletul în om. Nu-i omul, nu-i nici sufletul.

— Ce?

— Nu-i nucul, nu-i nici umbra.

— Ce?

— Nici umbra, tătucule.

Bătrânul se cutremură, nu mai văzu nimic în fața ochilor, se repezi, nebun de furie, cu mâna ridicată. Dar Ruja se strecură ca un fulger

pe dedesubtul brațului și fugi hohotind în ogradă. Bătrânul se-ntoarse după ea, dar în aceeași clipă zări și pe Mitru venind. Se duse, găfâind, spre dânsul.

— Ce, vroți să doborâți nucul?

— Cum să-l doborâm?

— Acuma mi-a spus dânsa, nevastă-ta, că îl tăieți... Să sădiți vie.

— Nu te potrive.

Dar bătrânul ridică în sus capul și-l privi pe Mitru drept.

— Cine s-o atinge măcar de-o frunză din copac, îi sfârm capul ca la o năpârcă! Și moșneagul, scos din minți, răcni de răsunau împrejurimile: Atâta rămăsese neatins pe locul ista, și vreți să-l dați jos... Da' nucul e și-al meu. Auzi tu, băiete, nucul e și-al meu! Să nu vă atingeți de el!

Și, clătînând din cap amenințător, Odobac se duse. Mitru intră în casă, dar nu găsi pe Ruja. Atunci ieși iar în ogradă și o strigă. Ruja venea pe poartă, legănată, cu un bujor după ureche, râzând. Când se apropie de Mitru, îl întrebă:

— S-o dus moșul?

Dar bărbatu-său încruntă sprâncenele.

— De ce i-ai spus că tai nucul... despre ce vie îmi tot vorbești?

— Ce, nu ți-am spus că am și cumpărat cârlige?

— Ei și, trebuie să tai nucul?

— Păi dacă umbrește toată coasta.

Mitru îi dădu din cap:

— Femeie, tacă-ți gura! Te las să faci ce se poate, ce nu, nu!

Femeia se gudură ca un câine bătut:

— Mitrule!

— Nucul o să rămâie acolo, pe coastă, m-auzi tu? E hotarul nostru.

— Mitrule!...

— Auzi tu ce-ți zic?

Atunci Ruja îi bănu:

— Când o spus moșneagul că o să mă spânzure de el, ai tăcut, și-acuma îi iei partea. Tu nu vezi că copacul ista-i blestemat? Nici la

umbra lui nu poți sta. Toate dihăniile acolo se aciuiesc; o să vie o molimă odată din stârvurile câinilor care se duc și mor acolo.

Mitru se uită mirat:

— Ce molimă, ce tot vorbești?

Dar femeia urmă, aprinsă:

— Molimă, molimă, că eu am fost de câteva ori, și-am văzut, și-am spus și femeilor din sat...

Dar Mitru îi tăie scurt:

— Ajunge: nucul o să rămâie acolo, pe coastă. Ni-i doar hotar.

Ruja tăcu și se luă cu treaba casei. Trecură câteva zile. Dar în gândul ei toate lucrurile astea se încâlciseră, se înnodaseră, apoi, ca și când niște degete iscusite ar fi prins capătul firului, așa se limpeziră toate și se depănară potolit. Se hotărâse, știa ce are să facă. Nimeni nu-i stătuse ei în cale. Nici santinelele căzăcești de pe malul Prutului. Îi adormea c-o sărutare, când nu putea cu vutcă, și trecea dincoace cu caii. Și un hodorog ca socru-său avea să i se împotrivească?! În ziua când i se desluși bine ce avea să facă, se duse la crășmarul satului. Nevasta acestuia, femeie bătrână și uscată ca o scândură, căreia îi mergea numele că știe să facă vrăji, se bucură când o văzu, căci Ruja de o bucată de vreme se luase bine cu dânsa.

— Ei! Ruja mătușii. Ce mai faci?

— Rău, mătușă...

— Ei.

— Păi da... Nu mă-mpac cu de-alde socru-meu.

— Cum asta?

Ruja se plecă și-i vorbi ca-n taină:

— Nu-s stăpână la mine în casă... Vreau să fac un șopron, nu, că nu-i loc; vreau să îngrădesc ceva, nu, că nu-i place; vreau acum să sădesc vie, nu, că să nu-i tai nucul.

— Aha, nucu! Păi îi hotar, Rujo!

— Și?... Da' alt hotar nu poate pune? Nu vezi că nucu ista-i blestemat? Că alt copac nu mai are ce suga din pământul Arșițenilor, că înghite el totul? Că la umbra lui nu poți sta, că te doboară mirosul

lui tare?... Și ce crezi? Hai de-i vedea: acolo, în umbrișul lui, numai stârvuri, toți câinii din sat acolo trag să moară. Și o să vie o molimă...

Femeia crâșmarului duse mâna la obraz:

— Dă, de asta, așa-i... Și pe Ilie Ciobanu tot acolo l-o mâncat lupchii acu trei ierni... Poate că și molima de an vară...

Ruja se plecă și mai aproape:

— Dacă vezi pe Mitru, spune-i și dumneata... și când îi avea nevoie de ceva, de vreun cal... știi... una-i Ruja...

Femeia se schimbă deodată la față, își rânji gura până la urechi:

— Las'.

— Spune-i și primăresei, că primarul ține cu moșneagul... și protesei...

— Las'.

Crâșmărița ieși cu ea din casă; pe prispă stăteau câțiva oameni. Unul întrebă:

— Da' unde-i Mitru, lele Rujo?

— După treburi și necazuri...

— Necazuri?... Și el are necazuri?...

— Păi da... Cu nucul cela, că toate lighioanele se aciuează acolo, ca-ntr-un țintirim, și am vrea să dăm copacul jos, să sădim vie.

Unul îi luă vorba din gură:

— E-hei, da' moș Toader ce zice?

Crâșmărița răspunse acru:

— Păi decât o da vreo molimă, ca an vară, din pricina stârvurilor de pe deal, mai bine om da noi nucul jos.

În seara aceea, Ruja încălecă pe murg și trecu ca o furtună prin sat, spre Moghileni. Se însera, nici nu se ascunsese soarele bine, când sări de pe cal în fața ușii casei lor. Tătâne-său ieși repede din tindă.

— Ei! iacă și Ruja. Apoi repede: Ia ascultă, n-ai veni peste două zile să trecem dincolo niște căluți?

Dar Ruja îl bătu peste gură cu palma.

— Lasă căluții, că avem de furcă la noi... Ascultă-mă, vreau să înfrâng pe socru-meu... Hai în casă, să-ți spun pe larg...

Fata trase pe bătrân, un om roș, cu ochii verzi, cu mustața tunsă, c-o ureche sfârtecată, în odaie, și-l puse cu de-a sila pe pat.

— Așa, stai... Uite ce e: bătrânul se ține-n calea mea, și tu știi că cine mi se pune dimpotrivă... Hmm!... Eu nu uit c-o ridicat mâna să mă bată... El ține la nukul lor de hotar, eu vreau să-l tai... Am zis că vreau să sădesc vie... Apoi se plecă și privi pe tată-său în ochi: Îs călduri mari... Acolo sub nuc se aciuiază și mor toate lighioanele... O să vie o molimă peste sat... Ca an vară, cum spune crâșmărița, și-o să spuie și alte femei din sat. Înțelegi? Și făcu din ochi.

— Ei, ba nu!

— Câteva stârvuri sunt ele... Da' trebuiesc să fie multe...

— Bine.

— Și-apoi om trece și căluții dincolo.

Bătrânul se ridică și o bātu pe umăr:

— Tot Ruja mea! Așa, fato!... Da' mai știi tu că potera umblă după Milcea, haiducul? Poate că tot de sub nukul vostru își ochește prada, ca deunăzi noaptea. Ia vezi!

Ochii Rujei sticliră.

— Știi că ai dreptate?... Ne-am înțeles?

— Ne-am!

În câteva zile tot satul forfotea de vorbe. Crâșmărița purta vorba din femeie în femeie, și acestea spuneau bărbaților. Lucruri care n-avuseseră nici o trecere până acuma prinseră cu încetul rădăcini.

Până și preoteasa spuse sfinției-sale într-o seară:

— Sfinția-ta, oamenii au dreptate cu nukul cela, zău, au dreptate.

— Nu mai zice zău, femeie. De ce până acuma n-a mai venit nici o boală peste sat?

— Cum n-a venit? Da' n-am băgat de seamă, că nu ne-a deschis nimeni ochii. Da' an vară, da' acum trei ani...

Preotul se sculă de la masă și porni către casa lui Toader Odobac. Zări pe moșneag stând pe prispă, dus pe gânduri; întâiași dată, zilele aceste, bătrânul simțise dureri grozave prin piciorul drept, care-l și ținuseră să nu mai poată sui dealul, unde găsea alinarea; și-n seara aceasta înțepăturile începură să-l chinuiască și mai abraj. Preotul se

apropie:

— Bună seara, moșule.

— Bună, sfinția-ta. Și adăugă, cu glasul măhnit: Ai venit și dumnea-ta să mă sfătuiești să tai nucul, cum a făcut Țâru, crâșmarul, și primarul, mai zilele trecute?

— Ferească Dumnezeu... Da' eu aș zice să te-mpaci cu Ruja.

— Ce? Dac-o venit vremea ca muierile să ducă pe bărbați de nas, treaba lor. Pe mine, unul, n-o să mă ducă.

— O să taie nucul.

— Las' să-l taie.

Preotul plecă, amărât, căci ținea la moșneag. Odozac rămase până noaptea târziu cu ochii țintă spre creasta dealului, până când frunzișul rotat al nucului se făcu una cu noaptea, și nu mai văzu nimic...

A doua zi era duminică. Soarele ardea ca în zi de secetă; în fața crâșmei jocul se închea și se fărâmița repede, căci flăcării, înfocați, uzi de sudoare, treceau mereu sub umbrare, de luau câte un pahar de vin. Și cum stăteau așa, numai ce prinse să aburească un vânticel fierbinte. Unii oameni adulmecau aerul fără să vreaie; un miros greu parcă venea de departe. Unul aruncă o vorbă:

— De unde o fi venind miasminele istea?

Crâșmarul își puse mâinile în șolduri, răsuflă o dată, apoi se întoarse furios:

— De unde? De sub copacul cela blestemat. De unde!

Un sătean vorbi hotărât:

— Apoi nu, ia să mergem câțiva la moșneag și să ne înțelegem omeneste. Trebuie să-l tăiem. De ajuns suge, de atâția ani, tot suculetul; și boli să ne mai vie de pe urma lui?

Și, repede, vorba prinse cheag, primarul și crâșmarul dădeau ghes oamenilor. Jocul se sparse, și intrară și femeile în vorbă. De departe, mirosul venea mai greu, mai puternic, nesuferit.

Toți priviră spre deal. Sub frunzișul negru părea că se deschise o groapă care-și împrăștia miasminele.

Primarul, rotofei, se învârtea printre oameni.

— Asta, nu, asta nu mai poate trece așa.

Dar pe când vorbeau, deodată răsări în mijlocul lor Toader Odobac.

Primarul se apropie:

— Bine că vii, moșule, uite ce-i: noi, cu toții, te rugăm să tai nucul.

Nu-i vorba de vie, dar numai miroasă și dumneata ce mai miasme vin de sub el.

Bătrânul se-ncruntă și își îndreptă șalele.

— Dar până acum cum de nu veneau?

Oamenii tăcură, dar crâșmărița sări poponeț:

— Veneau ele, da' eram noi proști.

Odobac răcni o dată:

— Eu cu muierile nu vorbesc!

Atunci primarul, cam amețit, își scoase pânțele înainte.

— Asta nu e glumă, moșule, eu îți spun să tai nucul.

— Ia taci!

— Atunci l-om tăia noi, primăria, și-om face cunoscut celor mari.

Moșneagul parcă mai vroi să spuie ceva, se uită la oameni, își mușcă buzele, ca și când ar fi vrut să-i scuie, apoi se întoarse și plecă, fără să le mai spuie un cuvânt.

Se înserase bine, oamenii începură să se împrăștie. După o lună întreagă de secetă, acuma dădea să se innoreze. Lucrul acesta parcă-i mai îndulcise puțin, dar, deodată, de departe se auziră câteva împușcături, apoi o fugă nebună de cal și strigăte de femeie. Peste o clipă, se năpusti pe ulița satului Ruja, călare pe Surul. Femeia, galbenă, cu părul vâlvoi, părea că de-abia mai ține frâul. Oamenii săriră și opriră calul, și Ruja lunecă mototoală jos. De-abia putuse să îngăime câteva cuvinte... Se întorcea de la Moghileni, în pasul calului, și, sub deal, în dreptul nukului, îi ieși un om în cale și-i strigă să oprească. Ea dădu călcăie Surului, și atunci acela slobozise câteva focuri de pistol... Oamenii o duseră pe mâini acasă; Mitru, speriat, o luă în brațe ca pe un copil, să o culce, căci sătenii rămăseseră să se sfătuiască în ogradă. Unul spuse:

— Măi, și mai acum vro două săptămâni a oprit pe crâșmarul din

Benza... Ista trebuie să fie Milcea, după care aleargă potera.

Glasurele se încrucișară:

— Milcea, să știi că-i Milcea...

— I-o fi trebuind cal... și pândește unul...

Cineva, un glas de femeie, căci veniseră și femeile să vadă ce-i, adăugă:

— O fi pândind de sub nuc... Acolo, sub deal, își ține capcana...

Atunci izbucniră strigăte: „La nuc...“ „Haideti la nuc...“ „La capcana lui... Să-l prindem!“

Oamenii luară fiecare coase, topoare, unul făcu un șumuioc de paie, îl vârî în păcură și-i dădu foc și, cu el în frunte, potera înjghebată porni spre dealul nukului, aruncând lumini fugare spre cuprinsul satului, în care câinii neliniștiți urlau. Cu cât se apropiau mai mult de copac, cu atât oamenii simțeau mai tare miasmele care le loviseră mirosul ziuă, în vremea jocului. Aproape de tot era de nesuferit. Câțiva traseră focuri de pușcă în frunzișul copacului, apoi cei mai tari de fire intrară sub ramurile lui, dar, repede, se traseră înapoi, amețiți de mirosul stârvurilor zăcute în țărâna umedă. Atunci unul hotărî:

— Milcea, chiar de-a fi fost pe-aici, și-a văzut el de treabă... Da' și sălaşul hoției și mirosul jivinilor a rămas... Oameni buni, mâine tăiem nucul, că nu-i de chip.

Răspunseră cu toții:

— Să-l tăiem! Să-l tăiem!

Și coborâră dealul, sfătuindu-se ca, a doua zi, dis-de-dimineată, în zori, să vie cu ferăstraie și topoare la Mitrea și, de acolo, să se suie să taie copacul.

Dar mai întâi veniră la Mitrea acasă. Începuse să plouă cu găleata și se stârnise un vânt strașnic. Câțiva oameni intrară în tindă, de unde auzeau glasul Rujei. Mitru umbla speriat de la o femeie la alta, pe când câteva babe și crâșmărița o descântau. Ruja ținea o gură, vorbea într-aiurea:

— Nucul... ia! nucul!

Și iar tăceau cu toții, și până acolo ajungea de pe deal foșnetul

mânios al copacului! Femeia prindea iar să se zvârcole:

— Ia! nucul... nucul!

Mitrea veni în tindă. Unul îi zise:

— Mâine să tăiem nucul, Mitrule.

Și el se grăbi, bucuros:

— Mâine, mâine în zori; până n-o băga de seamă moșul.

Oamenii plecară. Ploaia mai încetase; Mitrea ațipi o clipă. Lângă Ruja rămăsese numai crâșmărița. Într-un rând se plecă deasupra feței zâmbitoare a Rujei și-i suflă:

— Mâine-l taie.

Ruja dezlipi buzele și privi aprins, apoi șopti:

— Mitrea?

— Doarme.

— Surul...

— Ei?

— E-al dumitale.

Numai preotul Năstase își luă umbrela, așa ruptă cum era, și plecă cu ea spre casele moșneagului, cum făcea de câte ori auzea o veste. Odobac urmărise de pe prispă pe cei ce se duseseră să caute haiducul.

— Ai văzut, moșule?

— Da, sfinția-ta.

— Știi ce-au hotărât? Mâine taie nucul... Eu nu-i mai pot opri.

— Bine, sfinția-ta... Bei un vin?

Moșneagul turnă două păhăruțe de vin, apoi preotul se sculă. Odobac îi sărută mâna și, când plecă, îl rugă:

— Blagoslovește, sfinția-ta, c-a venit, precum vezi, ziua de apoi.

Preotul uni degetele și-i atinse capul, apoi se strecură pe ușă. Moșneagul rămase pe gânduri, și-n sufletul lui se aprinse cu încetul un șimțământ de ură pe care nu-l mai încercase încă, dar care acuma parcă îi șoptea lămurit ce trebuia să facă. Dintr-o încordare, moșneagul se ridică, își luă securea și așa, cu capul gol, ieși în ogradă și se-ndreptă spre casa lui Mitru. Când ajunsese, se opri întâi la fereastră. Pe după ochiul geamului se mișcau umbre încolo și-ncoace. Într-un răstimp i

se păru, ba nu, auzi chiar glasul Rujei, și-atunci sângele îi vâjâi în urechi, furia îi înecă pieptul și se repezi în tindă. Dar în ușă se lovi de Mitru și rămaseră amândoi înfipti locului. Băietanul presimți ceva:

— Unde te duci?

— Să te scap de năpârcă!

— Haide, moșule, c-o să fie rău.

Și, repede, vânjos, apucă pe bătrân de brațe și-l împinse înapoi, afară. Aici se proptiră din nou. Toader vroi să se smulgă din brațele lui Mitru și nu putu; atunci spuse gâfâind:

— Ce, pui mâna pe mine?

— Nu, moșule, te opresc de la un lucru rău.

Deodată, pe băietan îl străbătu o durere la mâna stângă, apoi simți că i se prelinge ceva cald printre degete. În frământatul lor, Mitrea se rănise în securea moșneagului.

— Ce ai, moșule, în mână? Și îi arătă: Uite, m-ai rănit, ce vrei să faci?

Moșneagul se uită o clipă, buimac, apoi aruncă securea și fugi, cu fața în mâini, gemând. Când ajunse acasă, se trânti pe laviță și plânse, cu lacrimi calde, în care parcă i se topise toată fierbințeala mâniei. În locul ei, i se lăsă peste suflet o liniște adâncă, o înțelegere deplină a lucrurilor. Se ridică, hotărât. Căută prin lăzi, dar nu găsea ce vroia. În urmă își aduse aminte. Se duse în tindă și deznodă capetele frânghiei, pe care era întinsă niște pânză, și ieși pe prispă. Acolo rămase așa, rezemat de stâlpul cerdacului. Ploaia stase; numai vântul bufnea din când în când, și foșnetul mânios al nucului parcă arunca numai blesteme. Uneori, departe tare, ca sclipirea unor ochi fioroși de fiară ce pândește în noapte, cerul se lumina de pâlpâirea unui fulger, și-atunci, o clipă, nucul se desprindea din întuneric pe creasta dealului, singur și neînduplecat. Moșneagul oftă adânc și gândi: „Tu tot tare rămâi, până la sfârșit!“ Pe urmă trase ușa tindei, apoi se cufundă și el în noapte...

Nici nu mijise bine de ziuă, și țărani veniseră. Mitru se sculă, buimac, și rămase uimit când văzu pe Ruja îmbrăcată, gata, așteptându-l. O întrebă:

— Ți-e bine?

— Mai bine. Hai, că te așteaptă oamenii. Se luminează de tot și-o

veni moșneagul. Eu o să mă duc pe urmă până la tata, în Moghileni.

Mitru își luă pălăria și ieși. Venise și crășmarul, și crășmărița, primarul; se adunaseră vreo treizeci de oameni. Primarul adusesese și-un felinar. Porniră. Suiră din greu dealul, căci lutul se muia de ploaie. În sfârșit, ajunseră și se apucară de treabă. Întâi tăiară o ramură, ca să pătrundă lumina ce se vărsa tot mai lucie până la trunchi, apoi intrară sub crengi și, la lumina felinarului, potriviră ferăstrăul. Doi flăcăi voinici scrijeliră coaja bătrână, apoi dinții oțelului intrară tot mai adânc, tot mai adânc; scrâșnetul de la început se auzea acum ca un geamăt înăbușit. Mitru stătea deoparte, întunecat; îngrijat, se uita mereu să nu vie moșneagul. Dar Ruja îl strânse de mână.

— Mitrule, ia, acum o să fim și noi acasă la noi, n-o să aibă nimeni la ce se amesteca... Și adăugă: Om pune viță, n-om pune, asta-i altă vorbă.

Flăcăii se opriră, luară o frânghie și o-ncolătăciră bine de-o ramură. Apoi câțiva oameni prinseră de capăt să tragă copacul în vale. Unul din flăcăi strigă:

— Trageți!

Oamenii își încordară puterile, ceilalți se dădură la o parte. Copacul începu să se clatine. Atunci Mitru, care-și aruncase ochii spre frunzișul lui, strigă deodată, speriat:

— Stați.. moșul...

Și arată spre nuc.

Oamenii priviră într-acolo și, printre crengile ce se legănau de smuncitură, zăriră capul plecat spre piept al lui Toader Odobac.

Primarul începu să strige, să sufle:

— Stați... S-a spânzurat...

Oamenii se traseră speriați înapoi, dar copacul se desprinsese deodată de pe trunchiul tăiat, un pocnet grozav străbătu până departe, un glas strigă: „Feriți“, și nucul se prăbuși în vale, acoperind în căderea lui, ca într-un mormânt de frunze, trupul neînsuflețit al moșneagului.

DEMISIA

Ba cu gluma, ba cu un pahar de vin, nici nu știi când fuge vremea: odată te trezești că se luminează de ziuă! Ion Șerbescu se plecă, dădu perdeaua la o parte, apoi spuse tovarășului său, Gheorghe Mincu:

— Mă, se face ziuă.

Mincu se-ndoi, făcu ochii mici, să pătrundă întunericul sur de afară, apoi bătu cu inelul în marmura mesei:

— Încă un rând!

Dintr-un colț se înălță o umbră, merse, clătinându-se, până la butoiul de lângă tejghea, dădu drumul canelei și se îndreptă apoi spre masă, cu două halbe cu bere. Pe urmă, fără nici un cuvânt, se duse și se topi iarăși în colțul de unde răsărise adineoare. Mincu dădu din cap:

— Numai chelner să nu fii!

Șerbescu răspunse cu îngâmfarea lui de glas, veșnic batjocoritoare:

— Chelner... și cântăreț de operetă.

— Prea ne terfelești și tu breasla.

— Ba nu. De câte ori, ca și ăsta, pentru un cuplet nerod, care a plăcut publicului, nu ți-ai deschis gâtulejul de cinci-șase ori pe rând?

— Nu-i totuna.

— Haide... *Prosit!*

— *Prosit!*

Șerbescu își aprinse o țigară. Prietenii tac o clipă și se privesc. Șerbescu e plin la față; poartă mustățile rase; are ochii tăiați, ca migdala; bărbia ieșită în afară îi dă chipului înfățișarea aceea îndrăzneată și batjocoritoare pe care o are și-n întorsătura vorbei. Deși nu poate să aibă mai mult de treizeci și cinci de ani, părul, pieptănat cu cărare, e înflorit ici-colo de sclipiri albe.

Mincu, sfrijit, cu obrajii înfundați, aproape fără de gene și sprânce-ne, dar luminat de zâmbetul ascuțit pe care meseria cupletistului îl pecetluiește totdeauna pe buze, se miră parcă: „Îți merge bine la Constanța, Șerbescule“. Șerbescu, drept răspuns, își asmuță buzele și dă drumul la rotoagoale de fum care ies, una după alta, se rotesc, apoi se-nșiră-n aer, ca o salbă.

Pe urmă se uită primprejur.

— Mincule, am rămas singuri.

Mincu privește întinzându-și gâtul.

— Nu tocmai, uite, colo, la spatele tău, încă un întârziat.

Șerbescu întoarce capul; tocmai lângă peretele din fund, un om, cu o halbă dinainte, stă cu ochii pierduți în gol.

— Știi ce, Mincule? spune Șerbescu. Hai să-l chemăm și pe ăla. Tot suntem numai noi singuri la vremea asta. Și, fără să mai aștepte răspunsul lui Mincu, Șerbescu se-ntoarce către străin: Domnule, domnule, faceți-ne plăcerea și poftiți la masa noastră. Apoi, către Mincu: Mai petrecem.

Omul se scoală, își ia grăbit halba, pălăria și paltonul și, fără nici o vorbă, vine de se așază, stingherit oarecum, la masă.

Mincu mai bate cu inelul și poruncește: „Un rând!“ Umbra din colț se-nalță, se clatină din nou pe picioare, se oprește o clipă — când Șerbescu adaugă: „Trei halbe“ —, apoi aduce iarăși băutura și se topește în fund.

Cei doi prieteni privesc pe străin. E un om bălan, cu ochii albaștri; zâmbește fericit; din părul lins de pomadă i se coboară un cârlionț pe frunte.

Mincu ridică halba:

— În sănătatea dumitale, domnule...

Străinul se ridică, uluit, și se-nclină în fața celor doi artiști:

— Petru Știucă.

— În sănătatea dumitale, domnule Știucă.

Mincu și Șerbescu își aruncă o privire veselă pe deasupra halbelor. Petru Știucă bea pe nerăsuflata halba, apoi, cu ochii în jos, către cei doi:

— V-am admirat astă-seară.

Artiștii, la rândul lor, se închină, și Mincu bate iar în masă:

— Încă un rând de trei!

Șerbescu aprinde altă țigară și întreabă pe noul-venit:

— Ce sunteți dumneavoastră?

Petru Știucă pare încurcat, se-nroșește, se întoarce pe scaun și, în sfârșit, vorbește:

— Nu sunt mai... mai nimic... Vedeți, am avut multe nenorociri... Aș fi vrut să rămân în gazetărie... dar, vedeți, nici în gazetărie nu-ți poți spune gândul lămurit... eu sunt pentru libertate... da, am făcut și conservatorul... eu vă cunosc de mult... din București... vedeți, fără libertate, nu e nimic frumos pe lume... și gazetăria... ei, am avut multe nenorociri.

— Ia să bem, să bem, domnule Știucă, zise Șerbescu, iar Mincu poruncește încă un rând.

— Fără de libertate, începe din nou Șerbescu, nu e nimic frumos pe lume. Nu e așa, Mincule?

Mincu tușește, se-neacă:

— Nimic, nene Șerbescule.

— Dar, în sfârșit, ce sunteți, domnule Știucă?

Știucă iar se mișcă pe scaun, și zâmbetul lui parcă are ceva dureros; fără de îndoială, îi e greu să facă o mărturisire.

— Vedeți... cum v-am spus, am avut multe neazuri... Am luat așa, deocamdată, o slujbă la... percepție. Apoi, repede, ca și când ar vrea să dregă ce-a zis: Dar vă rog... vă rog să nu vă faceți o idee rea de mine... v-am admirat astă-seară... am făcut conservatorul... Am fost chiar controlor la teatrele de vară de aici... Pe atunci nu veniserăți încă dumneavoastră...

Șerbescu făcu din ochi lui Mincu, apoi strânse mâna poftitului.

— A! atunci suntem între colegi. Păi de ce nu ne-ai spus de la început, dragă?

Mincu iar scoală chelnerul să aducă un rând... Chelnerul, necăjit la fiecare zece minute, se trezește de-a binelea. Dă perdelele la o parte.

Pe geamul aburit, lumina cenușie nu poate încă pătrunde; dar din uluci se aude cum picură bura de ploaie. Petru Țiucă a băut trei halbe pe rând, și acum e la a patra; ochii i s-au împăienjenit puțin și capul stă aplecat pe un umăr; privește prost; dar, în schimb, a căpătat gust de vorbă:

— Da, după cum v-am spus, am fost controlor; am și jucat uneori, da', știți, în roluri mici... ce vreți... necazurile m-au adus la... la percepție...

Și deodată, se înfurie; cei doi prieteni îl privesc încântați.

— Și, știți, ca controlor, câștigam mai mult... și eram liber... Fără libertate...

Mincu îi dă dreptate și-l ațâță:

— Firește: fără libertate, nimic nu e frumos pe lume.

Lui Șerbescu îi trece o idee năstrușnică prin cap. Ridică halba, golesc băutura câteșitrei, și mai vine un rând.

Șerbescu lovește cu pumnul în masă:

— Cât ai pe lună, domnule?

— O sută douăzeci de lei.

— Și ca controlor cât câștigai?

Funcționarul își vâă cele trei degete de la mâna dreaptă în buzunarul jiletcei, scoate pieptul în afară și dă capul pe spate, de răspunde cu ifos, încâlcindu-se:

— Pân' la o sută șapte-șapte-zeeci de... lei pe lună, bez... bez Vlaașca și Te-Teleorman.

Șerbescu se-nfurie:

— Păi bine, ce-ai căutat atunci la percepție, domnule? Păi dumneata ești de percepție? Dumneata, cu talentele dumitale! Dumneata să-ți pui capul sănătos sub *Evangelie*?

Mincu își înăbușe râsul; Șerbescu pufnește, apoi izbucnește deodată:

— Dă-ți demisia, domnule, ce mai stai? Dă-ți demisia.

Funcționarul se-ndreaptă în scaun, parcă ar vrea să se înșurubeze.

— Așa... ai dreptate... trebuia să mi-o dau... o să mi-o dau... ce mai vorbă... îmi dau demisia. Apoi bătu, înviorat, în masă, la gândul demisiei: Un rând de trei!

Ia pe Mincu de umăr și, arătând pe Șerbescu:

— Iacă om... așa, da... Îmi dau demisia... hotărât... Libertatea e totul... Ce-mi pun eu cap sănătos sub *Evanghelie*?... Pen' ce, pentru sută douăzeci...

Șerbescu iar ridică halba:

— Bravo, domnule; așa-mi plăci... *Prosit!*

Afară s-a luminat de-a binelea.

Pe trotuarul ud se strecoară trecătorii rari; zarzavagii trec cu căruțele spre piață. Cei doi artiști au băut tocmai cât le trebuia să fie veseli la culme. Funcționarul însă e topit. Din când în când mai suge din cea din urmă halbă câte o înghițitură și strigă scurt, cu ochii întorși spre tavan:

— Demisia! Demisia!

Mincu șoptește, râzând, lui Șerbescu:

— Bine, nene Șerbescule, ce ți-ai făcut păcat cu ăsta?

Șerbescu răspunde înțelepțește:

— Ce-ar fi, dragă, dacă n-am mai îndulci viața cu câte o glumă?

Ceasornicul bate orele șapte. Prietenii sunt cam obosiți, plătesc, iau între ei pe Petru Știucă și pleacă spre casă. Aerul rece de afară îi înviorază. Funcționarul se mai trezește; dar în minte i s-a înfipt un gând care îl stăpânește cu îndărătnicie. După câțiva pași, se oprește în dreptul unei tutungerii; intră înăuntru, și artiștii, după dânsul. Știucă se clatină câteva clipe în fața tejghelei, parcă a uitat la ce venise, apoi strigă deodată:

— O coală de hârtie... mi-ministerială... și un timbru de tr'zeci.

Mincu se uită la Șerbescu, și amândoi holbează ochii:

— La ce iai hârtia, nene Știucă? îl întreabă Mincu.

— Cum la ce?... Pent' pentru demisie... îmi dau demisia...

Șerbescu îl ia cu binișorul:

— Ia lasă, prietene, n-o să ți-o dai azi doar... mai târziu... la vară... când or veni trupele de teatru.

Știucă se înfurie:

— Acum... chiar astăzi... îmi dau azi demisia!

Plătește, ia hârtia și timbrul și iese iar în stradă. Aerul rece iar îi trece peste față, ca un ștergar jilav, și iar îl înviorează.

— Nu ți-am spus eu, nene Șerbescule, că-ți faci păcatul cu asta? zice Mincu în urmă.

— Dă, măi, te pomenești că și-o dă, netotul.

Apoi îl ia pe Știucă de braț.

— Ia ascultă, dragă prietene, se poate să iai o glumă în serios? Noi am glumit. Dar ce n-am da noi să avem o slujbă ca a dumitale... o slujbă onorabilă, frumoasă.

Știucă îi pune mâna în piept și-l împinge:

— Îmi dau demisia... ai înțeles?... Demisia!

Artiștii nu știu ce să facă. Merg câteșitrei tăcuți.

Mincu îl întreabă:

— Încotro, nene Știucă?

— La percepție... mă duc să mi-o dau.

— Ce e de făcut cu nebunul ăsta, nene Șerbescule?

Pe dreapta tocmai se deschidea o prăvălie.

— Ia haidem să mai luăm un vin, zise Șerbescu.

Și, târâș-grăpiș, îl împing și pe Știucă înăuntru.

În fața mesei rotunde, Șerbescu își tocește limba, să-l aducă la gânduri mai bune:

— Dragă, frate Știucă, a fost o glumă... Am glumit, bătu-m-ar Dumnezeu să mă bată! Uite, întreabă și pe Mincu dacă n-am glumit. De ce să-ți dai demisia? Păi noi, știi dumneata, cum tragem pe dracul de coadă? Crezi că-i ușor să rămâi așa, fără cinci parale? Noi am vrut numai să râdem, așa, prietenește. Haide, Știucă băiete, haide, de hatărul nostru, dacă ne iubești, lasă demisia încolo. Vezi-ți de slujbă. Hai și te culcă, mă duc eu la directorul prefecturii, că-l cunosc, să spun că ți-i cam rău; ba am să-l rog să te și înainteze, puiule, zău am să-l rog. Haide, Știucă dragă, hai acasă...

Sunt aproape 9 ceasuri de când îl dăscălesc; artiștii cad de oboseală.

În sfârșit, cu mare greutate, îl iau, îl urcă într-o trăsură și, după ce îl întreabă unde stă, spun birjarului să măie...

În odăița sărăcăcioasă și umedă, c-un ochi de geam cât palma, îl dezbracă amândoi, ca pe-un copil, și-l pun în pat. Când să plece, Șerbescu îl ia de mână:

— Nene Știucă, ne-ai făgăduit: nu demisionezi.

Știucă își deschide ochii și de-abia bolborosește:

— Bine... bine... de... de hatârul vostru!

ORATORUL

Tocmai isprăvisese de mâncat friptura, când Ghiță Năstrate, agentul, îi aduse o scrisoare. Conul Tase Filoreanu desfăcu, domol, plicul și citi:

Iubite Tase,

În împrejurări grele, la cine să alergăm? Firește, la tine. Afaceri grabnice mă silesc să plec numaidecât. Și astă-seară, la 8 ceasuri, cred că știi: sunt cele două întruniri, în despărțirile III și IV, la care trebuia să vorbesc. Bizuit pe marele tău talent, plec mai mulțumit și împăcat în mine însumi decât dacă aș fi vorbit eu alegătorilor. Al tău îndatorat,

Jean

P-S. Iartă-mă că-ți scriu așa, pe fugă; mai am jumătate de oră până să plece trenul. Tocmai, — semnul buletinelor noastre de vot e Crucea.

De multe ori îi scrisese șeful; dar niciodată nu-i așternuse rânduri mai călduroase ca aceste. Conul Tase era încântat. Înghiți o bucată de plăcintă în pripă, sorbi de două-trei ori din cafea și porunci să-i aducă o trăsură. Erau 7 ceasuri. Își îmbracă redingota, își îmbucă tabachera cu tutun, iar coana Tica Filoreanu îi puse în portofel vreo două scobitori, căci se putea, după întrunire, soțul dumneai să guste câte ceva, cu prietenii.

Peste câteva clipe trăsura luneca, sprintenă, spre sala „Jupiter“, unde se ținea întrunirea despărțirii a III-a. La intrarea oratorului, sala se cutremură de strigătele de bucurie ale alegătorilor; conul Tase Filoreanu era cunoscut și răscunoscut ca mare vorbitor. Când pași în sală, fața conului Tase se rumeni ca floarea mărunții; când se așeză în fața mesei, se aprinse ca trandafirul, iar când ridică degetul, să facă liniște, obrajii i se înflăcărară ca bujorul. Dar tăcerea se întinse peste

capetele celor strânși să audă, și conul Tase începu să vorbească. Cele dintâi cuvinte îi ieșiră din gură mai mult suflate decât spuse. Întotdeauna pățea așa. Vorbele parcă se-necau, se amestecau, se îmbulzeau la poarta dinților, până ce, în sfârșit, stăpânirea de sine le rânduia, le făcea să iasă una câte una, curate, înșirate, cu darul pe care, într-o măsură, conul Tase îl avea. Tulburarea ținuse două-trei clipe doar; alegătorii cunoscură îndată glasul care, și acum, tuna și fulgera împotriva tuturor acelor care erau de alte păreri decât ale conului Tase Filoreanu și ale prietenilor săi... Conul Tase Filoreanu și tovarășii săi făcuseră toate... ei orânduieră țara; ei alcătuiseră legile cele înțelepte; ei ieftiniseră traiul; numai de la ei toată suflarea putea să aștepte îmbunătățirile viitoare!...

Din când în când câte un glas răgușit striga, vajnic: „Așa-i!“ Și atunci, ca o furtună, strigătele se încâlceau, geamurile zbârnâiau de vuiet: „Așa-i! Așa-i! Așa-i!“ Un om scurt, cocoțat pe un scaun, lângă un stâlp în fundul sălii, ridica mâna și țipa: „Jos! Jos cu ei!“ apoi, clătînându-se, lua stâlpul de care se sprijinea în brațe, să nu cadă. Atunci Năstrate făcea liniște, avânta bastonul deasupra capului și porunceă: „Tăcere!“ Și tăcerea se făcea îndată.

Apoi vorbele conului Tase își luau iar șirul, unele după altele, ca niște tovarășe bune care știau ce aveau de făcut...

Conul Tase se înfierbânta; vorbea, și-n aceeași vreme își da seama de toate; gura spunea una, și gândul mergea alături; înțelegea că robiese sala, simțea că putea vorbi așa trei-patru ceasuri, o zi întreagă, o săptămână chiar, dacă ar fi fost nevoie. Deodată însă își aminti că mai are o întrunire. Trebuia să sfârșească. Post-scriptumul i se înșiră în minte... „Tocmai, — semnul buletinelor noastre de vot e *Crucea*“. Țsta era și sfârșitul; avea să încheie în chip măreț. Conul Tase se umplu bine în haină:

— Astfel, iubiiții noștri prieteni, voi încheia arătându-vă că semnul buletinelor noastre de vot, semnul cu care pornim la luptă, e *Crucea*; cu ea vom merge la izbândă. Căci, domnilor, *crucea* e semnul credinței

noastre strămoșești; crucea e cel dintâi semn pe care mama noastră ne-a învățat să-l facem în fața sfântului iconostas; pentru strălucirea crucii, sfinții mucenici au murit în chinuri; pentru cruce, domnii noștri viteji au luptat în șirul veacurilor; și, în sfârșit, pe cruce, Domnul nostru Isus Hristos și-a jertfit viața pentru mântuirea păcatelor omenești! Așadar, Crucea e semnul care vă va călăuzi, — credeți în ea și mergeți la izbândă. Și mai judecați, iubiți alegători, că-n vreme ce noi pornim la luptă creștinește, potrivnicii noștri, ca niște păgâni, și-au ales Steaua, doar ca toți să le poată spune: „Vai de steaua lor!“ Și-au ales steaua, care-i tot așa depărtată de noi ca și ei de inimile noastre, ale tuturor; și-au ales steaua rece, rece ca și sufletele lor neîndurătoare; și-au ales steaua, steaua căzătoare, care nu lasă în urma ei decât lumina mincinoasă a unei clipe; și-au ales steaua, iubiți alegători, pentru că ocârmuirea lor de astăzi e steaua rea a acestei biețe țări!... Făcându-vă dar cruce și lepădându-vă de cei care zboară printre stele, ca duhurile rele, mergeți cu noi, înainte, iubiți și stimați alegători...

Suflând, cu șurloaie de sudoare pe frunte, ca și când ar fi ieșit dintr-o baie cu aburi, conul Tase de-abia răzbi să se coboare de la tribună. Toți căutau să-i strângă mâna, să-i spuie un cuvânt, în vreme ce, de partea cealaltă, sala duruia de tropote, ca și când năvălise în ea o herghelie speriată. În sfârșit, cu mare greutate, conul Tase izbuti să se îndrepte spre ușă. Alegătorii din cealaltă despărțire vor fi pierdut răbdarea. Trebuia să se grăbească. Dar, drept în ușă, un om, suflând de fugă, îi întinse o scrisoare. Conul Tase Filoreanu o luă, se apropie de lampa din peretele sălii și citi:

Tase,

Scriu de pe scara vagonului. Un gând mă muncește că, grăbit cum eram, ți-am scris greșit; așa sau nu, vreau să plec liniștit: să știi că semnul buletinelor noastre de vot e Steaua, nu Crucea, cum mi se pare că ți-am spus. Ține bine minte.

Jean

Conul Tase rămase împietrit. Arătă scrisoarea lui Năstrate.

— Ce e de făcut?

Nasul borcănos al lui Năstrate se aprinse deodată ca o lampă. Se scărpină după ceafă. Apoi, ca omul care nu dă de la nimic înapoi, răspunse:

— Să îndreptăm greșeala dincolo, coane Tase.

Conul Tase simțea că i se coborâse tot sângele la inimă. Firește, atâta-i mai rămase: să dreagă dincolo ce, fără voia lui, stricase aici. Se sui repede în trăsură și, peste un sfert de ceas, se oprea în fața sălii „Apolon“ din despărțirea a IV-a.

Sala, plină; în ea, un frământ cumplit de nerăbdare. În despărțirea aceasta erau foarte mulți cârciumari, care știuseră cum să vie la întrunire. De la cele dintâi vorbe ale conului Tase, urletele ridicau acoperământul. În mijlocul tuturor, un sfrijit, cu mustața lungă de părea înnodată pe după urechi, își șuiera mereu cuvintele: „Șuuș cu Tașe! Șuuș cu conul Taășe!“ Dar Năstrate ridica brațul: „Tăcere“, și gurile se închideau câteva clipe. Cu alte vorbe, cu alte întorsături, conul Tase ajunsese tot acolo: *tot ei, nimic ceilalți*. Și iarăși simți de la o vreme că poate cuvânta așa un ceas, două, o zi, o săptămână chiar, și gândul mergea domol alături... Trebuia să încheie. Dar asta era greul: ce spusese dincolo trebuia să întoarcă aici. La urma urmei, vorbele, gândea conul Tase, sunt ca și mânușile: le poți întrebuița și pe dos dacă nu ți-e de ce-or zice alții.

Se potrivi bine în redingotă:

— Așadar, iubiții mei prieteni, un lucru mai am să vă spun, și anume: drept semn al buletinelor noastre de vot, drept semn al biruinței noastre am ales *Steaua*. Cu ea să țineți, cu steaua cea bună, care veghează mereu, strălucitoare, deasupra partidului nostru; cu *Steaua* să țineți, căci fiecare dintre noi, o știți, avem câte o stea, care ne adumbrește din înalt cu raza ei cea norocoasă; cu *Steaua* să țineți, căci atunci când dânsa apare, cerul rămâne senin, norii se duc. De *steaua* noastră să vă călăuziți, dar, fraților, cum magii s-au călăuzit de *steaua* tainică ce i-a dus la ieslele în care se născuse Mântuitorul! Și nu uitați că, pe câtă vreme noi pășim pe urma unei raze de lumină,

potrivnicii noștri și-au luat ca semn al lor Crucea! Crucea, semnul ce se pune pe casele de vânzare, de vânzare, ca și sufletul lor. Crucea, semnul cu care se înfierează spatele celor nemernici. Crucea, crucea roșie, care acoperă pe cei istoviți și răniți în lupte; crucea, semnul care amintește de tăcerea, de muțenia cimitirelor! Puneți-le dar cruce și lăsați-i.

Cu mâna întinsă, cu privirea grozavă, conul Tase încheie cu glas răsunător:

— Morții cu morții, domnilor, viii cu viii!

Din volumul
DIN LUMEA CELOR
CARE NU CUVÂNTĂ
(1910)

*Am scris aceste schițe
să le citesc*

*RODICĂI,
Cea mai iubită GĂZĂ
din lumea găzelor mele.*

CÂT UN FIR DE NEGHINĂ

„Nu trebuie să fii cât un munte de mare ca să poți judeca. Ci de-ai fi cât o neghină, ori cât un fir de colb, dacă ai în căpușorul tău scânteia dumnezeiască ce cuprinde lumea, ți-i de ajuns: știi ce ești, de unde vii și-ncotro trebuie să te îndrepti.“ Gândirea aceasta i-o spusese gănganiei o furnică. Și spusa muncitoarei îi intrase atunci pe o ureche și-i ieșise pe alta. De-abia văzuse de câteva zile lumina soarelui, pământul, florile! În iarbă i-au părut toate un rai; dar când a întins aripioarele și-a zburat, mirându-se că poate să străbată aerul, când apoi a căzut istovită de oboseală, pe-o frunză, atunci întâiași dată a cunoscut greul. Și spusele furnicii i-au venit în minte... Ce era? O gănganie mică, fără strălucire, rotundă, ca o sămânță. De unde venea? Din iarbă; ținea minte că se trezise sub o *rochița-rândunicii*. Dar încotro avea să se îndrepte? Ei, asta era greul!

S-a coborât de pe frunză și-a purces să caute din nou furnica. A umblat înapoi, încolo, — furnica nicăieri. Altele a întâlnit, dar grăbite. Furnicile nu prea stau de vorbă. A mers mult și bine; altă gândire n-a mai auzit. „Înțelepciunea e rară“, se gândea biata gănganie. Și acesta a fost al doilea necaz al ei. E greu începutul! Într-o zi o prinse ploaia; din nebăgare de seamă, căzu într-un șivoi. De-abia scăpă, pe-un pai. Iar altă dată, ce spaimă, Doamne! stătu o clipă, fără suflare, sub talpa cizmei grădinarului. Avusese noroc de-o pietricică ce lăsase lângă dânsa un gol. De ce-ți atârână viața în ziua de azi! Dar trebuia să se păzească cu tot dinadinsul. Trai e acela când ești nevoit să-l cumpănești în fiecare clipă? Umbla numai pe dibuitele: cercetând, ocolind, ispitind. Colo e apă, dincolo oameni, mai la o parte un cărucior cu copii. „La ce m-a lăsat Dumnezeu dacă n-am părțica mea

de pământ? se întreba gândania. Unde să mă așez ca să rămân liniștită?“ Atunci în față i se ridică deodată casa, locuința stăpânului grădinii. „Sus, acolo, trebuie să fie bine... dar e prea înalt.“ Să se ridice cu cumpătare. Întâi zbură pe vârful unei gherghine; de acolo, pe-un copăcel, pe-un călin; pe urmă, pe iedera dimprejurul balconului. În sfârșit, iat-o: a ajuns. S-a așezat pe marginea streșinii. Uf! Cum arde tabla. Soarele o dogorește, un chin! Vasăzică, și aici, iad. Și gândul o munci iar: Ce rost avea pe lume?... Toate celelalte vietăți păreau că au o chemare. Și fluturul? Cum de nu. Dar fluturul e încântarea ochilor, floare zburătoare, o picurare vie din curcubeu. Furnica își face casă, agonisește, trăiesc mii la un loc; furnica, dacă ar fi de o sută de ori mai mare, i-ar fi destulă mintea pe care o are acum, în vreme ce atâtea dobitoace, mari cât munții, dacă ar fi de o sută de ori mai mici, nu le-ar ajunge mintea pe care o au cum sunt. Albina... toate, toate. Și ea? Seama ei pe lume?...

În clipa aceea găza prinse cu ochisorii o semene a ei zburând pe sus, căutând poate un loc de scăpare ca și dânsa. Dar nici n-apucă bine să se uite la ea, când, ca o săgeată, o rândunică se repezi din cuibul de sub streășină și prinse din zbor tovarășa de suferință. Peste o clipă se auziră țipătele de bucurie ale puișorilor cărora rândunica le aducea hrană. Și gândania, biata, își dete seama: „Vezi, asta e soarta noastră: să hrănim păsările, care au ce căuta pe lume!“...

... Gâza întinse aripioarele, se lăsă în gol, pluti puțin; apoi săgeată străbătu din nou aerul. Se auzi o pâlpare de aripi. Și, îndată, puișorii primeau, gălăgioși, pe mama bună ce le aducea iar hrană.

GÂNDĂCELUL

Cum venise pe lume, nici el nu-și dădea seama. S-a trezit ca dintr-un somn și parcă era de când pământul. Nu simțise nici durere, nici bucurie. Și mult își muncise gândul cum răsărise, și-al cui era? Mic cât un fir de linte, mișca piciorușele fragede și ocolea, de pe margini, frunzișoara care-l adăpostise. Într-o zi încercă o pornire lăuntrică: ieși de sub umbra răcoroasă și dădu buzna afară, în ploaia de lumină. Atunci rămase pe loc, orbit de atâta strălucire. Încetul cu încetul îi veni inima la loc și îndrăzni: deschise ochișorii mai mult, mai tare, mai mari, îi deschise în sfârșit bine-bine și privi în sus. Se făcuse parcă mai mititel decât fusese. Cu câtă strălucire, ce adânc și albastru se dezvelea cerul! Și ce minune! cu ochișorii lui mărunți, cât niște fire de colb, îl cuprindea întreg. Și ce întunecime, câtă umezeală sub frunzișoara lui. Ce căutase dânsul acolo? Iar din mijlocul tăriei albastre, un bulgăre de aur aprins arunca văpăi.

Tresări. Era el altul? Piciorușele nu mai erau ale lui de scânteiau așa? Și mai era îmbrăcat în aur! Căci și trupușorul lui, pe care și-l vedea pentru întâia oară, scânteia. Nu cumva era o fărâmiță căzută de acolo, de sus, o fărâmiță de lumină închegată, rătăcită pe pământ? Și, ca o adevărire, pe țărâna neagră trupul aruncă o lumină dulce. Ce se mai întreba! Fără îndoială, de acolo căzuse, acolo trebuia să se întoarcă. Dar ce depărtare. Și cum să ajungă? Privi în sus; și atunci, deasupra căpușorului, zări lujerul unui crin ce se ridica așa de înalt, că parcă floarea din vârf își deschidea paharul chiar dedesubtul bulgărului de aur, să-i culeagă razele.

În mîntea lui își înjgheabă planul. Să se suie pe lujer în sus, să meargă, să meargă și să meargă până în vârf; și de acolo, la bulgărul

de aur, din care credea că se desfăcuse: o săritură, — sau o vedea el ce-o face.

Atunci se mișcă din nou, și după ce trecu peste un grăunte de piatră cât un munte și coborî dincolo, se trezi la rădăcina crinului. Se odihni o clipă, apoi la drum, băiete! Mai întâi se rostogoli de pe tulpina lucie de câteva ori în țărână. Văzând asta, se ridică pe piciorușele dinapoi și, fără să știe pentru ce, cu cele dinainte își făcu, moșnegește, cruce. Pe urmă încercă din nou și văzu că poate. Luciu i se păruse lujerul crinului, și când colo avea atâtea adâncituri, atâtea ridicături: văi, dealuri. Dar ce mireasmă se revărsa de sus!...

Și-a mers voinicul, a mers. Mult să fi mers. Se uită în jos și-l prinse amețea. Privi în sus și se cutremură. Ce, nu făcuse nici un sfert din sfertul drumului! Puterile îi cam slăbiseră, dar nu se lăsa. Încă vreo câțiva pași, și ici, deasupra, parcă se întruchipa o frunzișoară lătăreață, ca o prispă. Acolo o să se odihnească. Și iar purcese la drum; și umblă, și umblă, băiete; de-abia ajunse. Iar când a poposit, ud de sudoare, că părea o picătură de rouă, bulgărele de aur scăpătase de amiază. Și voinicul privi iar în sus. Privea în sus și nu-și credea ochilor: zile, săptămâni, luni avea de umblat. Și cât era de hotărât și de vânjos drumețul, nu-și putu opri un oftat:

— Uf! că mult mai am de suit, Doamne!

SĂRĂCUȚUL!...

S-a iscat un vârtej ca din senin. S-a înșurubat în pământ, apoi a pornit-o, tehui, peste câmp, curți și livezi, luând cu el tot ce găsea mai ușor în cale. Și dacă de pe jos fura flori, pene și hârtii, de pe-o ramură luă un cărăbuș, un cărăbuș mititel, castaniu, cu aripile fragede, cu ochișorii ca două neghinițe. Cărăbuș de primăvară. Când l-a luat vârtejul pe sus, și-a strâns și el piciorușele și a văzut că poate zbura fără să dea din aripi.

Vârtejul și-a făcut gustul, și-n mijlocul unui drum de țară, lângă o curte, s-a întepenit o clipă ca un sfredel, apoi, s-a topit deodată, lăsând tot ce luase, baltă, la pământ. Când s-a trezit, privi împrejur: un drum prăfuit. Și din capătul drumului, țanțoș, cu pieptul în platoșă, cu pintenii arcuiți, venea un cocoș. „Ia! Scap de unul și dau peste altul, își zise cărăbușul; ăsta mă-nghite!“ Cocoșul s-a apropiat, s-a uitat cu un ochi la cărăbuș și a trecut mândru înainte. „Am scăpat!“ gândi cu bucurie cărăbușul, și se întoarse să privească după cocoș. Atunci începeni de spaimă. Din celălalt capăt al drumului sosea un curcan. Cărăbușul se făcu mai mic decât era, ținându-și sufletul: „Acuma chiar c-am pățit-o!“ Când ajunse curcanul în dreptul cocoșului, se înroți, își roși mărgелеle și își dădu capul peste spate; iar cocoșul scoase pieptul și mai în afară, se înalță în picioare și forfecă aripile de câteva ori în pământ: își dădeau binețe. Cocoșul s-a dus, curcanul se feri parcă să nu calce cărăbușul când îl ajunse, și acesta, bietul, răsuflă: „Bine c-am avut noroc!“ Dar deodată, de după un gard, sări, mare, cu coada rotundă cât soarele la răsărit, un păun. Pasărea se legănă o clipă, apoi își strânse coada și zbură în drum. „De ăsta nu mai scap!“ crezu cărăbușul. Păunul s-a apropiat, l-a răsturnat cu ciocul pe spate, apoi

iar l-a întors cum îl găsisese și, lăsându-l, își văzu de drum. Cărăbușului nu-i venea să-și creadă ochilor că mai e în viață. Dar uite: colo e drumul, sub el hârtia, pe dreapta gardul,— trăiește. Ia să zboare acuma, cât putea mai repede, de-acolo, pe vreo creangă de copac. Să-și încerce aripile. Și le desfăcu. În clipa aceea un pui de sturz, mai mărișor ceva decât o nucă, zbură spre el. „Ei! De așa păsări mici, mai de seama mea, mi-i drag și mie“, gândi cărăbușul, pregătindu-se chiar să dea sturzului „ziua-bună“. Dar sturzul se lăsă lângă bucățica de hârtie, deschise pliscul, apucă, cu lăcomie, cărăbușul și: hap! hap! mai să se înece, îl înghiți.

Sărăcuțul cărăbuș!

De pe gard, o vrabie, care văzuse multe în viața ei, își așezase puișorii în rând, să privească, de cum zărise cărăbușul jos. Și acum își lua zborul într-alt loc, strigându-și după dânsa odraslele care duceau în minte o învățătură mai mult.

CĂLĂTOARE!...

E călătoare! A ieșit din mușuroi furnica și-a pornit, cum face în fiecare dimineată, a pornit să vadă lumea... Ea știa că ochii duc și mintea întoarce; că, văzând multe, știi destule și ai de unde da și la alții. Și ce fericire să călătorești dimineăta, în revărsatul zorilor, când iarba e proaspătă sub rouă, aerul jilav de răcoare, și când pe cer se prelinge lumina ca o undă de aur. Și apoi dimineăta privești altfel lumea, altfel o judeci; gândurile nu-ți sunt spulberate, ci se limpezesc, tihnite, din prisos. De aceea furnica se scoală cu noaptea în cap și pornește la drum.

În dimineăta aceasta a luat-o spre răsărit. Încântată de frumusețea soarelui, care se privea prin mănunchiurile lui de raze, totuși avu puterea să se gândească, drumeăta, că, privind și minunându-se numai, nu câștiga nimic. De aceea, îndată ce dădu, prin miriște, de cizma unui vânător, își și puse în gând să cerceteze, să cunoască mai bine fapta omenească în apucăturile ei. Îndrăzneată și destoinică, se ridică pe călcâiul pe care câteva fire de nisip se prinseseră, apoi, cu iscusință, o luă încet pe cusătura carâmbului, în sus. Călătorea își dete toată silința să se urce mai repede pe cizmă, căci vederea ei îi amintea, cu groază, priveliștea pe care cizma unui alt vânător i-o dăduse într-o zi: trei tovarășe din furnicar strivite, dintr-o dată, sub talpa grea a omului. „Ciudat, gândi furnica în sine, s-ar zice că numai pentru ca să facă rău își învelesc oamenii picioarele în pielea groasă a încălțămintelor.“ Și tot gândind astfel, furnica ajunsese la pânza îmbâcsită de praf a pantalonilor vânătorului. Îi sui și pe aceștia, în zigzag, și, când dădu de cel dintâi buzunar al surtucului, se opri. Să se coboare, să nu se coboare-n el? Din cele ce învățase dintr-atâtea călătorii, și de la alții, știa că pe oameni, mai ales, cu greu îi poți

cunoaște pe dinafară. Iar în buzunarul unui om, îi povestise o bunică a ei că picase odată peste un pumn de ouă furate dintr-un furnicar; bunica dăduse de veste numaidecât, întreg neamul furnicesc venise și, în vreme ce drumețul dormea în iarbă, cât ai clipi, cărăbăniră toate ouăle, ca pe-o pradă de război. Așa, furnica își luă inima în dinți și, ușoară, se coborî în buzunar. Scotoci încolo și-ncoace; într-un colț dădu peste câțiva bani de aramă. Îi pipăi, îi mirosi – întrebuițare nu le putu găsi! „Ce-o fi făcând oamenii cu lucruri care, după cât se vede, nu le aduc nici un folos?” judecă ea. Porni mai departe. Mai în sus, alt buzunar. Hai și-acolo! De-abia se coborî însă, și, repede, căută să fugă înapoi. Buzunarul, îmbâcsit cu foi de tutun, o ameteșe. „Jată ce fel de buruieni știu culege oamenii!” își zise, dezgustată, furnica. N-avea noroc! O luă mai sus; se urcă până după gâtul vânătorului. Acesta ridică tocmai atunci mâna. Ispititoare, veni, sprintenă, pe mânăcă, până lângă pumnul încheștat pe gâtul unei puști. Și cum căta ce anume vrea să facă omul cu lucrul cela ce-l ținea în mâini, cât ai clipi din ochi, prinse drept înainte zborul unei prepelițe. În vremea aceasta, o bubuitură groaznică răsună și-un nor de fum învălui furnica în ceață, în mirosul lui pipărat și acru. Vânătorul alergă și, mai dincolo, ridică prepelița moartă și-o puse în tolbă. Furnica, îngrozită, o luă la fugă pe mânăcă în sus, apoi, de cealaltă parte pe care se urcase, se coborî pe haină. Ca să ajungă jos, trebuia să treacă peste tolbă. Pășii iute peste geanta de la șoldul vânătorului și, la marginea ei, îi veni sufletul la loc. Tocmai atunci ochii furnicii zăriră o bucățică de pâine ce rămăsese prinsă în rețea. Oricât era de grăbită, lucrul găsit știa că nu se lasă-n drum; mai ales merindele. „Bine că m-am ales măcar cu ceva”, își spuse în gând și se grăbi să culeagă fărâmitura. Dar cum o apucă, îndată o și lăasă la loc: fărâmitura era udă de sângele păsării. „Brrr! Vasăzică, ăsta e omul!” gândi furnica; și repede-repede-repede o luă pe cizmă în jos. Se coborî pe un fir de iarbă și își scaldă, cu mulțumire, trupul într-o picătură de rouă.

MUSCULIȚA

În odaie e tăcere. Prin fereastra deschisă soarele scoate scipiri din sticlăria de pe poliți. În fața iconostasului clipește candela. Pe masa din mijloc stă deschis, uitat acolo de către copiii sfinției-sale, un ceaslov vechi, scorojit și unsuros. O musculiță, cât o gămălie, strălucitoare ca un licurici, intră bâzâind, să caute ceva dulce de gustat. Zboară încolo și-ncoace. Se uită prin străchini, se așează pe marginea unui pahar, se plimbă pe la icoane, ca și cum s-ar închina, ba intră până și-n potcapul cel nou, pe care plodurile îl așezaseră pe pat cu fundul în jos și-l prefăcuseră într-un cuiar de ouă roșii, căci e Paștele. Nimic...

În sfârșit, dă Dumnezeu și ajunge și la măsuță, drept deasupra ceaslovului. Se lasă ușoară, zbârnâind mulțumită, pe foaia unsuroasă, pe ale căreia colțuri de sus picăturile de ceară stau ca niște peceti. E doar obișnuită cu cărțile bisericești; nu o dată ieșise sătulă din biserică de peste drum. E atâta hrană pe foile îngroșate parcă de urmele degetelor tăvălite prin grâul dulce al colivelor. Iar aici, pe o margine, a dat tocmai peste ce căuta: o pată, zaharisită proaspăt, arăta că degetelul ce-și lăsase urma avusese grijă să se înmoaie dintru-ntâi în dulceață. Musculița se pune pe ospătat; prăpădenie de lacomă ce-i! Numai din când în când prinde, cu ochișorul, roșul slovei mari din susul foii, un S frumos, încondeiat cu măiestrie, ca și cum ar fi fost țesut la începutul rândului: „*Slavă ție*“. Atunci își aduse aminte cum necăjise mai zilele trecute, la o liturghie, pe-un dascăl, căruia îi rămaseră pe barbă, lângă buze, un fir de grâu uns cu miere. Până ce n-a gustat din miere, nu s-a lăsat; dar bietului om i-a ieșit sufletul alungând-o.

Acum s-a săturat; se suie binișor până-n mijlocul slovei roșii, care o atrage. Își scutură aripioarele, își întinde piciorușele de dinapoi și

le freacă unul de altul, ca și cum ar ascuți două cuțite; apoi, leneșă, ațipește.

În clipa aceasta ușa se deschide dintr-o dată. Sfinția-sa, Popa Gheorghe, intră supărat, aprins la față, răsuflând din greu. A făcut slujba, la biserică, s-a abătut pe la Petru bacalul, așa, în trecut, a luat un pelinaș și s-a întors acasă. Și poftim ce găsește: preoteasa nicăieri, — dusă prin vecini; copiii la hoinărit, după ce spărseseră mai întâi toate învelitoarele gavanoaselor cu dulceți de pe fereastra din sală.

— Poftim!... ei poftim! strigă părintele înfuriat. Apoi își aruncă ochii pe masă și se supără și mai rău. Până și cărțile mi le-au vrăfuit!

Repede, cu o mișcare iute, sfinția-sa închide ceaslovul și-l aruncă, la loc, în dulap.

Iar în mijlocul slovei roșii, musculița, strivită, se făcu una cu hârtia tocmai în clipa când, mai adormită, izbutise să-și statornicească în căpușorul ei un gând: „Ce bine e să trăiești și să mori sătulă!“

CÂNTĂREȚUL

E de neam! Între toate lighioanele lumii, gândește el, nu era alta care să aibă strămoși mai aleși și mai de viță. Pământul era o nimica toată, un boț de humă ce orbecăia fără de nici un căpătâi prin văzduh, când neamul lor greieresc își ridica osanale lui însuși, sub frunzele uriașe din care astăzi nici măcar urme n-au rămas. Ei biruiseră vremea, dăinuiau stăpâni în lung și-n lat, ca și pe atunci. Chiar un străbunic al lui, cu mii de ani înainte, fusese cântăreț în cuptorul brutăriei lui Por-împărat. Și astea nu erau vorbe de ici, de acolo, ci le povesteau bătrânii în toate mințile lor, și ei, firește, de la alți bătrâni pricepuți le auziseră. Căci, doar așa rămân poveștile pe lume.

Toate gândurile acestea năvăliseră greierului în cap într-o seară, când nu putea ațipi din pricina unei privighetori care-i împuiase capul cu cântecele ei, de sus, din copacul sub care dânsul se odihnea. „Mă rog, n-aș putea-o vedea și eu pe dihania asta? Ce neam așa de obraznic să fie?“ se întrebă greierul. Și cum numai de întreat se putea întreba singur, ca să afle și-un răspuns, își puse în minte să iscodească pe o lăcustă, deși numai la gândul că avea să vorbească unei obrăznicături care îndrăznise să se întreată din sărit cu el îl apucau furiile. O căută totuși și n-o găsi. „Firește, gândi greierul, lăcustă și să stea acasă, dracul a mai văzut?!“ Și cum luna se ascunsese într-un nor, rugă pe un licurici să-i lumineze calea. Și, așa, se întoarse.

Toată noptica nu închise ochii. Privighetoarea își făcuse de cap. Îl mai mângâie însă pe greier iubirea și laudele pe care o mulțime de *vaca-Domnului* – gângăniile cele roșii stropite cu negru – i-o arătau. Lasă că-l căinau că nu putuse dormi, dar din semnele lor greierul înțelese că și ele erau mirate de îndrăzneala unei păsări venetice care

turbura liniștea băștinașilor de neam. Greierului i se umfla inima în piept de mândrie și, în zori de zi, li se închină cu plecăciune, poftindu-le în juru-i, să-l asculte. Și, cu toată oboseala, greierul le cântă, în cinstea lor, un imn al dimineții. Iar vacile-Domnului îl rugau să nu mai contenească, fiindcă ele altceva n-au de făcut decât să-l asculte.

Și le-a cântat greierul până ce soarele s-a ridicat de câteva sulite pe cer. Iar încălzindu-se grozav, cântărețul se rugă de iertare, să ațipească puțin. Și se adăposti sub frunza unei rochița-rândunicii. Iar vacile-Domnului se sfătuiră, se ridicară pe firicelele de iarbă dimprejurul culcușului cinstului cântăreț și, legănându-se ușor, începură să-i facă vânt, să doarmă în răcoare, cum se și cuvenea unui mândru crai ce era.

HOINAR

O clipă țin noaptea, cât țin nopțile de vară, când întunericul e numai o strângere de aripi a luminii. Și totuși, îndată ce se trezi, fluturul, în răcoarea umedă a dimineții, i se păru că dormise de când lumea; de aceea zise în sine, bănuind:

„Ce Dumnezeu răsare soarele atât de târziu!“

Dar ca și cum Dumnezeu i-ar fi făcut pe voie, deodată se răsfiră din înalt mănunchiul strălucitor al razelor de soare, și peste câmpie năvăli un văl de aur. Fluturul își pâlpoi de câteva ori aripile și, din vârful galben al tulpinii de *lumânărică*, unde poposise de cu seară, își luă, zglobiu, zborul. Fiindcă nu fusese de mult pe la târg, o luă într-acolo.

Curând zări o grădină cu fel de fel de flori. Trecu pârleazul și, mehenghi, se furișă întâi pe la ferestrele casei. Perdelele erau încă lăsate. Ce să vadă? Nimic! În schimb, de jur împrejurul privazurilor, cununi de *zorele* se împleteau, cu florile deschise, fragede, liliachii bătând în albastru, sinilii bătând în roz, acoperite de rouă ca de niște nestemate. „Fragede flori“, gândi fluturașul și, bătându-și aripile albastre stropite cu aur, le sărută pe rând. „Aici o să stau astăzi pe vremea arșiței“, gândea ștregarul. Dar tot privind la ele, găsi zorelelor o scădere; prea își schimbau fața; dimineața într-un fel, la amiază într-alt fel, iar seara se-nchideau morocănoase. „Nu-s statornice“, adăugă craiul și plecă mai departe. Cum zbura, așa, deasupra straturilor, mirosul *rozetei* îi umezi sufletul. Repede se coborî de se așeză pe o tulpină de rozetă. Și cum rămăsese pierdut, răsuflând mireasma îmbătătoare, se gândea: „Nu e floare mai fermecătoare ca rozeta, degeaba! În mireasma ei să mori, și mori fericit.“ Gândind astfel, privi mai bine tulpina florii. Cine-l pusese! Măhnit, își mai schimbă din

părerii: „Într-adevăr, îmbătător miros, dar de ce oare firea nu îmbină niciodată toate însușirile la un loc? Poftim, privește, cine împrăstie o asemenea mireasmă! Ce flori mărunțele, pipernicite, aproape verzi, ca și frunzele.“ Și fiindcă în clipa aceea veni până la el adierea unor *crini*, urmă: „Ce are a face rozeta cu crinii, cu crinii albi ca spuma laptelui!“ Fără să stea în cumpână, își făcu vânt spre lujerul înalt, subțire și mândru al unui crin întârziat. Așezându-se în potirul parfumat, alb ca zăpada, berbantul își destinse aripile puțin, să se odihnească, dar băgă de seamă că se umpluse de praful galben al florii și se necăji: „Foarte mulțumesc de gazdă, dacă e vorba să ies mânjit!... Și unde mai pui că aici stai ca într-o mănăstire.“ Se înalță în aer. Se încălzise grozav. „Parcă e mai cald ca la câmp“, gândi sprintarul. În vremea aceasta ochii lui zăriră, așa, ca o șuviță de sânge. Era un strat de *garioafe*. „Hai într-acolo“; întinse aripile, lovi de câteva ori aerul și se lăsă, ușor ca un fulg, deasupra unei garioafe bătute, creață și îmbălsămată. „Uite-o floare care nu-i năzuroasă, își zise; o găsești pretutindeni; și, cu toate astea, ar avea dreptul să fie mândră cu fața ei îmbujorată. Da, garioafa într-adevăr mi-i dragă.“ Și stătea, hoinarul, tolănit pe frunzișoarele moi, ca un pașă, când parcă îl ameți ceva. „Ce să fie? A! mirosul garioafei. Uite asta, cugetă craiul, asta nu-mi place la garioafă. Nu putea, adică, să aibă un miros al ei, numai al ei? Trebuia să împrumute mirosul pipărat de cuișoare? Pfui!“ Zglobiu, își văzu de drum, aiurea, strănutând... Și ziua trecea, și rătăcitorul zbură mereu, mereu, fără astâmpăr. „Uite colo un lăvicier de *nu-mă-uita*. Fiindcă-s albastre ca și mine, s-or fi crezând, mă rog, lucru mare“, atingându-le, disprețuitor, cu vârful aripii, le lăsă în urmă. Ce mai straturi de *ochiul-boului*! „Sunt prea din topor, băgă de seamă curtezanul. Ce e floare trebuie să aibă ceva care să o înrudească de aproape cu cerul, cu aerul... sau cu mine.“ Îngâmfat, se împiedică de o *guralului*: „*Mersi*, de-alde dumneata găsesc și-n câmp, la țară.“ „Ei, cu *micșunica* se schimbă vorba, adeveri șiretul, asta, da.“ Și se lăsă, elegant, în roate, deasupra florii cuminți. Își strânse aripile una, își răsuci mustața, făcu ochii mici; *micșunica* rămase liniștită; gazdă bună, dar

nu sprintară. Flăcăul se necăji: „Ho, băbătie, prea te crezi! Eu n-am venit să dorm.“ Și fugi râzând. *Mărgăritărelele* nu le putea suferi, zbură pe deasupra lor, numai să le facă în necaz; întrucât privește *barba-împăratului*, îi venea rău numai când se gândea la numele ei... Ziua trecea, soarele scăpăta; se mai răcorise. O luă înspre *gherghine*. Coccoțate sus, pe tulpinile lor, gherghinele îl priveau nepricepute. „Înalte și proaste, zise pierde-vară și, înălțându-se sus, căută cu ochii *trandafirii*. Îi zări. Se coborî încet, curtenitor, se închină în fața fiecăruia. „Flori de paradis, flori măiestre, flori...“, dar cum se întorcea, în dreapta și-n stânga, complimentând, aripa i se zgârie de-un ghimpe. Craidonul o șterse repede, fără să se mai uite înapoi... Trecu pe lângă lalele fără să le privească; dar în drum făcu cu ochiul *rochiții-râdnicii*, o veche prietenă, și spuse o vorbă proastă unui *stânjenei* scuturat, îmbătrânit, ce i se ținea în cale. *Zarnacadelelor* le rămăseseră doar tulpinile; *liliacului*, frunzele. Mai departe, mai departe. Din zbor fură o sărutare unei *cicori*, rătăcită pe acolo cine știe cum. Și cicoarea îi aduse aminte de câmp. „Tot mai frumos e câmpul... Dar nu-i vorbă, și-n grădină!...“ Și parcă departe, într-un colț, zări o floare învoaltă, necunoscută. Grăbi, dar, deodată, începu să orbecăiască. Nici nu băgase de seamă că se întunecase. Nu mai vedea nimic. Îl apucase noaptea în drum. Neputând să mai zboare, se lăsă, la întâmplare, pe un spin uscat, să aștepte zorii, suspinând nemulțumit: „Ce Dumnezeu se-nnoptează așa devreme!...“

ÎN CURTEA MEA

Curtea mea e la țară, pe malul unei ape. De jur împrejurul curții se încinge un gard de cătină, iar pe cătina în care vrăbiile stau împănate ca albinele în roi, se țese, de cu primăvară până-n toamnă, tulpina de *rochița-rândunicii*. Pe de margini, din loc în loc, ca la o azvârlitură de piatră unul de altul, se înalță plopi bătrâni, fuse uriașe pe care se deapănă vântul; pe vârfurile lor țin acoperământul, — cerul. Tufe de pomușoară și de agrise dau, înăuntrul curții, adăpost păsărilor mele.

Căci am păsări multe și felurite. De ici, din portița încununată cu iederă, hai să le privim. Ai auzit *cucurigul*? Răsare soarele. Cocoșul acela negru e ceasornicul curții mele. Iată-l pe culme, țațoș, cu pin-tenii arcuiți, cu platoșa penelor oțelii, gata ca de luptă. Parcă vrea să-și arate bărbăția cârdului celuia de claponi din fața lui, — găini care nu se ouă, ale căror pene lungi și moi îi prefac într-un fel de sălcii plângătoare printre păsări.

A, uite-o, harnica ogrăzii! Repede-repede, sfârâindu-i piciorușele în ghetele galbene pe nisip de iute ce aleargă, cu bonețică albă tivită cu arnici, de gospodină, pe cap, cu cercelușii de mărgcean la ureche, strânsă în fusta ei cu picățele, bibilica — picherea — aleargă dintr-un colț într-altul, să puie toate la locul lor. Numai să-i auzi gurița când vreo leneșă se întrece mai mult cu dedeochiul somnului!

Albe, linse, sau zburlite ca de vânt, legănându-se, sâsâind, îndemnând la tăcere, le vezi? cârdul de găște se însiră, una după alta, ca și când cea din capăt ar fi înghițit un mosor de sfoară al căreia capăt l-ar fi hăpăit, pe rând, toate celelalte.

Dincolo, lângă teuca de apă, sunt rațele; parcă-s totdeauna văduve, așa-s de ursuze. Mișcând mereu din ciotul cozii, la dreapta și la stânga,

ca și când dânsa le-ar îndemna și îndrepta trupul încotro s-apuce, știu numai să-și desfacă lopățelele pliscului, să se linciurească-n apă.

Dar bate soarele tare. Pune-ți mâna la ochi, să poți privi mai bine.

Colo, sub tufișul cela de agrişe, sunt cloștile. Înfoiate, gata să sară în capul oricui s-ar apropia, ele scurmă mereu, ca și când ar căuta o comoară. Își hrănesc puișorii. Gâgâlicii! boțuri de aur, cu două picături de rubin drept ochi. Uite-i cum se frământă, cum se strâng, roi, și se desfac pe urmă, cum se ciupest de la un viermișor. Unul a sărit pe spatele mamei și, cu piciorușele lui subțiri și fragede ca paiul, i se cocoată după gât. De acolo urmărește cu ochișorii lui vioi ce fac ceilalți; prinde clipa, sare și apucă viermișorul. Apoi, fugind sub aripa caldă și ocrotitoare a cloștii, ospătează. Ceilalți rămân locului prostiți, sărăcuții! până ce zăresc o altă pradă.

Dar ce-i? Găinile se strâng să privească iscoditoare. Doi cocoși tineri s-au apucat la luptă. Penele zbor ca luate de vânt. Stai puțin și-o să vezi! Grămăticul curții mele e doar curcanul! Iată-l: i-a și zărit. Uite-l cum se repede, cum se pune mijlocitor între ei, cum îi desparte; pe cel mai vajnic îl ciupește și-l urmărește până în celălalt colț al curții. Iar dacă a făcut pace, e și dreptul lui; se-nrotește, își atârnă șiragurile de hurmuz și mărgele la gât și, ca un drept judecător ce este, primește închinăciunile tuturor.

Numai fantele, craiul curții mele, privește-l, nici nu vrea să se uite la el. Tot necazul lui e că grămăticul își poate înroți la fel coada.

Auzi un lătrăt? E Dudaș, Dudașache, dulăul, păzitorul. Acuma cercetează gardul dacă n-are vreo gaură prin care să se poată strecura lighioanele înăuntrul curții. Când găsește o deschizătură, se oprește și latră, — dă de veste.

Aha! Vezi? S-au oprit toate păsările, cu capul întors spre cer. Gâgâlicii de aur au năvălit sub aripile cloștilor, să se ascundă. O săgeată străbate prin aer. E un vultan. N-avea nici o grijă! Grămăticul l-a zărit cel dintâi. Și-a strâns mugurul nasului, și-a scos gușa în afară și-l urmărește cu ochii, să sară. Gluguiind, parcă-i zice: „Poftim, dacă-ți

dă mâna!“ Dar vultanul e priceput; știe cu cine are de-a face. Un ocol, și se șterge prin zare, să caute aiurea o pradă mai puțin păzită.

Și-n urma lui păsările își văd de hrană, găgâlicii răsar iarăși la lumină, și liniștea și pacea se lasă peste curtea mea.

Hai de ne-om duce și noi!

DUPĂ ASEMĂNAREA LOR!

Făcuse Dumnezeu aproape toate lighioanele pământului. Îi rămăsesse de înviețuit numai câteva. Pe acestea se hotărî să le plăsmuiască după sfatul celorlalte. Astfel putea să cunoască și inima și mintea acelor cărora le dăduse suflet mai dinainte.

Așa, după povața leului, care vroia să știrbească din măreția tigrlui, făcu mîța; după gustul raței, zuliară pe lebădă, făptui gâsca; după placul elefantului, ironist, născu șoarecele. Ascultă chiar pe măgar, care-l rugase că, decît ar mai face un dobitoc pe lume, mai bine i-ar lungi lui urechile, doar-doar o putea prinde un sunet mai armonios.

Dumnezeu știa că fiecare din vietățile aceste își vor avea pe pământ menirea lor; că, cu cât vor fi mai multe, cu atît se vor înlesni mai bine una pe alta; că nici urechea măgarului n-o să prindă nota privighetoarei, după cum nici mărimea elefantului n-o să poată batjocori micimea șoarecelui.

De aceea Atotputernicul se plimba pe pământ, întrebând și ascultând în dreapta și în stînga. Într-un rînd, odihnindu-se pe o piatră, se gîndea cum să mai dea o viețuitoare aerului. Și cum căta cu ochii primprejur, iată că vede: sub o frunză, o broască; o albină și-un fluture pe câte o floare; și-n mijlocul unei mreje, țesute între două cren-gi, un păianjen.

Dumnezeu zâmbi, le chemă la el și le spuse:

— Ascultați, vietăților, vreau să vă dau pe ziua de astăzi încă o tovarășă. Doresc să aud povața voastră — cum și ce înfățișare să-i alcătuiesc. Mergeți de vă sfătuiți dintru-ntâi între voi și veniți cu lucrul gata.

Cele patru viețuitoare se traseră mai la o parte, în sfat.

— Bine, dragilor, se umflă broasca, nu-i ajunge preasfântului că ne are pe noi? O să lase atâtea ființe pe pământ, că nu ne-o ajunge cu ce ne hrăni. Ia să-i croim noi o dihanie cum n-a mai văzut nimeni, doar l-om sătura.

Și şu-șu-șu, şu-șu-șu, se sfătuiră! Apoi, câteșipatru, veniră în fața Domnului.

— Ei? le întrebă Dumnezeu. Tu, broasco, ce sfat îmi dai?

— Înalt-preasfinte, zise broasca, priviți-mi ochii și faceți-i noii viețuitoare la fel.

— Bun! Dar tu, fluture?

— Priviți-mi trupul.

— Bun! Dar tu, albină?

— Priviți-mi aripile.

— Bun! Dar tu, păianjene?

— Priviți-mi picioarele.

— Bun! Foarte bine! răspunse Dumnezeu și zâmbi: ochi de broască, trup de fluture, aripi de albină și picioare de păianjen! Iată lighioana pe care o doreau ele!

Dihăinile se uitară una la alta.

— Acum să-l vedem, zise albina, încet, broaștei.

Dar Dumnezeu blagoslovi în aer, apoi întinse palma. Și în mâna Domnului răsări, deodată, noua viețuitoare.

— Iată sora voastră. Vă place?

Cele patru sfătuitoare răspunseră, codindu-se:

— Dă... mărite Doamne!...

Și Dumnezeu înțelese că noua viețuitoare era într-adevăr frumoasă.

Tocmai în clipa aceasta uite și-o șopârlă. S-o întrebe și pe asta, se gândi Dumnezeu.

— Ei, tu, șopârlă, ce zici că-i mai lipsește ființei acestea ca să se desăvârșească sfatul celor patru tovarășe ale tale?

— Sprinteneala mea, Doamne, răspunse cu acreală șopârla.

— Fie! Du-te! porunci Dumnezeu făpturii celei noi care se ridicase pe vârful degetului său.

Și așa, din răutatea celor cinci viețuitoare, zbură, pentru întâia oară pe pământ, nebunatică și gingașa *libelulă*.

Dar ar fi nedrept să nu se știe că dintre toate viețuitoarele numai rândunica fusese mărinimoasă. Ea rugă pe Dumnezeu să dea viață unei rândunele mai chipeșe ca ea. Și Dumnezeu îi făcu hatârul: însufleți *lăstunul*. Dar pentru inima cea bună a rândunicii o lăsă tot pe dânsa mai frumoasă.

CIOC! CIOC! CIOC!

Și păsările se-nțeleg între ele. Dumneavoastră poate nu mă veți crede. Atâta pagubă! Dar eu știu multe asupra lucrului ăștia de la gaița mea, de la gaița mea care, fiindcă am învățat-o să vorbească omeneste, mi-a descoperit câteva taine ale graiului păsăresc. D-ta, spre pildă, auzi ciripind o rândunică, crezi că i-a venit, așa, un gust să facă gălăgie, în vreme ce dânsa dă povețe puișorilor ei: „Nu ieșiți la marginea cuibului!“ „Nu strigați când nu sunt eu cu voi!“ „Tst! pisi-ca!“ O vrabie ciripește pe gard. D-tale puțin îți pasă. Și ei, biata! i-a sărit inima din loc: „Uliul!“ În nopțile cu lună ascuți privighetoarea, — te încântă; ajungi să crezi că pentru tine își revarsă în gălgâiri ploaia de mărgăritare. Nici nu bănuiești că-și plânge numai dragostea ei.

Așa, mulțumită gaiței mele, am ascultat, deunăzi, o convorbire între un măcăleandru și-un scatiu. Să v-o spun.

„Cioc! cioc! cioc!“ se aude de departe. Măcăleandru zice:

— E ciocănitorea!

— Ciocănitorea, răspunse scatiul, ce-o fi ciocănind mereu?

— Caută veverița, îl desluși măcăleandru.

— Veverița? De ce?

— Urâți îmi sunteți voi, scatii, că nu știți nimic. Nu-i cunoști povestea? Să ți-o spun!

(Mărturisesc că vreo câteva ciripiri nu le-am înțeles, dar le-am ținut însă minte. Acasă i le-am spus gaiței, și gaița mi le-a tălmăcit. Așa vă pot spune întocmai, după zisele măcăleandrului, povestea ciocănitoreii:)

— Demult, m-ascuți, scatiule? Începu măcăleandru, demult tare, la-nceput, pe când oamenii erau puțini de tot, și poamele și mai puține,

veverița a dat, într-o bună zi, peste un pom ciudat, cu roadă rotundă, tare, dar cu miezul dulce și gustos. Dăduse, frate, peste alun. I-au plăcut alunele și, vezi, ființă prevăzătoare, să nu mai pățească cum o pățise când rosese o iarnă întreagă coaja copacilor, să se hrănească, ce i-a venit în gând? Să strângă alune! Și și-a umplut scorbura de cu toamnă. Tocmai se bucura că dăduse norocul peste dânsa, făcea planuri mari, să nu se miște toată iarna din căsuța ei, nici cu vârful botului să nu miroase vifornița, când, într-o bună dimineață, se zgârie la un picior într-o coajă. Caută,— coajă de alună! De unde? că ea nici nu se atinsese încă de merindele strănse. Cercetează: un sfert de alune mâncate! S-a mâhnit vererița, dar s-a și mâniat. S-a pus la pândă, să prindă pe hot. S-a ghemuit în fundul scorbirii, una cu copacul, și-a așteptat. Ce era? Ciocănitoarea, cum o vezi: sai ici, vără-te coala, dă de scorbura, în scorbura de alune, și, cum e iscusită, a înțeles ea că-n alune trebuie să fie ceva. Plisc are, slavă Domnului! Craț! iaca și miezul. Bun! Craț-craț-craț, s-a pus pe mâncat. Din ziua aceea venea în fiecă amiază să-și ia prânzul. În dimineața când o pândea vererița, a sosit tot așa zglobie, dar de-abia intră în scorbura, că vererița se repezi. Ciocănitoarea vroi s-o zbughească afară, dar vererița o prinsese de coadă! Dă-i în sus, dă-i în jos, lasă coada, ca șopârta, în laba vereriței, și pe ici țî-i drumul. Mai târziu, când i-a venit inima la loc și s-a văzut fără coadă, s-a întors la vererița să se roage de dânsa. N-a mai intrat în scorbura ei și, smerită, a bătut cu ciocul: Cioc! cioc! cioc! Dar vererița își mutase culcușul! De atunci mereu ciocănește la fiecare copac, dar nici că dă de răspuns...

— Zi, de atunci, întrebă scatul, n-are ciocănitoarea coadă?...

— Vezi bine... Ssst! Uite-o...

Mă uit și eu. O fulgerare roșie străbate luminișul. Ciocănitoarea se cațără cu ghearele de trunchiul unui mesteacăn și-l ciocănește de jos până sus. Apoi trece la alt copac, și la altul. Fagul sună mai tare, frasinul mai înăbușit. Un stejar găunos răsună ca un hârb. Și ciocănașul bate mereu, se duce, se șterge din ochii mei. De-abia se mai aude, departe:

Cioc! cioc! cioc!

Scatiul piruie iar:

— Știi una, frate măcăleandru? Eu cred că tot ce mi-ai spus sunt numai niște vorbe. Ea ciocănește fiindcă sugă din mustul copacilor, i-o fi plăcând hrana asta.

Măcăleandru se supără:

— Se cunoaște că ești pasăre neisprăvită. S-o fi hrănind ea cu mustul copacilor, dar ce și-o fi zis: „Dacă mi-i dat să ciocănesc mereu, cel puțin să trag din asta un folos, să mă hrănesc!“

— Așa-i! Încheie scatiul.

Acestea le-am auzit mai deunăzi povestite de către un măcăleandru unui scatiu. Un lucru însă: dacă veniți cineva pe la mine, să nu spuneți cumva gaiței mele cele ce v-am destăinuit. Mă asurzește cu ocările. Vă rog!

ÎN FEL DE FEL DE FEȚE...

Gaița mea e foc. V-am destăinuit pățania ciocănitorei și de-atunci și-a pierdut încrederea în mine. O săptămână întreagă am rugat-o până să-și ție cuvântul, să-mi spuie cum au căpătat păsările penele lor așa de minunate la vedere. Ascultați ce-am vorbit cu gaița:

Eu: Pasăre dragă, îți făgăduiesc că de acum înainte n-o să mai spun altora nimic din ceea ce-mi împărtășești.

Gaița: Lasă că te cunosc. Așa mi-ai vorbit și rândul trecut, și mi-ai pus ciocănitorea pe cap, de-mi amărăște zilele.

Eu: Gaiță dragă, mă jur..

Gaița: Jurămintele tale sunt ca fulgii mei de ușoare. Uite (își scoate un fulg cu ciocul și-l lasă să plutească în aer).

Eu: Gaiță dragă, crede-mă, jurămintele mele sunt ceva mai grele...

Gaița: Lasă! lasă!... În sfârșit, o să-ți spun și povestea asta, și atâta tot...

Eu: Și lada-n pod!

Gaița: Așa. Ascultă: La-nceput toate păsările aveau penele de două feluri; albe și negre, ca ziua și noaptea. Decât Dumnezeu se cam săturase să le vadă pe toate la fel. Și ce și-a zis: „Bine, dacă la trup îs deosebite, de ce n-ar fi și la pene?“ Atunci s-a uitat în sus, în jos, și-a hotărât îndată unui păun — păunul era alb, cânta mai frumos decât toate și era și pasărea lui de casă — a hotărât așadar unui păun să-și ia zborul, în zorii zilei, prin înaltul cerului, să-și moaie penele în albastrul văzduhului și-n aurul răsăritului, apoi să se lase pe pământ, să-și poarte aripile prin verdele ierbii. După ce păunul a îndeplinit toate aceste, de-ți lua ochii cu strălucirea lui dacă-l priveai, Dumnezeu a poruncit unui vultur să adune toate zburătoarele cerului, și după ce s-au strâns la un loc cu toatele, preasfântul le-a spus că vrea să le

înfrumusețeze. Arătându-le păunul, le zise să-și aleagă fiecare, de pe trupul lui, felul penei în care ar vrea să fie îmbrăcată. Și ca să-l vadă mai bine păsările pe păun, Dumnezeu îi porunci să-și rotească coada, și de atunci păunul căpătă darul acesta. Păsările cerului însă, deprinse mereu cu albastrul văzduhului, cu verdele ierbii și cu aurul soarelui, puține au ales penele aceste, și mai toate s-au bucurat de socoteala sticletelui. Vezi dumneata, mic și afurisit: „Doamne, zise el, dă-ne din toate câte ceva și lasă-ne să le amestecăm noi cum ne-o tăia capul“. Dumnezeu a zâmbit și-a încuviințat că cele care voiau să asculte de sticlete să facă după cum le-a sfătuit el. Tocmai atunci, hop! și ciocănitorea, care întârziase, c-un trandafir alb în cioc. Preaînaltul o cheamă să o mustre că a rupt floarea, apoi porunci unui înger să-i aducă trandafirul, să-l miroasă. Îngerul, când luă crenguța, se împunse într-un spin și îndată îi ieși în vârful degetului o bobită de sânge. Fiindcă din pricina trandafirului răsări cea dintâi picătură de sânge pe lume, Dumnezeu meni floarea să se facă roșie, cum se și făcu, iar pentru că prin ciocănitorea se întâmplase aceasta, Atotputernicul spuse îngerului să-și ștergă degetul de capul ei, să rămâie însemnată.

Ce să vezi însă? Așa le-a luat ochii celorlalte păsări roșul ciocănitorei, că toate au năvălit la ea, să se atingă de dânsa, să capete și ele măcar cât de puțin din fața sângelui. Cel dintâi sticletele. Dar dintr-o picătură ce s-alegi? Pe urmă și-au amestecat penele care cum le-au tăiat capul. Vrăbia, fiindcă era cald, s-a scaldat îndată în țărână și s-a făcut ca dracul. Cioara, foarte înțeleaptă, ce-a gândit: „Eu nu-s proastă, cu pana mea n-o să mă ia nimeni în seamă și-o să mă înmulțesc în pace. Ia să rămân eu neagră cum sunt.“ Și neagră a rămas. Tot astfel și corbul. Puține au avut înțelepciunea să se roage de Dumnezeu să le facă el cum o crede în nemărginita lui mărinimie. Așa Preaînaltul și-a atins degetul de penele păunului și-a făcut: prigoria, gangurul, scatiul. Ba chiar și eu am întins aripile de mi-a pus albastrul de pe ele. Uite. Mărturisesc, cam puțin, însă și așa e bine, că tot mi-a venit mintea cea de pe urmă. Dar cel mai folosit, îți închipui, a rămas păunul, că tot albastrul, aurul și verdele, disprețuit de celelalte păsări, i-au

rămas lui. Iar el, de bucurie, și cum avea un glas minunat, s-a pus îndată să cânte, și cântă, cântă fără să ia în seamă că Dumnezeu, obosit, vroia să aștească puțin. De trei ori i-a poruncit Atotputernicul să tacă. El, de unde! Îi da înainte. Atunci, dintr-un tufiș, iată și privighetoarea! Privighetoarea, pe vremea ceea, era cea mai leneșă pasăre: dormea și ziua și noaptea. Și fiindcă acuma se trecuse cu somnul, nimerise și ea la spartul târgului și alergă la Preaînțeleptul să-i schimbe și ei penele, că nu vroia să rămâie așa cum o mângălise, acum în grabă, vecina ei, vrabia, cu ce putuse lua și dânsa de pe aripi. Dumnezeu însă se supără foc de lenea privighetorii și o lăsă așa, ba o și pedepsi să nu mai doarmă nici nopțile de acum înainte. Dar fiindcă privighetoarea zbură pe umărul Atotfăcătorului, și se rugă frumos de iertare, și fiindcă îndurarea lui Dumnezeu nu cunoaște margini, i se făcu milă Ziditorului de păsărică. Însă nu-și mai putea lua cuvântul înapoi. Ce să facă? Tocmai îi lovi auzul glasul păunului. Și ce se gândi Dumnezeu? Să treacă glasul păunului privighetorii: pentru pedeapsa mare care i-o dăduse se cuvenea, în schimb, și-un dar mare. Ba scăpa și de cântecul zăludului. Zis și făcut. De atunci privighetoarea cântă așa de frumos, iar păunul scheaună ca o mătă. Ia așa!“

După ce gaița sfârși, m-am gândit puțin, apoi iată ce i-am vorbit:

Eu: Ia ascultă, gaițo dragă, frumoasă poveste și mare minciună mi-ai înșirat.

Gaița: Dacă o crezi, cum o cred eu, ți-am spus un adevăr.

Eu: Așa-i! Dar adevărul e un adevăr când e pentru toți la fel.

Gaița: Și câte minciuni n-au fost multă vreme, pentru toți, adevăruri adevărate.

Eu: Gaițo, umbli cu șiretenii. Adevărul numai noi, oamenii, îl știm.

Gaița m-a privit, a întors capul, apoi a început să fluiera un cântec care am învățat-o eu, un cântec de batjocură, ca și cum mi-ar fi zis: „Vorbă să fie!“ Ei, vă place?

Ca să mă răzbun pe ea v-am destăinuit și povestea aceasta. Uite-așa.

MAI SUS!

S-a trezit ciocârlia în chemarea prepeliței: „*Pitpalac!*“

Cerul abia se rumenise; picăturile de rouă încă nu se prefăcuseră în mărgăritare; luceafărul tot făcea din ochi pământului.

Dar peste puțin deodată adâncul scăpără. Cea dintâi rază străpuse văzduhul și se topi în ochiul ciocârliei. Niciodată darul acesta, trimis de către soare, nu umpluse sufletul păsării de o mai mare fericire. Căci și fericirea nu-și alege totdeauna clipa nimerită în care să-și verse prinosul.

Scuturându-și penele, un tril de mulțumire izvorî din gura ciocârliei. Apoi se dezlipi de țărână și, pâlپând din aripi, se înălță.

Aerul parcă se rumenise. Oglinda cerului poleia pământul. Încă o bătaie de aripi.

Mai sus!

Slab de tot i se părea ciocârliei că mai aude glasul pitpalacei. Înota în valuri străvezii; plutind pe ele, dete drumul ciripitului ei gâdilitor ca al unei grindine de mărgăritare.

Dar raza care i se topise în ochi o chema la ea, în înalt. În cântecul ei, pasărea îi spunea că vine. Încă o lovire de aripi, și-ncă una.

Mai sus!

Îmbătată, pasărea se asculta singură; pentru ea și pentru soare cânta.

I se părea că tremurările cântecului ei umpleau bolta cerului. Vroia să se simtă singură, dezlipită de țărâna pământului, — ea și raza, în singurătatea amețitoare a înălțimilor...

Își avântă din ce în ce cântecul; și încordează mai tare puterile. Dar trupul greu parcă-i înlănțuie glasul, i-l ține închis ca într-o colivie. Ar vrea să se simtă dezrobită, ușoară ca aerul, străvezie ca el.

Mai sus! mai sus!

Și trupul mereu o trage înapoi către pământ, și raza mereu o cheamă către înălțimi.

Într-un avânt își pune cea din urmă putere și, deodată, se simte, în sfârșit, slobodă, desfăcută de greutatea netrebnică a cărnii.

Și-n vreme ce, smulgându-se, nebun de fericire, glasul se-nalță singur, tremurător și dumnezeiesc de dulce, în înalt, trupul cade ca un bulgăre de țărână spre pământ.

NEDESPĂRȚITE !...

Toamnă! Pădurea fumează. Negurile se lasă perdeluind zărilor. Păsările se rotesc în înalt, se deșiră, iar se strâng și iar se răresc, apoi își aleg călăuzele, le pun în frunte, și-n vârf de săgeată călătoresc. Se ridică stolul sus-sus, pe apa albastră a cerului, și lin, ca împinse de un dor tainic, vâslesc, se șterg din zarea plaiurilor noastre. Se duc!

Încotro?

În nopțile reci de toamnă văzduhul parcă freamătă. O lume ciudată pare că prinde ființă sub stele; noiane de frunze desprinse pare că sunt purtate de vânturi; umbre se strecoară rătăcite; țipăte răsar și se sting; chemări de călăuzire umplu largul cuprinsului. Sunt păsările călătoare. Și cu ele parcă iau ceva din sufletul nostru, în ochii lor parcă fură soarele, pe aripile lor parcă duc primăvara.

Un stol de turturele a întârziat. Grăbite s-au strâns în dimineața aceasta, și-n fâlfâirile lor, care se aud ca niște sunete supte ușor dintr-un flaut, pornesc. Întâi o iau pe-aproape de pământ, peste lunci, deasupra rariștilor, printre plopii înalți, ca și cum ar vrea să mai vadă locurile aceste o dată. Apoi fac un ocol mare, de jur împrejurul păduricii, în vreme ce o rază de soare împunge pânza norilor și tivește pe cer o dungă de lumină. Bucuroase, păsările bat din aripi și se hotărăsc. Patru, două perechi, o iau mai înainte, o pereche rămâne în zbor mai potolit, în urmă. Ajung deasupra râului; un țipăt năbușit, din gușă — un semn al călăuzei — vrea să le strângă pe toate la un loc. Și-n clipa aceea un bubuit de pușcă clocotește aerul cuprinsurilor. Cele două perechi feresc ca fulgerul în lături; dar din perechea din urmă, o turturică își curmă zborul, își adună apoi puterile, cu cel din urmă fior al vieții, se rotește în două cercuri, se înalță drept, ca o

săgeată în văzduh, spre raza de soare, apoi cade rostogolindu-se în undele râului, care o fură și o poartă mai departe.

Stingherul, soțul, urmărește puțin stolul, apoi se întoarce, caută îngrijat și, pe apa tulbure, își vede tovarășa. O putere îl ține atunci deasupra vâltorii, cu ochii nedesprinși de la trupul plâpând și pătat de sânge ce lunecă la vale, de la trupul pe care, în cercuri strânse, îl urmărește mereu.

Și sub cerul în care raza de soare s-a stins, călătoresc trei: stolul care se șterge în zare ca un rămas bun, pasărea moartă mânăta de valuri, și porumbelul care se rotește mereu, urmărindu-și soția, ca un simbol al veșnicei iubiri !...

Și-n urma lor, toamna cade mai grea!

PASĂRE DE NOAPTE

O zi înăbușitoare ca aceasta nu mai coborâse Dumnezeu pe pământ. Se coșcovise scoarța copacilor, se scorjiseră frunzele, iarba se măcinase, pământul se făcuse cenușă. Izvoarele secaseră; locul bălților nici pas să se mai cunoască. Ici, colo, câte o șuviță de apă, ca urma unei lacrimi pe un obraz uscat de boală. Lighioanele pădurilor umblau cu limba scoasă, să găsească unde să-și stâmpere setea. Atunci, unele din ele, o luară în sus, spre ținuturile înzăpezite, unde nu le putea lipsi apa niciodată.

Până și buhna, cât era ea de greoaie, că nu-și întinsese niciodată încă aripile la zbor, cu penele ei înfoiate ca și cum i-ar sufla mereu un foi în coșul pieptului, cu capul ei buhos și nedormit, cu ochii nepotrivit de mari, ca de-mprumut, buhna, care pe vremea aceea era pasăre de zi, ca celelalte, și-a dezmoțit aripile și-a pornit-o la drum, să găsească un izvor, un pârâu, să bea o picătură de apă măcar. Și cum nu era deloc deprinsă, își fâlfâi aripile, dintru-ntâi, de la un copac la altul, apoi de la o poiană la cealaltă, până ce a ajuns, în sfârșit, într-o altă pădure. Decât se-ntunecase de-a binelea, căzuse noaptea, și peste o apă să deie nici gând. Atunci a poposit pe-o cracă, să aștepte zorii zilei. Răcoarea nopții o mai învioră.

Dar cum stătea așa, plecă puțin capul, și-n clipa aceea zări, chiar sub creanga pe care stătea, cum strălucește ceva. Ce să fie? se gândi buhna. Ochi de mătă sălbatică nu erau, fiindcă nu erau doi. Atunci? zbură jos, și care nu-i fu mirarea când simți pământul sub picioare jilav. Fusese pe acolo un șipot bogat în apă, și-acum nu mai izvora decât câte-o picătură pe care Dumnezeu o păstra, în fiecare noapte, privighetorii. Lucea picătura ceea ca un ban de aur, căci, ca să o

găsească privighetoarea, Atotputernicul răsfrângea într-însa o stea. A stat buhna, s-a gândit, dar de ce strălucește picătura ceea nu și-a dat bine seama, și, numai într-un târziu, și-a închipuit că uitase ziua un pic din lumina ei. Cum era tare însetată însă, sorbi apa, și-n locul ei rămase pământul întunecat, căci steaua nu mai avea unde să se oglindească. Și mare-i fu mirarea buhnei când nu mai zări lumina. Vasăzică, ea o băuse odată cu apa? Zburând înapoi pe cracă, se gândi ce se gândi, și se hotărî... Dacă sorbise lumina, trebuia și ea, la rândul ei, să lumineze. Poate că Dumnezeu îi hărăzise darul ăsta să mai înfrumusețeze noaptea. Deci noaptea îi era dat ei să trăiască...

De-atunci s-a deprins, încetul cu încetul, să vadă prin întuneric; și acuma de bună seamă crede că vede fiindcă luminează dânsa.

O fi și pedeapsa lui Dumnezeu, fiindcă sorbise picătura de apă care se cuvenea numai privighetorii.

VULTURUL

S-a ridicat, deodată, din prăpastia întunecoasă, umedă, a munților falnici. Și, doritor de lumină, în această dimineață scăldată de soare, a întins aripile, ca o flamură, deasupra brazilor bătrâni. S-a înălțat mai întâi drept în sus, ca o săgeată; a străbătut văzduhul răcoros, apoi a rămas acolo, s-a legănat în aer, îmbătat de plăcerea să fluture la înălțime uriașă; a plecat capul și a privit în jos. Pe câmpiile lucii, satele împrăștiate, ca grăunțele, scoteau sclipiri repezi ca a prundișului spălat de ape. Oamenii nu se zăreau; deasupra, dedesubtul lui, primprejur, nici o vietate. I se păru că lumea aceasta frumoasă, încântătoare, peste care primăverile se aștern cu spuză de flori, e a lui, a lui singur. Și, scuturându-și aripile, făcu un ocol larg, suind și coborând prin aer. Apoi i se păru că ceva flutură mai jos, ceva mic, prea neînsemnat pentru ca să îndrăznească să se suie până la el: se repezi și, în ciocul gata să frângă, prinse o pană căzută chiar din aripa lui. Zbură cu dânsa, sus, sus, apoi îi dădu drumul și urmări cu ochi strălucitori lunecarea ușoară, ca pe o apă, a penei care cândva îl ajutase să se ridice.

Luă munții în lung. Nici o boare de vânt, nici un murmur de ape care să străbată atât de sus.

Și așa a mers până după amiază, cu ciocul deschis, înghițind aerul în gâlgâiri puternice, privind în toate părțile cu ochii lui ca două scânteii.

Obosi. Se coborî ușor și se așeză pe vârful unei stânci ce țâșnea în sus, goală, din stratul gros de mușchi al muntelui. Cum sta nemișcat, părea și el de piatră, părea că-i colțul ascuțit al stâncii încremenite acolo de veacuri.

Pe urmă își plecă în jos capul; în fund, în noaptea deschizăturii adânci, tăiată ca de pala unui zmeu, șerpuia, sclipind ca argintul, izvorul. Și i se făcu dor de răcoarea dulce a undei șerpuitoare. Săltă și se repezi în fund; se lăsă în voie să cadă în apă; stropii reci îl acoperiră deodată, ca niște pietre scumpe, și, întinzând gâtul gol, bău îndelung, însetat. Apoi își luă iarăși zborul până pe stâncă, sus, se lăsă pe o coastă, întinse aripile la soare și închise ochii.

Adieri de vânt îl înfășoară în vălul lor. Aproape se trezește; prin pleoapa închisă încă parcă zărește un foc grozav, a cărui flacără încinge tot cuprinsul zării. Se ridică. Departe, în nori de sânge, soarele apune. Munții parcă-s aprinși, cerul arde.

Își ia zborul, grăbind spre cuib.

Se apropie, se lasă tot mai jos, deasupra muntelui, deasupra pădurii de brazi. Aceeași liniște în tot cuprinsul firii. Mai are puțin; zărește prăpastia spre care avea să se coboare, când, deodată, în tăcerea neclintită, răzbuibue, până-n depărtări adânci, un tunet, și aripa, amorțită, îi cade în jos. Se rostogolește de câteva ori prin aer, simte fierbințeala glonțului, ca a unui cărbune ce-i arde carnea, își încordează puterile, caută să mai plutească sus, dar dedesubtul lui munții parcă se prăbușesc. Aripa îi mai stă puțin întinsă, apoi i se frânge lângă trup, udă de sânge. Lunecă printre brazi. Răcoarea îl mai înviorează o clipă; iarăși caută să-și întindă aripile; se anină de o ramură. Se uită în jos. Drept dedesubt, la rădăcina bradului, un căprior stă liniștit, privind înainte.

Iar vulturul simte că-i pierdut, că puterile îl părăsesc. O ură strașnică îl cuprinde; parcă ar dori să se stingă toată lumea odată cu dânsul. Se lasă să pice drept peste căprior și, cu cea din urmă putere, îi înfige gheara în ochiul curat și umed.

În vreme ce căpriorul se scutură și fuge, năuc de spaimă și durere, pasărea cade moartă, cu ghearele strânse, cu ochii deschiși.

COCOȘUL

În nucul stufos din marginea ogrăzii, găinile, cocoțate de cu seară pe crengi, dorm duse, cu capul sub aripi, împrăștiate, care mai sus, care mai jos, cum le-a fost mai pe plac și le-a venit mai la socoteală. La o parte, așa, să le poată vedea pe toate, sculat cu noaptea-n cap, stă cocoșul — pașa, cum îi zic toți ai casei, — rotofei, îmbrăcat în pene, cu creasta lăsată, ștregărește, pe-o ureche. Cu gâtul întins, cu ochii încă cețoși de somn, privește. E poet. Sufletul lui, deși războinic, e mai avântat spre frumos decât al curcanilor, care se umflă într-atât, de par niște burdufuri, când sunt seci ca niște gogoși; decât al tuturor gănsacilor, care se plimbă pe apă și fac pe visătorii, dar în cap n-au minte nici măcar cât un grăunte; ori decât al rășoilor, care, cu cât sunt mai fuduli, cu atât umblă mai legănați; și chiar decât al păunilor mândri în port, dar cu glasul, între păsări, ca al măgarului între dobitoace. El e poet! E cel dintâi care se minunează de frumusețile firii, și, fără părere de rău, își rupe totdeauna din somn numai să vadă cum răsare soarele. De aceea dânsul acum privește, pe când toți ai casei dorm.

Mijește de ziuă. Departe, în zare, se deslușește, ușoară, dunga de lumină a zorilor; întâi e ca o dâră de zăpadă, apoi, încetul cu încetul, se preface într-un întins de apă care-și înalță o margine tot mai sus, prelingându-se pe cer, ca sorbită de-o putere a văzduhului. Pe urmă, oglinda aburită de până acum pare că răsfrânge un foc depărtat, se face lucie, poala cerului prinde ființă parcă, și lumina începe să se cearnă peste pământ, ușoară, ca un colb de argint. Departe, cine știe unde, se văd dealurile, mai încoace câmpul, aproape satul și, chiar în față, își desface stâlpii din umbră casa de la cealaltă margine a ogrăzii. Aerul se înfioară; cocoșul răsufleă fericit, apoi își udă pliscul

în mărgăritarul de rouă de pe frunza cea mai apropiată. Lumina încremenește o clipă.

Cocoșul își caută cu ochii tovarășele, le zărește, și în gândul lui le judecă pe toate. La stânga, ici, doar Sura, nădoleanca; băbăția, tot lângă el, și numai lângă el; a scos cincii rânduri de pui până acum, și mai face pe tinerica; uf! tare l-a mai plictisit. Colo, mai jos, Țiganca, sora Surei; ceva mai tânără, dar tot o poamnă: amândouă gâlcevitore foc. În dreapta, la rând, pe crengi deosebite: Roșcata, Bogheta și Cucuieta; bune fete, dar prea își scoteau ochii de la el și prea i se țineau de urmă. Cel puțin Berca, de pe creanga cea mai de jos, văzuse că n-are încotro și-l lăasă în pace. Dar unde-i Puica? Asta, da, îi era dragă ca ochii din cap. Puica e o americană albă ca laptele, puțin mai răsărită decât un ou și cu un cucui mai mare decât ea întreagă; îi place cum merge înfipță, cu capul țațoș, tremurându-și uneori moțul, ca și cum i-ar fi tras luarea-aminte: „Ghidi! ghidi!“ Dar unde-i? Atunci un foșnet ușor de aripi îl făcu să ridice ochii; drept deasupra lui, Puica, șireată, întinse gâtul și, pe când celelalte visau încă, ștregăriță, îl săruta de „bună dimineața“.

Și-n aceeași vreme, într-o scăpărare orbitoare, din fundul zării, cele dintâi două raze ale soarelui se topiră în ochii celor doi îndrăgostiți. Cocoșul își înfoie penele și rămase așa, minunat, în fața răsăritului care ardea în pară. Peste câteva clipe, privi spre găinile care dormeau și zise Puicei: „Ce frumusețe dumnezeiască, dragă! Și proastele astea dorm.“ Apoi plănui o ghidușie: făcu Puicii cu ochiul, dându-i să înțeleagă că le-o pregătește el. Se ridică în picioare, bătu din pinteni, își fâlfâi aripile ca două steaguri și, întinzându-și gâtul — cu gândul într-adins să le facă să tresară, buimace, din somn —, trâmbiță din gușă, voinicește:

— Cu-cu-ri-guuu!...

CA SOARELE!...

O casă, o livadă și-o curte mare. În casă stau stăpânii; în livadă sunt pomi roditori; în curte felurimi de păsări.

Așa, în curtea aceasta s-au întâmplat multe și mărunte, căci unde-s păsări multe, dragostea-i stăpână. Nu mai departe, acum o lună, un cocoș a fugit, peste gard, cu bogheta altuia. Nu i-au mai văzut de atunci nimeni! Unele păsări spuneau una, altele alta, găștele șușoteau, fel și chipuri, pe socoteala celor doi îndrăgostiți. Ei și-au văzut de treabă. Acum o săptămână, o găină, o *americană*, zor nevoie după un pichiroi. Au șters-o și aceștia. Iar zarvă, iar șușoteli, nimeni nu mai putea nici dormi, nici mânca; cum se întâlneau două păsări față-n față, se-ntrebau: „Ce-i cu americanca?“ Cealaltă: „Ce-i cu pichiroiul?“ Pichiroiul așa; americanca altfel. Și ei doi habar n-aveau de gura lumii!

De aceea, când pichirea, stingheră, hotărî să-și caute un soț și-și puse ochii pe păun — pasăre de neam mare — se feri de toți, de frică să nu li se așeze cineva de-a curmezișul dragostei. Și-a început pichirea să se învârte-n sus și-n jos pe lângă păun. Azi așa, mâine iar așa, până când i-a venit odată la socoteală și i-a șoptit, cu glasul ei cel mai dulce: „Pi-chi-chi-chi-chi-ri!“: „Te iubesc!“ Păunul a privit-o dintru-ntâi de sus, dar pe urmă și-a dat seama că nici pichirea nu e de lepădat, mai auzise că dragostea, dacă o întâlnești, s-o culegi de oriunde-ar fi, s-a rotit și-a răspuns: „Chiau!“: „Bine!“ Și zilnic s-au curtat. Pichirea, mică și peștiță, dar șireată; păunul, mare, minunat de frumos, dar cam sec.

Și așa, într-o dimineață, pichirea, harnică titirez, s-a sculat mai devremior chiar decât cocoșul, a ciugulit ce-a putut și, pe urmă, s-a dus sub culmea păunului, de l-a sculat. Și-amândoi, aripă la aripă, au

pornit pe pajiște. Flori, răcoare, mireasmă dulce. Pentru întâia oară și-au apropiat pliscurile: întâiul sărut! „Sunt mulțumită!“ „Chiau!“ „Sunt fericită!“ „Chiau!“ Ce Dumnezeu, gândește pichirea, numai atât e în stare să-mi răspundă? Și-n clipa aceea se înalță, rotund și de aur, soarele!...

Peste lume se revarsă valuri de lumină. Păunul strălucește de parcă ar fi îmbrăcat în fir. Pichirea îl privește încântată, mândră de frumusețea iubitului ei. Apoi se întoarce de se uită, uimită, la soare. Și, cu sufletul ei sălbatic, plin de poezie, își îmbie și iubitul: „Privește, privește, dragă!“ Dar păunul se supără. Îngâmfala îi descleștează limba: „Ce să te uiți la soare, când mă ai pe mine? Rogu-te, privește-mă!“ Și cum pichirea se uită încă spre răsărit, păunul i se pune drept în față și își înrotește coada: „Privește-mă!“ Se uită pichirea, se uită mirată, apoi, dumerindu-se, îi răspunde: „Te privesc, dar ascunzându-mi lumina soarelui, nu-ți mai văd nici strălucirea ta“.

Și, dezamăgită, pichirea îi întoarce spatele...

Numai așa păsările din curte nu mai avură prilejul să şușotească pe socoteala altor doi îndrăgostiți.

LUPTĂTORII

Soarta se vede că-i menise așa: să fie vecini și să fie dușmani. Și-amândoi cocoși frumoși.

Unul, negru — cu toate lucirile pe care negrul le poate da în mângâierea luminii. Gulerul și penele subțiri, moi ca mătasea, ce-i atârnavu de pe spate spre pînteni, băteau în verde ca fierea. Aripile, negru-aspru, ca mangalul. Pieptul luciu, cu ape tăioase, uneori sure, ca oțelul. Și penele lungi, mlădioase, și întoarse ca niște arcuri, ale cozii, cu sclipiri albăstriei, ce se stingeau îndată. Numai deasupra capului cu ochii neliniștiți ca niște găze, creasta plecată, ștregărește, roșie, aprinsă ca para focului.

Celălalt, alb. Alb pieptul, cu unde brumate, ca argintul odoarelor vechi; albe aripile, un alb moale, ca al omătului de curând căzut; alb gulerul, cu vârful penelor puțin- puțin gălbui, ca suflata cu aur; albă coada bogată-n pene, ușoară, răsfirată. Și, deasupra capului cu ochii galbeni, plutitori în mărgeanul pleoapelor, o creastă carnoasă, bătută și roșie ca o garoafă.

Nu se puteau suferi; își aruncau priviri tăioase printre spărturile gardului; fiecare se silea să trâmbițeze mai înainte zorii zilei. Și totuși prilejul nu-i adusese încă față-n față, să se măsoare. Astăzi însă clipa dorită de amândoi sosise pe neașteptate.

Cocoșul alb, cu găinile lui, ieși pe tăpșanul de din dosul casei, la scurmat. Era o zi frumoasă de primăvară, pământul era jilav, plin de mustul din care se și hrănea cea dintâi urzeală a lăvicerului ierbii.

Cum scurma așa cocoșul, își auzi tovarășele șoptind. Ridică semet capul și, drept înainte, de partea cealaltă, vrăjmașul negru se proptise, gata de luptă. Găinile se opriră; înțeleseseră că aveau ceva de privit.

O scăpărare, și s-au repezit. S-au oprit față-n față, cu gâturile întinse, cu penele gulerelor zburlete, cu aripile puțin desfăcute și date-napoi. Cel negru bătu o dată din piteni, și se lovira piept în piept; apoi se dezlipira repede și, cu capetele pe spate, se avântara din nou, prinzându-se în gheare, izbindu-se scurt, aprig, cu aripile-n coapse.

Erau grozav de voinici amândoi: cel negru ceva mai iute, cel alb mai cumpătat.

Și iarăși se deteră-napoi, cu gâturile întinse de mai să se desprindă din trup. Ca și cum i-ar fi suflat odată vântul, așa s-au ridicat de la pământ. Se îndesară pene-n pene, căutând să se apuce cu pliscul, să se sfășie cu ghearele. Se ferira pe urmă în lături, sărira unul deasupra celuilalt, ca și cum ar fi vrut să se răpească-n văzduh; și-n sfârșit se țintuiră locului. Cel negru prinse creasta dușmanului în ascuțișul pliscului; cel alb îi înfipse gheara-n gât. Plini amândoi de sânge, tremurând, stătura așa până când durerea îi învinse; atunci se smunciră-napoi, pândind clipa când să se răpuie.

Sângele clocoti deodată în trupul amândurora; ochii le vedeau roșu; turbați, se năpustira, de astă dată pe viață și pe moarte.

Strânși în gheare ca-n niște clește, cu pliscurile împlântate unul în carnea celuilalt, se rostogolira la pământ și iar se înălțara, aprigi, în picioare. Săpară pământul cu pitenii, și țărâna sărea împrăștiată. Penele, negre și albe, zbârlite, smulse, răsfirate, se amestecaseră-n lupta abrașă, că trupurile lor se contopiseră, alcătuind parcă o floare ciudată, o floare chinuită de furtuna ce-i împrăstia petalele-n vânt.

Dar puterile li se sleira. Nici unul nu biruise. Se mai încordara o dată și se descleștară doborâți, însângerați, răsuflând cu greu. Din creasta celui alb se prelingeau picături de sânge. Pe pieptul celui negru se așternuse o dungă roșie, de care se lipise o pană albă din haina potrivnicului.

Și cum stăteau așa, găinile se apropiară, mulțumite și mândre parcă fiecare de stăpânul lor; îi înconjurara. Iar luptătorii, după ce se mai privira o dată, ca și cum și-ar fi zis: „Pe mâine!“, se depărtara țanțoși, fiecare în mijlocul alaiului său.

MĂRINIMIE

În revărsat de zori, pe baltă, lumina face minuni. Pe fața apei sclipesc, ici, sfărmături de oglinzi; colo, plăci de oțel; comori de galbeni între trestii. În nuferi, ca-n niște potire plutitoare, curg raze de aur. Un colb de argint dă strălucire stufărișului. Peste tot liniște neclintită, de rai.

Cocostârcul s-a sculat cu noaptea-n cap. A intrat în baltă. Pe picioarele lungi, subțiri ca niște lujere, trupul lui se leagănă agale. Din când în când își udă pliscul; uneori se oprește de se uită, ispititor, în fundul apei, ca și cum ar fi dat peste ceva ce căuta de mult. E răcoare, și răcoarea îl încântă. Nu simte nici o altă dorință decât să-și scalde picioarele în unda rece, care-i trimite fiori până sub aripi.

Deodată se oprește; încordează gâtul și privește. Pe frunza unui nufăr, o broscuță se bucură și ea de frumusețea și răcoarea dimineții. Când l-a văzut, biata broscuță a încremenit pe piciorușele de dinapoi; cu ochii mari deschiși, cată la cumplitul dușman. În spaima ei, îl vede uriaș, cu capul atingând cerul, cu pliscul lung, larg, să soarbă dintr-o dată balta și, dimpreună cu balta, pe ea. Inima i s-a oprit.

Își aștepta sfârșitul.

Cocostârcul o vede și înțelege. Dar dimineța e mărinimos. Și-apoi i se pare atât de mică, atât de neînsemnată această vietate a bălții, că, de la o vreme, parcă o pierde din ochi în fundul apei, și nici n-o mai zărește. Ridică piciorul, o pășește disprețuitor și trece, măreț, mai departe.

Broscuței nu-i vine să creadă. Mai stă așa câteva clipe. Apoi, de bucurie, sare pe o altă frunză; și-ntr-un avânt de recunoștință, ea, cea dintâi, taie tăcerea dimineții:

— Oaac!

SINGURATICII

Pe lacul luciu din grădina cu florile neclintite de nici o adiere, cu crengile nestrăbătute de nici un foșnet, pe lacul adormit că pare o uriașă lespede de cristal ce acoperă o altă grădină fermecată, lebăda — bărbatul rămas singur — trece ca o închipuire, alb ca zăpada, cu aripile ca două scoici de argint, cu gâtul lăsat între ele, subțire, ondulat ca toarta unei amfore. Pasărea plutește lin, și în ea parcă poartă, rătăcit, sufletul unei ființe duse de pe lume.

Sus, pe bolta adâncă, stelele au pălit; în haosul albastru, luceafărul sclipește tainic, strălucitor, purtând parcă în văpaia lui viața tuturor lumilor cerești, a lumilor veșnic călătoare în necuprinsul firii.

Și cum, jos, lebăda sidencează fața apei, sus, luceafărul luminează întinsul tăriei. Numai ei doi sunt pâlpiirile nopții acesteia, în care lumea pare adâncită într-un somn de moarte. Amândoi rătăcesc singuri, amândoi străjuiesc singurătatea, mistuindu-se în tăcere, mândri, deopotrivă de reci, deși unul, bulgăre de gheață, celălalt, pară de foc. Și se cunosc, se văd în fiecare seară, merg unul către altul și se-ntâlnesc: din înalt, luceafărul își coboară raza jos, în adâncul apei, unde răsare ca un mugur de aur.

Iar pasărea se apropie de scânteia picurată din cer și plutește ușor împrejurul ei, mai întâi în cercuri largi, apoi în rotiri tot mai strânse, tot mai strânse, până ce se oprește drept deasupra răsfrângerii stelei; și-atunci, din mugurul de aur, pare că se desface dintr-o dată o floare plutitoare, o floare măiastră de argint.

Și astfel stau de se privesc: sus, lebăda de aur a cerului, jos, luceafărul de argint al apelor.

FILOZOFUL

E mare, negru ca întunericul; numai vârful labelor sunt albe, ca și când lumina zilei i le-ar fi pătat într-adins. Din capul cu fruntea puternică, mare, ochii verzi înfloresc noaptea ca două scânteii. E cel mai frumos motan al târgului. Dar de frumusețea lui nu-și dă seama, — de bărbăția lui însă, da; pentru aceea, în ceasuri de veghere, când i se pare că-și zărește chipul în talerul lunii, și-și vede înfățișarea bărbătească, simte un fior ce-i străbate prin spate și-l ondulează, de mândrie, până-n vârful cozii. Trăiește singur. Ziua stă ascuns cum poate și unde poate. Ziua doarme; numai când sosește ceasul prânzului, care îi vine singur în labă, se trezește, morocănos.

Căci mâncarea nu l-a ispitit niciodată. Să bei și să înghiți aer când ți-e sete de înălțimi ametoitoare, aceasta e adevărata hrană, dar aceasta-i o taină pe care numai el o știe. Când ziua fuge din fața nopții, el pornește; atotstăpânitor, pășește, măreț, peste acoperămintele întregului târg. Se plimbă de la un capăt la altul al mahalalelor, căci n-are dragoste deosebită pentru nici un colț. De-aici ca și de-acolo, firea lui îl îndeamnă mereu aiurea.

În sufletul lui nu tresare nimic, decât în cele câteva zile când dragostea îl chinuiește. Căci dragostea e pentru toți același veșnic chin. Și niciodată nu se șimte mai fericit decât după nopțile aceste de zbucium, când, liniștit, gândește la ele cu dezgust.

Numai farmecul nopții îl îmbată. Când târgul se cufundă-n tăcere de moarte, el veghează, de sus, de pe streășina vreunei case. Și privește. A văzut multe: întâlniri fericite, în colțuri de grădini; rugăminți duioase, de după ferești deschise; îmbrățișări pătimașe, în unghere de ziduri; despărțiri sfâșietoare, în praguri de uși. O întreagă țesătură

de patimi, ca și sus, în lumea acoperișurilor, cu deosebirea că jos firul patimilor se torcea mereu, fără de nici un răstimp. Și-n schimb liniștea cerului cum îl minuna! Nici un frământ, nici un zbucium; cunoștea cerul și-l citea ca pe o carte. Știa când răsare luceafărul; când pornea la drum carul mare; când își încorda strunele lira; când își aduna puii cloșca. Era un astronom. Și de sus, de unde sta, i se părea câteodată că și el făcea parte din lumea aceea, că-mprejurul lui se-nvârtesc toate, prietenoase, înțelepte, tăcute ca și el. Și era fericit. Singura ființă fericită! Iar când zorii mijeau și când, liniștit, urca acoperământul să se strecoare iarăși în noaptea vreunui pod, gândea, mulțumit, că n-are nici o îndatorire către nimeni, cum nimeni n-avea către el. Și cugeta: „Fericirea e să nu fii al nimănui, nimeni să nu fie al tău, — să trăiești singur: tu, și cerul deasupra“ .

CÂND STĂPÂNUL NU-I ACASĂ!

În odaie, liniște. Liniște și-un miros! Pe polița din dreapta, pe o farfurie, stă uitată o bucată de cașcaval. Mirosul de brânză proaspătă a străbătut până în cel mai îngust colțișor al casei. Și din gaura lui, din gaura de după sobă, șoricelul nu-și mai găsește locul. Parcă-l trage cineva de mustață afară. Să iasă, să nu iasă? Mai bine să se astâmpere. Să se astâmpere, ușor de zis; dar cașcavalul? Vezi, asta-i asta: cașcavalul. Să-nchidă ochii. I-a închis. Prostul! Dar ce, cu ochii miroase? Și brânza-i proaspătă. Mai mâncase așa bunătate acum vreun an. Dar parcă nu-l momise într-atâta ca aceasta de acuma. Să încerce. Face câțiva pași mărunți până-n marginea ascunzătorii lui. Măcar s-o vadă. Unde-o fi? De unde-l vrăjește, din ce colț îl poștește cu atâta stăruință la dansa? A! uite-o colo, pe farfurie. Dacă-ar îndrăzni! Dar cum? Să meargă mai întâi pe lângă perete până la divan. Așa, bun! Pe urmă... Pe urmă pe unde s-o ia? Pe lângă dulap? Nu. Pe după jilțul cela? Nici așa. Atunci? Păi lucrul cel mai bun e să se suie de-a dreptul pe perdea, și de-acolo să treacă pe marginea lăvicerului din perete până la poliță. Și-odată la cașcaval, lasă, n-are el nevoie să-l învețe alții ce să facă cu dânsul. Dar motanul? E-hei! la dânsul nu se prea gândise. Și, Doamne, mulți fiori i-a mai vârât în oase motanul cela. Dar poate nu era în odaie. Ha? nu era. Nu. Orișicum, să mai aștepte puțin, să vadă, nu se mișcă nimeni, nu-l pândește cineva?

Cum să nu-l pândească! Dar de când așteaptă motanul prilejul să puie laba pe bietul șoricuț. Dacă nu mâncase el cașcavalul, căci mirosul cela îi zbârlise și lui mustățile, păi nu-l mâncase tocmai pentru asta: să-l momească pe lacomul din gaură. Cu botul adulmecând, cu ochii galbeni și lucioși ca sticla, cu mustățile întoarse, subțiri și ascuțite ca

oasele de pește, stă neclintit după perna de pe divan și-așteaptă. L-a zărit. Uite-l, îi vede mărgelele ochilor. Iese? Iese oare? Da, da; așa, încă un pas, încă unul, doi, așa!

Dintr-o săritură a fost cu laba deasupra lui.

Bietul șoricuț n-avusese vreme nici să treacă dincolo de sobă. Îl apasă puțin cu unghiile, apoi, repede, îl ia între labele de dinainte, îl strânge, de drag ce-i, îl răsuțește în aer și-l lasă amețit pe podele. Și-l privește, gândind: „Cașcaval ți-a trebuit? Poftim cașcaval! Doamne! ce bun o să-mi pară mie după ce te-oi crăntăni!“ Dar mai întâi să se mai joace puțin cu dânsul.

Îl pune pe picioare, îl lasă să se dezmeticească, să-ncerce să fugă, și iar vrea să-l prindă în cleștele labelor. Dar ce s-aude? Un dupăit grăbit pe sală. Vai, e Corbici, câinele! Nu-i vreme de pierdut! Din două sărituri, motanul e în ocnița sobei, iar șoarecele, mirat că scapă, zăpăcit, cum poate, o șterge în gaura lui. Corbici vine, nebun cantotdeauna; în mijlocul odăii se oprește, adulmecă, lacom, mirosul de cașcaval, apoi, zărind motanul, se repede și latră cu înverșunare. Ar sări în ocniță, dar e prea sus. Se sprijină pe labele de dinainte, tremură, cască, de neliniștit ce-i, mârâie și latră. Apoi tace și, cu ochii țintiți la motan, așteaptă să se coboare. Numai uneori întoarce capul spre polița de unde brânza parcă-l ademenește. Și astfel, câteșitrei dușmanii — șoarecele în gaură, motanul în ocniță și câinele în mijlocul odăii — se pândesc, munciți de același gând.

Dar pași apăsați cutremură sala. Ce! Stăpânul! Repede atunci: motanul se-nghesuiește și mai în fund, iar câinele o șterge sub divan; numai șoarecele, mic cum era, rămâne la locul lui. Stăpânul intră; obosit de muncă, își aruncă pălăria pe un scaun, apoi, mirosind, i se face foame; se-ndreaptă spre poliță, ia felia de cașcaval, taie o bucată de pâine și, mușcând când dintr-una când dintr-alta, mănâncă din plin, cu poftă.

Și din trei părți, trei perechi de ochi îl urmăresc cu pizmă.

GRIVEI

E bătrân. Înțelege că-i bătrân, că-i netrebnic, că cele câteva zile ce i-au mai rămas sunt o povară pe capul tuturor. De când s-a și îmbolnăvit, nu-l mai strigă nimeni, nu-l mai mângâie nici o mână, nu se mai întoarce spre el nici o pereche de ochi. A slujit cu credință. Douăzeci de ani, vară și iarnă, în curtea aceasta a trăit și a păzit-o. În nopțile de toamnă, cu ploile rezezi și pătrunzătoare, în nopțile de iarnă, cu vifornitele năprasnice, el nu stătea în cușca lui; suflând cu greu, încordându-și mușchii, căci era vânos, tăia troianul, cutreiera toate colțurile grădinii și, lătrând, dădea de știre că nu e chip să te poți apropia de casa stăpânului... Dar în seara aceea, când prinsese de pulpa piciorului pe hoțul care furase mere din pomul de lângă gard! Ani de-a rândul simțise durerile loviturii de ciomag pe care i-o dăduse atunci în creștetul capului. Și altă dată... Dar câte nu făcuse, câte nu suferise Grivei, dulăul credincios al curții!

Însă vremea trece; viața, cu ea. Și-acuma îmbătrânise! Nu se mai putea duce nici până la ușa bucătăriei, să capete un ciolan, să-l lingă. Rămânea uneori zile întregi fără să înghită nimic, fiindcă nu se putea mișca. Și-acum, în urmă, avea niște dureri grozave. Urla. Și mai ales noaptea, când nu avea cu ce să se mai ia, când nu mai vedea pe ceilalți câini, când rămânea singur, numai el și suferința lui, mai ales nopțile îl chinuia boala. Și urla. Mai întâi gemea, înăbușit, cu gura închisă, cu limba zgârcită, gemea adânc, ca și cum i se desfăcea inima din piept. Apoi îl apucau fiorii; spasmurile îi descleștau fălcile, și gemetele îi ieșeau mai tari, mai ascuțite. Apoi plângea, plângea cum plâng oamenii, cu lacrimi fierbinți, care îi lunecau pe bot și parcă-l

ardeau. Și-n urmă, înnebunit de durere, nu mai putea răbda, în urmă urla, urla groaznic, din toată puterea măruntaielor lui, cu toată încordarea glasului, urla înspăimântător, de răsuna până în depărtări, de unde-i răspundea ecoul ca un alt câine care îi plângea de milă. Și dimineața, când zorii zilei mijeau, adormea, sleit, pe culcușul lui de paie.

Și toți ai casei, care treceau pe lângă el, îl blestemau. Toți. Urletele lui le tulbura liniștea nopții, le curma somnul și-i făcea să tresară speriați în pat. Iar unii credeau că prevestește ceva rău, că prevestește moartea cuiva. El îi auzea vorbind, îi auzea și-i înțelegea. Cu ochii blânzi, șterși de boală, îi urmărea până ce se făceau nevăzuți.

Înțelegea și aștepta să-i vie ceasul.

Într-o dimineață și-a zărit stăpânul de departe venind spre el, cu mâinile la spate, ținând ceva ce sclipi la o întorsătură în bătaia soarelui. Pentru el venea. Atunci, în sufletul lui parcă a-nțercat nu o durere, ci o jale, o jale grozavă, o jale adâncă pentru stăpânul pe care-l văzuse copil, cu care se jucase, cu care mersese pe câmp, la picioarele căruia se culcase de atâtea ori să primească, supus, vergile ce i se cuveau. Și jalea aceasta parcă-i dădu puteri; se sculă și, scheunând, plângând, se târî către stăpânul lui, se târî și, când ajunsese, îi linse picioarele, ca și cum și-ar fi luat rămas bun. Apoi închise ochii și, încolățicit, așteptă. Așteptă mult. I se făcuse milă stăpânului?... Bubuitura nu curmă liniștea ogrăzii.

Și astăzi simți că nu mai are mult. Și parcă-i părea rău să închidă ochii în curtea în care trăise, în mijlocul lucrurilor de care n-ar fi vrut niciodată să se despartă, sub privirile care nu se mai îndreptau spre el prietenoase. Și, deodată, o groază, o frică de locul acela în care suferise atâtea îl cuprinse. Își adună toate puterile, apoi, ca și cum cineva l-ar fi gonit din urmă, se depărtă cât putu mai repede, ieși din curte și o luă pe drum, înspre pădure. Când ajunsese în marginea ei, intră în cel dintâi stufiș, și acolo, între crengile care îi ascundeau vederea, își făcu culcușul. Și așteptă. Spre seară, un fior îi zvârcoli trupul, apoi altul. Și-ncă unul, cel de pe urmă. Și-n clipa în care-și

dete sufletul, se ridică pe picioarele de dinainte și, cu capul întors spre curte, urlă, ca și cum și-ar fi luat un rămas bun.

Și urletului lui, scurt, de moarte, îi răspunse ecoul, pentru cea din urmă oară, ca un alt câine care-l chema din depărtari.

FRICOSUL

Iarnă. Noapte lucie pe o lume ca din povești: copaci de zahăr, câmp de cristal, iaz de oglindă. Și-n cuprinsul larg, uriașul policantru al cerului își aprinde, una câte una, luminile, ca într-o nemăsurată sală de dans. Viețuitoarele pustietății sunt îmbătate de farmecul acesta: păsările zbor ca ziua; lupul poposește pe labe, în hățișuri, și privește nemișcat; vulpea stă lângă vizuină și nu se-ndură să meargă la vânat; vererița pleacă creangă lângă creangă și hoinărește, ca o deșuheată, pădurea-ntreagă. Iar iepurele a zbughit-o la jucat. Încet, ascultând, ispitind, a ieșit tiptil-tiptil din curătură, și când a ajuns la margine și-a văzut întinderea lucie de zăpadă, a-nceput să sară de bucurie:

„Poate mai întâlnesc un prieten“, își zise iepurașul.

Și gândul îi răspunse:

„Poate mai întâlnești un prieten...“

Și iar țupai-țupai, iepurele sare vesel:

„Poate dau și peste o prietenă.“

Și gândul:

„Poate dai și peste o prietenă.“

Și mergând așa, iepurașul cu gândul își vorbesc:

„Ce lumină, și totuși luna încă nu a răsărit.“

„...Și totuși luna încă nu a răsărit.“

„Dar o să răsară.“

„... O să răsară.“

Și cum mergea pe marginea unei vâlcele, iepurașul se opri o clipă să se odihnească. Atunci, de la spate, se ridică, albă și ea, ca de gheață, luna. Stelele pâliră; pădurea, copacii, tufele își dezbrăcară deodată

umbra. Iar iepurașul împietri de groază: chiar de lângă el, se întinse pe pământ o arătare cu două coarne grozave. După clipa de spaimă, iepurașul se destinse ca o coardă și o zbughi la goană, se prăvăli în vale, veni de-a dura ca un bulgăre, se sculă și iar se rostogoli până jos; apoi o luă de-a dreptul, tăind câmpul. Se opri tocmai în stuhăria iazului. Acolo, de-abia suflând, se ghemui cu ochii închiși.. Să nu-și mai vază umbra!

MUSAFIRUL

În lungul câmpiei arse, pustii, se înalță doar un singur pâlț de salcii ce ocrotesc, sub umbra deasă a crengilor despletite, un izvor din care și ele își sug viața. Izvorul curge subțire, întinzând în față, ca pe o năframă, o baltă mică, pe care, uneori, o împunge, ca un ac de aur, câte o rază de soare.

În frunzișul salciilor acestora se strâng stoluri întregi de păsări, de stau ziulica întreagă să se adăpostească de căldura cotropitoare. Privighetori, scatii, măcălendri, sticleți, floreni, câte și mai câte alte neamuri de zburătoare, toate își găsesc aici sălașul. E un ciripit, un pirit, spre seară, de te crezi în rai. Nimeni altcineva nu calcă sub acest umbrar singuratic. Și păsările trăiesc ca-n împărăția lor..

Azi e o zi înăbușitoare. E în iulie. Aerul undulează, pare că-i răsuflul pământului ostenit de alergătura lui prin haos. Păsările se cobor pe fiecare clipă să ia în gură câte o picătură de apă din izvorul rece care se prelinge, argintiu, în ciuda arșiței.

Din pricina dogoarei, mlaștinile sunt uscate peste tot. Și bietul viețuitor se topea; amețit de căldură, o luă într-un noroc înainte, încotro l-o duce soarta. Și, când se credea pierdut, zări cu ochii lui mici, roșii, fără de gene, cu ochii lui cei îngropați în grăsimea capului, pâlcul ademenitor de salcii. Îndată și-a îndreptat râtul spre ele, cum își îndreaptă luntrea botul spre țarm, și-o porni într-acolo. Când a ajuns și-a dat de baltă, se repezi, nebun de bucurie, gonind păsările, care zburară înfricoșate. Se afundă, până la urechi, în baltă, apoi închise ochii, răsufând cu poftă aerul răcoritor. O libelulă sosi, zburând zglobie, și, crezând că deasupra apei e o floare, se lăsă, ușoară, pe

râtul trandafiriu. O înfiorare dulce, neînțeles de plăcută, gâdili sufletul musafirului pentru întâia dată în viața lui, și, fericit la culme, prinse a guița lung și ascuțit. Libelula, văzând că se înșelase, zbură, înfricoșată. Iar păsările ascultară cât ascultară zgomotul acesta, apoi, toate, într-un gând, împânziră, care-ncotro, largul câmpiei încropite.

CĂPRIOARA

Pe mușchiul gros, cald ca o blană a pământului, căprioara stă jos, lângă iedul ei. Acesta și-a întins capul cu botul mic, catifelat și umed, pe spatele mamei lui, și, cu ochii închiși, se lasă dezmiertat. Căprioara îl linge, și limba ei subțire culcă ușor blana moale, mătăsoasă a iedului. Mama îl privește, și-n sufletul ei de fugarnică încolțește un simțământ stăruiitor de milă pentru ființa fragedă careia i-a dat viață, pe care a hrănit-o cu laptele ei, dar de care trebuia să se despartă chiar azi, căci vremea înțărcatului venise de mult încă. Și cum se uită așa, cu ochii îndurerați, din pieptul căprioarei scapă ca un muget înăbușit de durere; iedul deschide ochii. Căprioara se îmbărbătează, sare în picioare și pornește spre țăncurile de stâncă din zare, printre care vrea să-l lase rătăcit. Acolo, sus, e păzit și de dușmănia lupului, și de iscusința vânătorului, căci pe muchiile prăpăstiilor acelora numai ele, caprele, puteau a se încumeta. Acolo l-ar fi știut ca lângă dânsa. Dar până la ele erau de străbătut locuri pline de primejdii. Căprioara își azvârle picioarele în fugă fulgerătoare, în salturi îndrăznețe, să încerce puterile iedului. Și iedul i se ține voinicește de urmă; doar la săriturile amețitoare se oprește câte o clipă, ca și cum ar mirosi genunea, apoi se avântă ca o săgeată și, behăind vesel, zburdă de bucurie pe picioarele subțiri ca niște lujere.

Dar trebuiesc să coboare, să străbată o pădure, ca să urce din nou spre țăncuri. Căprioara conținește fuga; pășește încet, prevăzătoare. Trece din poiană în poiană, intră apoi sub bolți de frunze, pe urmă prin hrube adânci de verdeață, până ce pătrunde în inima întunecată, ca un iad, a pădurii.

Și-au mers mult așa, până ce au dat în sfârșit de luminiș. Iedul, bucuros, o ia înainte, sărind. Dar în aceeași clipă căprioara se oprește, ca de-o presimțire, adușmecând. În fața ei, de sub o cetină, ochii lupului străluceau lacomi. Un salt, și iedul ar fi fost sfâșiat. Atunci căprioara dă un zbieret adânc, sfâșietor, cum nu mai scosese încă, și, dintr-un salt, cade în mijlocul liminișului. Lupul, văzând prada mai mare, uită iedul și se repede la ea...

Prăbușită în sânge, la pământ, sub colții fiarei, căprioara rămâne cu capul întors spre iedul ei. Și numai când acesta, înspăimântat, se topește în adâncul pădurii, căprioara simte durerea, iar ochii i se tulbură de apa morții.

VOINICUL!

L-a adus ciobanul de urechi, ca pe-un biet măgar ce era. I-a pus o pocladă, pe pocladă șaua de lemn, și i-a strâns chinga bine, căci aveau să meargă la târg. Apoi a-nceput să-i grămădească pe spate: o sarică — a ciobanului; două lăvicere — ale stăpânului; patru tivgi cu lapte, câte două de fiecare parte, să se cumpănească; opt sedile cu brânză — patru și patru; iar deasupra, moț, cei doi băieți ai stăpânului, veniți la stână din ajun, spate la spate, să nu-și scoată ochii.

Dar pe când ciobanul, ștergându-și sudoarea cu dosul mâinii, de pe frunte, aducea poclada s-o puie pe sârmanul dobitoc, un purice sări de pe mâna ciobanului pe spinarea măgarului și-și făcu un locușor sub o încrețitură a poclăzii, tocmai cât îi trebuia să fie la largul lui. „O să stau la umbră“, gândea puricele, iar ciobanul încărcă mereu. Cât era de mic puricele, ce loc prindea? Iar greutatea care îndoia genunchii măgarului cum putea să-l apese?

Și-au pornit la drum, și-au mers zi de vară prin arșița lui cuptor. Curgeau nădușelile de pe cioban; băieții stăpânului se muiaseră; iar măgarul de-abia pășea. Au trecut pe unde au trecut și, spre seară, au ajuns la târg și-au poposit în ograda stăpânului. Iar puricele, simțind c-au ajuns la capăt, se strecură binișor, binișor, și hop! deodată, sare sprinten și odihnit pe mâneca ciobanului.

Când dădu însă cu ochii de spinarea măgarului și văzu ce clădărie stătuse deasupra lui, rămase încremenit: „Măi, greutatea asta am dus-o eu în spate! Până acum n-am știut că-s așa de voinic!“ Și privea cu mulțumire cum descărca ciobanul pe măgar. Iar când omul dete toate lucrurile jos, măgarul rămase cu urechile pleoștite, cu genunchii

îndoiți. Iar puricele zise, mâniat, în sine: „Uitați-vă ce mămăligă de dobitoc! Eu nu-s nici cât urechea lui, și nu mă plâng de cât am dus în spate, și el, fiindcă m-a purtat până aici, mai să cadă în bot! Ia stai să-l învioresc puțin!“ Și așa zicând, sări drept pe botul măgarului, de-l pișcă până la sânge.

Măgarul tresări, dete dintr-un picior și vărsă o tivgă cu lapte. Iar ciobanul îi așternu câteva bețe, să se-nvețe minte de alt' dată.

GÂZA

Calul suia din greu dealul. Nădușise. Muștile îl necăjeau, iar zăbala îi ardea gura. Dădea mereu din cap, să-și lărgească dârlogii, până ce călărețul îi lăsă cu totul slobozi. Acum mergea cu capul în pământ, cu coama împrăștiată în tot lungul gâtului, cu buza de jos spânzurând, cu mijlocul frânt. De sus cădeau razele soarelui ce-i străbăteau prin păr și-i beșicau pielea. Dealul se urca rotunjit, ca un sân, iar marginile lui se prăvăleau repezi, scufundate, acoperite de alunışuri. Unde și unde, câte un stejar se ridica din fundul prăpastiei, deodată, mănios parcă, dar vârful lui rămânea mai jos de înălțimea șoselei albe, ca un drum de moară, înecată de colb la cea mai mică adiere de vânt. Calul se opri câteva clipe, suflă puternic, apoi o smuncitură a frâului îl sili iar să pornească. În sfârșit, mai făcu cei câțiva pași de ajuns până în vârful dealului. Calul ridică puțin capul. Drumul se întindea neted, coborând prin mijlocul pădurii, care începea să arate mai deasă, mai bătrână. Tocmai în fund, târgul sticlea în soare, crucea bisericii străpungea seninul, în razele soarelui părea că pâlpâie și dânsa ca o flacăra. Un vântuleț răcoros îi înfășura gâtul și crupa ca într-o pânză udă. Își încordă mușchii și-o luă în trap. Deodată, răsărită ca din pământ, o trăsură trasă de doi cai mari, negri, zbură pe lângă dânsul. Calul de-abia putu să prindă scânteierea țintelor de argint în care erau bătute hamurile. Trecerea celor doi telegari îi dădu și mai mare putere. Apoi târgul se arătă din ce în ce, și calul, care mai venise o dată, întrezări parcă grajdul mic unde îl așteptase, atuncea, ieslele cu fânul proaspăt. Era răcoare, nu se găsea macăr o ferestruică prin care să străbată căldura cât de cât. Și-n fața lui i se păru că se ridică deo-

dată, în fund, o iesle mare-mare, în care un cal, doi, o sută mănâncă strașnic din iarba coaptă și că pentru dânsul e un locușor mic deoparte. O să încapă tocmai bine.

Lovitura unei vergi îl făcu să tresară. Până la târg nu era mult. Vântul iar se curmase, pădurea pe margini stătea încremenită, arsă. Cei din urmă copaci rămăseră în urmă; la dreapta și la stânga, câmpul, acoperit mai tot de lumânărică, se întindea departe, până la poalele munților întunecați. O smuncitură a dârlogului din dreapta îl îndemnă să ocolească fără întârziere, trecu șanțul pe o podișcă ce se îndoaia sub greutatea lui; poticni, simți călărețul prăvălindu-se până peste gât; o ploaie de lovituri îl făcu să-și ia seama la mers. Câmpul parcă îl mai învioră. Târgul rămăsese în urmă, la stânga: mergeau aiurea. Vedenia cu iesle se șterse, cele dintâi căsuțe acoperite cu stuh, ale satului, se împrăștiau printre îngrăditurile de nuiele. Câțiva purcei fugiră, guițând, din drum; un câine se luă după el, lătrând amaric; o femeie se întorcea de la fântână cu o tivgă plină cu apă pe umăr. La poarta țarinei stătură. Stăpânul său se coborî, deschise poarta, căci jitarul lipsea, nu mai încălecă, îi aruncă dârlogii peste oblâncul șeii, de-i încordă gâtul, și porni pe jos. În mijlocul satului, lângă biserică, se opri. Ajunsese la crâșmă. Pe lavițe, femei, moșnegi și câțiva copilandri stau cu pieptul peste masă, cu capul sprijinit de mână, cu ulcelele dinainte.

Stăpânul îl duse din dos, lângă un gard, și-i legă dârlogii de un par.

Calul rămase singur. Întoarse capul după stăpânul care plecase grăbit. Primprejur nici un fir de iarbă, de fân, nimic; nici un jgheab cu apă. Dincolo de gard, o mulțime de poloboace pline cu huștile borșului vărsat din ele. Din altă parte venea miros de oțet. Spre crâșmă se auzeau glasurile celor ce beau. În cătina de alături vrăbiile îl asurzeau.

Frânt de drum, înecat de colb, plecă în jos capul.

Deodată un zumzet ușor îi lovi auzul și, în aceeași vreme, un fior îl furnică în tot trupul. O găză mică, obosită să mai zboare aiurea, îi nimeri într-o nare. Calul se pregăti să sufle, s-o gonească, dar fără

veste un miros de câmp, de flori i se împrăștie până în suflet și-l răcori ca un izvor. Gâza își scuturase aripile pline de colbul de aur al florilor prin care zburase. Calul o lăsă, o simți cum iese și pornește, sprintenă, cu piciorușele mărunte, în susul frunții. Cu coada ochilor de-abia o zări, și strălucirea ei îi aduse aminte de sclipirea țintelor de argint de pe hamurile celor doi fugari. Apoi o văzu cum o ia de-a curmezișul pe lângă ochiul lui; o simți cum merge deasupra pleoapei, înfiorându-l ușor, cum i se ridică pe gât, pe sub coamă, cum se suie până sus, lângă ureche, și rămâne acolo, la umbră...

Mulțumit, calul își apropie gleznele și dormitează.

PĂRĂSITĂ

Lui Ilarie Chendi

Singură! În tot cuprinsul câmpului larg, dânsa nu se zărea decât numai când vântul culca ierburile înalte, și ea rămânea în picioare, albă cum e laptele, cu coama împrăștiată peste ochii orbi, cu coada lungă, încolăcită de-a lungul picioarelor subțiri. Venea dimineața în urma hergheliei întregi, la pas, ascultând de departe clinchetul clopoțelului de argint de la gâtul calului care, nu demult încă, se ținuse pe urmele ei. Pe rând, clopoțelul a trecut la toți mânjii ei, cei mai frumoși de prin ținuturile acelea. Pe doi dintre dâșii îi ținea minte încă, pe ceilalți îi hrănise, îi alintase cu botul ei catifelat, îi simțise lângă dânsa, dar nu-i văzuse niciodată.

Într-o seară, după o ploaie groaznică, se îmbolnăvise; scăpase cu viață, dar își pierduse vederea. Simțea căldura soarelui, mirosea câmpul, dar lumina nu mai era nicăieri. A fost groaznică cea dintâi noapte. Înăuntrul grajdului se făcu deodată parcă și mai întuneric. Ieslea era în față, odinioară o mai zărise, așa ca prin sită, și peste o clipă se șterse dinaintea ei. Deasupra capului era fereastra; ridică ochii și stete așa până când glasurile oamenilor, ciripitul rândunelelor, ceși aveau cuibul chiar deasupra, lipit de-o grindă, îi vesti dimineața. Dar fereastra tot nu se lumina. Și-ntunecată a rămas de-atunci! Acuma se deprinsese. De trei-patru ani parcă au uitat-o toți. Pleacă singură din grajd și se întoarce singură. Ceilalți cai, îndată ce ajung în câmp, o iau razna, se împrăștie repede. Dânsa paște puțin, apoi rămâne cu urechile ciulite, cu ochii în gol, ca și cum ar aștepta pe cineva. La amiază vine la apă; își știe locul la jgheab; pe lângă ea nu se simte nici un cal. Toți ceilalți beau mai încolo. Arareori seara, își aduc aminte de dânsa. Atunci aude glasul călărețului, care gonește caii, cum o strigă prelung: „Martaaa!“ Ea întoarce capul și o ia îna-

poi. Vine la pas, sleită de puteri, printre tulpinile înalte de lumânărică ce o ating ușor, ca și când ar alinta-o. Și parcă întreg câmpul s-a obișnuit cu dânsa, o cunoaște și-i e dragă; cum merge încet, fluturi mici, albaștri, atrași de albeața părului, se țin după dânsa, se așază pe crupa lucioasă, se ridică iarăși, alungându-se unii pe alții, și o întovărășesc până departe. Vine și se duce mereu pe același drum. S-a deprins: o ia mai întâi de-a curmezișul câmpului, apoi de-a lungul unei prăpastii grozav de adânci, în care, dacă ar putea să se uite, ar cădea amărâtă poate. Merge drept pe marginea povârnișului, înfășurată în mirosul cimbrului ce crește tocmai pe fund. Păzitorii hergheliei au privit la început lucrul acesta mirați, apoi au lăsat-o, doar a luneca odată, să scape de dânsa... Dar ea pune piciorul încrezătoare, merge cu gâtul întins, cu nările umflate, să simtă mai tare mirosul ierbii sălbatice, care parcă o înviorază. Apoi străbate satul; câinii nu o latră, copiii nu o fugăresc, nimeni nu se apropie de dânsa. În grajd, un grajd părăsit în care numai ea stă, într-o încăpere singură, își găsește întotdeauna fânul. Iarna e ca într-o pivniță; și noaptea, când viscolul geme la ferestre ca un uriaș rănit, ea se culcă jos între paiele moi, și, neliniștită, așteaptă să audă a doua zi glasul unui om...

În dimineața aceasta o luă încet-încet din grajd. Se simțea slabă; când intră în câmp, în nemărginirea înecată de flori dese, aerul parcă era mai greu; se înăbușea, vroi să pască, smulse câteva fire de iarbă și se așază, ca niciodată, jos. Întinse botul, adulmecă, o greutate parcă o apăsa deasupra creștetului, apoi soarele începu să ardă din ce în ce mai puternic. Semințele florilor miroseau ca și cum ar fi fost prăjite, și iarba se încălzi sub dânsa ca într-un culcuș. Și deodată, vântul începu să sufle, cu suspine adânci, venite cine știe din care codri, cu vâjâituri puternice, care culcau tulpinile și le încurcau într-o rețea. Un tunet de-abia se auzi; pe deasupra, păsările alergau grăbite, scoțând țipăte de spaimă. De departe, dinspre munți, venea ropotul ploii. Se sculă în picioare, îngrijată, când cele dintâi picături căzură plescăind pe trupul ei. În câteva clipe ploaia o înecă, nu putea să răsufle, din coamă apa se scurgea ca dintr-un izvor. O apucă un tremur. Un tropot înăbușit

îi izbi auzul: herghelia se întorcea în fugă; și prin vuietul ploii un glas răsună prelung: „Martaaa!“ și a doua oară: „Martaaa!“ Apoi nu mai auzi nimic. Atunci, dibuind, înfricoșată, sub potopul ce se revărsa de sus, luă drumul înapoi, pășind ca printr-o băltoacă în care picioarele i se afundau și ajunse la marginea prăpastiei. Ploaia cădea cu furie, aproape nu mai putea merge; se opri deasupra deschizăturii adânci, în fundul căreia șuvoiul gălgâia înfuriat. Și, fără de veste, i se păru că se mișcă sub ea pământul; nici n-avu vreme să se înfricoșeze, malul se desprinsese mai întâi domol, răsturnând-o pe-o coastă, apoi se surpă dintr-o dată, repede, la vale, rostogolind-o până în adânc, oprind-o tocmai pe un dâmb dedesubtul căruia fierbea pârâul. Și vântul, care sufla printre malurile prapastiei, curgând și dânsul ca o apă, aplecă mănunchiurile înalte ale cimbrului sălbatic peste trupul ei zdrobit.

CALUL

Lui Corneliu Moldovanu

S-a trezit în câmpiile întinse, acoperite de ierburile dese, culcate de vânturi, ale Ungariei. În mijlocul lor s-a ținut câtăva vreme de mama lui, o iapă oarbă ce sta răzlețită de ceilalți cai, dintre care cei mai frumoși fuseseră mânjii ei. Apoi, când a simțit fiorul sălbatic ce i se revărsase în sânge, în largul pustietăților acestea a deprins cele dintâi goane, ș-acolo și-a ridicat capul, a lărgit nările și, cutremurându-și coama încâlcită de spini, răspunse la chemări necunoscute, trimițând depărtărilor cel dintâi nechezat puternic ce-i ieșise din piept.

Dar când se învățase cu viața asta slobodă, se pomeni odată prins din fugă, înfrânat cu de-a sila de către cineva care se aruncă, dintr-o săritură, călăre pe el. Atunci a înțeles că cineva îl amenință, că cineva vrea să-i țarmurească libertatea, s-a strâns ghem, apoi s-a destins repede și a pornit ca o săgeată. Mânca pământul sub copitele lui, simțea că i se aprinde ceva înăuntru, că ochii îi ard și că limba îl frige; trupul îi era numai o apă, gura numai o spumă de sânge. Iar în fuga nebună, ierburile îl biciuiau și i se încolăceau ca șerpii de picioare. De la o vreme se simți sleit de puteri și se opri. Un nechezat parcă îl chemă dincotrova; dar când văzu că dușmanul e tot pe spatele lui, că-i smuncește frâul tot așa de crunt, puse capul în piept și, învins, se întoarse încet, purtându-și *stăpânul*. Apoi plecă pe drumuri lungi, prin locuri străine și depărtate.

L-au necăjit îndelung până să-l învețe cu viața înfrânată de zăbală și pinten. Când s-a dezmeticit bine-bine, era de mult deprins cu șaua și știa chiar ceasul de dimineață la care pornea înspre câmp ca să-și poarte călărețul, prin fața regimentului, în văzul sutelor de cai ce stăteau nemișcați la strigătul goanei, ca și oamenii de pe ei. Și nu

mai putea de mulțumire când, după alergările prin vânt și ploaie, se întorcea în grajdul în care îl aștepta nutrețul.

După câțiva ani porni la un drum mai greu. Mergeau ferțiți, ocolind mereu, oprindu-se la bubuitul tunului; stăteau zile și nopți în ploaie și glod, sub cerul încărcat de norii deși ce atârnav până lângă pământ. Într-o zi, în capul călăreților cu săbiile scoase, se simți mânat la moarte într-un vârtej înspăimântător. În față le răsări deodată un alt vârtej, și se loviri într-un vălmășag de glasuri, de vaiete, de împușcături.

I se păru că nu mai e scăpare, se avântă, sări peste trupuri de oameni și cai, și, în goana nebună, își duse călărețul departe, despărțindu-l de ai lui. Un zid de săbii se înalță deodată împrejurul lui și-l opri. Atunci se ridică în două picioare, se întoarse și se aruncă orbiș înapoi.

Simțea că pe urmele lui veneau alții, simțea zbuciumările celui de pe el, dar nici unul nu-l ajunse. Târziu, când se opri la un adăpost, în crupă îl ardea o usturime grozavă. O tăietură de sabie îl crestase adânc. Măinile stăpânului îi spălară rana ușor, o legară și-l mângâiară îndelung pe coamă.

Trecu și războiul. Întors acasă, își luă locul în grajd, mulțumit de liniștea dimprejurul lui, de lumina ce i se revărsa pe ferestruia din față, de fânul mirositor ce-l smulgea de deasupra capului. Dimineața mergea la câmp, ca de obicei; serile, arareori. În grajd vara era răcoare; iarna — cald. Și vremea trecea...

Vremea trecea! anii se scurgeau repede unul după altul. Ehe! cine știe când fusese războiul! Dar odată cu anii s-au scurs și puterea și avântul lui. Îmbătrânise, picioarele îi tremurau după o cale mai lungă; gâtul nu mai sta așa de încordat, ochiul nu mai căta departe. Odată poticni și se rostogoli jos, cu călăreț cu tot. S-a ridicat repede, dar de atunci îl lua mai rar la câmp și-l purta numai la pas. În urmă, nu-l mai lua deloc.

Venea diminețile la el, îl mângâia, dându-i fiori ce-i fugeau pe sub piele, apoi porunca soldatului să-l plimbe prin ogradă. Parcă nici lui nu-i venea să iasă din grajd; îi plăcea să mănânce încet, cu ochii închiși, peste care razele soarelui cădeau ca o ploaie caldă din susul ferestru-

ii înguste.

Într-o zi ușa grajdului se deschise larg, și doi soldați aduseseră un cal tânăr, înspumat. Însuși generalul arătă unde să-l puie la iesle; el, bătrânul, avea să fie mutat mai încolo, în colț, iar noul-venit îi lua locul, în fața ferestruii. Bătrânului parcă îi veni din nou vloga tinereții, ridică în sus capul, se uită la stăpânul lui, apoi rămase cu ochii pironiți pe acel care-l înlocuia. Iar când se duseră cu toții, se închise ușa; și când venitul ridică botul să smulgă din brațul de fân, din care dânsul mâncase mai înainte, el se smunci, rupse frâul și, repezindu-se către celălalt, îl mușcă de gât. Îi despărțiră repede, iar el luă, pentru întâiași dată, de la soldat, două lovituri de vargă. A două zi, dimineață tare, generalul veni, porunci să se puie, în fața lui, șaua pe calul celălalt, încălecă și porni. Bătrânul întoarse capul și-i urmări cu ochii până departe.

În fiecare zi, cei doi cai se măsurau cu privirea, și câteodată bătrânul, reînsuflețit, se smunca să se arunce. În urmă primea loviturile de vergi și se punea să mestece, liniștit, nutrețul, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic.

Într-o seară, după multă vreme, calul cel tânăr întinse capul, cu ochi cercetători, către bătrânul lui tovarăș. Acesta a stat o clipă, ca și cum ar fi vrut să se hotărască, apoi, simțind ca niciodată mirosul dela de câmp care-i amintea de herghelia lui, de caii lângă care nu fusese atâta vreme, întinse și dânsul gâtul și boturile lor se atinseră. Au stat câtva așa, apoi bătrânul se încordă, rupse belciugul și, rămânând slobod, veni încet, se alipi de celălalt și începură să mănânce liniștiți unul lângă altul. Din seara aceea nu-i mai legară.

Se deprinseră împreună; aproape nu se mai puteau despărți. Când cel tânăr ieșea înșeuat, bătrânul necheza înăbușit, nu-și găsea astâmpăr și pleca încet-încet prin ogradă, după el, până îl aduceau soldații în grajd. Acolo aștepta să se întoarcă tovarășul, ca să mănânce. Iar serile, când obosea să mai mestece, își rezema botul de gâtul celui tânăr și dormita.

Într-o zi bătrânul nu se mai putu ține pe picioare. Ochii i se

împăienjeniră deodată, genunchii îi tremurau și buzele scăpară jos mâna de fân ce smulsese atuncea. Voi să se rezeme de tovarășul său și nu izbuti. Încet, încet, bătrânul simți cum se întunecă ferestruia spre care căta, i se muiară încheieturile și trupul îi alunecă jos. Întâi se ținu sprijinit în cele două picioare de dinainte, apoi îl părăsiră și acestea, se rostogoli pe-o parte, horcăi de câteva ori și rămase întins, zbătându-se încet... Iar calul cel tânăr își apropie botul de trupul aproape nemișcat, stătu câtăva vreme cu ochii pironiți, apoi tresări, întoarse capul spre ușă și necheză prelung.

TOVARĂȘII

E încă întuneric. Pământul e jilav de rouă și brazdele, răsturnate, în ajun, de către fierul plugului, miroase a proaspăt. În văzduh, o rață sălbatică zboară, furișându-se, măcăind speriată, ca alungată de glonț. Pe o grămadă de coceni, plugarul, rămas peste noapte în câmp, doarme învelit cu niște saci; și mai încolo, boulenii treji, Duman și Joian, stau cuminți, cu gâturile întinse, așteptând jugul. Dar departe, în sat, încep să cânte cocoșii, căci zorile prind să mijească. Lumina se cerne din ce în ce mai deasă, și-n vreme ce cununa cerului se luminează, pe pământ se deslușesc toate: satul; încolo, pe coastă, ca urnită din loc, pădurea; în fund, dealurile gemene unul după altul, ca pe o scară.

Și-n cea dintâi clipă de revărsare a luminii, grija, care țârâie în urechea plugarului ca un greier, îl scoală. Omul aruncă sacii la o parte, sare în picioare, își freacă ochii cu dosul mâinii stângi și cu dreapta își îndreaptă șalele. Apoi pornește spre boi. I-a înjugat... Slabi, de li se văd coastele ca niște arcuri sub piele, boii își încoardă mușchii, își potrivesc bine cerbicea în jug și pornesc, împlântându-și picioarele ca niște țaruși de oțel. Și cum merg așa, aud din urmă fâșâitul cuțitului cum intră în pământ ca într-un miez de pâine, iar, uneori, glasul plugarului, cum îi îndeamnă și-i îndreaptă părintește:

— Cea, Duman, tată!

Ei îl ascultă ca niște copii; și, mereu, dâra neagră a brazdei se deapănă de la un capăt la altul al lanului ca pe un mosor.

Se luminează încet, încet, în pas cu boulenii parcă. E liniște. Un stol de grauri se lasă, pieziș, în apropiere. Razele soarelui își scutură,

tremurând, praful de aur în aer. Și boii simt, după cum e purtat plugul de coarne, că puterile stăpânului au mai slăbit:

— Hăis, Joian, tată!

Iar la glasul lui, răspunde, ca din niște dumbrăvi înflorite în adâncuri, ciripitul gădilor al ciocârliei...

E cald. Pământul parcă fumează. Grumazul lui Duman prinde să lucească de sudoare; jugul îl frige. Și din urmă glasul mai mâniat al stăpânului îl zorește:

— Hai, Dumane, hai!

Boii nu trag nici mai tare, nici mai încet; căci cunosc ei cuvântul nerăbdător și necăjit al stăpânului. Pășesc liniștiți, înțelepțește, și în ochii lor cumiți și negri parcă se răsfrânge și mai tare fața neagră a pământului scormonit de plug...

S-a încălzit de tot. Soarele frige. Duman parcă își simte picioarele tremurând, mai cu seamă dreptul dinainte, în copita căruia i-a intrat un piron mai acum câtăva vreme. Îi e sete. Dar din urmă glasul aspru acum al stăpânului nu-i dă răgaz. Bouleanul e deprins, mai așteaptă încă ceva; și nu întârzie mult: o vargă i se așterne pe spate, lăsând o dungă peste pielea udă. Omul țipă:

— Sireace, sireace! Mânca-te-ar lupchii!

O albină, rătăcită, se ține morțiș de plugar și el o alungă, înfuriat, cu mâna. Un graur s-a desprins de stol și s-a lăsat pe spatele lui Joian, care-l poartă, îngăduitor, ca pe-un prieten. Iar înaintea plugului, ca un vornicel ce arată calea, un cocostârc pășește agale, privind când cu un ochi, când cu altul spre pământ, înfigându-și uneori ciocul.

— O-ahoo!

Soarele s-a înfipt în creștetul cerului și de acolo dogorește văzduhul. Țarina e încropită, ca și cum ar fi turnat cineva pe deasupra apă fiartă.

Boulenii răsuflă din greu. Împrejurul gâtului simt, ca o zgardă de fier, urma jugului scos. Plugarul le-a dat o mână de coceni, din care ei abia aleg câte unul. Un prichindel de copil i-a adus și omului de

mâncare: o bucată de mămligă cu ceapă. Dar decât mâncarea, odihna parcă e mai priincioasă. Omul face un sac mototol și-l pune sub cap.

Boulenii nu mai mănâncă; prichindelul le-a adus o oală cu apă, în care nici nu le intră bine botul. Apoi rămân așa, cu puterile sleite, sub arșița soarelui. Graurii, cocostârcul au zburat. Au rămas ei singuri în câmp.

În dreptul lui Duman doarme plugarul, cu fața arsă, bătut de razele fierbinți ale soarelui, ale căror împunsături îi scot broboane de sudoare. Duman se uită la dânsul, și de la dânsul își poartă privirea la umbra ce o aruncă el singur pe pământ, la umbra care parcă se topise din el, de i se așternuse, moale ca o ceață, la picioare.

Și parcă înțelege, parcă simte, parcă în mintea lui se face deodată o lumină omenească: pornește cu pași grei, se apropie de stăpân, până când îl învește în umbra trupului lui trudit, ca într-o pânză răcoroasă. Apoi, cu ochii închiși, bouleanul rămâne în soare, încremenit, cu genunchiul piciorului drept îndoit, gata să urnească iarăși plugul pe brazdă.

TRANDAFIRUL

La o margine de drum înflori și trandafirul. Și a fost o minune, căci floarea trandafirului era așa de gingașă, așa de albă, că parcă de la ea se luminase dimineața cea de primăvară. Ș-avea crengile lucii, rumene ca mărgeanul, frunzele verzi ca smaragdul. Iar mirosul florii se împrăștia îndată peste întreg cuprinsul câmpiei; fluturii cădeau adormiți, celelalte flori se plecară în fața adevăratei stăpâne, pe când păsările veneau din depărtări adânci, atrase de mireasma, vrăjită, să vadă și ele tulpina măiastră care își desfăcea frumusețea pentru întâia oară pe pământ. Și parcă și lui Dumnezeu îi părea acuma rău că pusese într-o floare așa de minunate însușiri, — daruri pe care nu le împărțise nici în rai. — Lucrul acesta îl șoptise o ciocârlie care, la răsăritul soarelui, ducea totdeauna lui Dumnezeu câte o sămânță din fiecare floare ce creștea pe pământ, să o păstreze, Preasfântul, pentru răsad.

Până la amiază trandafirul se acoperi întreg cu flori. Drumeții treceau și rămâneau locului, puneau mâinile la ochi, răsfirau nările să înghită mireasma nemaisimțită până atunci, apoi, cu priviri lacome, rupeau câte o floare; iar dacă aveau câte ceva în mână, aruncau să țină floarea mai bine. În locul ei răsărea îndată alt bobocel și, cât ai clipi, se desfăcea. Și alți drumeți treceau, și nu era unul să nu rupă câte o floare.

După câteva zile trandafirul se mâhni: el se-mpodobea și oamenii îl despuiau. „Uite, își zicea, spinul de lângă mine. Ce nalt e, ce chipeș, și nimeni nu-l atinge; și pe mine mă dezbracă toți de frumusețile mele.“ Un stigleț, care tocmai atunci se așeză pe o creangă, îl desluși: „Cum să se atingă cineva de spin, când tot e îmbrăcat de ghimpi!“ Atunci trandafirul se uită și văzu că-ntr-adevăr spinul avea ghimpi.

Și nu mai pregetă: se rugă îndată lui Dumnezeu să-l acopere și pe dânsul de ghimpi, ca să-i păzească floarea. „Vezi, îți zise Atotstăpânitorul, era dat ca pe pământ să nu rămâie ceea ce numai în rai trebuia să dăinuiască.“ Și, bucuros, îndată a făcut semn și tulpina lucie s-a acoperit de ghimpi. Dar trecătorii tot se opreau; și mai nu era unul care să nu se repeadă, lacom, la floarea minunată. Deosebirea stătea numai în aceea că fiecare lăsa și câte o bobită de sânge în vârful vreunui ghimpe. Iar din ghimpe sângele a pătruns, încetul cu încetul, în tulpină, s-a ridicat până în boboci, și-ntr-o dimineață floarea trandafirului se desfăcu roșie, aprinsă, ca sângele. Spinul stătea ursuz alături. Iar de la o vreme se trezi și-n dânsul pizma că prea nu-l bagă nimeni în seamă. „Uite cum se închină toți tradafirului, și mie nimeni.“ Și se rugă de Dumnezeu să-i schimbe și lui floarea, să i-o facă roșie, bătătoare la ochi ca a trandafirului. Atunci Dumnezeu și-a zis: „Veșnic o să se ia pe pământ un lucru drept altul; căci numai eu pot ști că ce am merit odată, așa dăinuiește; oricum s-ar schimba fața, soarta rămâine aceeași!“ A făcut Dumnezeu un semn, și floarea spinului se făcu roșie ca focul...

Și-au trecut mereu drumeții, și-au rupt întruna florile trandafirului, și nu s-au uitat la spin.

FRUNZA

Lui Cristinel

S-a desfăcut din mugur, într-o dimineață caldă a începutului de primăvară. Cea dintâi rază de soare s-a împletit pe dânsa ca o sârmă de aur, făcând-o să tremure de fericirea unei asemenea atingeri. Ziua întâi i s-a părut scurtă, și apropierea nopții o mâhni. Lumina se stinse, răcoarea o făcu să se zgribulească, să se vâre între celelalte și să aștepte, ațipind, până a doua zi, venirea soarelui.

Cu ce revărsare de strălucire se ridică stăpânitorul lumii până sus, pe cer! Raza se coborî din nou, și toată ziua, încălzită, frunza se scaldă în albastrul văzduhului.

În scurtă vreme se desfăcu mare, verde, mai frumoasă ca toate, mai sus decât celelalte, tocmai în vârful. De deasupra îi cădea lumina, dedesubt se ridica, până la ea, mireasma crinilor albi, singuratici, cu potirul plin de colbul aurului mirositor.

Un ciripit străin o miră. Și cea dintâi rândunică, venită de departe, tăia albastrul ca o săgeată, înconjură copacul de câteva ori cu strigăte de bucurie, apoi se așeză pe streășina casei, cântând mereu...

Dar într-o dimineață raza de soare nu mai veni. Cerul rămase acoperit de nori. Cea dintâi picătură de ploaie o izbi rece, greoaie. Câteva zile a plouat. Nici rândunele nu se mai vedeau. Dar mirosul crinilor, seara, se împrăștia puternic, umed: o amețea.

După zilele acestea, lipsite de scânteiere, soarele răsări într-o dimineață înfocat, vărsând parcă flăcări, încălzind totul în câteva clipe. Raza o fripse. În după-amiaza zilei acesteia, o păsărică cu pene verzi și galbene, un scatiu, veni, moleșit de căldură, de se furișă sub dânsa, la umbră, la adăpost. Și frunza se bucură, acoperi cum putu mai bine păsărica; iar aceasta ciripi, întâi înăbușită, din gușă, apoi mai prelung,

mai dulce, cum nu auzise frunza cântec.

Și în fiecare zi pasărea venea să se ascundă de căldura cotropitoare, în fiecare zi frunza o ferea, și seara cântecul se împrăștia vesel.

Cât n-ar fi dat acuma frunza pe o picătură de ploaie! Dar norii fugeau goniți de vânturile din înălțimi; cerul de sticlă, înflăcărat, uscaseră totul. Crinii nu mai miroseau; când și când, rozeta, care își scutura semința coaptă, împrăștia mireasma ei în zorii unora din dimineți. Prea multă lumină, prea multă căldură.

Noaptele senine, cu crai nou, cerul spuzit de stele o fermecau. Ar fi vrut să fie veșnic noapte...

Pasărea venea mereu, câteodată și noaptea rămânea acolo, ațipind, cu căpușorul sub aripă.

Și trecu mult până ce, odată, vântul de toamnă începu să bată. Zilele erau mai răcoroase, nopțile mai reci; cerul arareori curat. Puternic sufla vântul tomnatic! Apusurile erau ca sângele și parcă înroșeau și pământul. Frunza își simți puterile slăbite; cu greu putea să ție piept vântului, care o clătina în toate părțile; câteva tovarășe, smulse, fluturată prin aer, apoi fuseseră duse departe.

Pasărea îi venea mai rar, nu mai cânta, și asta o mângăia cumplit.

Frunza tânjea, se îngălbenea; celelalte, de pe același copac, parcă se îngălbeniseră și mai repede. Începuseră să cadă. Frunza auzea mereu, de acolo, din vârf, foșnetul cobitor al tovarășelor ce o părăseau, strecurându-se ușor, ca o șoptă, ca o rugăciune, așternându-se jos, într-un lăvicer, pe deasupra căruia vântul alerga grăbit.

De dimineață până seara, și noaptea, frunzele cădeau întruna. Unele mai repezi, altele mai domoale, legănându-se în aer ca o aripă de fluture, aninându-se de ramuri ca cerând ajutor; numai într-un târziu, dându-se învinse, cădeau, îngropându-se între celelalte.

Într-o dimineață se sperie. În tot copacul rămăsese numai ea! Ramurile goale se loveau unele de altele, tremurând ca de frig. Deasupra, cerul cu nori greoi ca de bumbac; în largul lui, stoluri întregi de păsări plecau în șir; atunci băgă de seamă că și cuiburile rându-

nelor rămăseseră goale.

Un fior o străbătu și se gândi la pasărea care nu o văzuse de câteva zile. În clipele acestea, când parcă se cutremura la gândul că poate și dânsa va trebui să se desprindă, să moară, ca și celelalte, vederea prietenei pe care o adăpostise atâta i-ar fi fost de ajutor.

Și pasărea parcă auzi chemarea tovarășei de altădată; veni, dar se opri puțin, pe o altă ramură, ca și când n-ar fi cunoscut locul obișnuit în care cântase; apoi își luă zborul și, în trecerea grăbită, fără să întoarcă măcar capul, lovi cu vârful aripii frunza care, de-abia mai ținându-se, căzu la rândul ei.

Și lăvicerul de jos nu se mai îngroșă, din ce fusese, cu această, cea din urmă, moartă.

O RAZĂ

S-a desprins raza din ghemul ei de aur și a rătăcit prin senin. Și-n întâia zi, tremurătoare, căută pe ce să se oprească.

Într-o poiană din mijlocul unei păduri găsi urma copitei unui cerb plină ochi de apa ploilor. Vroi să se strecoare în unda rece, dar în clipa aceea, un biet lup, slab de i se vedeau coastele, dădu buzna dintr-un deșiș, se repezi, sorbi apa, tulbură ce mai rămase, apoi se prăbuși în cealaltă margine a pădurii, după o caprioară care tocmai trecea.

Raza călători mai departe.

Munți, dealuri, văi: ai ce cutreiera în lume când te-ai așternut la drum.

Pe-un câmp, o grămadă de oameni prăfuiți, osteniți, aduși de șale, merg delaolaltă. Pe umeri de-abia își duc puștile cu spăngile ascuțite. Raza îi urmărește; ar vrea să se înfășoare ca o sârmă de aur împrejurul spăngii călătorului celui mai obosit, rămas în urmă. Dar, deodată, un sunet de goarnă răzbate până în adâncuri. Călătorii se opresc, își îndreaptă trupurile, privesc, iscoditori și crunți, înainte, scot puștile, și-ntr-o clipă, dimpotriva lor alți oameni se arată. O clipire: dușmanii se aruncă unii spre alții, puștile răzbubuie, spăngile se-nroșesc în piepturi. Călătorul obosit din urmă, însetat adineoare poate ca și lupul din pădure, acum e și el o fiară. Pe luciul de oțel al puștii lui se prelinge sângele.

Înfiorată, raza călătorește mai departe. Când vrei să rătăcești, ai unde. Așa, raza ajunge deasupra unui târg.

Într-o casă mare, bogată, într-un salon, o mulțime de femei și de bărbați sorb ceaiul aromat. Râs, vorbă; și-un vals molatic se desprinde de pe clapele pianului, sub degetele subțiri și albe ale cântăreței. Ce mâini frumoase! Iar la degetul cel mic, o piatră prețioasă, un diamant,

parcă atrăgea raza: din înalt, ea se coboară, și-n clipa ceea degetul fetei părea că fulgeră de focuri. Uimită, mândră, cântăreața se oprește, frânge cântecul și se uită cu îngâmfare împrejur:

— Uitați-vă la diamantul meu, zice celor din odaie.

Dar raza se furișează, și ochii tuturor privesc răutăcioși.

Mai departe. Un colț curat, senin și liniștit nu e pe lumea aceasta?

Într-un alt târg, într-o mahala sărăcăcioasă, la o colibă. Fereastra mică e deschisă; lângă fereastră, mama, cu fața suptă de neodihnă, își leagăna copilășul bolnav pe genunchi. Micuțul stă cu ochișorii verzi deschiși, pieptul mai nu i se ridică, buzele albe mai nu se pot mișca. Se gândește mama: câte neazuri, câte nădejdi, și acum! Și cum gândea astfel, o lacrimă, curată ca un mărgăritar, îi izvorăște din ochi, mamei, și i se anină de geană. Și-atunci raza pribeagă se topi în lacrimă și o polei.

Iar copilășul, care de mult nu se mai înviorase, o zări; întinse mânușița spre obrazul mamei și zâmbi ușor.

APRECIERI

Este o adevărată plăcere să întâlnești astăzi în literatura noastră, prinse cu atâta iscusință, clipe „din lumea celor care nu cuvântă“ — mici tragedii, banale pentru trecător, dar de toată frumusețea pentru artist. *Vulturul* dlui Gârleanu, cu zborul său măreț, cu tragica-i cădere și cu ghearele înfipite în ochii nevinovatului căprior, este un poem întreg. *Frunza* d-sale, cea dezvoltată sub ochii noștri, în raze de soare și în picuri de ploaie, ca să dea adăpost unei păsări și să fie doborâtă de aripa aceleiași, este o tragedie duioasă. Jertfirea „caprioarei“, pentru a salva viața iedului din mâna vânătorului, te mișcă. Căderea „Martei“ în prăpastie și felul cum se apleacă mănunchiurile înalte ale cimbrului sălbatic peste trupul ei zdrobit este o icoană de meșter. Lirismul cel fin și cadrul bogat al naturii, precum și contrastul cel mare dintre armonia din natură și aceste tragedii de o clipă ridică și mai mult valoarea acestor bucăți. Iar o notă simpatcă este faptul că nici într-una din bucățile acestea, de altfel simbolice, autorul nu trădează vreo intenție de a instrui, de a obține vreo morală, ci se restrânge la partea pur artistică.

Calitatea cea mare ce se desprinde din aceste pagini ale autorului este înțelesul lui cel adânc pentru poezia vieții. Cititorul va observa însă repede o a doua calitate, care dă întregului volum o culoare specială, anume humorul blajin ce se așterne peste tot, fără ironie și fără vreo tendință, ca un aer de bunătate. Bătrâneasca înțelepciune a lui „Seneca“, zăpăceala politică a oratorului „Tase“, ca și soarta Musculiței strivite în ceaslovul părintelui Gheorghe, au aceeași notă de umor binevoitor și blând. Povestea cu „Hambarul“, despre înfrângerea unui primar cerbicos prin puterea dragostei și a farmecului nopții de vară, face parte din aceeași atmosferă glumeață. Un

mic giuvaier în acest gen rămâne însă „Cocoșul“, cel ce în zori de zi „răsufală fericit, apoi își udă pliscul în mărgăritarul de rouă de pe frunza cea mai apropiată... și salută răsăritul soarelui, bătând din pinteni și fâlfâindu-și aripile, ca două steaguri...” Față de gravitatea scenelor din bătrâni, cuprinse în volumele anterioare ale dlui Gârleanu, micile aceste ștrengării și răsfățări de acum prind bine cititorului.

În o singură nuvelă mai lungă dl Gârleanu părăsește acest gen filigran: în *Nucul lui Odobac*. Aici construiește câteva suflete de țărani în niște trăsături de bronz. Lasă că poezia cadrului, lumina fantastică în care se învăluie nucul secular sunt iarăși părțile de atracțiune. Dar figura moșneagului Toader Odobac, reprezentant îndârjit al tradiției, precum și Ruja, femeia cea plină de temperament — un soi de amazoană de la țară —, sunt ființe atât de bine redade sub raport psihologic, încât îi fac onoare talentatului autor. Mult pricepută este și intriga în această nuvelă, țesută din clevetirea satului și din naivitatea în credințele poporului...

ILARIE CHENDI, *Pagini de critică*, Editura pentru literatură, București, 1969, p. 453—454.

Proza lui Emil Gârleanu e un ecou sintetic din N. Gane, M. Sadoveanu, Brătescu-Voinești și I. Bassarabescu. Reducția vieții sufletești este urmărită aci în „viața boierilor moldoveni“. „Boierii“ sunt niște bătrâni, fie încă bogați, fie mai ales scăpătați, oricum depășiți de vreme și refugiați în patriarhalități și nu se deosebesc întru nimic, prin inteligență și stilul de viață, de ființele cele mai rudimentare, exceptând conștiința lor că sunt „boieri“, oroarea de a se amesteca cu prostimea și spiritul reacționar. Ca bătrâni ei sunt în razboi cu tinerii, cel puțin cu aceia care ies din punctul lor de vedere...

Gârleanu e departe de a avea mijloacele poetice ale lui Sadoveanu, pe care totuși l-a umbrat fără dreptate, o vreme. Limba e corectă și ștearsă, descripția aproape banală. Noaptea sunt „fermecătoare“, florile „strălucesc ca fulgii de omăt“, șopotul e „dulce“, razele sunt „blânde“ și fața unei fete e „plină de voioșia celor 17 ani de copilărie“. Totuși, prin compoziție, prin

vibrația sentimentală, prin idilicul acelei vieți naive, povestirile sunt nu rareori încântătoare.

Fără să-și schimbe temele, deplasându-se doar spre pătura țărănească, Emil Gârleanu dovedește în operele următoare o tehnică narativă mai strânsă, întemeiată pe criteriul dramatic. Modelul pare a fi Gui de Maupassant, din care nuvelistul a tradus...

George CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Minerva, București, 1986, p. 631.

În ampla structură a vitalului, dincolo și mai adânc decât omul „mărunt“ și decât cel „elementar“, Gârleanu găsește o nouă formă a vieții, sprijinind și incluzând pe toate celelalte mai înaintate și mai complexe, forma „umilă“ a vitalității, expresia ei cea mai simplă și cea mai generală. Povestitorul îi îmbrățișează destinul cu pietate panteistă și, înveselindu-se sau vărsând o lacrimă pe seama ei, plânge și râde de sine însuși, de toți oamenii laolaltă și poate chiar de zei. Este aci o atitudine tipică a naturalismului modern, adică a acelei îndrumări literare formate în școala interpretării științifice a vieții, care se călăuzește de convingerea că umanul se rezolvă în biologie și că spiritul nu are alte legi decât acele ale vieții în general. Unitatea vieții permite aflarea tâlcurilor ei generale în acele din formele ei, care, fiind mai simple, sunt, în același timp, mai limpezi...

Tudor VIANU, *Arta prozatorilor români*, Editura Hyperion, Chișinău, 1991, p. 179—180.

O notă proprie în evocarea vechilor boieri patriarhali moldoveni, având, chiar în actuala stare modestă, orgoliul genealogic, dedați la tabieturi, dar loviți de „metehne“ și „slăbiciuni“, aducea în *Bătrânii* (1905) ofițerul Emil Gârleanu (1878—1914), *Sineturile conului Gheorghieș* apărea... După *Neamul Udreștilor* de I. Al. Brătescu-Voinești. La Gârleanu e vizibilă o anume ironie în zugrăvirea acestei lumi crepusculare, pierdută în exersarea interminabilă

a pasianțului și a concinei prădate. Și în observarea lumii rurale, sub înrâurirea lui Maupassant, din care a tradus *Une vie*, Gârleanu e antisentimental, obiectiv. Caracteristice din acest punct de vedere sunt schițele *Înecatul*, *Ochiul lui Turculeț*, *Punga*, publicate în „Convorbiri critice“ în 1907, ca și volumele *Cea dintâi durere* (1907) și *Într-o noapte de mai* (1908).

Al.PIRU, *Istoria literaturii române*, Editura „Grai și suflet — Cultura națională“, București, 1994, p. 143.

Alături de St. O. Iosif, Panait Cerna, Dimitrie Anghel, I. A. Bassarabescu și alții, Emil Gârleanu se înscrie ca o prezență activă în literatura română din primele două decenii ale veacului al XX-lea, situându-se printre cei care au cultivat genul scurt.

Opera lui Emil Gârleanu aduce imagini din societatea românească de la începutul acestui veac, aspecte caracteristice din viața grea a țărănimii, din viața minată de neajunsuri a intelectualității, critică putreda morală a orânduirii burgheze și instituțiile acesteia. Pătrunsă de un cald sentiment de umanitate, cu pagini de duioșie și blândețe, relevând cu deosebire calitățile morale ale oamenilor și procesele lor lăuntrice, zugrăvind în culori pline de gingășie și sensibilitate universal găzelor, plantelor și animalelor, presărată cu un umor fin, opera lui Emil Gârleanu continuă să emoționeze și pe cititorul de azi.

Teodor VÂRGOLICI, *Doi nuveliști: Emil Gârleanu și I. A. Bassarabescu*, Editura pentru literatură, București, 1965, p. 89.

CUPRINS

<i>Notă asupra ediției</i>	2
<i>Tabel cronologic</i>	3

Din volumul BĂTRÂNII (1905)

BĂTRÂNII	6	NADIȘANCA	17
SINETURILE CONULUI GHEORGHIȘ	12	BOIERUL IORGU BUHTEA	21

Din volumul CEA DINTĂI DURERE (1907)

CEA DINTĂI DURERE	48	FRAȚI	77
UCIGAȘUL	53	GRUȘAN	81
TATĂ	57	PATIMA	89
ÎNTÂMPLAREA	62	COLONELUL	94
ÎNECATUL	67	PĂRTAȘUL	98
CINE A IUBIT-O!	71	FUGITUL	102

Din volumul PUNGA (1909)

PUNGA	106	BOLNAVII	123
OCHIUL LUI TURCULEȚ	118	FURNICA	133

Din volumul NUCUL LUI ODOBAC (1910)

NUCUL LUI ODOBAC	145	ORATORUL	174
DEMISIA	167		

Din volumul DIN LUMEA CELOR CARE NU CUVÂNTĂ (1910)

CÂT UN FIR DE NEGHINĂ	180	SĂRĂCUȚUL!...	184
GÂNDĂCELUL	182	CĂLĂTOARE!...	186

MUSCULIȚA	188	SINGURATICII	222
CÂNTĂREȚUL	190	FILOZOFUL	223
HOINAR	192	CÂND STĂPÂNUL NU-I ACASĂ!	225
ÎN CURTEA MEA	195	GRIVEI	227
DUPĂ ASEMĂNAREA LOR!	198	FRICOSUL	230
CIOC! CIOC! CIOC!	201	MUSAFIRUL	232
ÎN FEL DE FEL DE FEȚE... ..	204	CĂPRIOARA	234
MAI SUS!	207	VOINICUL!	236
NEDESPĂRȚITE !... ..	209	GÂZA	238
PASĂRE DE NOAPTE	211	PĂRĂȘITĂ	241
VULTURUL	213	CALUL	244
COCOȘUL	215	TOVARĂȘII	248
CA SOARELE!... ..	217	TRANDAFIRUL	251
LUPTĂTORII	219	FRUNZA	253
MĂRINIMIE	221	O RAZĂ	256
Aprecieri		258	

Emil Gârleanu

NUVELE ȘI SCHIȚE

Apărut: 1997. Format: 70x108¹/₃₂

Coli tipar: 11,55. Coli editoriale: 12,37. Tiraj: 5000 ex.

Casa de editură «LITERA»

str. B. P. Hasdeu, nr. 2, Chișinău, MD 2005, Republica Moldova

Operator: *Vitalie Eșanu*

Tehnoredactor: *Olga Perebikovski*

Corector: *Elena Bivol*

Redactor: *Ion Ciocanu*

Editor: *Anatol Vidrașcu*

Tiparul executat sub comanda nr. 3713.

Tipografia Concernului "Presa", str. Vlaicu Pârcălab, 45,

Chișinău, MD 2012, Republica Moldova

Departamentul Edituri, Poligrafie și Comerțul cu Cărți